

KOROŠKI *svržinar*

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

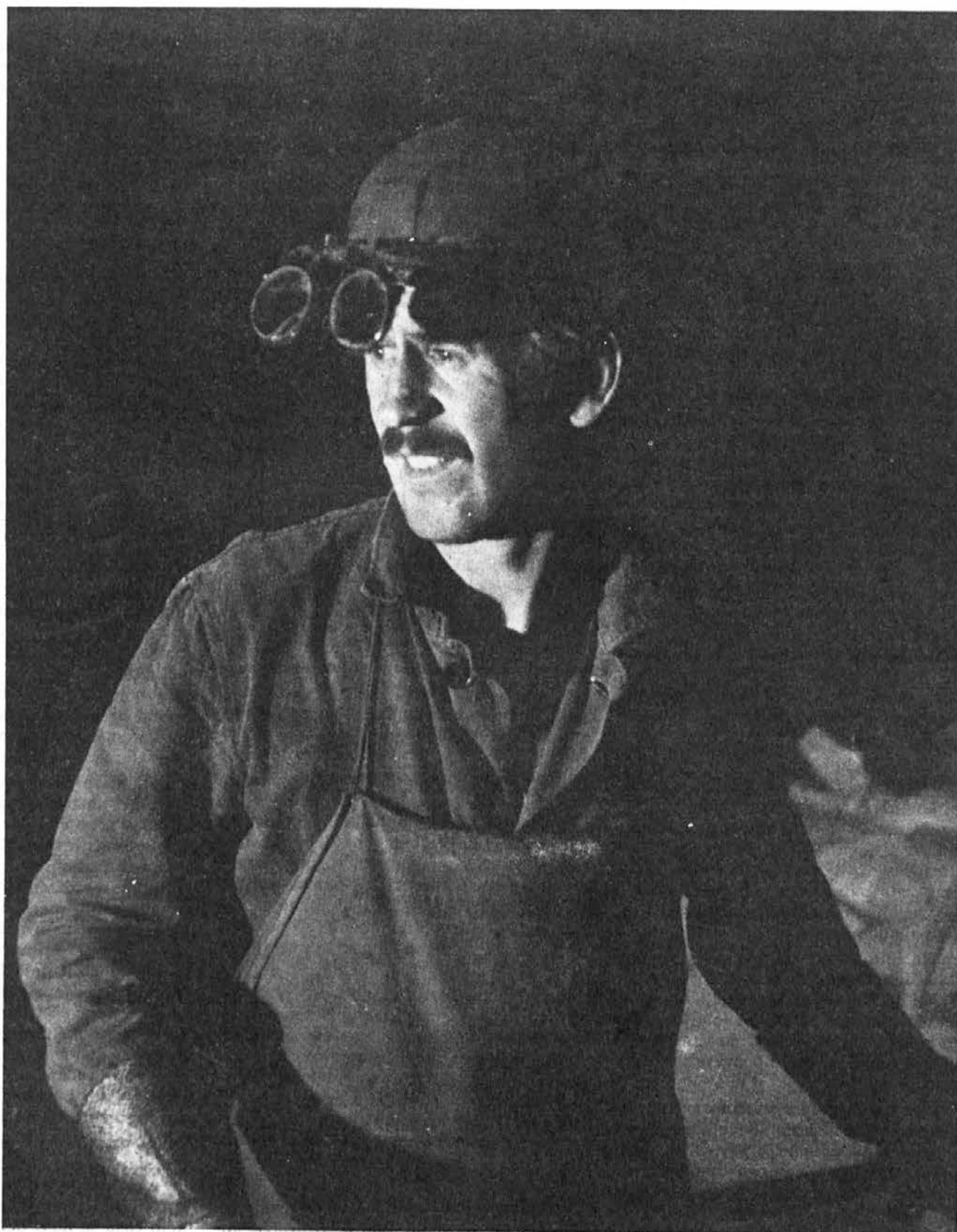
Leto XXVI

Ravne na Koroškem, 25. novembra 1976

Št. 4

*Republiki
za
zobjšni dan
tudi nađe
iskzene češtitke*

Svetloba
dela

Franc Fale

DAN REPUBLIKE

Za jugoslovanske narode je 29. november — dan republike — največji praznik. To je rojstni dan nove socialistične domovine — Titove Jugoslavije. Pred 33 leti, 29. novembra 1943, je sredi okupirane Evrope in pod jarmom krvavega fašizma nastajala in se rodila nova Jugoslavija.

Ko so jugoslovanski narodi bili krvave boje z okupatorji, niso le osvobajali svoje dežele, temveč so hkrati zahtevali nov in pravičnejši družbeni red. Dobro so se zavedali, da je resnično svoboden lahko le tisti, ki si svobodo sam pribori. Zgodovina je to že tolikokrat potrdila.

Poznamo dogovore velikih sil protihitlerjevske koalicije iz Teherana, Jalte in Potsdama. Hoteli so novo Jugoslavijo uporabiti kot drožič za medsebojno poračunavanje. Ni jim uspelo — Tito jim je preprečil drobitev naše dežele na njihova interesna območja. Republika se je rodila prej, kakor so želeli, in drugačna, kakor bi jo radi imeli.

V bosanskem mestecu Jajcu so izvoljeni predstavniki jugoslovanskih narodov pred 33 leti položili temelje današnje Jugoslavije.

— AVNOJ — protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije se je konstituiral kot vrhovno zakonodajno in izvršno telo Jugoslavije, kot predstavnik suverenosti narodov in države Jugoslavije.

— AVNOJ je vzel vse pravice emigrantski vladi in ni priznal pogodb, ki jih je v imenu Jugoslavije že sklenila. Zahodni zavezniki so novo Jugoslavijo priznali decembra 1943, sovjetska vlada januarja 1944.

— AVNOJ je odločil, naj bo nova država federativno urejena. Slovenski narodnoosvobodilni svet je že na kočevskem zasedanju izrazil voljo vsega slovenskega naroda, da je njegovo mesto v novi federativni Jugoslaviji. AVNOJ je tudi potrdil njegov sklep o priključitvi slovenskega primorja k Jugoslaviji.

Ustavodajna skupščina je dve leti kasneje, prav tako 29. novembra, razglasila republiko in potrdila veliko stvarnost, ki so jo naši narodi v boju skovali s svojimi rokami in življenji. Cena za svobodo in novo družbeno ureditev je bila zelo visoka. Prav zato moramo pridobitve NOV — ljudske revolucije — toliko bolj čuvati in ljubiti svojo domovino.

Otroška leta naše republike so podobna otroškim letom proletarcev — revolucionarjev, ki so bili njeni snovatelji in arhitekti. Težka so bila ta mlada leta in malo je bilo lepega, razen ponosa, da smo Jugoslovani resnično svobodni državljani na evropski celini.

Težave so prihajale z vseh strani. Raznim političnim pritiskom so sledile naravne katastrofe — povodnji, potresi in dolgo so se celile rane vojnega opustošenja. Toda najtežje je za nami. Prepluli smo viharji ocean treh desetletij. Naša pot je trdno odločena. In ta pot je: neuvrščena politika in miroljubna koeksistenca z vsemi državami in narodi sveta navzen,

navznoter pa nadaljnji razvoj samoupravnega socializma.

Ceprav obdobje dobrih treh desetletij malo pomeni v zgodovini kake države, pa vendar moramo sami sebi priznati, da se je v tem času pri nas mnogo spremenilo. To priznavajo tudi naši prijatelji in nasprotniki. To potrjujejo dejstva, ki so na vsakem koraku otipljiva.

Socialistična federativna republika Jugoslavija je krenila svojo pot v socializem. Svobodno pot, ki najbolj ustreza interesom in svobodoljubni miselnosti naših

Franc Fale — glavni direktor Zelezarne Ravne

ljudi. Ni šlo gladko in brez težav, to dobro ve zlasti starejša generacija, ki je na lastni koži občutila vso težo trasiranja naše poti socialističnega razvoja.

Naša domovina ni več osamljeni jezdec samosvoje in lastne politike v svetovnem merilu. Postala je vzor in ideal mnogim deželam tako imenovanega tretjega sveta, ki se nočejo podrežati blokovski politiki velesil in si želijo lastno pot razvoja. Vse dosedanje konference neuvrščenih so bile usmerjene k miru, sodelovanju in napredku.

Največji mednarodni politični dogodek v letošnjem letu je bila konferenca neuvrščenih v Colombu. Ta konferenca je pomenila veličastno srečanje državnikov neuvrščenega sveta. Število udeležencev je potrdila pomembnost tega zgodovinskega srečanja. V Colombu so predstavniki neuvrščenih dežel celovito obdelali načrt novih političnih in ekonomskih odnosov mednarodnega značaja. In zato svet veliko pričakuje od konference v Colombu.

V Afriki se rušijo zadnje trdnjave kolonialnega sistema. Imperiji umirajo, rojevajo se nove svobodne države, ki prev-

zemajo načelo »Afrika — Afričanom«. Ves svobodoljubni svet jih moralno in materialno podpira. Naj bodo tudi črni ljudje srečni in naj živijo svobodno, tako kot sami želijo.

Žal pa danes v Evropi, ki se šteje za najbolj civiliziran kontinent, niso povsod in dosledno uveljavljene pravice narodnih manjšin. To velja za slovensko in hrvaško narodno manjšino v naši sosednji republiki Avstriji. Gre za temeljne človekove pravice po listini OZN nasploh in za izpolnjevanje državne pogodbe posebej.

Tolikokrat omenjeni člen 7 avstrijske državne pogodbe, potrjene v parlamentu na Dunaju junija 1955, se glasi takole:

1. »Avstrijski državljani, pripadniki slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem, uživajo iste pravice pod istimi pogoji kot vsi ostali avstrijski državljani, včevši tudi pravice na lastne organizacije, združenja in tisk v svojem lastnem jeziku.

2. Imajo pravico na osnovni pouk v slovenskem in hrvaškem jeziku in na sorazmerno število lastnih srednjih šol, s tem v zvezi se bo revidiral šolski program, pri ustanovi za nadzor šolstva pa se bo osnoval oddelek za slovenske in hrvaške šole.

3. V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvaškim in mešanim prebivalstvom, bo slovenski ali hrvaški jezik dovoljen kot uradni jezik poleg nemškega. V teh okrajih bodo krajevna imena in napisi v slovenskem in hrvaškem jeziku poleg nemškega.

4. Avstrijski državljani, pripadniki slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem, bodo imeli pravico udeležbe v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah in organih ter okrajev pod istimi pogoji kot ostali avstrijski državljani.

5. Prepovedalo se bo delo organizacij, ki jim je cilj, da hrvaškemu in slovenskemu prebivalstvu odvzame njihov manjšinski značaj ali njihove manjšinske pravice.«

Republika Avstrija naj da slovenski in hrvaški narodni manjšini to, kar ima avstrijska na Južnem Tirolskem. Čemu toliko zavlačevanje? Kako lepo bi bilo, če bi živeli kot sosedje, tako kot je treba. Narodne manjšine pa naj bi bile trdna povezava naših medsebojnih odnosov. Različne družbene ureditve ne bi smele biti ovira, temveč primer dobrih sosedskih odnosov, ki zbližujejo ljudi različnih narodnosti, ki želijo živeti ne samo kot dobri sosedje, temveč tudi kot iskreni prijatelji. To si želimo. Prepričani smo, da je demokratska avstrijska javnost enakega mnenja, zato računamo na njeno pomoč pri uveljavljanju pravic, ki pripadajo našim narodnim manjšinam v Avstriji.

Ko praznujemo letos trideseti rojstni dan, je prav, da na kratko pregledamo še naše gospodarske uspehe in težave, ki spremljajo pot našega napredka. V kratkem času je naša dežela postala gospodarsko močna in dela ekonomske temelje našemu družbenemu redu ter naši notranji

in zunanji politiki miru in sodelovanja med narodi.

Vse do konca leta 1975 je bila tako v svetu kot pri nas velika konjunktura. Leta 1976 pa je povsem drugačno, ni več toliko povpraševanja za raznimi izdelki na tržiščih, kot je bilo nekaj let prej. To velja tudi za jeklo, kar občutimo v slovenskih železarnah in v železarni Ravne.

Prehod na plačano realizacijo in predpisi o dolžniško upniških razmerjih so marsikaj spremenili in zavrli nepokrito investicijsko porabo. Predsednik zveznega izvršnega sveta je v začetku oktobra na seji CK ZKJ dal strnjeno oceno gospodarskega stanja takole:

»Učinkovito smo zavrli nepokrite investicije, ki so bile žarišče inflacije in nelikvidnosti.

Ustavili smo naraščanje inflacije, zviševanje cen in življenjskih stroškov pa omejili na znosne meje.

Začelo se je oživljanje rasti proizvodnje, ki se vse bolj prilagaja zahtevam domačega in tujega tržišča.

Sprejemanje ukrepov za skrčenje uvoza v okvir izvoznih dohodkov je obrodilo izredne uspehe.

V novem sistemu smo preprečili tisti del povpraševanja, predvsem investicijskega, ki je tekel mimo razpoložljivih sredstev in ki je bistveno vplival na inflacijo, je pa hkrati spodbujal del proizvodnje.

Povečanju izvoza se je sredi leta pridružilo poživljeno povpraševanje prebivalstva, kar je posledica ne samo rezultatov stabilizacijske politike, temveč tudi ukrepov gospodarske politike za poživitev povpraševanja.

O uvozu ne odloča več anonimna zunanja trgovina.

Prišel je čas, ko se morajo spremeniti metode gospodarskega razvoja. Po starem ne moremo več. Zdaj je nujno treba povečati splošno družbeno organiziranost, izboljšati storilnost dela in učinkovitost gospodarjenja v celoti.

Marx je zapisal: »Družba ne bo našla svojega ravnotežja, dokler se ne bo vrtele okoli sonca dela.« V strnjenih besedah s fizikalno prispodobo je veliki mislec povedal vse. Delo je sonce družbenih sistemov, okoli katerega se vse vrte in od katerega vse živi. Tako je bilo nekoč, tako je danes in bo v prihodnje. Ker so pri nas rezultati dela v oblasti delavcev, ga moramo še toliko bolj ceniti. Čaka nas še mnogo naporov, da ga bomo spoštovali, napravili bolj učinkovitega in ga imeli za gibalno in izvor vsega napredka.

Koliko dragocenega časa gre v nič, namesto da bi ga pretvarjali v plodno in ustvarjalno delo. Preveč je raznih sestankov med delovnim časom, preveč bolniških izostankov. Delovna in tehnološka disciplina imata velike možnosti, da se popravita, izboljšata ter dosežeta raven, ki je primerna in ustrezna. O teh vprašanjih preveč govorimo in zanje premalo storimo.

Danes, ko delavci ne delamo za delodajalca, temveč sami zase in ko so rezultati dela pravica našega odločanja, šele vemo, kaj pomenijo naše pridobitve in kako dobra mati nam je naša Socialistična federativna republika Jugoslavija.

Republiki za rojstni dan poklanjamo kodeks združenega dela kot edinstven do-

kument v zgodovini človeštva, ki določa pravice in dolžnosti svobodnih delavcev samoupravljalcev. Poleg napisanega dokumenta pa hkrati obljublamo, da ga bomo spoštovali in mu dali vso veljavo pri vsakdanjem delu.

Ko si bomo postavljali cilje za leto 1977, obljublamo, da bomo upoštevali vse, kar lahko krepi naš nadaljnji gospodarski in politični razvoj. Prepričani smo, da ni več daleč čas, ko bomo Socialistično fe-

derativno republiko Jugoslavijo upravičeno imenovali Socialistična republika združenega dela.

Prežeti z duhom Helsinkov in Colomba narodi Jugoslavije želijo mir, svobodo, neodvisnost in enakopravnost narodom vsega sveta. Svoji domovini pa čestitamo k njenemu dnevu in kličemo:

»Naj živi Socialistična federativna republika Jugoslavija! Naj živi njen predsednik tovariš Tito!«

Josip Košuta

Razmišljanja o človeku, delu in kulturi ob tednu „Komunista“

Nekaterim problemom kulture ob rob

V Informativnem Fužinarju je 15. oktobra 1976 tovariš F. Rotar napisal članek Delavec in kultura, kjer je skušal uvodoma zastaviti problem omenjenega odnosa, nato pa v podobi ankete, s tem, da je dal sodelavcem Železarne Ravne neposredno spregovoriti o tem odnosu, »v živo« razkriti stanje ali proces kulturnega organiziranja v naši občini, oziroma »naklonjenost« obstoječe in prihodnje kulturne politike delovnim ljudem. S tem je skušal posredno tudi dobiti odgovor na temeljno vprašanje našega samoupravnega kulturnega organiziranja, na vprašanje odnosa delavec (delovni ljudje) — kultura.

K besedi se prijavljam, ker se čutim tudi sam potencialno sokrivega, da je avtor članka mogel v svojem uvodu problematiko poantirati, če že ne destruktivno megleno, pa pavšalno odklonilno do sedanjih naporov in rezultatov samoupravnega kulturnega organiziranja v naši občini.

Obstaja namreč možnost, da smo o našem delu premalo pisali. Tukaj bi izkori-

stil priložnost, da ta deficit delno nadoknadim in s tem pripomorem k jasnejši podobi o kulturi v naši občini nasploh in o omenjenem odnosu, kakor ga postavlja v naslovu avtor.

Ob tem pa moram vendarle kar vnaprej izraziti neskajeno veselje, da avtor pri sogovornikih ni dobil potrdila o sicer zadnje čase nekoliko »šepasti« kulturi, ki ji takšni in dolgočasni nismo mogli »odpreti vrata v delovne organizacije«, pa smo zato raje »žal večinoma ostali le pri besedah« in obljubah, da bo poslej v naši dolini s kulturo »čisto drugače«, dejanj pa da je »bilo bolj malo«. Anketirani so namreč pokazali, da so nasprotno z avtorjem ravno toliko bolje informirani o našem sedanjem kulturnem dogajanju, da enostavno ne morejo pritrditi njegovim tezam.

Da se razumemo, ne gre za nobeno »vzvišeno veselje nekoga, ki bje vnaprej doseženo bitko, ker so mu kot na dlani slabosti nasprotnika. Tovariš Rotar se je lotil problematike, ki je živa in aktualna, o kateri se moramo mnogo več pogovar-

Montažna dvorana težkih stiskalnic v Železarni Ravne

jati in pisati, da bi jo tudi ustrezneje razumeli in reševali in zato, da bomo lahko že enkrat kulturo dolgoročno in organizirano postavili na tisto mesto v naši družbi, ki ji gre. Prepričan sem, da je bilo to hotenje tudi temeljni motiv prispevka tovariša Rotarja.

Mojo temeljno vsebinsko in metodološko pripombo, ki pa je tudi neposredni povod za moje pisanje, pa kot rečeno, naslavljam na njegovo pavšaliziranje in pomenostavljanje občutljive in kompleksne problematike, kar potem mirno lahko pripelje do dezinformacije. Tak pristop ne pomaga bistriti bolj ali manj važna teoretična in praktična vprašanja v tem primeru v kulturi in s tem ne pomaga spodbujati in aktivirati kar najširšega kroga delovnih ljudi in aktivistov družbenopolitičnih organizacij, ki pa so glavni vzvod revolucionarnega prestrukturiranja kulture. Na ta način pa si zapiramo možnost resnične preobrazbe tudi na tem občutljivem družbenem področju.

Mimogrede, menim, da bi avtor lahko prišel po kakšno informacijo (npr. o dejanjih, ki da jih je »bilo bolj malo«) tudi na kulturno skupnost, kar bi mu bržkone olajšalo njegovo delo.

V nadaljnjem bom skušal med drugim tudi pokazati v čem in zakaj tak pristop in tako pisanje (izvzete so misli anketiranih) ne le ne koristi, temveč prej škoduje načrtovanju in uresničevanju samoupravnih kulturnih politik, v čem zastira nekatere pomembne vidike, po drugi strani pa ravno zaradi tega omogoča lažni vtis, da bi lahko v kulturi npr. že kadrovske spremembe čez noč popolnoma spremenile situacijo. In še nekaj: ne bi skrihal, da resnično imamo še veliko problemov, pa tudi novi bodo prišli, da, nekateri od njih kar vpijejo po reševanju, pa vendar bom tudi z nekaterimi podatki in premisleki skušal pokazati in dokazati, da samoupravno organizirana kultura pri nas že nekaj časa »normalno hodi«, pa tudi na vzroke, zakaj še ne »teče«, ob tem pa tudi zavrniti provokacijo o vprašljivi naklonjenosti »nove« kulture delovnemu človeku.

Za uvodno lažjo orientacijo ta podatek: V naši občini smo od 1. januarja 1976 do 30. junija 1976 imeli 188¹ različnih kulturnih prireditev, pri katerih je aktivno sodelovalo več kot tisoč, obiskalo pa jih je več kot 6000 občanov. Teoretično bi to pomenilo, da je bila vsak dan v enem kraju naše občine kulturna prireditev. V primerjavi z enakim obdobjem lani pomeni to več kot 30-odst. povečanje ob praktično enakih (dokaj skopih) finančnih sredstvih.

V našem kulturnem organiziranju skušamo nenehno ostajati zvesti trem izhodiščnim principom:

— dejavnostnemu (pomeni ohranjanje in razvijati tiste kulturne dejavnosti, ki so pri nas že tradicionalno vkoreninjene in razvijati tiste, za katere obstaja živo zanimanje ljudi ali so posebnega družbenega pomena);

— generacijskemu: organizirati tak obseg in tako pestrost oblik kulturnih do-

brin in življenja, da so ustrezne občanom vseh starostnih dob;

— geografskemu: omogočiti, da vsak kraj, vas, zaselek, dobi svoj del kulturnih dobrin od Bistre do Votle peči, od Strojne do Plešivca. Te kriterije potem seveda še dopolnjujemo s prioritetskimi nalogami.

V okviru obče slovenske kulturne politike (letos je na primer posebno poudarjen razvoj knjižničarstva in založništva, gledališke in glasbene dejavnosti in varstva kulturne dediščine ob dolgoročno postavljeni težnji, da bi kulturno in kulturo ustvarjalo in bilo njenih temkvalitetnejših dobrin deležno kar največje število delovnih ljudi).

Zastavitev in uresničevanje takega koncepta kulture pa lahko rezultira le iz temeljnega spoznanja, da kultura ni dejavnost in ne more biti zaščitna znamka posebnih družbenih slojev ali skupin, da ni poklic ali popoldansko veselje, temveč je, oziroma mora biti vsakodnevna **dejavnost** ljudi, naša dejavnost, naš način življenja, ki pomeni **plemenitenje** odnosov med nami in nas do našega fizičnega in delovnega okolja.

Iz tega pa rasteta dve dolgoročni nalogi oziroma razsežnosti, ki pa pomenita neposredno in bistveno uresničevanje samoupravnih (komunističnih) kulturnih politik.

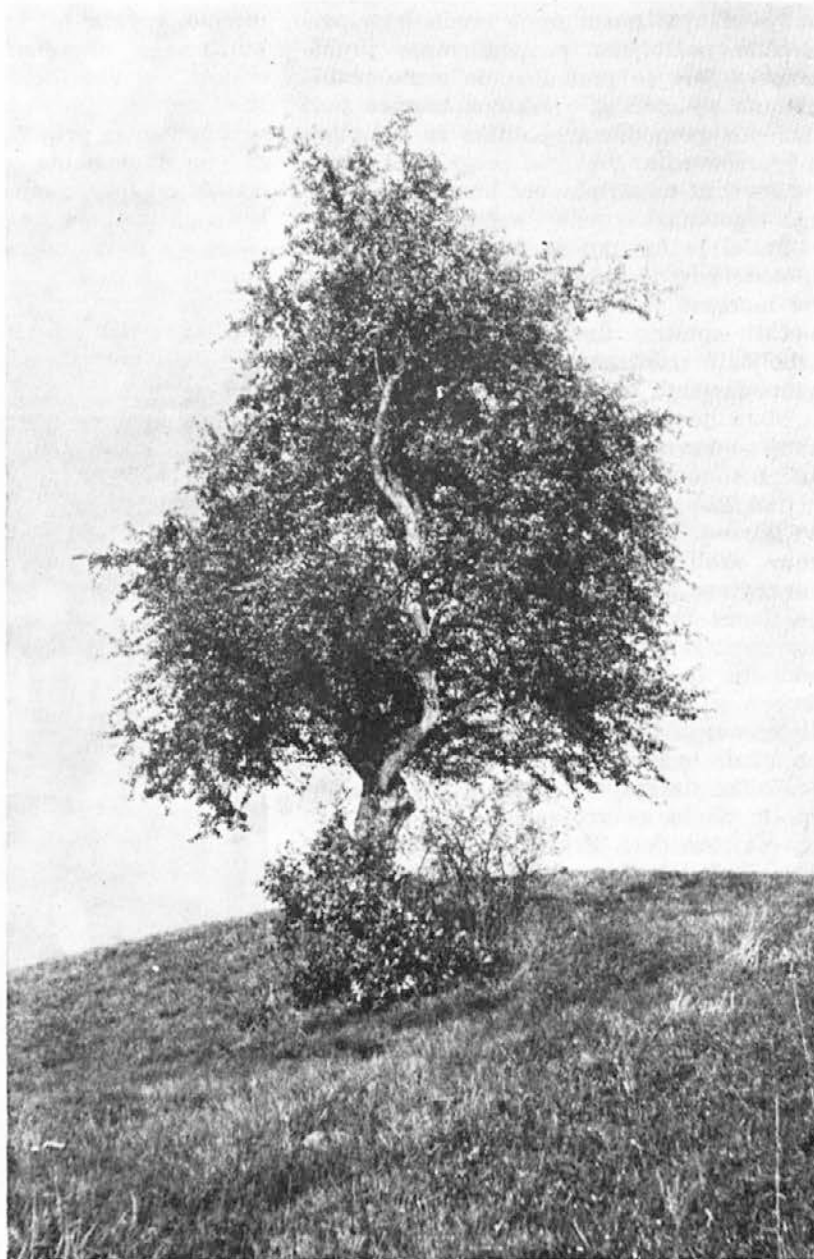
Prvič: Ni dopustno, da bi skrb ali »patronat« nad kulturo imele bolj ali manj organizirane skupine posameznikov ali celo bolj ali manj avtoritativni »privatniki«, temveč mora postati in biti skrb večine delovnih ljudi naše družbe, posebej načrtno, hoteno in intenzivno pa se morajo z njeno problematiko ukvarjati družbenopolitične organizacije.

Menim, da nas tu čaka še veliko dela, opaziti pa je zadnji dve leti prenekatere pozitivne premike (posebej ob angažiranju Zveze komunistov na tem področju).

Drugič: Kulturo uporabljamo tudi za oznako nivoja človečnosti odnosov med ljudmi. Toda bolj kot to nam mora biti pred očmi tista razsežnost kulture, ki je sinonim **boja**, **akcije** kot frontne široke in poglobljene človeške revolucionarne dejavnosti za omenjeno kvaliteto odnosov. Gre namreč za način nujnega obnašanja delavskega razreda in delovnih ljudi v lastnem samoustvarjanju zgodovine, ki pa se kaže v spletu **dejanskih** in **dejavnih** (delovnih) materialnih, političnih, moralnih, umetniških, nazorskih... vrednot in odnosov, ki jih en del že imamo, za drugi del in dopolnitev obstoječih pa se bomo morali še biti.

Analiza pokaže, da so omenjene kulturne vrednote in odnosi v bistvu samoupravne vrednote — odnosi, tako da je di-

Zilava rast

¹ Niso vštete akcije študijske knjižnice, kot tudi ne njena redna dejavnost, matična služba, delovanje knjižnic itd. ...

lema: kultura (seveda razodtjena) v samoupravljanju — da ali ne, v bistvu dilema samoupravljanja da ali ne. Slednje pa za nas že nekaj časa ni več dilema. S tem pa bi morala odpasti tudi prva dilema, vendar ni.

Teoretično in praktično razčiščevanje okoli tega strateškega vprašanja samoupravljanja in kulture ravnokar poteka, večji del v okviru akcije tedna »Komunist« z naslovom »Človek, delo, kultura«.

Akcija, kakor je zastavljena, mora v sintezi obeh komponent:

a) **idejne**, kjer je skozi intenzivnejše delovanje družbenopolitičnih organizacij ob aktivnem sodelovanju čim večjega števila delovnih ljudi potrebno **frontno** razčiščevati, opredeljevati in polarizirati odnos naše samoupravne socialistične družbe do kulture in obratno, kakor tudi odnose znotraj kulture, ter tako opredeliti družbeno **potrebovanje** kulture in

b) **kulturno manifestativne**: s povzetkom pestre in kvalitetne bere letošnjih kulturnih (prireditvenih) dosežkov v naši občini pomagati pokazati, kje v naši dolini v kulturi nasploh smo, oziroma koliko smo že uspeli uresničiti nekatere težnje samoupravnega kulturnega organiziranja, kakor jih postavlja ustava, dokumenti desetega kongresa ZKJ, resolucija o družbenem razvoju SRS itd. ... Šele na tej osnovi bo mogoče ugotoviti resnično drugačnost tudi v kulturi. (Iskreno upam, da je to tista drugačnost, katero je mislil tudi tovariš Rotar.)

Vsekakor ne gre za enostavno zadevo, tako da tudi čez noč ne moremo pričako-

vati korenitnih sprememb. Spremembe pa je treba pričakovati tem korenitnejše in tem hitreje, v kolikor se bodo v proces revolucionarnega prestrukturiranja v kulturi, kot rečeno, tem intenzivnejše in odločnejše vključile vse družbenopolitične organizacije in ko bo probleme kulture kot svoje začutilo tem večje število delovnih ljudi.

Da je bila kultura še ne tako dolgo na stranskem tiru naše revolucije, je znana stvar. To je bila posledica in vzrok, da kultura v tem obdobju ni predstavljala aktivnega jedra revolucije, pa je zato le-ta tudi občasno izgubljala orientir in oscilirala.

Vendar pa je treba povedati tudi to, da še danes, kljub temu da v kulturi že delamo po samoupravno in resolucijsko sprejetih in potrjenih načelih, še vedno srečujemo nesamoupravne poskuse podcenjevanja in razvrednotenja teh naprov. Ne da bi dramatiziral, vendar je treba opozoriti, da utegne priti resna klofuta tem prizadevanjem in s tem samoupravljanju v celoti z zadnjo varianto o omejevanju družbene porabe (s strani) republiškega zavoda za plan. Ta preti s svojo metodologijo postaviti na glavo in razvrednotiti vse rezultate in prizadevanja zadnjih let o enakopravnem vključevanju kulture v našo družbeno delitev dela.

Povzetek

Uspešna reintegracija kulture v našo družbo je možna samo na samoupravn način: s **podružbljanjem** politike (torej tudi kulturne politike), kot enega temeljev

bivanja in razvijanja naše samoupravne družbe. Znotraj tega procesa, ki ni nič drugega kot boj delavskega razreda za dejansko oblast, predstavlja pospešeno podružbljanje kulture in kulturne politike nujni pogoj še močnejšega vkoreninjenja in rasti samoupravnega bistva naše družbe. S tem je tudi globalno in dolgoročno opredeljena naloga in obveza vseh delovnih ljudi naše družbe, posebej pa aktivistov družbenopolitičnih organizacij na čelu z Zvezo komunistov, do podružbljanja politike in s tem, kot rečeno, tudi kulture. Tu torej ne gre za ločena procesa. Pokaže se namreč, da je boj za podružbljanje politike bistveno kulturni boj, revolucionarni, samoupravni proces in obratno: podružbljanje kulture, boj za reintegracijo kulture v našo družbo, kot rečeno ni možen, brez čedalje večjega kvantitativnega in nujno kvalitetnejšega političnega aktiviranja tem večjega števila komunistov, aktivistov drugih družbenopolitičnih organizacij (v delovnih organizacijah predvsem sindikatov, v krajevnih skupnostih pa SZDL, ZSMS, in ne nazadnje ZZB NOV) in seveda delovnih ljudi nasploh na eni, ob kulturnih delavcih posebej, na drugi strani. Na tak način bi ti slednji tudi dobili potrebno družbeno zadoščenje za svoje delo.

S tem pa smo že v središču procesa, ki ga je Marx imenoval komunizem — komunistično revolucijo v permanenci: celovito, neodjenljivo, vsakodnevno, dolgoročno in vztrajno, aktivno spreminjanje, kultiviranje predvsem odnosov med nami, da bi bili le-ti bolj človeški, oziroma da bi jih bilo moč bolj človeško živeti. Vse to pa ni možno drugače in ni nič drugega kot zavestno gibanje delavskega razreda.

In kakor ni možno biti komunist le za en teden, delati le en teden, biti kulturni en teden, v ostalih tednih pa biti drugačen, tako tudi v kulturi ni mogoče čez noč, pa čeprav z intenzivnejšim sodelovanjem in resnično komunističnim obnašanjem tem večjega števila delovnih ljudi, predrugačiti situacijo. Le preko revolucionarnega samoosvobajanja, čigar koren je revolucija v zavesti, se pravi zavestna revolucija, prihaja novo, resnično drugače. Vse to pa terja predvsem **frontno** angažiranost družbe in — svoj čas.

Mislím, da sem na vprašanje, zakaj je v naši kulturi tudi in še posebej tako, in ne »čisto drugače«, vsaj delno odgovoril.

IZREKI

Človek je edina žival, ki jé, kadar ni lačna, pije, kadar ni žejna, in ljubi ob vsakem času.
Anonimen

Ni mi žal, ker me ljudje ne poznajo, žal mi je, da jih sam ne poznam.

KONFUCIJ

Mnogi se imajo za popek sveta, a so le njegov slepič.
John OSBORNE

GOVOR

Kdor mnogo govori — ali veliko ve, ali laže.
Romunski pregovor

Pametno govoriti je pogosto težko, pametno molčati je še težje.

BODENSTEDT

Pogled z Grohota na Olshevo

OSNUTEK ZAKONA O ZDRUŽENEM DELU

Potek javne razprave

S pripravami na razpravo o osnutku zakona o združenem delu smo začeli v naši občini tako, kot je bilo določeno z rokovnikom, ki je bil sprejet na ravni republike. Ker sta osnutek zakona in razprava o njem tako pomembna, so se vse družbenopolitične organizacije sestale na več sestankih ter se dogovorile, kako bodo potekale razprave in kdo je za kaj odgovoren. Na osnovi teh dogovorov smo na plenarni seji občinskega sveta zveze sindikatov Ravne na Koroškem dne 21. 4. 1976 že obravnavali in sprejeli načrt akcije za izvedbo javnih razprav in druge dokumente.

Za organiziranje in vodenje javne razprave smo imenovali sedemčlanski sekretariat in tridesetčlanski politični aktiv. Javno razpravo pa naj bi pomagala organizirati in voditi tudi komisija za samoupravljanje, ki deluje pri občinskem svetu zveze sindikatov.

Da bi bili člani političnega aktiva, sekretariata in komisije za samoupravljanje, ki so bili zadolženi za pomoč pri izvedbi javnih razprav v temeljnih in drugih organizacijah združenega dela ter krajevnih skupnostih in SIS, kar najboljše seznanjeni z vsebino osnutka zakona, smo organizirali dvodnevni uvodni seminar. Podoben seminar smo organizirali še za predsednike IO osnovnih organizacij sindikata, sekretarje osnovnih organizacij ZK, za vse vodje temeljnih in drugih organizacij združenega dela ter za vse izvršne organe družbenopolitičnih organizacij. Na obeh seminarjih smo se tudi točno dogovorili, kako bomo organizirali in vodili javne razprave v temeljnih in drugih organizacijah združenega dela ter v vseh drugih samoupravnih skupnostih v občini.

Po osnovnih organizacijskih in vsebinskih pripravah na občinski ravni so bile priprave tudi v temeljnih in drugih organizacijah združenega dela ter v SIS in krajevnih skupnostih. Povsod so ustanovili posebne odbore za organizacijo in vodenje javne razprave. Priprave so pozneje, posebno kjer so bile temeljite, močno vplivale na kakovost in na sodelovanje delavcev v javni razpravi.

Ko smo organizirali javno razpravo o osnutku zakona o združenem delu, smo imeli predvsem dva namena:

1. Doseči, da bi se kar največ delavcev in vseh delovnih ljudi seznanilo z osnutkom zakona o združenem delu, spodbuditi kar najbolj množično in organizirano obravnavanje osnutka in zbiranje pripomb in predlogov za spremembe osnutka zakona o združenem delu.

2. Kritično oceniti samoupravne razmere v sleherni temeljni ali drugi organizaciji združenega dela in v vseh drugih samoupravnih okoljih, da bi predlagane zakonske rešitve preizkusili v samoupravni praksi in odpravili pomanjkljivosti pri dosedanjem uresničevanju ustavne vsebine, družbenoekonomskih odnosov v združenem delu, slabosti v organiziranosti združenega dela in nedoslednosti pri uresničevanju neposrednega samoupravljanja in delegatskih odnosov.

Intenzivnim pripravam je sledila javna razprava z delavci in delovnimi ljudmi v TOZD, OZD, KS in drugih samoupravnih skupnostih. Kljub temu, da je bila to najširša in najbolj poglobljena razprava, kar smo jih dosedaj organizirali in izvedli v naši občini, pa vendarle ugotavljamo, da vse razprave niso bile zadovoljivo organizirane in izvedene. Kljub večkratnim opominom in zahtevam občinskega sveta zveze sindikatov 14 manjših temeljnih in drugih organizacij združenega dela še vedno ni ocenilo lastnih samoupravnih razmer. Najteže je pri dislociranih obratih, kjer so sedeži njihovih TOZD v drugih občinah.

O osnutku zakona so sicer razpravljali, vendar niso mogli (na osnovi ocene sedanjih samoupravnih razmer) določiti, kaj bo potrebno spremeniti ter uskladiti z določili zakona o združenem delu.

Razumljivo je, da je bila razprava v pretežni meri bolj seznanjanje z osnutkom zakona in da ni mogel biti dosežen pravi in celoten namen javne razprave. V vseh teh organizacijah združenega dela bodo morali pohiteti in odpraviti vse našteje pomanjkljivosti ter storiti vse, da bodo delavci resnično seznanjeni s stanjem v organizaciji združenega dela in z določili osnutka zakona o združenem delu.

Za večino temeljnih in drugih organizacij združenega dela ter drugih samoupravnih skupnosti lahko trdimo, da so bile razprave dobro organizirane in izvedene. Seznanili so se z osnutkom zakona, v nekaterih organizacijah združenega dela pa so tudi že veliko storili, da bi spremenili samoupravne odnose. V železarni Ravne so se močno reorganizirali, ustanovili so 20 novih TOZD in tri DSSS, spre-

jeli so pravilnik o delitvi osebnih dohodkov itd. V vse te spremembe pa so vnesli že tudi določila novega zakona o združenem delu. Reorganizacije so bile tudi v rudniku Mežica, v Instalaterju na Prevaljah, pri kmetijski zadruzi, Stavbeniku in drugje. Mirno lahko trdimo, da postajajo v teh organizacijah združenega dela samoupravni odnosi vedno bolj dosledni.

Prizadevanje v nekaterih organizacijah združenega dela, da bi uredili samoupravljanje, so privedle do mnogih novih spoznanj in s tem tudi do neprimerno bolj humanih in pravičnih medsebojnih odnosov. Zato so tudi v večini samoupravnih skupnosti spoznali, da ni mogoče voditi javne razprave z delavci, če hkrati ne pripravijo za obravnavo tudi oceno samoupravnih razmer ter predlogov za dopolnitev in spremembo samoupravnih odnosov, kakor to rešuje osnutek zakona.

Okrog 75 odst. javnih razprav je bilo sorazmerno dobro pripravljenih in izvedenih, 25 odst. pa slabše, nekaj tudi neustrezno, odvisno od tega, koliko so se odgovorni zavzeli za dobro izpeljavo javne razprave.

Udeležba na zborih delavcev ni bila povsod zadovoljiva. Vzroke za to je verjetno treba preiskati v nezadostnih pripravah kot pa v nezainteresiranosti delavcev in delovnih ljudi. Povprečna udeležba delavcev na razpravah v temeljnih in drugih organizacijah združenega dela je bila 60-odstotna, v krajevnih skupnostih pa okrog dvaodstotna.

Razen naštetih smo organizirali še več specializiranih razprav. Tako smo 1. 7. 1976 organizirali specializirano razpravo z vsemi predstniki delavskih svetov. Naslednji dan pa smo organizirali še dve taki

Kontrola ulitka

razpravi, eno v tovarni lesovine in lepenke na Prevaljah, drugo pa pri Viatorju na Prevaljah. V železarni in rudniku Mežica pa sta bili podobni razpravi organizirani 7. 7. 1976. Dve razpravi smo organizirali tudi za vodje TOZD v kmetijstvu in pri Instalaterju na Prevaljah. Razprave o osnutku zakona smo izvedli tudi s kmetijskimi proizvajalci in z graničarji, ki opravljajo svojo službo v naši občini. Vse te razprave so bile dokaj uspešne, predvsem zaradi tega, ker je bila tema ožja, na razpolago pa je bilo tudi neprimerno več časa kot pa na drugih razpravah.

Na razpravah smo obravnavali precej vprašanj, vendar smo odgovore nanje v večini primerov našli že na razpravi, predlogov za spremembo zakona pa ni bilo. To pa kaže na to, da je bila razprava sicer precej razgibana in temu primerno tudi uspešna, vendar pa je bila usmerjena bolj v seznanjanje z osnutkom zakona in v spreminjanje samoupravnih razmer doma kot pa v dajanje oziroma iskanje pripomb in dopolnitev k osnutku zakona.

Potrebno pa je poudariti tudi to, da smo v obdobju vodenja javnih razprav imeli še druge razprave, kot je usmerjeno izobraževanje, srednjeročni razvojni načrti itd.

V poročilu smo navedli nekaj negativnih pojavov. Vsekakor so potrebni ukrepi, da bomo izboljšali nezadovoljivo stanje. Kljub nekaterim napakam in nedoslednostim pri izvedbi javnih razprav pa le lahko, z ozirom na veliko večino, ki je svojo nalogo dobro opravila, rečemo, da smo težko in odgovorno nalogo končali sorazmerno uspešno.

Vsebina javne razprave o osnutku zakona o združenem delu

Iz zapisnikov osnovnih organizacij sindikata in drugih dokumentov je razvidno, da je javna razprava potekala takole:

a) delovni ljudje so postavili vprašanja o vsebini osnutka ter dali nekatere splošnejše pripombe oziroma predloge,

b) opozarjali so na vrsto problemov oziroma nalog s področij, ki jih zajema osnutek,

c) družbenopolitične organizacije, poslovniki in samoupravni organi so vodili akcije za spremembo razmer.

Javna razprava v občini ni bila usmerjena v dajanje spreminjevalnih predlogov k osnutku, ampak v oceno lastnih razmer, v razmišljanje o ukrepih in akcijah za doslednejše uresničevanje ustave in temeljnih zamisli osnutka. Posledica takšne usmeritve je manjši obseg spreminjevalnih predlogov, zato pa več akcij, vprašanj in opozoril na slabosti.

Nakazujemo najbolj pogosta vprašanja oziroma predloge, probleme, na katere je opozorila javna razprava in naštevamo akcije, ki so zasnovane na vsebini osnutka zakona o združenem delu.

A — vprašanja in pripombe k osnutku zakona

Pomembno mesto v razpravi so imeli problemi v zvezi z udeležbo na skupnem prihodku in skupnem dohodku. Vpraševali so predvsem, kako praktično izpeljati ta načela. Kako pri skupnem prihodku določiti delež posameznih TOZD, s kakšnimi strokovnimi pripomočki, kako reševati težje spore itd. Tudi za uresničevanje načel udeležbe pri skupnem dohodku primanjkuje praktičnih strokovnih napotkov, zato v medsebojnih ekonomskih razmerjih še vedno prevladujejo kreditni odnosi.

Javna razprava torej ni težila k spremembi rešitev, ampak h konkretizaciji ali v okviru tega zakona ali drugih predpisov. Postavili so vrsto vprašanj o delovnih razmerjih, npr.:

— ali ni denarna kazen instrument meznega položaja delavca,

— ali ne pomeni sodelovanje zunanjih članov disciplinske komisije nezaupanje delavcem v TOZD ali delovni organizaciji,

— ali bo lahko skupna disciplinska komisija za več TOZD objektivno in pošteno presojala stvari, ko ne bo poznala razmer, v katerih so bili storjeni prekrški.

Oblikovali so predlog, da naj ima vsaka TOZD svojo disciplinsko komisijo.

— Vrsta vprašanj je bila v zvezi z ustanavljanjem TOZD skupnih poslov in delovnih skupnosti skupnih služb. Gre predvsem za vprašanje o financiranju in opravljanju teh dejavnosti. Predvsem pa je vprašanje, kako praktično uresničiti menjavo dela, medsebojno ekonomsko odvisnost in učinkovito delovanje teh TOZD oziroma služb.

— Več vprašanj in mnenj v javni razpravi se je nanašalo na vsebino in obseg referendumov. V bistvu so koncept osnutka potrdili, so pa tudi menili, da bi kazalo vsebino referendumov nekoliko skrajšati in določneje opredeliti zbor delovnih ljudi.

— Predsedniki odborov delavske kontrole so poudarili, da bi bilo potrebno konkretnije opredeliti postopke odpravljanja slabosti. Predlagali so tudi naj zakon določi vse skupnosti, v katerih se mora oblikovati organ DK (DSSS, KS, SIS...).

— Pogosto je bilo postavljeno vprašanje, kako ukrepati proti delavcem, ki ne uresničujejo svojih samoupravnih funkcij. Gre za delavce, ki se ne udeležujejo oblik posebnega izjavljanja, ne uporabljajo sredstev obveščanja in običajno tudi ne sodelujejo v delu družbenopolitičnih organizacij. Ker je samoupravljanje tudi dolžnost, so nekateri tudi menili, da naj zakon določi ukrepe proti takim delavcem.

— V razpravi se je izoblikovalo mnenje, da osnutek ni dovolj jasen pri opredeljevanju samoupravnih splošnih aktov. Mnogo nejasnosti je v zvezi s samoupravnim sporazumom dela delavcev v TOZD.

Menimo, da bi bilo potrebno bolj določno in pregledno opredeliti omenjeni samoupravni sporazum in druge samoupravne splošne akte.

V javni razpravi je bilo izrečenih še mnogo vprašanj in mnenj, vendar smo na večino vprašanj sami našli ustrezne odgovore.

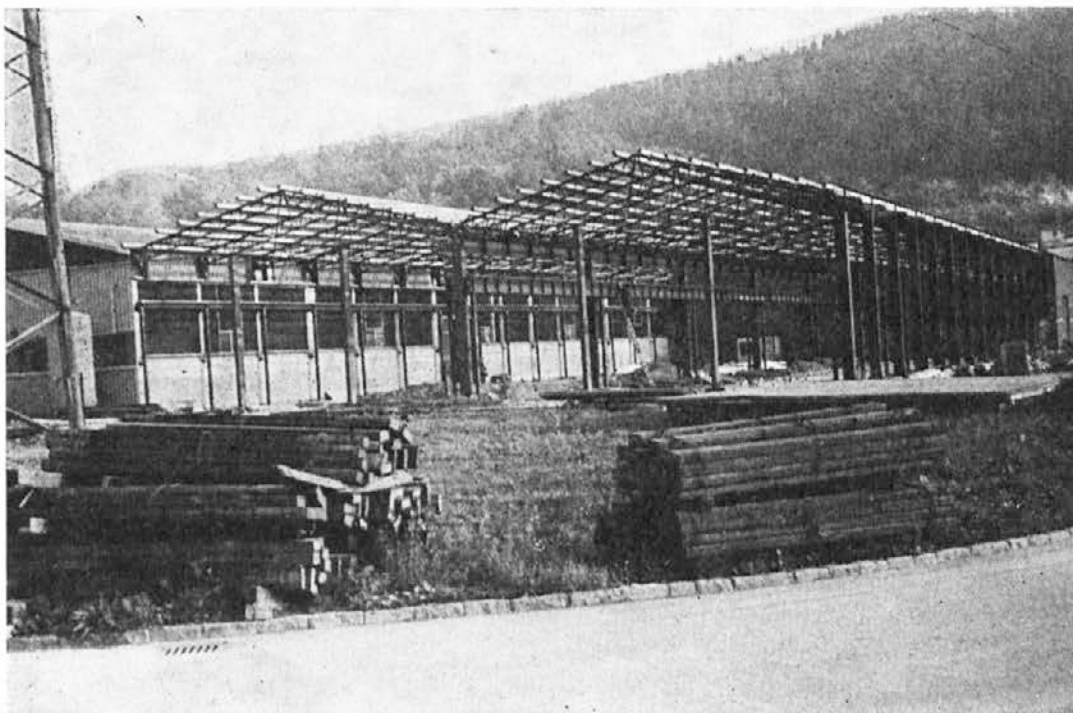
Sicer pa je javna razprava v občini v celoti potrdila osnutek zakona. Mnogi želijo, naj ga skupščina kmalu sprejme.

B — nekatere naloge, ki so se izoblikovale v javni razpravi

V vseh oblikah javne razprave so bili v ospredju uresničevanje ustave, politika družbenopolitičnih organizacij in osnutek zakona o združenem delu. Zato je javna razprava opozorila na vrsto nerešenih vprašanj v posameznih OZD, SIS, KS itd. Navajamo tiste ugotovitve, ki so splošnejšega značaja in zadevajo večino OZD v občini.

— Razprava je opozorila na vrsto slabosti in nedoslednosti pri uresničevanju ekonomskih odnosov v OZD, uresničevanju svobode menjave dela, solidarnosti itd. Iz razprave celo izhaja, da je to temeljni problem uresničevanja ustave in da v občini ravno na tem področju najbolj zaostajamo. Pri tem ugotavljamo, da ne gre toliko za nerazumevanje ali odpor, ampak predvsem za neustrezne strokovne rešitve in neustrezen način razčiščevanja teh odnosov. Zato so v večini OZD menili, da je treba ravno na tem področju poiskati strokovne in politične rešitve.

— Tako delavci družbenih služb kot delavci v materialni proizvodnji kritično ocenjujejo doseženo stopnjo svobodne menjave dela. Delavci družbenih služb se še

Orodjarna raste

ne počutijo enakopravni v svobodni menjava dela. Menijo, da jih še marsikdaj obravnavajo proračunsko, kot breme gospodarstvu itd. Zanimivo pa je, da tudi delavci v materialni proizvodnji menijo, da nimajo ustreznega vpliva na dejavnost družbenih služb. Kritizirajo postopke sprejemanja družbenih dogovorov, samoupravnih sporazumov, programov dela, poročil itd. Zaradi tega bomo morali te probleme reševati bolj dosledno in načrtno.

— Javna razprava je ponovno opozorila na vrsto slabosti pri delitvi osebnih dohodkov. Delavci so opozorili na neustrezne samoupravne splošne akte, na nepravilne postopke pri odločanju o osebnih dohodkih, na neustavna merila in kriterije delitve itd. V večini delovnih organizacij, ki imajo v svoji sestavi TOZD, ne uresničujejo zakona o medsebojnih delovnih razmerjih, ki določa, da na ravni delovne organizacije sprejmejo TOZD le samoupravni sporazum o skupnih načelih in merilih delitve osebnih dohodkov. Očitno je področje delitve eno tistih, katerih bomo morali v prihodnjem obdobju posvetiti posebno pozornost.

— Tudi na področju medsebojnih razmerij delavcev je še vrsta problemov. Od neustrezne normativne ureditve do nestrokovnih, površnih, marsikdaj pa celo neodgovornih postopkov odločanja o delavčevih pravicah in dolžnostih. Zagotoviti moramo odgovornejše delo strokovnih služb, saj večina problemov izvira ravno iz njihovega dela. To se kaže v nezakonitih postopkih, neustreznem obveščanju delavcev, pomanjkanju pravnega pouka, nespoštovanju rokov, nezagotavljanju varstva pravic delavcev itd. Mnogi so kritizirali urejanje stanovanjskih razmer, kar zahteva, da ta vprašanja takoj začnemo reševati.

— Glede samoupravnega organiziranja združenega dela je javna razprava opozorila na naslednje probleme:

— ponovno je potrebno proučiti ustreznost dosedanjega organiziranja TOZD,

— takoj je potrebno razčistiti probleme v zvezi z razdelitvijo premoženja v delovni organizaciji,

— proučiti je treba ustreznost DSSS,

— povsod tam, kjer so pogoji za to, je potrebno pospešiti integracijske procese.

— Vse to so vprašanja, ki jim v občini že dalj časa posvečamo vso pozornost, kljub temu pa nekatere organizacije združenega dela še zaostajajo.

Javna razprava je opozorila tudi na nekatere probleme pri uresničevanju raznih oblik osebnega izjavljanja. Tako do sedaj nismo razvijali referenduma niti osebnega izjavljanja z dajanjem pismenih izjav. Pri zborih delovnih ljudi pa je še vedno vrsta slabosti, npr.:

— Nepravočasno obveščanje o vsebini odločanja na zborih delovnih ljudi, pomanjkljivo vodenje in sklepanje na zboru, slab nadzor nad uresničevanjem sklepov zbora itd. Analize in razprave so tudi pokazale, da bo po sprejetju zakona potrebno dopolniti večino samoupravnih splošnih aktov v OZD.

— Kritično so obravnavali tudi funkcioniranje delegatskih odnosov. Razprava je pokazala, da velika večina samoupravnih organov ne deluje delegatsko. To je še posebej očitno v temeljni samoupravni celi-

ci — TOZD, saj se člani delavskih svetov TOZD pred sejo delavskega sveta praviloma ne povezujejo s svojimi delovnimi skupinami. Delegati za delavski svet delovne organizacije in SOZD ter delegacije za SIS in občinsko skupščino so praviloma prepuščeni sami sebi, kar seveda zavira samoupravljanje. Razen naštetih problemov, ki jim je razprava dala največji poudarek, pa so delavci in osnovne organizacije sindikata izpostavili še vrsto drugih problemov in nalog, ki jim moramo posvetiti vso pozornost:

— v vseh sredinah moramo zaostri odgovornost za opravljanje delovnih in samoupravnih dolžnosti,

— v OZD moramo natančneje opredeliti položaj, naloge in odgovornost poslovnih organov,

— poskrbeti moramo za boljše obveščanje delavcev in ga prilagoditi novi vlogi in položaju delovnih ljudi v družbi,

— delavska kontrola še ne deluje v celoti, kar ovira uresničevanje samoupravnih odnosov,

— ponovno so prišle do izraza pomanjkljivosti pri idejnopolitičnem in družbenoekonomskem usposabljanju delegatov in vseh delavcev,

— osnovne organizacije sindikata se morajo organizacijsko in kadrovske okrepiti za izpolnjevanje obsežnih nalog iz osnutka zakona.

C — akcije za spremembo razmer v posameznih skupnostih

Iz analiz, zapisnikov in razgovorov izhaja, da so v veliki večini OZD začeli odpravljati slabosti in usklajevati lastno prakso z osnutkom zakona.

V večini OZD preverjajo samoupravne splošne akte, posebno statute in samoupravne sporazume o združevanju. V občini smo zastavili akcijo za usklajevanje samoupravnih sporazumov o stanovanjskih

razmerjih, predsedniki delavskih svetov in odborov delavske kontrole so se dogovorili za konkretne naloge pri uresničevanju osnutka zakona.

Razen teh akcij, ki so bolj ali manj intenzivne v vseh skupnostih, pa so v nekaterih OZD izvedli ali zastavili pomembne akcije, ki jih posebej omenjamo:

— V železarni Ravne so na osnovi osnutka zakona izoblikovali in začeli uresničevati dokončni predlog samoupravne organiziranosti delavcev železarne Ravne. Oblikovali in sprejeli so samoupravni sporazum o delitvi osebnih dohodkov, ki nedvomno predstavlja novo kvaliteto v delitvenih odnosih v železarni.

— V rudniku Mežica so že pred sprejemom osnutka zakona dogradili samoupravno organiziranost. Na osnovi osnutka pa razčiščujejo še nerešene ekonomske odnose med TOZD in izpopolnjujejo samoupravne splošne akte. V Instalaterju in Kinegrafu na Prevaljah so začeli organizirati TOZD, kar bo bistveno poglobilo njihove samoupravne odnose.

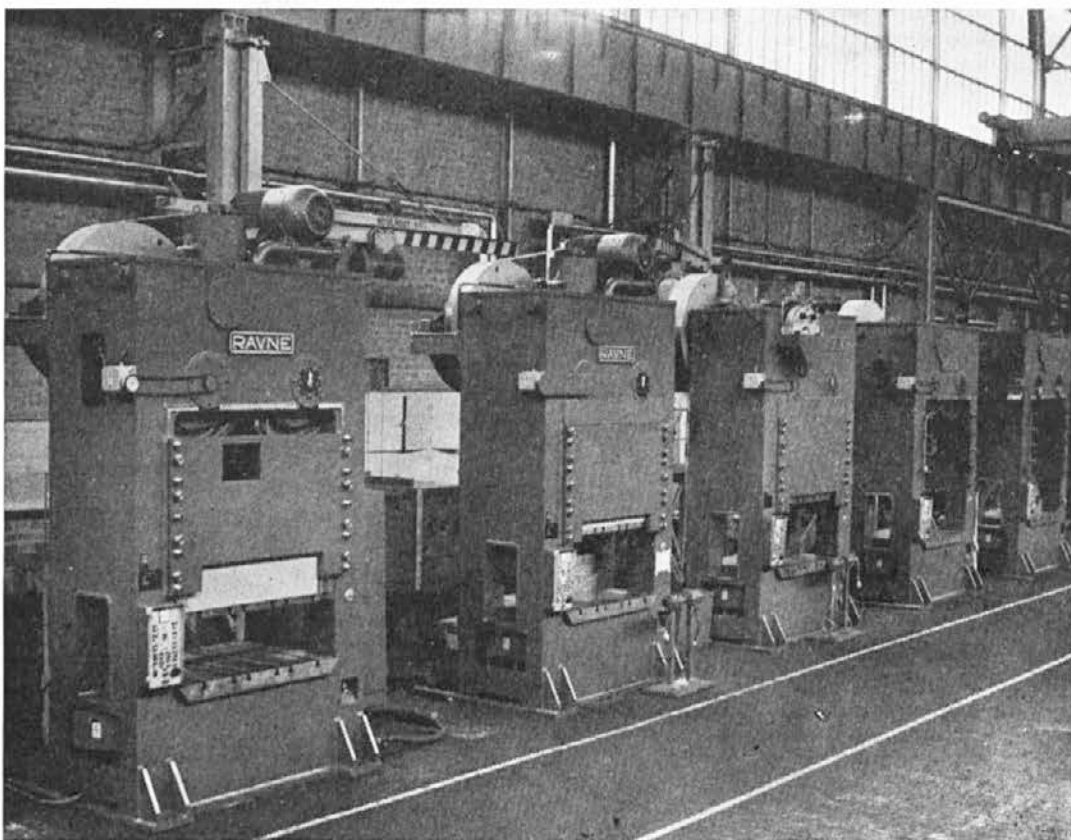
— Stavbenik Prevalje, KZ Prevalje in lekarna Ravne so bili nosilci integracijskih procesov v regiji na področju gradbeništva, kmetijstva in lekarništva. Ravno na pobudo teh TOZD se odnosi v regionalnih delovnih organizacijah razvijajo po načelih ustave in osnutka zakona.

— V TOZD Viator so se delavci že pred sprejemom osnutka zakona ustrezno samoupravno organizirali, sedaj pa svoj položaj in medsebojne odnose usklajujejo z osnutkom.

— Na osnovi osnutka zakona so se delavci blagovnice Nama na Ravnah organizirali v TOZD.

— V delovni organizaciji Lesna so se kmetje, lastniki gozdov, organizirali v TOZD kooperantov, sedaj pa pospešeno urejajo svojo samoupravno organizacijo.

Vprašanja, mnenja in predlogi, postavljeni v javni razpravi, vrsta problemov, na

Serijske stiskalnice 4000 KN, dobavljene v SSSR v juniju 1976

katere je razprava opozorila, ter akcije in doseženi uspehi pričajo, da je javna razprava v občini uspela. Res se vsi delavci niso vključili v javno razpravo, dobili pa so kvalitetno informacijo o osnutku, kar skupaj z že doseženimi uspehi predstavlja solidno osnovo za nadaljevanje akcije. Razen tega pa je javna razprava pokazala, da se vodstva družbenopolitičnih organizacij in samoupravnih organov ter poslovodni in vodilni delavci zavedajo nalog, ki jih imajo danes, predvsem pa jih bodo imeli po sprejetju zakona.

Je torej vrsta razlogov, ki nas prepričuje, da bomo z organizirano in povezano akcijo v občini uspešno in pravočasno uresničili zakon o združenem delu.

Stališča in sklepi sprejeti na problemski konferenci

Problemsko konferenco o javni razpravi o osnutku zakona o združenem delu je sklical občinski svet Zveze sindikatov Ravne na Koroškem. Na konferenci so poleg sindikalnih voditeljev sodelovale tudi delegacije družbenopolitičnih organizacij v občini.

Na podlagi poročila o vodenju javne razprave, uvodnega referata in razprave je konferenca sprejela naslednje sklepe:

1. Nadaljevati moramo politično akcijo, tako da bomo na vseh ravneh samoupravne organiziranosti uveljavili duh in črko zakona. Zaradi tega morajo do dokončne ureditve samoupravnih razmer delovati vse družbenopolitične organizacije in organi, ki so bili imenovani za vodenje javne razprave.

2. V vseh skupnostih moramo zaostri odgovornost za opravljanje delovnih in samoupravnih dolžnosti, še posebej pa moramo zaostri položaj in naloge ter odgovornost poslovodnih organov kakor tudi njihovo vlogo in obveznost pri uresničevanju zakona. Takoj ko bo sprejet zakon o združe-

nem delu, moramo uskladiti splošne samoupravne akte z zakonom.

3. Skladno z zakonom moramo strokovno in samoupravno urediti družbenoekonomske odnose v TOZD. Zato morajo osnovne organizacije sindikata zahtevati, da strokovne službe izdelajo ustrezne predloge.

4. Osnutek zakona nalaga sindikatom veliko nalog in pristojnosti. To zahteva večje vključevanje komunistov, nadaljnje usposabljanje vodstev osnovnih organizacij sindikata in hitrejše obveščanje v sindikalnih organizacijah. V ta namen bo občinski sindikalni svet organiziral posebne seminarje za spoznavanje in uresničevanje nalog, ki jih nalaga zakon.

5. Delegatski odnosi še niso zadovoljivi, delno tudi zaradi nepoznavanja in premajhne usposobljenosti, zato je treba uresničiti že sprejete sklepe o delovanju šole za delegate, ustanovitev kluba samoupravljalcev in omogočiti delovanje INDOK centra. Komisija za samoupravljanje bo izdelala predlog minimuma informacij s

posameznih področij, ki jih morajo prejemati delavci.

6. V zadnjem času si v OZD zelo prizadevajo, da bi uredili merila pri oblikovanju in delitvi dohodka. Zagotoviti moramo, da bodo delavci poznali način oblikovanja in delitve dohodka in tako stalno vplivali na uspeh poslovanja. Po zaključnem računu je potrebno izdelati analizo in preveriti, koliko so delitveni odnosi v skladu z resolucijo, samoupravnimi sporazumi in določili zakona o združenem delu. To delo bo opravila posebna komisija, ki jo bo imenovalo predsedstvo občinskega sveta ZSS.

7. Razvoj samoupravljanja moramo stalno spremljati in ga razvijati. To mora biti osnovna naloga vseh družbenopolitičnih organizacij. Enkrat letno bomo pripravili oceno razvoja samoupravnih odnosov v občini, pri tem bodo sodelovale vse osnovne organizacije sindikata in komisija za samoupravljanje pri občinskem sindikalnem svetu.

Filip Jelen, sekretar OK SZDL

Enoletno delo in izkušnje frontno organizirane SZDL

Od 3. marca 1970 smo se pripravljali za novo organiziranje Socialistične zveze delovnih ljudi po vsej Sloveniji. Tedaj smo sprejeli dokument »SZDL danes«. Dotedanja organizacija Socialistične zveze je delovala po terenskem principu organiziranja krajevnih organizacij, ki so delovale po krajevnih skupnostih, zaselkih in vaseh. Te organizacije so bile namenjene političnemu organiziranju občanov v kraju bivanja. Nova ustava pa je tudi naši organizaciji naložila nove naloge in zahtevo, da se organiziramo bolje in na nov način. Ustava je opredelila razvoj novih družbenoekonomskih odnosov v temeljnih samoupravnih skupnostih — TOZD, KS in SIS, pa tudi razvoj novih družbenopolitičnih odnosov. Te odnose je ustava opredelila v temeljnih načelih; opisala je dejavnost organizacije in njen nadaljnji razvoj: Socialistična zveza delovnega ljudstva je nastala v narodnoosvobodilni vojni in socialistični revoluciji kot Osvobodilna fronta slovenskega naroda, prostovoljna in demokratična zveza delovnih ljudi in občanov ter vseh organiziranih socialističnih sil s komunistično partijo na čelu in se dalje gradila v razvijajoči se socialistični samoupravni družbi, je najširši temelj njihove družbenopolitične dejavnosti v socialističnem samoupravnem sistemu.

Organizirati smo se morali v skladu z ustavnimi zahtevami. Frontno organiziranje SZDL pomeni staro teritorialno organiziranost razširiti, tako da zajema vse delovne ljudi in občane, vse družbenopolitične in družbene organizacije v enotno fronto vseh subjektivnih socialističnih sil pod idejnim vodstvom Zveze komunistov. Tako smo se organizirali v lanskem letu.

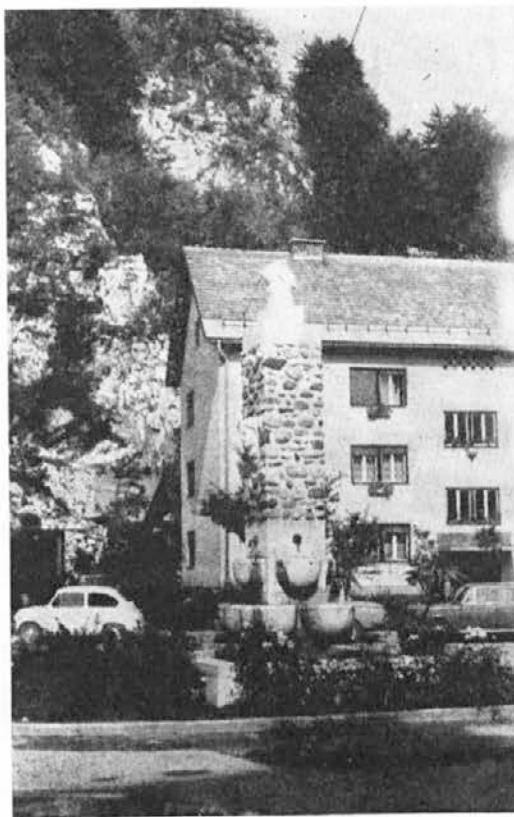
Po letu dni pa smo skušali oceniti uspeh, pokazati na slabosti in odpraviti napake, ki so spremljale ta prizadevanja. Pri taki

oceni moramo največ pozornosti posvetiti osnovnim celicam frontno organizirane SZDL po terenu. Krajevna organizacija SZDL je najbolj primerljiva z Osvobodilno fronto v času narodnoosvobodilne borbe in revolucije, saj se vanjo vključujejo vsi delovni ljudje, ne glede na narodnostne in nazorske razlike. V krajevni organizaciji se neposredno uresničuje idejna vloga članov Zveze komunistov. Tu se najgloblje politično dogovarjamo o našem razvoju in boljši prihodnosti.

V naši občini smo organizirali 10 krajevnih organizacij Socialistične zveze delovnih ljudi. Njihovo politično delo smo želeli približati delovnim ljudem in občanom s terenskimi sekcijami, koordinacijskimi odbori in interesnimi sekcijami. Samo če bodo te oblike dejavnosti Socialistične zveze delovnih ljudi dobro delale, lahko pričakujemo neposredno politično delovanje slehernega krajana.

V tem letu so po posameznih krajevnih organizacijah razpravljali o kopici lastnih problemov, izpolnjevali pa so tudi program za katerega smo se dogovorili v občinski konferenci SZDL.

Krajevna organizacija SZDL Črna na Koroškem je uresničevala program, ki so ga sprejeli z izglasovanjem samoprispevka. Skupaj s samoupravnimi organi krajevnih skupnosti so dosegli, da program izpolnjujejo v zadovoljstvo delovnih ljudi in občanov. V tej krajevni skupnosti je bila Socialistična zveza tudi nosilec javne razprave o srednjeročnem razvoju krajevnih skupnosti. Svoje politično delo pa so usmerili tudi na varovanje okolja. To vprašanje so obravnavali zaradi težnje po razvoju turizma, zadrževanja kmečkega življenja na meji in izseljevanje iz njihove krajevnih skupnosti. Organizirali so tudi terenske oblike dela SZDL. Njihova krajevna sku-

Spomenik v Črni

pnost obsega velik prostor, zato so morali politično življenje organizirati tudi v Podpeci, Javorju, Topli, Mali Črni in drugod. Tako široko dejavnost so vodili dobro sestavljeno predsedstvo krajevne konference, še posebej pa interesne sekcije in koordinacijski odbori. Problem onesnaženja okolja in zadržanja žive meje je reševala sekcija za kmetijstvo in gozdarstvo. Za organiziranje krajevnih proslav pa so izvolili koordinacijski odbor. Frontna organiziranost SZDL je usklajevala družbenopolitično delo v kraju.

Krajevna organizacija SZDL v Mežici svoj delovni program uspešno izpolnjuje. Vodili so dogovore vseh delovnih ljudi ob sprejemu srednjeročnega razvoja krajevne skupnosti, spremljali izpolnjevanje programa, sprejetega z referendumom o samopriskrbi. Na zboru delovnih ljudi in občanov so razpravljali tudi o osnutku zakona o združenem delu. Tudi v tej krajevni organizaciji je predsedstvo krajevne konference SZDL reševalo vrsto perečih vprašanj. Razpravljali so o programu krajevne skupnosti za leto, o komunalni ureditvi kraja, delovanju nekaterih družbenih služb v kraju, stanovanjski problematiki, urejanju naselja in drugem. Čeprav kot teritorialna celota v krajevni skupnosti nimajo naloge organizirati političnega življenja v zaselkih, so svoj kraj organizacijsko razdelili po teritorialnih sekcijah in s tem politično življenje še bolj približali delovnemu človeku. V političnem organiziranju so se v precejšnji meri naslonili na interesne sekcije in koordinacijske odbore. Zelo aktivna je bila sekcija za kmetijstvo in gozdarstvo, ki je skupaj s kmetijsko drugo organizirala trgovino za kmete. V tej krajevni organizaciji je dobro zaživela tudi sekcija za družbeno aktivnost žena, ki za to jesen pripravlja posebno problemsko konferenco. Deluje sekcija za športno dejavnost, ki se je posebej zavzela za združitev športnih organizacij v kraju.

Krajevna organizacija SZDL na Prevaljah je v letošnji program sprejela reševanje različnih problemov dela in življenja v kraju. Obravnavali so še nekatera vprašanja, svojstvena za ta kraj. V krajevni organizaciji so sprejeli koncept SLO in družbene samozaščite ter ocenili, kako ga uresničujejo. Ker je v tej krajevni skupnosti problematika otroškega varstva kritična, so veliko pozornosti posvetili temu vprašanju. Rešujejo problematiko kulturne dejavnosti. V kraju deluje veliko amaterskih kulturnih skupin, imajo pa premalo sredstev za dejavnost. Krajevna organizacija SZDL je skupno z organizacijo ZSMS ocenila problematiko mladih v kraju. Tudi v tej krajevni organizaciji je delovanje predsedstva, sekcij in koordinacijskih odborov približalo politično delo delovnim ljudem. Teritorialne sekcije pa so v tej krajevni organizaciji imeli že, preden se je SZDL na novo organizirala.

Krajevna organizacija SZDL Ravne na Koroškem zelo prizadevno uresničuje delovni program. Zaradi razvejanosti Raven so morali organizirati terenske sekcije. Le tako so politično delovanje lahko prenesli med delovne ljudi in občane. Krajevna organizacija SZDL je sodelovala tudi v pripravah za gradnjo nove šole na Javorniku. Skupaj s krajevno skupnostjo je

organiziral razpravo o ureditvi kraja s posebnim poudarkom na komunalni ureditvi. Organizirali so javno razpravo o prehodu srednjega šolstva v usmerjeno izobraževanje. Organizirali so tudi razprave o letnem in srednjeročnem načrtu krajevne skupnosti in občine. Politično delo so usmerili k uresničevanju koncepta SLO in družbene samozaščite. V krajevni organizaciji SZDL so sprejeli program praznovanj in zadolžili posameznike, ki naj ga uresničujejo. V konferenci in predsedstvu pa so reševali še vrsto drugih vprašanj in ocenili uresničevanje programa sprejetega ob referendumu, govorili so o pogojih za prehod na celodnevno šolo, o varstvu in zaščiti okolja in drugem. Tudi v tej krajevni organizaciji lahko ugodno ocenimo delo interesnih sekcij in koordinacijskih odborov.

Krajevne organizacije SZDL smo organizirali tudi v večjih zaselkih, kjer imajo možnosti za lastno politično dejavnost. Tudi te organizacije SZDL so po novi organiziranosti močnejše zaživele.

Krajevna organizacija SZDL v Koprivni je v svoj delovni program zapisala politično aktiviranje kmetov, ki so oddaljeni od krajevnih središč. S svojim delom bi radi zaselek približali centrom. Z delovnimi ljudmi in občani se dogovarjajo o pospeševanju kmetijske proizvodnje in specializiranju za določeno proizvodnjo. Poskrbeli so za napeljavo telefonske zveze; zanj so zbrali prispevke in organizirali prostovoljno delo. S krajani, gospodarsveniki in organi krajevne skupnosti pa so se dogovarjali tudi o cestni povezavi s centri v občini.

Krajevna organizacija SZDL Žerjav je za leto zastavila obširen program. Z nekaterimi problemi se ukvarjajo že vrsto let. Najresnejše vprašanje je zanje problem razvoja kraja, saj jim odseljevanje resno načena politično akcijo. Največ so se dogovarjali o zagotavljanju pogojev za nemoteno življenje. Kraj je slabo preskr-

bljen z živili kljub temu, da si že vrsto let prizadevajo, kako bi problem rešili. Še vedno jim ni jasno, kako bodo kraj urbanistično uredili. Razen tega tudi druge družbenopolitične in družbene organizacije slabo delujejo.

Krajevna organizacija SZDL Lokovica povezuje delovne ljudi, zaposlene v delovnih organizacijah, in kmete, ki živijo ob državni meji. Letos so si prizadevali za samoupravno ureditev vaške skupnosti. Zavzemajo se, da bi hitro zgradili osnovno šolo, v kateri bi imeli prostor tudi za družbenopolitično delo. Povezujejo se tudi s pripadniki JLA, saj skupaj rešujejo koncept SLO in družbene samozaščite.

Krajevna organizacija SZDL Šentanel deluje v izrazito kmečkem kraju. Pripravljali so konferenco o družbenopolitičnem položaju kmetijstva. Prizadevajo si, da bi svoj kraj ohranili kot tipično kmečko vas ter organizirajo kmečki turizem v naselju.

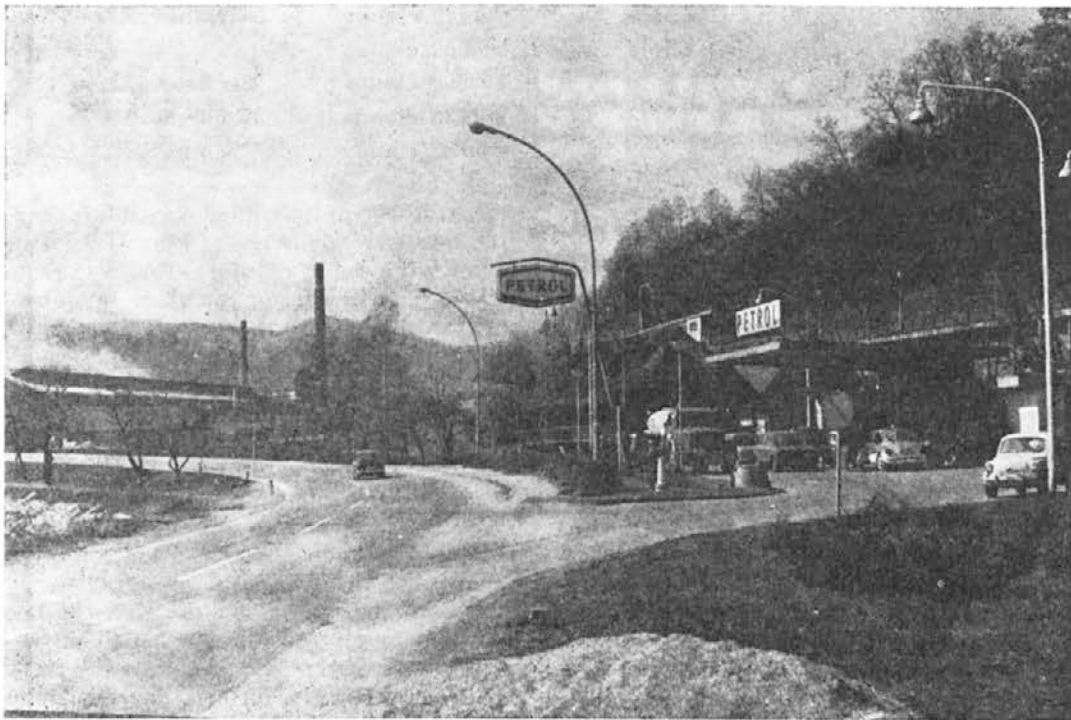
Krajevna organizacija SZDL na Lešah je po nekaj letih ponovno zaživela. Kraj, ki je vrsto let miroval, je v tem letu dobil nov zazidalni načrt. Pripravili so že problemsko konferenco o razvoju kraja in družbenopolitičnem ter samoupravnem življenju v njem. Pomembno je, da je pobudnik za oživitve politične aktivnosti kraja organizacija ZSMS.

Krajevna organizacija SZDL Kotlje se v svojem delu in letošnjem programu prilagaja potrebam hitro razvijajoče se dejavnosti. Z graditvijo novih stanovanj se pojavljajo problemi, ki terjajo široko družbenopolitično dejavnost. V kraju so se odločili, da se organizirajo po teritorialnem načelu. Tudi delo drugih družbenopolitičnih organizacij zahteva od socialistične zveze dokajšnjo aktivnost. Z vaško skupnostjo se dogovarjajo o ureditvi doma kulture, komunalni ureditvi kraja in oskrbi ljudi.

Ko sem v grobi, strnjeni obliki prikazal prizadevanja in delovanje krajevnih organizacij SZDL v naši občini, se zavedam,

Sumah Matevž — Kefrov mlin, grafit

Proti železarni

da nisem navedel vseh področij delovanja, niti vseh organov v krajevnih organizacijah SZDL. Nisem obravnaval drugih družbenopolitičnih in družbenih organizacij, ki so organizirane v frontni sestavi SZDL. Od boljših ali slabših uspehov krajevnih organizacij pa je v dokajšnji meri odvisno delo občinske konference SZDL.

Občinsko konferenco sestavljajo delegati krajevnih organizacij, delegacije drugih družbenopolitičnih organizacij v občini in delegati drugih družbenih organizacij. V tem letu se je občinska konferenca SZDL sestala na treh sejah. Osrednje teme so bile:

- Ocena delovanja krajevnih organizacij SZDL in uresničevanje frontnega ter delegatskega značaja SZDL v občini.

- Predlog o pobratenu z občino Varvarin v socialistični republiki Srbiji.

- Razprava in sprejem predlogov, stališč in ocene o delovanju SIS v družbenih dejavnostih.

- Razprava in dogovor o posojilu za ceste.

- Razprava o osnutku srednjeročnega načrta občine Ravne na Koroškem in plana SR Slovenije v obdobju 1976—80.

Do konca leta bomo sklicali pe dve redni seji občinske konference SZDL ter problemsko konferenco. Na rednih sejah bomo obravnavali drugi del srednjeročnega načrta razvoja občine Ravne v obdobju 1976—80 ter koncept SLO in družbene samozaščite v naši občini.

Tudi predsedstvo občinske konference SZDL dobro uresničuje program, saj je imelo letos sedem sej, na katerih smo obravnavali naslednja važnejša vprašanja:

- Na vsaki seji smo obravnavali uresničevanje sklepov prejšnje seje konference in predsedstva OK SZDL,

- pripravljali smo vse seje občinske konference SZDL,

- sprejeli smo dogovor o šoli za delegate,

- razpravljali smo o finančnem poslovanju OK SZDL v letu 1975 in pripravili predračun finančnega poslovanja za leto 1976,

- sprejeli smo statutarni sklep o novi organiziranosti predsedstva OK SZDL,

- obravnavali smo resolucijo o družbenoekonomskem razvoju občine Ravne na Koroškem v tem letu,

- obravnavali smo družbeni dogovor o razporejanju dohodka v občini Ravne na Koroškem za leto 1976,

- obravnavali smo družbeni dogovor o splošni porabi v občini Ravne na Koroškem v tem letu,

- obravnavali smo družbeni dogovor o samozaščiti,

- imeli smo skupno sejo predsedstva in predstavnikov SIS o delovanju SIS,

- razpravljali smo o pogrebnem ceremonialu v občini Ravne,

- dogovorili smo se za praznovanje 27. aprila in 1. maja,

- ocenili smo organiziranje vlaka bratstva in enotnosti 76,

- dogovorili smo se za organiziranje proslave ob 50. obletnici III. kongresa SKOJ,

- razpravljali smo o uspehih gospodarstva v prvem polletju letošnjega leta,

- dogovorili smo se za akcijo ob tednu komunista z geslom »Človek, delo, kultura«.

K uspešnemu delovanju občinske organizacije SZDL so veliko pripomogli dobri predlogi svetov in koordinacijskih odborov. Omeniti moramo delo sveta za družbenoekonomske odnose. Pripravil je gradivo s tega področja dela. Precej aktiven pa je bil tudi svet za telesno kulturo. Med koordinacijskimi odbori pa je bil najbolj aktiven koordinacijski odbor za družbene organizacije in društva, saj je ob ponovni registraciji vseh društev pregledal 103 pravilnike.

Ko pregledujemo enoletno dejavnost frontno organizirane SZDL v naši občini, ne moremo mimo ugotovitev, da je za uspešno delo bistvenega značaja delovanje krajevnih organizacij in vseh nosilcev političnega življenja, ki se združujejo v enotno fronto socialističnih sil — SZDL. S takim delovanjem smo skušali tradicijo osvobodilne fronte uveljaviti v sedanjih razmerah družbenopolitičnega življenja in dela.

MLADI O SVOJEM DELU

(o delu OK ZSMS)

Dejavnost in principi delovanja

Za nami je dveletno obdobje, odkar so potekala za nas, združene v ZSMS, tako pomembna zborovanja, kot sta bila kongresa ZSMS in ZSMJ, ki sta v delovanje prejšnje organizacije ZSMS in ZSMJ prinesla bistvene vsebinske kakor tudi organizacijske spremembe.

Izteka pa se tudi mandatna doba delegatov v vseh organih ZSM, tudi v OK ZSMS. Mladi smo dolžni analizirati naše delo, oceniti položaj in mesto, ki ga je ZSMS v občini pridobila s svojim delovanjem med ostalimi DPO, pa tudi povsod, kjer mladi delamo, se učimo ali živimo. Seveda imajo vse te ugotovitve o dosedanjem delovanju in prizadevanjih mladih ljudi za razvoj samoupravnih socialističnih odnosov namen opozoriti, kje smo v tem obdobju delali napake, oziroma jih nismo odpravili.

Niso nas presenetile organizacijske in vsebinske spremembe, ki so bile sprejete in potrjene na kongresih, saj smo se mladi v občini vključili že v predkongresno dejavnost. Občinska konferenca je že pred kongresom delila področja delovanja na mlade v krajevnih skupnostih, delovnih organizacijah in šolah. Seveda pa so do-

kumenti, sprejeti na kongresih, odraz družbenih sprememb pri nas, kakor tudi odraz idejne vloge, ki jo ima in mora imeti ZKJ v naši organizaciji. V občini so o njih razpravljale vse osnovne organizacije.

Spremljanje družbenoekonomskih odnosov in sprememb na naši samoupravni socialistični poti in vpliv na te spremembe je sestavni in bistveni del delovanja mladinske organizacije. To pa smo poskušali v obdobju, ki je bilo polno družbenih sprememb, tudi uresničevati. Mladi, ki smo vključeni v ZSM, smo v naši občini sodelovali tudi v razpravi o novi ustavi, saj se zavedamo, da je ustava osnova za nadaljnji razvoj družbenih razmer, v katerih bomo dograjevali sebe in se razvijali v osebnosti, kakršne naša družba tudi potrebuje.

Mladi smo razpravljali tudi o statutu SZDL in seznanjali mlade od osnovnih organizacij do predsedstva OK z načeli frontnega organiziranja SZDL, ki še posebej poudarja vlogo mladih, ki so kadrovska baza za družbenopolitične aktiviste v ostalih DPO.

Vendar se mladi premalo vključujemo v delo SDZL. Potrebna bo obojestranska

akcija, da se bodo mladi seznanili s svojo vlogo v SZDL in možnostmi, ki jih imajo posamezniki in celotne OO ZSMS predvsem v krajevnih skupnostih. V primeri s slabim sodelovanjem nekaterih OO in krajevnih konferenc pa je sodelovanje med OK ZSMS in OK SZDL dokaj dobro. V OK SZDL je premalo delegatov — mladincev, kar je gotovo tudi vzrok za slabo sodelovanje.

Mladi delavci so pozorno spremljali tudi razprave o sindikalnem statutu. Opazili smo, da marsikje različno razumejo vlogo ZSM v sindikalni organizaciji. Težko je bilo razložiti predvsem položaj aktivov mladih delavcev in osnovnih organizacij ZSMS v sindikalni organizaciji in jih vključevati v delo ZS v TODZ.

Kot smo se vključili v razprave o dokumentih in sklepih, ki pomenijo trajnejše in temeljne osnove naše družbenopolitične in ekonomske ureditve, tako smo mladi sodelovali tudi v akciji za stabilizacijo gospodarstva. Pod idejnim vodstvom ZK smo z vsemi samoupravnimi socialističnimi silami pomagali aktivirati širok krog delavcev in občanov, ki so spoznali, da akcija za stabilizacijo pomeni reševanje njihovih problemov ter daje možnosti za vzpostavitev takšnih samoupravnih odnosov, kot smo si jih načrtali z ustavo. Mladi se zavedamo, da akcija še ni končana, ampak jo je treba nadaljevati ter povsod in ob vsakem času opozarjati in vplivati na vzroke, ki pogojujejo slab položaj. Največ so v akciji sodelovali mladi iz TOZD. Nekateri smo s prostovoljnim delom na različnih delovnih akcijah in deloviških prispevali svoj delež za boljši jutri.

Mladi smo se vključili tudi v razprave o družbenem načrtovanju in o zakonu o združenem delu. Slednje smo v dogovoru z ostalimi DPO vodili skupno z zvezo sindikatov in SZDL. Mladi pa smo se vključevali v razprave predvsem tako, da smo opozarjali na pomembnost osnutka, na možnosti, ki jih daje ter po svojih močeh in znanju opozarjali na stvari, ki jih osnutek predvideva drugače, kot pa dejansko je. Vendar mladi pričakujemo, da bo naša dejavnost v zvezi z zakonom o združenem delu morala zaživeti prav v prihodnjem obdobju, ko bodo delovni ljudje in občani dokončno dali pripombe in bo dokument dokončno oblikovan ter bodo jasne še nekatere, do sedaj nerazčiščene stvari.

Organiziranost

Kongresna stališča in sklepi nas niso našli nepripravljene, saj smo v OK ZSMS organizirani tako, da se v njej združujejo mladi, ki se izobražujejo, delajo in živijo v občini Ravne. Tako OK ZSMS Ravne združuje:

1. konferenco mladih delavcev
2. konferenco mladih v izobraževanju
3. konferenco mladih v krajevnih skupnostih.

Pri predsedstvu OK pa delujejo še komisije za SLO, MDA, IPD in komisija za kadre ter komisija za obveščanje in propagando. OK ZSMS združuje 56 osnovnih organizacij, ki vključujejo naslednje število evidentiranih članov:

v OZG	OO ZSMS 29
v osnovn. šolah	OO ZSMS 5
v sred. šolah	OO ZSMS 7
v KS	OO ZSMS 14
v kmetijstvu	OO ZSMS 1

s 1188 članov	84 članov ZK
s 380 članov	—
z 899 članov	38 članov ZK
s 1435 članov	37 članov ZK
s 35 članov	2 člana ZK

Prav tako delujeta na šolah dva marksistična krožka s 75 člani. Od petih klubov OZN delujejo trije na osnovnih šolah. Na občinski konferenci je bil do nedavnega zaposlen samo profesionalni delavec — sekretar OK, pred nedavnim pa smo uspeli zaposliti še administrativno-tehnično sekretarko, ki razbremenjuje delo sekretarja, da se lahko bolj posveča organiziranju in problematiki mlade generacije.

Pravilnik o delovanju OK, ki je formiran po delegatskem načelu, določa, da ima v njej vsaka OO ZSMS po eno delegatsko mesto, poleg tega pa se v OK vključujejo tudi člani predsedstev področnih konferenc in kolektivni člani, ki imajo v OK delegatska mesta po občinskih strokovnih zvezah.

Podobno pa so na delegatski osnovi sestavljene tudi področne konference.

Kljub temu, da smo mogli zaposliti nujno potrebno tehnično sekretarko, pa finančno stanje OK ZSMS nikakor ni zadovoljivo, kar pa je marsikdaj pogoj, kako bodo akcije izvedene ali pa jih celo onemogoča.

IS skupščine je močno omejil naše zahteve, zato pa smo morali omejiti tudi našo dejavnost. Sredstva, ki smo jih dobili od IS skupščine in ostalih DPO in skupnosti, takole porabimo:

I. OSEBNI DOHODEK, HONORARJI IN CIVILNO PRAVNO DELOVNO RAZMERJE	59 %
II. MATERIALNI STROŠKI POSLOVANJA	25 %
III. DEJAVNOSTI IN AKCIJE	16 %

MLADI O SVOJEM DELU

Ob takšnem finančnem stanju OK nikakor nima sredstev za financiranje osnovnih organizacij, kar pa je še posebej problematično v KS, kjer ta problem še ni rešen.

V naši občini imamo dokaj dobro razvite interesne dejavnosti, kjer tudi strokovne zveze dobro delujejo. Težišče našega dela dajemo predvsem akcijam in dejavnostim, ki niso zajete v programih družbenih organizacij in društev. Tako sodelujemo v obrambnih pripravah, evidentiramo mladince prostovoljce v TO, organiziramo mladinske delovne akcije, idejno-politično izobraževanje, problemske konference — »Mladinsko prestopništvo«, proučujemo stanovanjsko problematiko mladih, ustanavljamo nove OO ZSMS, kjer so pogoji za to.

Pogosto ugotavljamo, da delegati ne jemljejo dovolj resno svojega delegatskega poslanstva v našem sistemu SIS ter v SO. Dogaja se celo, da bi bilo treba določene delegate zamenjati, ker ne opravljajo dobro svojega poslanstva, vendar odpoklic ni možen, ker bi se moral ves kandidacijski in volilni postopek še pred iztekom mandata ponoviti. Prav slabo delovanje delegatov SIS je še v marsikateri OO vzrok za finančne težave, ki bi jih v njih lahko in tudi morale reševati.

Konferenca mladih delavcev

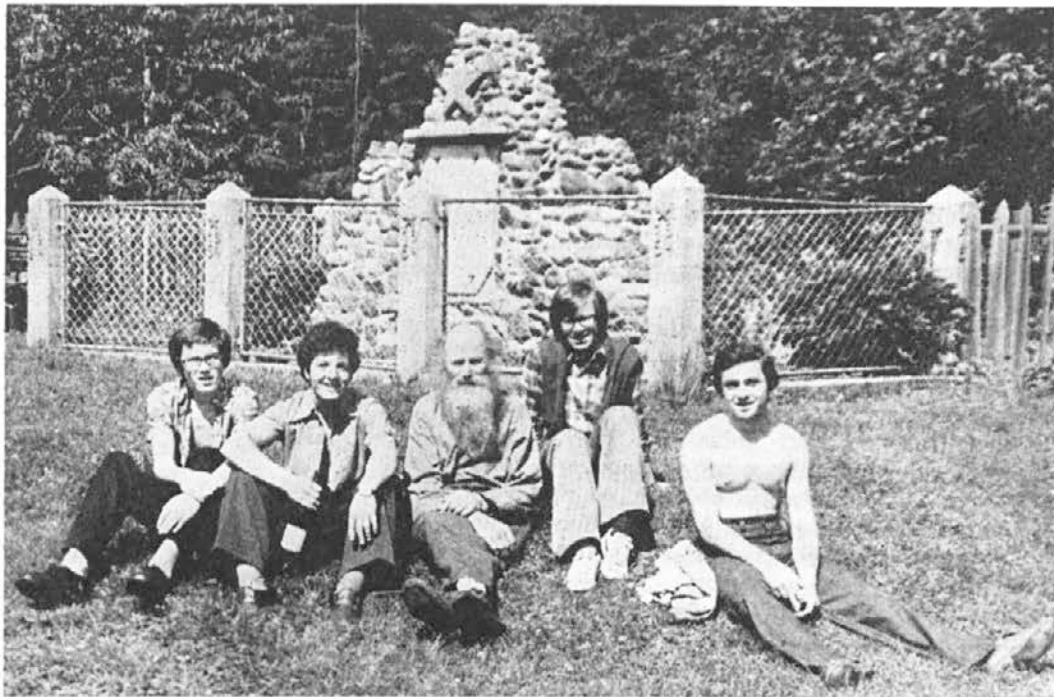
V občini Ravne je zaposlenih sorazmerno veliko število mladih delavcev, kar se kaže tudi v KMD, saj šteje 29 osnovnih organizacij s 1188 člani v ZSMS. V občini je 34 TOZD v gospodarstvu in 22 TOZD v negospodarstvu, v njih pa je zaposlenih okrog 2900 mladih. To nam nazorno govori o tem, da je v OO v TOZD vključenih premalo mladih.

Prav tako je na območju občine v dislociranih obratih zaposleno precej mladih, ki zaradi maloštevilnosti in razdrobljenosti niso organizirani v KMD, ampak poskušamo doseči, da bi sodelovali v OO v KS.

Po reorganizaciji mladinske organizacije po IX. kongresu ZSMS in ZSMJ smo

Skoraj bomo skupaj

Pri Rakitniku

se mladi delavci mnogo bolj začeli vključevati v delo samoupravnih organov TOZD in OZD in poskušamo po delegatskem načelu zagovarjati interese mladih in vseh tistih, ki so delegirali mladince.

V KMD so delegati iz posameznih gospodarskih panog enakovredno zastopani. Za ta ključ pa smo se odločili predvsem zato, ker imamo v občini dve veliki delovni organizaciji, katerih člani se vključujejo tudi v KS OO ZSMS.

Mladi imamo svoje člane iz OO sindikata zastopane tudi v sindikalnih izvršnih organih OO. Kljub temu pa so še posamezni TOZD, kjer nam kljub prizadevanju OK in povezovanju z DPO v TOZD ni uspelo ustanoviti OO ZSMS.

Mladi se pri delu KMD in v njenih organih najpogosteje srečujemo s problemi, ki nastajajo v posameznih TOZD. Najbolj pereče je vsekakor vprašanje premajhne strokovnosti in zagnanosti posameznih delegatov in članov iz nekaterih OO, kar pa si bomo prizadevali odpraviti ob kandidacijskem in kadrovskem postopku, ki je letos skoraj v celoti zaživel.

Osnovni problem v delovanju KMD je ustanavljanje OO ZSMS po vseh tistih TOZD, kjer te kljub prizadevanju še ne delujejo. Njihova osnovna usmeritev pa je povezana z graditvijo takih samoupravnih in dohodkovnih odnosov, kot nam jo nakazuje osnutek zakona o združenem delu, saj bomo z reševanjem teh vprašanj gotovo pridobili tudi mlade delavce, ki še niso vključeni v delo OO ZSMS v TOZD.

Konferenca mladih v krajevnih skupnostih

V štirih krajevnih skupnostih v občini deluje 14 osnovnih organizacij ZSMS, ki so organizirane v teh KS in njihovih večjih zaselkih.

Prav z delovanjem mladih v KS nikakor ne moremo biti zadovoljni, vključevanje mladih v delo in življenje KS je vsekakor nezadovoljivo. Seveda to ne velja za vseh štirinajst OO, vendar prav OO v KS zelo spremenljivo delujejo. Gotovo je za slabo vključevanje v delo KS in KK SZDL krivo tudi to, da imamo mladi pre-

malo delegatov v delegacijah za OS in SIS v krajevnih skupnostih.

Za nas mlade je to zelo aktualna problematika, ki jo ob preživljanju prostega časa po delu ali šoli srečujemo pač tam, kjer živimo, in se iz kraja v kraj spreminja, vendar ima skoraj povsod enak vzrok in enake posledice. O tem bomo več govorili na konferenci, kjer se bomo dogovorili še o vprašanju delovanja in ustanavljanja krajevnih svetov v KS, ker bomo le mladi, združeni v njih in s skupnimi močmi, lahko premagali težave in probleme, ki jih imamo mladi pri delu v KS.

Konferenca mladih v izobraževanju

V KMI se vključujejo mladi iz vseh petih osnovnih šol, iz dveh štiriletnih in dveh triletnih srednjih šol. Pri delovanju in ustanavljanju teh OO ZSMS ni posebnih težav, pač pa za delo v teh OO nikakor ni mogoče pridobiti učiteljev in profesorjev, čeprav bi prav njihovo znanje in avtoriteta marsikje pripomogla k boljšemu delovanju posameznih OO.

Na OK smo se v tem obdobju kar najbolj posvečali OO v izobraževanju, ker se zavedamo, da bomo le z dobrim delom v teh OO vzgajali tudi dobre aktiviste za naše nadaljnje delo, kakor tudi za delo v vseh ostalih DPO. V osnovnih šolah smo imeli mladinske ure, na katerih smo mlade seznanili z namenom, nalogami in vlogo naše organizacije.

Pri delu v KMI pa bi posebno vlogo lahko odigrala kluba koroških študentov v Ljubljani in Mariboru, vendar se v naše delo zelo slabo vključujeta, pa čeprav imata v predsedstvu in v KMI svoje delegate. Mladi smo dosegli tudi to, da imamo v izvršilnem odboru samoupravnega sporazuma o štipendiranju svojega delegata.

OK in KMI pa sta na več sejah obravnavali tudi teme, kot so: usmerjeno izobraževanje, celodnevna šola, samoupravljanje na šolah, poklicno usmerjanje itd.

Mladi v kmetijstvu

V naši občini je okoli 580 kmečkih otrok, vendar za okoli 300 od njih ne mo-

remo trditi, da je čista kmečka mladina, saj so zaposleni še v delovnih organizacijah v središčih krajevnih skupnosti. Ta mladina, kolikor je je na našem področju, se vključuje v OO ZSMS, ki so v zaselkih.

Mladi kmetje se združujejo v aktivne mladih zadrušnikov, sodelujejo pa tudi v OO ZSMS, ki delujejo v posameznih zaselkih. Pri predsedstvu OK ZSMS imamo ustanovljeno komisijo za mlade zadrušnike, ki jo sestavljajo delegati aktivov. Če bo potrebno, bomo ustanovili tudi konferenco.

Kjer je manjše število mladih zadrušnikov, se vključujejo neposredno v OO ZSMS, ki deluje na njihovem področju.

S kmetijsko zadrugo sodelujemo predvsem pri pripravah na razgovore in predavanja za mlade kmetovalce, organizaciji poučnih ekskurzij, pripravi mladih zadrušnikov za tekmovanja. Te akcije pri zadrugi vodijo predvsem kmetijski pospeševalci.

Osnovni problemi kmetijstva in gozdarstva v naši občini so pomanjkanje delovne sile na kmetijah, kreditiranje, cestna povezanost, društvene aktivnosti na vasi (kultura, telesna kultura). Da bi zmanjšali odhod mladih v mesto, smo z mladimi s kmetij pripravili več razgovorov o vlogi in pomenu današnjega kmeta, o njegovi perspektivi. Ustanovili smo nekaj osnovnih organizacij, poskušali poživiti delo že obstoječih, da bi na vasi bolj zaživel družvena dejavnost in družabno življenje. Za mlade s kmetij smo pripravili poučno ekskurzijo na moderno opremljene kmetije. OZKPO je organizirala v vseh zaselkih predavanja o narodnih nošah, o plesih z našega področja, program je bil popestren s plesi folklorne skupine. Skupno s TKS smo si zadali nalogo: v vsak zaselek ali vas vsaj eno igrišče. Gradnjo cest je prevzelo Gozdno gospodarstvo.

Program dela smo sestavljali na osnovi analize, ki je bila pripravljena o razmerah v našem kmetijstvu, ter problemske konference OK SZDL o kmetijstvu v naši občini. Z odbori SZDL sodelujemo preko delegata, s kmetijsko organizacijo pa v akcijah.

Mladi v družbenih organizacijah in društvi

Da bi uresničili statut ZSMS in sklepe IX. kongresa ZSMS, smo tudi v naši OK ZSMS začeli mladino v občini organizirati tako, kot načrtujejo sprejeti dokumenti. Osrednja naloga OK ZSMS je v delo ZSMS vključiti tudi družbene organizacije in društva (v nadaljnjem besedilu OD-D), ki so kolektivni člani ZSMS in se ukvarjajo z vzgojo mladine. Da bi to kar najhitreje dosegli, smo se odločili, da bomo ustanovili koordinacijski odbor. Ta naj bi združeval delegate društev, ki so kolektivni člani ZSMS. Vendar nam do danes odbora ni uspelo ustanoviti, ker se večina OD-D ni odzvala našemu pozivu in poslala podatkov o svojih delegatih, kar pa je osnova za konstituiranje odbora. V delo OK ZSMS se nekatere sicer vključujejo vendar s sedanjim stanjem ne moremo biti zadovoljni; vzrok za takšno stanje pa je prav gotovo ta, da v OD-D še zmeraj niso dojeli pravega pomena kolektivnega članstva.

Z delom DO-D ne moremo biti popolnoma zadovoljni, saj še vse preveč delujejo vsaka zase, zapirajo se v svoj krog, programi med DO-D niso usklajeni, programi ne načrtujejo idejnopolitičnega usposabljanja. Zato bo treba v čim krajšem času ustanoviti koordinacijski odbor DO-D, kar največ mladih zainteresirati za delo v mladinski organizaciji in s tem tudi v interesnih dejavnostih. Prav tako je potrebno uskladiti programe OK ZSMS in ostalih interesnih dejavnosti (telesna kultura, kultura). Večjo pozornost je potrebno posvetiti kadrom in njihovi vzgoji.

Programi dela OO ZSMS in DO-D morajo biti sestavljeni tako, da bodo kar najbolj zanimivi za vse mlade. Zelo primeren oblika za delo mladih v DO-D in OO ZSMS je klubska dejavnost, za katero pa v naši občini skorajda nimamo pogojev. V OO ZSMS je potrebno poživiti športno in kulturno dejavnost (ustanavljanje sekcij za šport, kulturo, k delu pritegniti mlade iz DO-D, ki se še ukvarjajo s takšno ali podobno dejavnostjo. Mlade iz DO-D vključiti v obrambne priprave in SLO — pohodi, taborjenja, orientacijska tekmovanja itd.). Kar največ mladih je treba vključiti v mladinske delovne akcije, posebej še pri gradnji športnih objektov, igrišč, trim stez itd.

Idejno enotnost in uskladitev programov bomo dosegli le s tem, da se bodo v delo ZSMS vključile vse DO-D, in sicer v koordinacijski odbor DO-D, v krajevne svete OO ZSMS ter po svojih delegatih tudi v ostale organe OK ZSMS.

S takim združevanjem mladih pa bo prav gotovo mogoče doseči tudi idejnopolitično enotnost mladine kot celote. Pomemben je predvsem enoten nastop mladih v vseh organih samouprave, pa naj bo to v TOZD, v krajevni skupnosti, družbenopolitičnih organizacijah in samoupravnih interesnih skupnosti ter v celotnem skupščinskem sistemu.

Idejnopolitično usposabljanje

Vsak človek bo lahko uspešneje deloval, če se bo tudi idejnopolitično usposabljal. Pomembno je, da se idejnopolitično izobrazijo kar največ mladih. Da bi to dosegli, smo pri predsedstvu OK ZSMS ustanovili komisijo za IPD, katere naloga je, da skrbi za idejnopolitično osveščanje in usposabljanje mladih v organih OK ZSMS in OO ZSMS. Komisija pripravi program usposabljanja za eno leto, ki vsebuje v glavnem seminarje, predavanja, razgovore o aktualnih temah v OO ZSMS, priprave brigad pred odhodom na MDA, predavanja na vseh osnovnih šolah pred sprejemom pionirjev v ZSMS. Povezuje delo z ostalimi DPO in se dogovarja o skupnih akcijah na področju izobraževanja.

OK ZSMS je organizirala celodnevne seminarje za vse področne konference, in sicer za KMI, KMKS, KMD. Teh seminarjev so se udeležila vsa predsedstva OO ZSMS v posameznih področnih konferencah. Komisija za IPD je sodelovala pri pripravi brigadirjev pred odhodom na MDA in pri pripravi programa za idejnopolitično usposabljanje na delovni akciji. Komisija za IPD je vodila predavanja in razgovore s pionirji pred sprejemom v ZSMS.

V razne izobraževalne oblike, ki jih je organizirala RK ZSMS, smo prav tako pošiljali naše člane (MPPŠ, seminarji, predavanja itd.). Na ravni regije smo imeli skupne priprave brigad za MDA, izvedli pa smo tudi celodnevni seminar na vsa predsedstva OK ZSMS v regiji, kjer smo obravnavali aktualno problematiko (planiranje, razvoj regije, mednarodni odnosi, manjšinsko vprašanje, programi OK ZSMS in njihovo usklajevanje).

O najboljši povezanosti med DPO in delavsko univerzo na področju idejnopolitičnega izobraževanja ne moremo govoriti. Pri skupnem izobraževanju smo našli razumevanje predvsem pri občinskem sindikalnem svetu, ki nam finančno pomaga pri samostojnih izobraževalnih oblikah, če pa OSS pripravi izobraževanje, ki je primereno tudi za mladinske aktiviste, se ga tudi udeležimo.

Ostale DPO so nam predvsem finančno pomagale pri organizaciji izobraževanja. Z njimi pa še nismo usklajevali programov; neredko se zgodi, da več DPO pripravi izobraževalne oblike z enakimi temami. V občini je potrebno v kratkem podpisati družbeni dogovor o idejnopolitičnem izobraževanju. Le na tak način bo možno zagotoviti stalne oblike izobraževanja, ki bodo omogočile, da se bodo lahko izobraževali tudi aktivisti v delovnih organizacijah, delegati in drugi.

Večjo pozornost moramo v prihodnje posvetiti izobraževanju mladih zadržnikov, dosedaj namreč posebnih oblik izobraževanja zanje nismo imeli, ampak smo jih vključili v izobraževalne oblike, ki smo jih pripravili za mlade v krajevnih skupnostih. Za mlade zadržnike smo skupno s kmetijsko zadrugo pripravili razgovor o problematiki in možnostih razvoja kmetijstva v naši občini. Prav tako smo organizirali poučno ekskurzijo na usmerjene kmetije.

Večji poudarek moramo dati IPD in klubski dejavnosti, ki v naših OO ZSMS ni razvita. Lastne prostore imajo le 4 OO ZSMS, vse ostale pa uporabljajo prostore drugih DPO ali društev. Z izobraževanjem v OO ZSMS v KS ne moremo biti zadovoljni. Osnovne organizacije posvečajo premalo pozornosti IPD, več se ukvarjajo z drugimi dejavnostmi. Na ravni OK ZSMS smo pripravili celodnevni seminar za vodstva OO ZSMS v KS, kjer smo obravnavali aktualno problematiko mladih v KS, klubsko dejavnost, program dela, SLO itd. O problematiki in težavah OO ZSMS v KS smo seznanili vse krajeane in občinske dejavnike, vendar se še ni premaknilo na bolje.

O delu OO ZSMS smo razpravljali tudi na problemski konferenci »Mladi in prestopništvo«, ki smo jo pripravili skupno s postajo milice, socialno službo pri skupščini občine in psihologi ter socialnimi delavci na šolah. Na tej problemski konferenci smo poskušali prikazati probleme mladih v KS in vzroke, zaradi katerih zaidejo na stran pota ter možnosti, da bi jih odpravili.

Večji poudarek IPD in usposabljanju morajo dati nekatere DO-D. Doslej so se vključevale le v nekatere oblike izobraževanja, ki smo jih pripravili za posamezne področne konference. V programe DO-D je potrebno vnesti tudi program IPD, ki naj

ga uresničujejo s pomočjo svojih strokovnih zvez ali OK ZSMS. V DO-D se vse preveč ukvarjajo samo s športno panogo ali interesno dejavnostjo, v večini od njih pa zanemarjajo vzgojo in idejnopolitično izobraževanje, ki mora v prihodnje postati sestavni del programov vsakega društva ali kluba.

Idejnopolitično usposabljanje mora postati sestavni del slehernega programa OO ZSMS in DO-D. Le z načrtnim delom in skupnimi naporji bomo dosegli cilj, ki smo si ga zastavili: usposobiti kar največ mladih aktivistov, ki bodo kos nalogam, ki se postavljajo pred mlade samoupravljalce našega samoupravnega socialističnega sistema.

Kulturna dejavnost

Vse področne konference se ukvarjajo tudi s kulturno dejavnostjo. Tako naj bi se mladi v ZSMS kar najbolje seznanili z našo kulturno dediščino ter kulturno dejavnost razvijali na vseh področjih, kjer delajo in živijo. Kulturna dejavnost je v naših OO ZSMS in OK ZSMS razgibana predvsem ob praznovanju pomembnih obletnic, v mesecu mladosti in ob drugih priložnostih. V teh akcijah sodelujejo mladi iz šol, delovnih organizacij in krajevnih skupnosti. Veliko mladih pa se udeležuje še v raznih kulturnih organizacijah (pevske zbori, dramske skupine, recitatorske skupine), ki delujejo v okviru šole, delovnih organizacij ali OO ZSMS.

Dosedaj je pri OK ZSMS delovala le občasna komisija, ki je pripravljala razne kulturne prireditve. Osrednja akcija, ki jo organiziramo, je revija mladinskih dramskih skupin »Naša beseda«. Revijo »Naša beseda« organiziramo skupno z ZKPO občine vsako leto. V občinski reviji dramskih skupin sodeluje povprečno pet do sedem skupin, ki so iz OO ZSMS v TOZD, krajevnih skupnosti in šol, pripravijo pa dela domačih avtorjev. V letu 1975 pa smo bili skupno z ZKPO organizator republiške revije »Naša beseda 75«, na kateri so

Na postaji

Na polju

se zbrale mladinske dramske skupine iz Slovenije ter prikazale svoje dosežke na področju kulture. Revijo smo posvetili 30. obletnici osvoboditve naših narodov in narodnosti.

S kulturno dejavnostjo ne moremo biti zadovoljni. V naši občini je premalo kulturno zabavnih prireditev, saj razen nekaj plesov in kvizov, ki so jih pripravile OO ZSMS, drugih prireditev ni. Zato je potrebno v prihodnje poživiti kulturno in zabavno dejavnost povsod, kjer delujejo mladi.

S kulturno dejavnostjo poskušamo sodelovati tudi na medobčinski in medrepubliški ravni. Tako sodelujemo s pobrateni- ma občinama Varvarin in Čačak ob srečanju »Bratstvo in enotnost«, ko izmenjujemo izkušnje o delu v mladinski organizaciji, ob tem pa vsaka od sodelujočih občin pripravi tudi kulturni program, kjer sodelujejo folklorne skupine, ansambli, pevski zbori, mladi literati itd.

To je samo ena izmed oblik sodelovanja med pobratenimi občinami, vendar obstaja še vrsta možnosti, zato se bo potrebno tega vprašanja lotiti bolj načrtno, vendar bodo morale sodelovati vse kulturne institucije.

OO ZSMS kulturno dejavnost vse premalo vključujejo v svoje programe, res pa je, da vse OO ZSMS nimajo pogojev za tovrstno dejavnost. Primanjkuje jim predvsem prostori, finančna sredstva, mentorji — režiserji itd., kar pa je bistven in poglavitni vzrok, da kulturna dejavnost ni bolj razvita.

V prihodnosti mora OK ZSMS izvesti kulturno akcijo, ki pa mora izhajati iz kulturnih potreb mladih. Skupno z drugimi družbenopolitičnimi in kulturnimi institucijami mora izdelati take programe kulturnih akcij, ki jih bodo uresničevali vsi mladi.

Mednarodna dejavnost

Samoupravna in socialistična Jugoslavija želi kar največ prispevati k razumeva-

nju in sodelovanju med narodi, boju za mir, neodvisnost, napredek in socializem. Tudi mladi v naši OK ZSMS se vključujejo v oblikovanje in izvajanje mednarodnega sodelovanja, ki pa se za sedaj omejuje le na sodelovanje s slovensko narodno skupnostjo, ki živi v Avstriji. Sodelovali smo na področju kulture in telesne kulture, seznanili pa smo se tudi z življenjem, položajem in delom naših manjšin v Avstriji.

V programu imamo internacionalistično vzgojo in izobraževanje, ki temelji predvsem na razmerah v sodobnem svetu. Mednarodna problematika, organiziranost neuvrščene Jugoslavije, njen odnos z ostalimi državami, vse to so teme, ki jih obravnavamo v raznih oblikah izobraževanja. V OK ZSMS jih pripravljamo z namenom, da bi se mladi seznanili s problematiko v sodobnem svetu. Še posebno zavzeto spremljamo dogodke v Avstriji. Zadnji dogodki so ponovno dvignili val ogorčenja. Sodelovali smo na protestnih zborovanjih, kjer smo najostreje obsodili avstrijsko vlado in njeno ravnanje zoper naši manjšini v Avstriji.

V prihodnje moramo stike s Slovenci v Avstriji še ojačati. Podpirati jih moramo, kjer je le mogoče, predvsem v njihovem boju za pravice in enakopravnost.

Večjo pozornost moramo posvetiti klubom OZN, katerih dejavnost se mora povečati na vseh šolah; tovrstna oblika izobraževanja pa mora zaživeti tudi v OO ZSMS, ker se bo na tak način lahko seznanjalo z razmerami v sodobnem svetu kar največ mladih.

Ljudska obramba in družbena samozaščita

Braniti svobodo in neodvisnost je neodtujljiva pravica in dolžnost slehernega člana naše samoupravne socialistične skupnosti. Braniti svobodo, bratstvo in enotnost, ki so se kovalle med našo revolucijo, je velika naloga in se je v celoti zavedamo. Pri predsedstvu OK ZSMS deluje komisija za SLO, ki je koordinator in nosilec dela med mladimi na področju obrambnih priprav. Program dela komisije za SLO poskušamo kar najbolj uskladiti z ostalimi dejavniki v KS, občini (ZRVŠ, ZZB, JLA, ONO), ki prav tako skrbijo za obrambne priprave delovnih ljudi, mladine in občanov. Skupaj smo organizirali že vrsto akcij, kot so pohodi (po poteh koroških partizanov, po poteh koroškega odreda, mladi po poteh revolucije, Koroška v zimi 76), streljanje, spoznavanje oborožitve naše armade itd. Pri vseh oblikah obrambnih priprav pa gojimo in obujamo revolucionarne tradicije NOB, predvsem s predavanji na pohodih, ki vodijo skozi kraje, znane iz NOB. Na takih pohodih se gojijo tovarištvo, vzdržljivost, spretnost, kar pa je in mora biti odlika vsakogar, ki bo branil našo samoupravno socialistično skupnost, če bo potrebno.

Dokaj dobro sodelujemo z ZRVŠ, ZZB in pripadniki JLA, ki služijo vojaški rok na naših mejah. Za posamezne karavle so zadolžene OO ZSMS iz krajevnih skupnosti, šol in delovnih organizacij. Izdelajo skupen program sodelovanja, ki ima osnovni namen, da mladi v JLA kar najboljše spoznajo kraj in občino, v kateri slu-

žijo vojaški rok, mladi iz KS, šol in delovnih organizacij pa življenje mladih v JLA, ki stoje na braniku naše domovine. Za mlade v JLA pripravljamo obiske v delovnih organizacijah, v občini, sodelujemo na skupnih akcijah, kot so pohodi, kulturne prireditve itd. Sodelovanje z ZRVŠ, ZZB moramo še poglobljati in utrjevati, saj skoraj ni akcije, kjer ne bi sodelovali predstavniki ZZB, ZRVŠ in JLA. Ugotovimo lahko, da smo po IX. kongresu ZSMS v naši OK ZSMS poživili obrambne priprave, nikakor pa se z doseženim ne moremo zadovoljiti. Doseči moramo, da bodo v prihodnjem obdobju programi dela vseh OO ZSMS in OK ZSMS vsebovali elemente obrambne vzgoje in družbene samozaščite. Mlade moramo usmerjati za študij v vojaških šolah in akademijah. Seznaniti jih moramo z vojaškim življenjem, s šolanjem v vojaških šolah, in to ob raznih izobraževalnih oblikah, z usmerjanjem na srednjih šolah, predvsem v gimnaziji in šolskem centru. V to akcijo bi se morali vključiti tudi zavod za zaposlovanje, odsek za narodno obrambo, pedagogi, ki poučujejo pouk obrambe na šolah ter seveda tudi OO ZSMS, ki delujejo na šolah.

Skupno s štabom za TO smo v enote TO sprejeli precej mladincev prostovoljcev. Njim se moramo v prihodnje bolj posvetiti in zanje pripraviti tudi oblike usposabljanja. Mladince prostovoljce moramo stalno sprejemati v enote TO in jih tako vključevati v obrambne priprave. Večjo pozornost moramo posvetiti družbenim organizacijam in društvom, ki so posebej pomembne za SLO (taborniki, planinci, alpinisti, radioamaterji, strelci itd.), vanje vključiti kar največ mladih, uskladiti programe obrambnih priprav in usposabljanja.

Večji poudarek moramo dati družbeni samozaščiti, ki je obramba naše samoupravne socialistične skupnosti proti vsem negativnim pojavom in namenom nam nasprotnih sil, ki bi želele skaliti mir in naš nadaljnji razvoj. Družbena samozaščita mora postati sestavni del sleherni dejavnosti in življenja mladih. Mladi smo se dolžni boriti tudi proti negativnim pojavom v naši družbi.

Mladi se zavedamo nalog, ki so pred nami, in izvrševali jih bomo z največjo mero odgovornosti. S sodelovanjem pri obrambnih pripravah pa se bo jačala moč in enotnost ZSMS ter s tem naše celotne skupnosti.

Obveščanje in propaganda

Obveščanje in propaganda imata velik pomen za delo OO ZSMS, OK ZSMS, za funkcioniranje delegatskega sistema in za delo samoupravnih organov v TOZD, KS in celotni skupnosti.

Pravilno, pravočasno, vsestransko in strokovno pravilno informiranje je bistven pogoj za razvijanje učinkovite organizacije, povezovanje mladine med seboj, za pravilno odločanje, preverjanje stališč in dogovorov ter za razvijanje demokratičnih samoupravnih odnosov in uresničevanje naprednih idej. Ustanoviti je treba takšen sistem obveščanja, da bo sleherni član ZSMS s svojim delom v osnovni organizaciji soustvarjal politiko ZSMS. Izoblikovati je torej potrebno učinkovit sistem informiranja že v osnovnih organiza-

cijah v TOZD, KS in šolah ter tudi v OK ZSMS.

Z informativno in propagandno dejavnostjo se v naši OK ZSMS ne moremo pohvaliti, saj razen zaključkov s sej posameznih področnih konferenc ali predsedstva OK ZSMS ter raznih vprašalnikov, anket in obvestil v naše OO ZSMS nismo pošiljali ničesar. Večkrat se je zgodilo, da je vse to obležalo v predalih predsednika OO ZSMS. Posledica tega pa je, da mladinci niso seznanjeni z dejavnostjo OK ZSMS. Prav tako je OK ZSMS slabo obveščena o delu OO ZSMS, saj večinoma ne pošiljajo poročil in najosnovnejših podatkov o svojem delu. Delegati iz OO ZSMS, ki so delegirani v razne organe OK ZSMS, velikokrat predstavljajo le osebe, ne pa OO ZSMS, iz katerih izhajajo. Tako ne prenašajo mnenj in stališč iz OO ZSMS v organe OK ZSMS in obratno, kar pa je tudi ena izmed poti obojestranskega obveščanja. Nekatere OO ZSMS so sicer izdale svoje biltene in obvestila, s katerimi so seznanjale javnost o svojem delu, vendar informiranje v naših OO ZSMS ni zadovoljivo. Boljše so razmere v železarni Ravne, kjer imajo glasilo Mladi fužinar, v katerem obveščajo člane ZSMS in kolektiv o delu OO ZSMS v delovni organizaciji. Včasih se oglašijo v tem glasilu tudi OK ZSMS in nekatere OO ZSMS zunaj železarne Ravne ter s članki, priobčenimi v Mladem fužinarju, seznanjajo mlade in javnost o svojem delu.

V prihodnje moramo posvetiti več pozornosti obveščanju v vsaki OO ZSMS, ustanoviti komisijo za obveščanje, razširiti mrežo dopisnikov v sredstva javnega obveščanja: Večer, Delo, TV 15, Mladino, vsaj občasno moramo izdajati bilten o delu OO ZSMS in OK ZSMS, skratka, zagotoviti moramo takšne oblike obveščanja, da se bodo lahko vsi člani ZSMS in javnost seznanili o delu mladih.

Mladinske delovne akcije

Prostovoljno delo mladih postaja vse bolj zanimiva oblika delovanja in družbenega udejstvovanja mladine, kar nam kažejo podatki o interesu mladih za sodelovanje na zveznih delovnih akcijah v Sloveniji in drugih republikah, vse več akcij za gradnjo družbenih objektov pa organizirajo mladi tudi v občinah, krajevnih skupnostih in delovnih organizacijah. Na lokalnih akcijah mladi s prostovoljnim delom grade pomembne družbene objekte: ceste, vodovode, športna igrišča, urejajo prostore za delovanje posameznih društev, skupin in OO ZSMS. Izredno pomemben pa je na delovnih akcijah občutek solidarnosti in humanosti, ki se izraža predvsem v pomoči nerazvitim področjem in posebej področjem, ki jih prizadenejo elementarne nesreče (na primer Posočje). Zato se je zanimanje za delovne akcije tako povečalo. V naših OO ZSMS in OK ZSMS smo na področju prostovoljnega dela in mladinskih delovnih akcij dosegli napredek. Veliko ZSMS je organiziralo delovne akcije, pa naj si bo to čiščenje okolja, izkop vodovoda, popravilo ceste, gradnja igrišč, gradnja klubskih prostorov, zbiranje odpadnih surovin itd. V teh akcijah so sodelovali mladi iz šol, krajevnih skupnosti ali TOZD, jih organizirali skupno s krajevnimi

mi skupnostmi in drugimi institucijami.

Izredno lepe uspehe smo dosegli na delovnih akcijah na Kozjanskem, Suhi krajin, Brkinih, Posočju, Slovenskih goricah, Plačkovici v Makedoniji in Sisku 76 na Hrvaškem, vse to pa je rezultat načrtnega in trdega dela.

S to obliko dejavnosti bomo nadaljevali, organizirati pa moramo še več lokalnih delovnih akcij v kraju, delovni organizaciji, občini ter k temu delu pritegniti še več mladih. S prostovoljnim delom na akcijah se ne le utrjujemo, izobražujemo, gojimo bratstvo in enotnost, ampak s svojim delom prispevamo k stabilizaciji gospodarstva ter k nadaljnji izgradnji naše samoupravne socialistične skupnosti.

Zaključek

Ko ocenjujemo, kaj smo storili v prvem mandatnem obdobju po IX. kongresu ZSMS in ZSMJ, lahko ugotovimo, da smo kljub slabostim in napakam vendarle napredovali.

Obnovili in utrdili smo organizacijo, jo uveljavili v družbi kot celoti. Naša specifična organiziranost se je pokazala kot ustrezna. Na posameznih področjih smo zagotovili ne le akcijsko ampak tudi organizacijsko enotnost ter napredovali v vsebinskem smislu. Povsod, kjer mladi živijo in delajo, se poglobljajo v reševanje lastnih problemov, ki pa, kot so ugotovili že na konferenci ZKJ, niso le mladinski, temveč so to v večini splošni družbeni problemi. To pa seveda terjata odgovornejšo in učinkovitejšo vlogo vseh subjektivnih sil in ne samo ZSM.

Zato pa je premalo, da bi sprejemali dogovore in sklepe v eni organizaciji, izpolnjevali pa bi jih v vseh ostalih. Enakopravno morajo sodelovati vsi družbenopolitično organizirani občani in delovni ljudje, ki imajo izgrajen odnos do samoupravnega socialističnega razvoja. Iskati moramo skupne poti, skupne akcije in nakazovati skupne rešitve v okviru enotne fronte SZDL.

Povezovanje vseh družbenih subjektov, posebno še družbenopolitičnih organizacij, njihovo dogovarjanje za skupne akcije, za usmerjanje in uresničevanje družbenopolitičnih akcij ter pripravljenost za reševa-

nje skupnih problemov so najboljše zagotovilo, da bomo resnično enotnejši pri uresničevanju družbenih odnosov in dogovorov. Povezovanje družbenopolitičnih organizacij pri reševanju družbenih vprašanj, ki so danes v ospredju, bo prispevalo k večji povezanosti naprednih socialističnih sil in s tem družbe kot celote, za takšne odnose pa se bomo mladi v občini Ravne na Koroškem nenehno zavzemali.

Usmeritev ZSMS in OK ZSMS Ravne na Koroškem

Z delovnim načrtom OK ZSMS poskušamo izpostaviti najbolj aktualna in zastarela vprašanja, ki jih bomo morali v prihodnje rešiti. Z izbiro problemov poskušamo doseči koncentracijo naših sil, večjo osmišljenost naše akcije, jasnejše in odločnejše opredeljevanje mladine, večjo mero politične odgovornosti v naši organizaciji, ter s tem krepiti notranjo povezanost mladih. Akcije morajo krepiti enotnost in notranjo povezanost mladih v ZSM na osnovah, ki jih določa programska usmerjenost ZKJ. Tako bomo dosegli, da bo ZSMS resnično postala organizacija mladih, ki bo usklajevala interese ter reševala njihove probleme. Da bo organizacija mladih — ZSMS postala trdnjša, enotnejša, bo potrebno uresničiti in spoštovati naslednja izhodišča:

— Osmišljenost naših akcij, ki imajo jasno izhodišče ter temelje na programski usmeritvi ZSMS, osnova katere je program ZKJ.

— Doslednost in čvrsta povezanost ter aktivno vključevanje v delo ostalih družbenopolitičnih organizacij ter uveljavljanje stališč ZSM v SZDL — enotni fronti vseh organiziranih socialističnih sil.

— Dosledno razvijanje ZSMS kot enotne socialistične fronte mladih, v katero se vključujejo družbene organizacije, ki vključujejo mladino, ter ostale oblike organiziranja in delovanja mladih v okviru OO ZSMS.

— Uveljavljanje tovarištva, iskrenosti, vztrajnosti, brezkompromisnosti, objektivnosti v odločitvah, vere v zmago delavskega razreda, optimizma, kritičnosti in samokritičnosti v družbeni dejavnosti — to mora postati naše vodilo.

Na trgu

Težišče dejavnosti OK ZSMS Ravne na Koroškem mora v prihodnjem obdobju sloneti na naslednjih smernicah:

— Osnovna naloga vseh organov in osnovnih organizacij je uresničevanje ustave in stabilizacijske politike.

— Aktivneje in dosledneje se moramo vključiti v uveljavljanje samoupravljanja v združenem delu, v krajevni skupnosti, šoli, v SIS ter skupščinah družbenopolitičnih skupnosti.

— Idejnopolitično usposabljanje in izobraževanje mladih mora postati resnično sestavni del dejavnosti sleherne celice združevanja mladih v OO ZSMS, družbenih organizacij in društev. Tako naj se krepí marksistična osveščenost mlade generacije, kar pa mora postati stalna in temeljna sestavina našega dela.

— Poživiti je potrebno dejavnost vseh OO ZSMS in njihovih organov, da bodo osnovne organizacije postale resnične nosilke široke akcije ter da bodo sodelovali vsi mladi na vseh področjih življenja. Sleherno družbeno vprašanje naj bo hkrati tudi vprašanje mladih.

— Potrebno je ojačati informativno dejavnost v naši organizaciji. Obveščanje mora postati jasno, hitro ter doseči vse mladince, ki morajo poznati delo in načrte OK ZSMS, ta pa mora biti prav tako hitro in kvalitetno obveščena o delu vseh mladih. Le tako bo naše delo učinkovitejše in bolj uspešno.

— Zavzemati se moramo, da bi čimprej uresničili ustavna načela o preobrazbi procesa vzgoje in izobraževanja, ki mora zagotoviti marksistična izhodišča v celotnem vzgojnem in izobraževalnem delu ter samoupravno preosnovo šole.

— Veliko večjo pozornost moramo posvetiti mladim v pionirski organizaciji, družbenim organizacijam in društvom, ki vključujejo mladino, ter doseči, da bodo te organizacije postale sestavni del ZSMS.

— Bolj moramo sodelovati pri oblikovanju kriterijev za pridobivanje štipendije in pri oblikovanju štipendijske politike.

— Mladinske delovne akcije morajo postati redna oblika delovne vzgoje in družbenopolitičnega usposabljanja. Postanejo naj šola kadrov ZSMS, z njimi se bo prostovoljno uveljavilo delo kot vrednota mladih ljudi.

— Večjo pozornost moramo posvetiti prostemu času mladih (mladinski klubi, mentorji, usposabljanje). Sprožiti akcijo za pridobivanje prostorov, ki naj bi bili namenjeni za dejavnost mladih (klubska dejavnost, dejavnost družbenih organizacij in društev) — v vsakem kraju vsaj en prostor za dejavnost mladih.

— Naši programi morajo vsebovati obujanje in prenašanje revolucionarnih tradicij NOV ter krepitev obrambnih pripravljenosti in družbene samozaščite.

— Večjo pozornost moramo posvetiti mladim s kmetij, jih vključevati v vse oblike delovanja organizacije, ustanoviti OO ZSMS v zaselkih, kjer jih še ni, poživiti dejavnost OO ZSMS na kmetijskih področjih. Skupno s kmetijsko zadrugo, DPO in SIS za kulturo in telesno kulturo moramo mladim in vsemu kmečkemu prebivalstvu omogočiti, da bodo lahko odločali ter ustvarjalno delovali v vasi, občini ter v vsej skupnosti.

prof. Alojz Krivograd

Kratek oris delovanja delavskih kulturnih društev Svobod v Mežiški dolini od 1929. do 1935. leta

V tem zapisu imamo namen orisati delovanje delavskih kulturnih društev Svobod v Mežiški dolini od 1929. do 1935. leta. Ta oris je nujno pomanjkljiv, ker sem imel na razpolago le nekaj dokumentov. Za osnovo sem rabil revijo Svoboda, kjer je precej poročil o kulturnem življenju delavcev v naši dolini.

V tistem času so delavci delovali na različnih področjih, kot so bili sindikati, konzumna društva in neposreden politični boj, ki se je najbolj zaostroval ob volitvah. Toda najbolj uspešni so bili na kulturnem polju. Ta dejavnost je bila gotovo zelo pomembna za utrjevanje razredne in tudi narodne zavesti, kar se je pokazalo pozneje med NOB in revolucijo. Seveda bo to trditev treba šele dokazati s podrobno raziskavo.

Delavci so organizirali kulturno življenje v štirih društvih, imenovanih Svoboda, ki so nastala hitro po prvi svetovni vojni. Takratne oblasti so registrirale mežiško Svobodo 29. marca 1920, ravensko 8. oktobra istega leta, leško 6. februarja 1921, Svobodo v Črni pa 21. januarja 1924.¹

V teh društvih so se ukvarjali s športom, gledališčem in izobraževanjem v obliki predavanj in tečajev. V njih so delovale še tamburaške skupine in knjižnice.

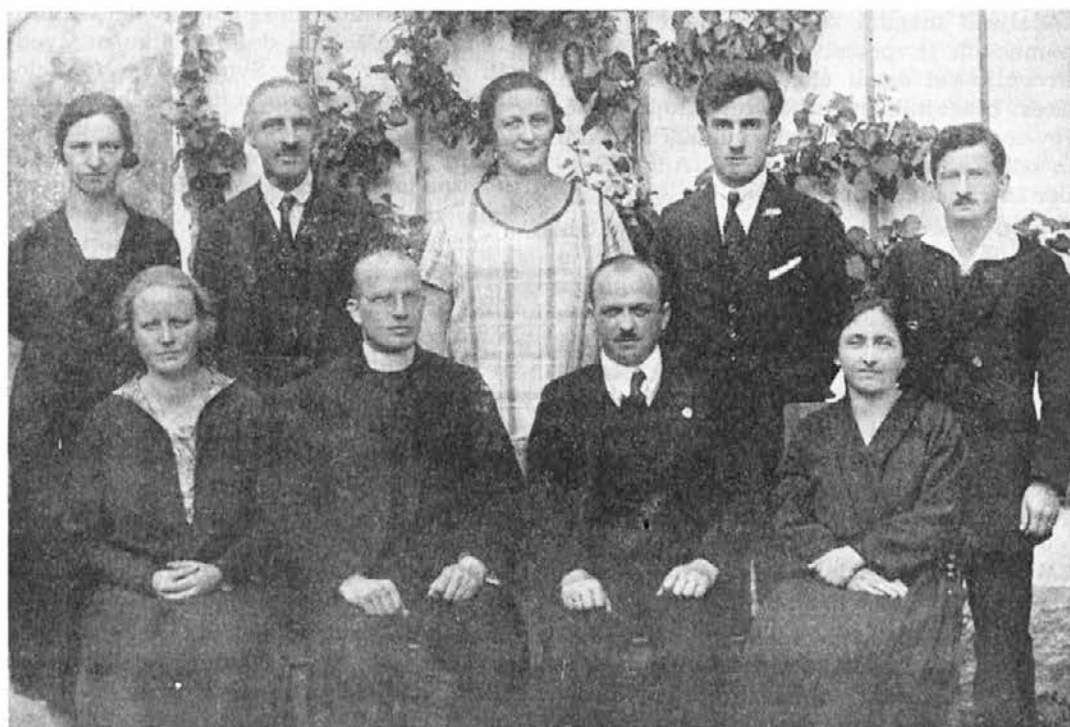
Obdobje od 1929. do 1931. leta

Najprej si bomo ogledali življenje vseh štirih društev v letu 1929. Tega leta se je začela šestojanuarska diktatura v Jugoslaviji, torej politično nasilje predvsem nad delavskim gibanjem, začela se je tudi ve-

lika gospodarska kriza, ki je z vso močjo pritisnila v Jugoslaviji šele naslednje leto.

Tega leta so vsa društva opravila občne zборе marca in aprila in izvolila svoje nove odbore. Tako je Svoboda v Črni izvolila naslednji odbor:² predsednik Valentin Grubelnik, tajnik Franc Puhar, blagajnik Franc Repanšek, knjižničar Aleš Modrej in gospodar Miloš Stopajnik. Že na tem zboru so sklenili, da se bo odbor sestajal vsako prvo nedeljo v mesecu. Na osnovi pregledanih dokumentov je moč sklepati, da je bila najbolj dejavna Delavska telovadna enota (DTE), ki so jo ustanovili v Črni v okviru Svobode kmalu po njeni ustanovitvi. Ustanovitelji DTE so bili Franc Repanšek, Ivan Forstner, Ivan Selinšek, Ivan Prislan in B. Žagar. Leta 1929 je štela 12 članov in 18 mladincev, torej 30 članov.³ Delavske telovadne enote so bile morda najbolj dejavne skupine v okviru Svobod, ne samo v Mežiški dolini, ampak po vsej Sloveniji. To dokazuje poročilo za leto 1928, saj so člani DTE nastopili 24. aprila v Črni, 1. julija v Mariboru, istega meseca je bil še okrožni zlet v Studencih. Avgusta pa so bili zleti v Trbovljah, na Viču-Glinicah, v Zagorju in v Mežici, kjer je bilo tudi okrožno tekmovanje. Drugega septembra pa je bilo tako srečanje na Jesenicah.⁴

Za leto 1929 žal ne vemo dosti o delovanju DTE v Črni, prav tako ni podatkov za druge kraje v Mežiški dolini. Za mežiško DTE imamo poročilo, da je nastopila leta 1928 petkrat, in sicer v Mariboru, na Muti, na Lešah, v Črni in v Mežici. Štela je 18 odraslih in 25 mladincev.

Prevaljski učiteljski zbor leta 1924/25

Od leve proti desni: stojijo: Jožica Može, Feliks Stres, Franja Braz, Miloš Ledinek, Ivan Lebič, sedijo: Anica Kordež, Josip Rehar, Karel Doberšek, Janja Lebič.

cev, torej 43 članov. Poročilo še dostavlja, da se DTE dobro razvijajo kljub »silni konkurenci« Sokola in Orla.⁵

Toda banska uprava je DTE prepovedala z odlokom 30. XII. 1929, ker oblast ni želela nobenega konkurenta ob režimskem Sokolu.⁶

Tega leta so svobodaši v Črni organizirali še dopisniški in govorniški krožek, deloval pa je tudi esperantski klub. Tamburaška skupina je štela 15 članov in je navadno nastopala po desetkrat na leto.⁷

Na predlog Delavske zbornice v Ljubljani so v Črni ustanovili skupni odbor Svobode in podružniške organizacije Zveze rudarjev Jugoslavije. (To je bil sindikat rudarjev.) Ta odbor je pripravil za zimsko sezono 1929/30 po načrtu zbornice naslednja predavanja: Telesna kultura in delavski šport, Jugoslavija, Strahote svetovne vojne, Spolno vprašanje mladine, Oceanski parnik in Razvojna pot ženske. Videti je, da je bila izvedena tema Telesna kultura in delavski šport. Dvanajstega januarja 1930 pa je v gostilni Katarine Delopst predaval Miha Stopajnik o spolnem vprašanju mladine in se ga je udeležilo okrog 25 ljudi.⁸

Poglejmo, kaj so delali v sosednjem društvu v Mežici. Občni zbor so priredili 21. aprila in izvolili v odbor naslednje člane: za predsednika Avgusta Winkla, namestnika Ivana Pikala, tajnika Ivana Lesičnika, namestnika Franca Zupanca, blagajnika Franja Polajnarja in namestnika Luka Graufa. Zbora se je udeležilo 44 oseb.⁹

20. januarja tega leta je društvo priredilo akademijo v šolski telovadnici, družabni večer s plesom pa v dvorani nad konzumom.¹⁰ Preteklo leto so priredili pet dramskih predstav, med njimi Čapkovega RUR in Revolucijsko svatbo. O delovanju DTE pa smo že pisali.

Leški svobodaši so se zbrali na občni zbor 10. marca v gostilni Jasser na Lešah ter izvolili novi odbor. Za predsednika je bil ponovno izvoljen Albin Jovan, za namestnika pa Ivan Dretnik, oba z Leš. Prav tako so tajniku Bogomiru Gaberju z Leš podaljšali mandat še za eno leto. Njegov namestnik je postal Anton Topolovec s Prevalj. Vsi ostali člani so bili z Leš in sicer: blagajnik in knjižničar Alojz Jurač, revizor Josip Švab, gospodar Mirko Švab in odborniki Rudolf Žnidaršič, Adolf Garber in Helena Šrot.¹¹

Iz trimesečnih poročil centralnemu odboru Svobod v Ljubljani zvemo, da je bilo konec marca 29 članov, konec junija pa še samo 24. Tamburaška skupina je štela 12 članov. V knjižnici je bilo 365 knjig, izposojenih pa 21.¹² Iz letnega poročila je videti, da je bilo društvo v veliki krizi zaradi propadanja tukajšnjega premogovnika, saj se je moralo več članov izseliti: Med njimi so bili tajnik Bogomir Garber, predsednik Albin Jovan, gospodar Mirko Švab in še drugi. Najbolj je bilo prizadeto delo tamburašev.¹³

Ravenčani so sklicali občni zbor Svobode za 10. april, izvolili so naslednje odbornike: predsednik Franc Mezner, delavec v železarni, tajnik Franko Plankl, uradnik v železarni, blagajnik Anton Čop, vodja podružnice Konzumnega društva za Slovenijo, odbornika Lovro Kuhar, uradnik Bratovske skladnice, in Matevž Vav-

Prvi razred meščanske šole v Mežici v letu 1934/35
Učiteljski zbor od leve proti desni: Edo Gregorčič, Stoparjeva, župnik Ivan Hornböck, Josip Hergouth, Drago Domnik, Franjo Iglar, Janko Černut.

če, delavec v železarni, preglednika računov Josip Orosel, občinski tajnik, in Franc Lepko, delavec v železarni.¹⁴

Letno poročilo revenske Svobode pravi, da so 8. decembra 1929 tamburaši izvedli Cankarjevo proslavo, kjer je Lovro Kuhar-Prežihov Voranc govoril o tem velikem pisatelju. Dalje zvemo, da je delovala knjižnica, ki je imela 150 članov in da je društvo pozimi 1929/30 priredilo več nastopov. To poročilo še pravi, da je Svoboda pridobivala nove člane, čeprav so se temu močno upirali nasprotniki. Rokodelski pomočniki »so lansko leto (t. j. 1928) začeli kar na veliko fabricirati komedije... Šolski upravitelj jih je začel hvaliti po... časopisju. Mislil je namreč, da bi jih pridobil za svoje fašistične ideje.«¹⁵ Kaj je za to obtožbo, ne vemo.

Leto 1930 je bilo po poročilih sodeč za društvo v naši dolini bolj sušno. Resnico je najbrž povedal neki poročevalec, ki pravi, da je v Mežiški dolini veliko nezavednih delavcev. Tudi Svobode ne funkcionirajo, ljudje se dajo voliti v odbore, sklepi so lepi, ni pa koga, ki bi jih uresničil.¹⁶ Kot vzrok temu moramo še dodati gospodarsko krizo, politično nasilje režima, za Ravne pa še uničenje komunistične organizacije, saj so nekateri njeni člani delovali v Svobodi.

Za društvo v Črni poročajo, da je imelo malo članov. V posameznih odsekih niso delali, najbolj so se posvečali knjižnici, kjer je bilo le 324 knjig. Priredili so dva izleta: enega na Uršljo goro, drugega pa v Logarsko dolino.¹⁷ O predavanjih, ki so jih načrtovali in o tistih, ki so jih uresničili v l. 1930, smo že pisali.

Mežiški svobodaši so uprizorili Miklovo Zalo na lastnem odru v dvorani Konzumnega društva. Ostali odseki so mirovali.¹⁸

Za leško društvo imamo nekoliko več podatkov. Na občnem zboru 23. marca so izvolili novi odbor, v katerem so bili predsednik Ivan Dretnik, podpredsednik Štefan Zalaznik, tajnik Drago Jurač, njegova namestnica Julka Prevc, blagajnik Ivan Vožank, namestnik Anton Topolovec, go-

spodar Hinko Stanovšek, revizor Engelbert Jamnikar (režiser) in Lenčka Šrot, knjižničar pa je bil Franc Fužir. Odborniki so bili še Golob, Rudolf Santič in Praznik, namestniki pa Jelenko, Šrot in M. Engeler. S tega zbora zvemo, da so po nekajmesečni krizi spet začeli delati in da pripravljajo igro Frana K. Meška Mati. Ali so jo uprizorili, ni znano. Vemo pa, da so 2. februarja nastopili s Prisego ob polnoči Manice Kumanove, ki jo je režiral Engelbert Jamnikar. Dvorana je bila nabita, poročevalec pa se pritožuje nad tehničnimi pomanjkljivostmi odra.¹⁹ Uprizorili so še eno igro, gledalcev je bilo tako malo, da so zaslužili le 42 din.

Iz trimesečnih poročil zvemo, da se je to leto članstvo gibalo od 31 do 37 ljudi. Tamburaška skupina je štela 12, pozneje pa 9 pripadnikov, dramska skupina pa je padla od 14 na 12 sodelavcev. Omenjena sta režiserja Engelbert Jamnikar in študent Gabrijel Čop, Ivan Dretnik pa kot učitelj tamburašev. Knjižnica je imela 364 knjig, izposojenih pa je bilo največ 40.²⁰

To leto je v ravenski Svobodi delovala le knjižnica, ki je vsebovala 1024 nemških leposlovnih in 300 »znanstvenih« knjig ter le 300 slovenskih in to samo leposlovnih. Na dan občnega zbora 21. IV. 1931 je bilo izposojenih 446 knjig. Društvo je štelo 30 članov.²¹

Za 1931. leto lahko trdimo, da so društva postala zelo delavna. V Črni so člani Svobode na občnem zboru 8. marca ugotovili, da je bilo v preteklem obdobju dokajšnje mrtvilo, zato so sklenili obnoviti predavanja in tamburaški odsek. V novi odbor so bili izvoljeni naslednji: za predsednika Franc Raušer, podpredsednika Franc Knez, tajnika Franc Puhan, prvega blagajnika Franc Rupnik, drugega blagajnika Jakob Bloder, prvega knjižničarja Filip Mlinar, drugega knjižničarja Ivan Forstner, gospodarja Miha Stopajnik. Za odbornika sta bila izbrana Valentin Grubelnik in Helena Ipavec, za revizorja pa Jože Ipavec in Matevž Kranjc.²²

Peti razred guštanjske osnovne šole leta 1918

Dekleta — prva vrsta od leve: neznana, Marta Jamšek; druga vrsta: neznana, Karlote Stopar, neznana, Marija Dretnik; tretja vrsta: Marija Hrubeš, Mimi Rožank; četrta vrsta: neznana, Marija Kokal, Marija Štekl; peta vrsta: neznana, Greti Mihelič, neznana; šesta vrsta: Rili Mrkva, neznana, neznana, Pavla Kamnik, Marija Pipan

Fantje — prva vrsta od leve: Kurt Osiander, Vili Skonšek, Herman Schütz; druga vrsta Josip Gostenčnik, Ivan Slivnik; tretja vrsta: Ernst Blatnik, Josip Šater, neznani, Josip Stana; četrta vrsta: neznani, Heinz Aschenbrener, neznani; peta vrsta Stanko Štor, neznani. Učiteljica: Olga Pečnik

Poročila govore, da so to leto uprizorili tri igre. Ena med njimi je bila Stari grehi dr. Stolbejeve, ki so jo igrali 15. novembra. Pripravljali so še Prisego ob polnoči Manice Kumanove, Tri vaške svetnike in morda še Glavni dobitnik Frana Lipaha.²³ Priredili so še dva tamburaška koncerta, štiri predavanja, dva izleta in veselico. Vse to je bilo opravljeno do 13. decembra istega leta.²⁴

Člani Svobode v Mežici so na občnem zboru izvolili novo vodstvo:²⁵ predsednik: Rudi Lesnik, namestnik: Avgust Weidl, tajnik: Franc Zupanc, namestnik: Ivan Ledinek, blagajnik: Luka Grauf, Maks Prosen, namestnik: Valentin Kapun, gospodar: Ferdo Pustoslemšek, knjižničar: Josip Ladinek, režiser: Ivan Lesičnik, nadzorni odbor: Josip Perovec in Ludvik Kopmajer, odbornika: Martin Verčkovnik in Ivan Pihali.

Tega leta je bilo v Mežici 7 gledaliških predstav. Koliko je bilo ponovitev in premier, iz poročila ni razvidno. Znano je le to, da so se predstavili 20. decembra z igro Rodoljub iz Amerike. Priredili so še skupen izlet na Peco.²⁶

Za Leše lahko ugotovimo, da sta v takajšnji Svobodi delovali dramska in tamburaška skupina. Priredili so več predavanj in gledaliških predstav.²⁷ 18. I. 1931 so uprizorili Gostilničarja pri svetem Raku, ki ga je režiral Karel Doberšek.²⁸ Istega leta 13. dec. je bil na kongresu Svobod izvoljen v širši odbor Svobod Drago Jurač, edini iz Mežiške doline.²⁹ O občnem zboru nimamo nobenih poročil.

Medtem je ravensko društvo na občnem zboru dne 11. IV. 1931 izvolilo nov odbor: predsednik Anton Juh, podpredsednik Anton Godec, tajnik I. Franc Lepko, tajnik II. Martin Gutnik, blagajnik I. Matevž Vavče, blagajnik II., Ivan Kragelnik, knjižničar Anton Čop, odbornik Feliks Hetzel in kontrola: Ivo Wankmüller, Jože Pumpernik in Jakob Slanič.³⁰ Sklenili so obnoviti tamburaško skupino (saj so imeli 11

tamburic) in predavanja. Znano je še, da so 27. decembra v sokolskem domu uprizorili Tri vaške svetnike, ki jih je režiral Keršovan.³¹ Poročilo s kongresa Svobod pravi, da je ravska Svoboda preživela hudo krizo zaradi pomanjkanja denarja in pa še zato, ker je večina članov odšla z Raven.³²

Obdobje od 1932 do 1933

V letih 1932 in 1933 so svobodaši v Črni razvili živahno gledališko dejavnost. Že leta 1932 so prikazali kar štiri igre in sicer 2. februarja Alojzij Remic: Preužitkarji, 21. marca enodejanka Če sta dva, 13. marca. E. Kristan: Zvestoba,³³ in 17. aprila Avtomobilist. Čisti dobiček, ki so ga dobili s Kristanovo Zvestobo, so namenili za brezposelne člane.³⁴

Do 22. I. 1933 so uprizorili še Cankarjevega Kralja na Betajnovi, s katerim so gostovali na Lešah in v Podpeci (Sv. Helena) in Gorkega Na dnu. Lešani pa so gostovali pri njih z Ganglovim Sinom. V zimski sezoni 1932/33 so pripravljali še igro Golgota.³⁵ Eno mladinsko igro so uprizorili, eno pa so pripravljali. Poročilo še dodaja, da so bile prireditve dobro obiskane. Pri njih pa je sodelovala Zveza delavskih žena.³⁶

Verjetno so gostovali 29. junija in 2. julija ravenski svobodaši z igro Rdeče rože Jožeta Moškriča. Bržkone so nastopili domačini še z igrama Sestrin varuh in Kaznovani šaljivec, saj o tem pričata dovoljenji okrajnega glavarstva.³⁷

Ob spominski slovesnosti Cankarjeve smrti 31. XII. 1933 so uprizorili Hlapca Jerneja in njegovo pravico. Ta prireditev je bila najbolj obiskana v tem letu. Režiral ga je Ivan Selišnik, igral pa Franc Sterže. Nesporo je, da je bilo obdobje teh dveh let izpolnjeno z bogatim gledališkim delom. Uprizorili so 9 iger, za štiri pa še nimamo pravih dokazov, če so jih res predvajali. Kajti dokumenti omenjajo priprave, oziroma bila so že izdana dovo-

ljenja, kar še pa ni zagotovilo, da so jih postavili na oder.

Drugo tako področje ki so mu posvetili precej sil, je bilo izobraževanje. Za ti dve leti naj omenimo predavanje o Kitajski, ki ga je imel profesor Bogo Teply iz Maribora v Mežici 24. januarja 1932. Udeležili so se ga tudi svobodaši iz Črne, vseh udeležencev je bilo 130, kar je bilo za takratne razmere precej. Predvideli so še temo Postanek življenja za 21. februar v Črni, ki bi jo šli poslušati tudi Mežičani.³⁸ Če so jo uresničili, ne vemo.

Ne občnem zboru 15. IV. 1932 je predstavnik centralnega odbora Svobod poudaril, da je delavcem potrebna marksistična izobrazba, ki jo nudi Cankarjeva družba (to je bila založba, ki je skrbela za izobraževanje delavcev). Vsi navzoči so z veseljem sprejeli vest, da bo v slovenščini izšel Marxov Kapital.³⁹

Na okrajni konferenci Svobod za Mežiško dolino 1. oktobra 1933 na Prevaljah je prof. Bogo Teply opozarjal na mladino, ki jo je treba pridobiti in se mora razredno izobraževati, t. j. študirati marksizem. Franc Raušer iz Črne je govoril o potrebi delavske šole v Mežiški dolini. Odločili so se, da se predavanja začno v začetku novembra. Imeli naj bi predavanja o zgodovini delavskega gibanja, o marksizmu, o dolžnostih in pravicah delavskih, obratnih zaupnikov ter tečaj o dopisništvu in govorništvu.⁴⁰

Pozneje je Svoboda poročala: »Izobraževalni tečaj se je pričel v nedeljo 12. novembra 1933. Dopoldne je bil v Črni, popoldne pa na Prevaljah«, kjer »se je vršil ... za kraje Leše-Prevalje — Guštanj. V Mežici in Črni se pa vrši menjaje. Sodelujejo Svobode, strokovne organizacije in Zveza delavskih žen in deklet. Obisk v Črni — Mežici je mnogo boljši nego na Prevaljah.«⁴¹

Ker smo ob tej temi že prešli meje Svobode v Črni, pogledajmo še, kako je bilo s to dejavnostjo v ostalih društvih Mežiške doline.

Da je bil v teh dveh letih večji poudarek na izobraževanju, je pripisati tudi dokajšnji dejavnosti osrednjega odbora Svobod ravno na tem področju. Saj je predsednik (Bogo Teply) centralnega odbora Svobod na XVI. kongresu zveze Svobod podčrtal, da mora zveza postati izrazito izobraževalna. Fašizem ne sme zmagati in človeštvo mora odpraviti izkoriščanje človeka po človeku.

V tem času so bili dejavni tudi na Lešah oziroma na Prevaljah. Sedemnajstega januarja 1932 so priredili predavanje o Japonski, uspeh je bil dober, 24. januarja je bila na vrsti tema Od govorečega kamna do pojoče knjige, 2. februarja pa Grozote svetovne vojne (dobra udeležba). Vsa tri predavanja so bila s skioptičnimi slikami in jih je imel Karel Doberšek. 10. julija je bila na vrsti še tema Racionalizacija dela in delavstvo, ki jo je spet predaval Karel Doberšek, in sicer o Španiji, z 99 skioptičnimi slikami.⁴² Torej je bilo leta 1932 na Lešah kar 5 predavanj.

Pripomniti je, da so Lešani na občnem zboru dne 15. I. 1932 ustanovili krožek za proučevanje Marxovega Kapitala. O delovanju krožka ni podatkov.

Vrnimo se v Črno in pogledimo, kaj se je tam dogajalo. Na občnem zboru 15. aprila 1932 so ugotovili, da so v preteklem letu uprizorili 7 iger pod vodstvom Ivana Kraševca. Tamburaški 15-članski odsek je nastopil 6-krat. Knjižnica je vsebovala 342 knjig.⁴³ Za 1932. leto imamo podatke, da je tamburaška skupina štela 12 članov in je nastopila 10-krat. Knjižnica pa je narasla, štela je že 470 del, obiskovalo jo je 33 članov, ki so si v letu dni izposodili 247 izvodov.⁴⁴ Za 1933. leto ni podatkov.

Leta 1933 so občni zbor sklicali 22. januarja. Poročevalec s tega zbora je zapisal: »Svoboda' v Črni spada med najagilnejše, najbolj konsolidirane in najzavednejše naše podružnice v Mežiški dolini.« Občnega zbora se je udeležilo precej nečlanov. Ko je predstavnik centralnega odbora Svobod prof. Bogo Teply razložil pomen društva, se je 6 ljudi takoj prijavilo za vstop v društvo. Število članov je še v tem letu naraslo za 100 %. Dalje zvemo, da so 1932. leta priredili izlete na Leše, Ludranski vrh in na Šumahov vrh, kjer je bilo 160 udeležencev. Po občnem zboru je predstavnik osrednjega odbora Svobod prof. Bogo Teply predaval o Marxu. Dvorana je bila polna poslušalcev.⁴⁵

Za leto 1933 so pripravljali proslavo ob 50-letnici Marxove smrti. Morala bi biti 17. aprila; ali so jo res izvedli, nismo gotovi. Poznamo pa program, ki je bil naslednji:

1. Govor o Marxu (Fr. Puhani)
2. Žebljarska, O. Župančič
3. Kovaška, O. Župančič
4. Pesem o žuljih in kruhu, iz Jutra, 26.III. 1932
5. Strah-odlomek iz Cankarjevih Podob in sanj
6. Plačilni dan, Tone Seliškar
7. Moč, Mile Klopčič — recitacijski zbor

Na dokumentu je pripisano, da je te točke že izvajal Delavski oder v Ljubljani. Slavnostni govor bo imel Ivan Kraševce.⁴⁶

Julija 1933 so se odpravili na izlet k Št. Vidu (76 ljudi). Delala je tudi 12-članska tamburaška skupina, ki je nastopila petnajstkrat.⁴⁷ Delovno leto 1933 so v Črni zaključili z že omenjeno spominsko slovesnostjo ob 15-letnici Cankarjeve smrti. Ob tej priložnosti je Ivan Forstner delamiral pesem Čulkovskega Cankarju.⁴⁸

Nazadnje še pogledimo, kdo so bili v odboru društva v teh dveh letih. Na predsedniškem mestu sta se od 1932 do 1934 zvrstila Franc Raušer in Franc Sterže, slednji je predsedoval zadnji dve leti. Za podpredsednika so si sledili Franc Sterže, Franc Raušer in Franc Knez. Tajniške posle pa je vsa tri leta opravljal Franc Puhani. Dramsko skupino je vodil Ivan Kraševce, tamburaše pa Ivan Forstner. Ostali funkcionarji in odborniki so bili: Miloš Stopajnik, Jakob Bloder, Filip Mlinar, Aleš Modrej, Pavel Čop, Jožef Prevalnik, Berta Šahman, Jože Ipavec, Franc Žagar in Silvester Obertauc. Za leto 1944 so izbrali 4 podblagajnike: za Črno Ivana Seliška, za Podpeco Jožka Leuka, za Žerjav Simona Fajmuta in za Mušenik Andreja Haunika. V tem letu so izvolili za nadzornika Henrika Zagernika in Vinka Eisingerja, namestnici pa sta postali Berta Šah-

man in Štefan Lužnik. Dodajmo še, da so na občnem zboru 15. aprila 1932 ustanovili kolesarski odsek. Vodil ga je Franc Sterže, vodnika pa sta bila Jože Prevalnik in Jože Jež.⁴⁹

Ustavimo se v Mežici, kjer so 17. I. 1932 uprizorili Tihotapce številnemu občinstvu. Februarja so se imeli namen predstaviti s tremi vaškimi svetniki; ali se je to zgodilo, ne vemo. Predavanje o Kitajski smo omenili, ko smo obravnavali Črno. Na občnem zboru 6. marca je blagajnik Luka Grauf poudarjal, da je treba povsod štediti, čeprav članarino vsi redno plačujejo. Težave so pri volitvah, ker se vsi branijo odgovornosti in funkcij. Dalje so tarnali, da se vaj za igre udeležujejo neredno.⁵⁰

Na naslednjem občnem zboru, ki so ga izvedli 5. marca, so ugotovili, da so preteklo leto uprizorili dve igri. Ali gre za omenjeni dve igri ali za kateri drugi, ni bilo mogoče ugotoviti. Na koncu zborovanja je predstavnik osrednjega odbora Svobod prof. Bogo Teply predaval o Marxu, poslušalo ga je 50 udeležencev.⁵¹

Leta 1933 so se mežiški svobodaši predstavili z igro Jožeta Moškriča Rdeče rože (7. maja) in s Prisego ob polnoči Manice Kumanove. Pripravljali so še Carskega sla. 14. in 15. avgusta so šli na izlet na Peco in so se jim pridružili svobodaši iz Črne in Leš.⁵²

Člani odbora so bili v teh dveh letih (za 1934 nimam podatkov) naslednji: predsednik je bil Rudolf Lešnik, podpredsednika sta bila za l. 1932 Jože Perovec in za l. 1933 Pavel Mavrič, dve leti zaporedoma je tajnikoval Franc Zupanc. Člani odbora so bili Avgust Vinkl, Luka Grauf, Jožef Ledinek, Franc Travnekar, Andrej Ledinek, Ferdo Pustoslemšek, Martin Verčkovnik, Valentin Kapun, Ferdo Janže, Ludvik Kopmajer, Luka Prosen in Franc Borovnik.⁵³

Prav tako so bili svobodaši dokaj dejavni tudi na Lešah. Že 10. januarja leta 1932 so sklicali občni zbor, ki se ga je udeležilo precej mladine. Navzoč je bil tudi član centralnega odbora Svobod, nam že znani prof. Bogo Teply, ki je govoril o pomenu marksistične izobrazbe. O predavanjih, ki so bila na Lešah, smo že govorili, pogledimo, kako je bilo z gledališko dejavnostjo. Kristanovo Zvestobo so uprizorili 3. aprila, režirala jo je Micka Mastek. Sodelovali pa so tudi prevaljski gasilci z godbo.⁵⁴

Nameravali so se predstaviti s Cankarjevim Kraljem na Betajnovi, a so prenehali, ker je bil pretežak. Dalje zvemo, da so 3. julija uprizorili Ganglovega Sina in da je Gabrijel Čop režiral.⁵⁵ Hlapca Jerneja in njegovo pravico, to delo so postavili na oder kar dvakrat.⁵⁶ Razmišljali so tudi, da bi naštudirali dramatizacijo Ptički brez gnezda, po povesti Frana Milčinskega. Če je to ostalo le pri nameri, ni znano.

Nameravali so prirediti pustno maskarado pa je odpadla zaradi nesporazuma z gostilničarjem. V protest proti misijonu na Lešah se je 18 članov društva odločilo za izlet na Uršljo goro. V poletnih dneh se je razšla tamburaška skupina.⁵⁷ Knjižnica je imela 50 knjig, in sicer 300 nemških in 200 slovenskih, izposojenih pa je bilo tega leta 82 slovenskih in 52 nemških. Kupili so knjigo Lenin I. in II. del za 250,50 din in naročili samo 1 izvod Marxovega Kapitala, ker pač ni bilo denarja.

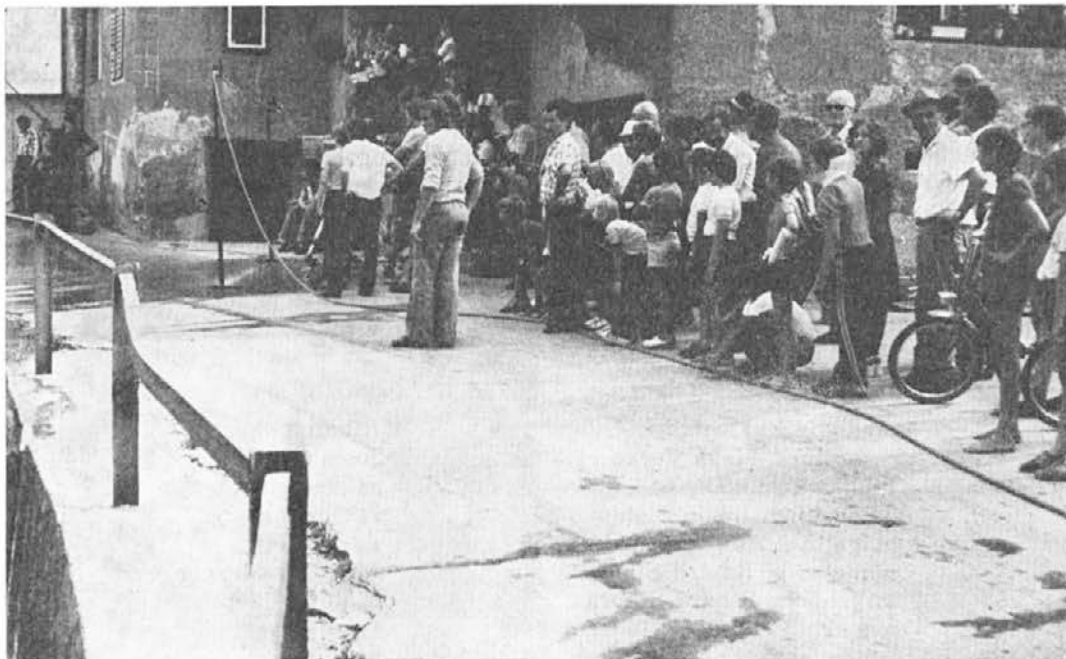
O dejavnosti leške Svobode za leto 1933 ni podatkov. Na občnem zboru 15. I. 1933 so ugotovili, da je leški premogovnik skoraj popolnoma obstal 1. II. istega leta.⁵⁸

V vodstvu Svobode v letih 1932 in 1933 so bili: predsednik Ivan Dretnik, podpredsednik Rudolf Santič in tajnik Ivan Vožank. Ostali odborniki so bili Jakob Sre-

Peti razred guštanjske osnovne šole leta 1928

Sedijo od leve proti desni (spodaj): Mirko Waserfal, Franc Čapelnik, Maks Krajger, Ivan Dretnik, Ivan Fink, Adolf Legner, Maks Tušak. Na klopi sedijo: Marija Čegovnik, Mimka Pogorevčnik, župnik Josip Rehar, učitelj Ivan Gaberšek, upravitelj Janko Gačnik. Stojijo: Ivanka Razgoršek, neznana, Alojzija Korper, Lenčka Vušnik, Ivanka Dornik, Pavla Mezner, Hilda Kratki, Gusta Sternjak. Stojijo zadaj: Ivanka Breznik, Marija Mezner, neznana, Terezija Glavar, Anica Rutar.

Tudi na Ravnah so snemali

botnik, Pavel Čop, Ivan Ivartnik, Vinko Stanovšek, Franc Fužir, Alojz Brunker, Adolf Gaber, Vinko Mežnar, Franc Šrot in Anton Topolovec. Za dramski odsek je bil odgovoren Pavel Čop, za tamburaški pa Ivan Dretnik. Leta 1933 so izbrali v odbor Draga Jurača, Kristijana Krakolinka in Rudolfa Fužirja. Odpadli pa so Rudolf Santič, Adolf Gaber, Vinko Mežnar in Franc Fužir.⁵⁹

Ker mi je prišel v roke seznam članov samo za leško društvo,⁶⁰ bom naštel vse člane tega društva. Seznam je za leto 1933. Na njem so poleg zgoraj omenjenih odbornikov še naslednji: Malka Topolovec, Marija Kmet, Štefan Zalaznik, Karel Doberšek, Hubert Žnidaršič, Štefka Lužnik, Julka Prevc, Anton Vogrin, Pavel Koren, Marija Tratnik, Marjan Koklič, Ignac Podmenik, Krista Čas, Fric Koler, Franc Žaže, Josip Lokovšek, Anton Kret, Mihael Lagoja, Matija Lekič in Marko Prosen. Na seznamu ni štirih odbornikov; zakaj so izpadli, mi ni znano. Med člani je bilo le 5 žena, kar je komaj 15,5 %.

Za ravensko Svobodo v tem času imam le nekaj podatkov. Sploh ne vemo, kaj je bilo z društvom 1932. leta. Za leto 1933 lahko beremo poročilo v novembrski številki revije Svoboda, da ima dramski in godbeni odsek in knjižnico s 1200 knjigami. Vemo še, da so 17. decembra izvedli spominsko slovesnost ob 15-letnici Cankarjeve smrti. Ob začetku je tamburaški zbor zaigral Delavski pozdrav. Anton Godec je govoril o Cankarjevem delu, ki ga je opravil za delavski razred. Franc Lepko je razložil pomen Cankarjeve družbe, ki deluje za izobrazbo delavstva na polju književnosti.⁶¹

Na občnem zboru društva 11. III. 1934 je bilo podano poročilo, ki v glavnem velja za leto 1933. Predsednik Anton Godec je govoril o težavah, ki jih povzročajo člani s tem da ne delajo, prav tako pa ovirajo delo »nasprotniki našega pokreta«. Najhuje je bilo to, da niso imeli svojega prostora. Pripravili so šest dramskih prireditev: 4 z dobičkom, dve pa z izgubo, in sicer na Prevaljah. Bili so še dolžni za knjige in tamburice.

Tečaja na Prevaljah, o katerem smo že govorili, se je udeležilo 15 članov. V knjižnici pa so izposodili okoli 200 slovenskih in 600 nemških knjig. Priredili so tri izlete.⁶²

Obodbe od 1934. do 1935. leta

V tem času opazimo veliko dejavnost Svobod v Mežiški dolini. Na občnem zboru Svobode v Črni 28. I. 1934 je bil »domala polnoštevilčen obisk«. Tokrat je društvo štel 40 članov. Volitev odbora smo že omenjali v prejšnjem poglavju. V letu 1934 so uprizorili tri igre (dve ponovili). Izmed teh vemo le za veseligrro Poslednji mož, s katero so se predstavili 3. in 4. februarja. Omenjeni sta še dve mladinski prireditvi z igracimi. Kakšne »igrice« so bile, o tem poročilo molči.⁶³ Pri vseh zgoraj omenjenih prireditvah so sodelovali tamburaši. Naslednje leto 16. in 17. marca pa so še uprizorili burko Pred poroko. V načrtu so imeli še 3 igre, izkupiček dveh so namenili brezposelnim članom in za potne stroške na celjski zlet, o katerem bomo govorili v zaključnem poglavju.⁶⁴

Poglejmo si občni zbor društva dne 20. januarja 1935. Poročevalec v reviji Svoboda je ugotovil, da je bila podružnica v Črni »zelo agilna in živa. Zato pa se je tudi njeno članstvo v preteklem 1934. letu skoro podvojilo.« Zvemo še, da so v prejšnjem letu priredili dva izleta. Knjižnica je štela 561 knjig, med njimi je bilo 29 »marksistično znanstvenih«. Izposojenih je bilo 612, od tega 583 leposlovnih. Kolesarski oddelek je štel 72 članov, priredili so en izlet, enega pa so oblasti prepovedale. Društvo se je rešilo dolgov in uredilo so skromen oder. Priredili so tudi silvestrovanje in pustno veselico. Tokrat so izvolili zadnji odbor društva, kajti oblasti so razpusile Svobode v 1. polovici julija istega leta. Izbrani so bili naslednji člani:

predsednik: Jože Ipavec
podpredsednik: Franc Sterže
tajnik I.: Franc Puhar
tajnik II.: Franc Raušer
blagajnik I.: Miloš Stopajnik
blagajnik II.: Simon Fajmut

Podblagajnika: Andrej Haunik
Aleks Modrej
gospodar I.: Franc Knez
gospodar II.: Kristl Grabner
odbornika: Ančka Sekavčnik
Franc Juvan
revizorja: Vinko Eisinger
Malka Sterže
vodja dram. odseka: Ivan Kraševce.⁶⁵

Omeniti moramo še izobraževanje kot eno najpomembnejših dejavnosti Svobod. Za ta čas poznamo podatke le za Črno in Prevalje in zato jih bomo navedli kar skupaj. Na Lešah so svobodaši organizirali leta 1934 tri predavanja: 1. Delavsko pravo, 2. Zgodovina socializma in 3. Pravice delavcev in delavskih zaupnikov.⁶⁶

Za leto 1935 je centrala Svobod pripravila načrt predavanj. Tako so za Črno predvidene naslednje teme:

13. januarja Tivolska resolucija — predavatelj Vinko Eržen iz Maribora.

20. januarja Nacionalno vprašanje in delavstvo — prof. Bogo Teply.

2. februarja bi moral predavati dr. Mirko Kus-Nikolajev, ki je poslal seznam tem na izbiro, in sicer naslednje: Duša brezposelnega, Fašizem danes in jutri, Generacija na razpotju, Morala in delavski razred, Rasizem in marksizem in Racionalizem in barbarstvo.⁶⁷ Kaj je bilo od tega uresničeno, ne vemo. Toda 27. I. 1935 je Josip Petejan iz Maribora predaval o Tivolski resoluciji. (Tivolsko resolucijo je sprejela Jugoslovanska socialno demokratska stranka na seji 21. in 22. novembra 1909 v ljubljanskem hotelu Tivoli, odtod ime resolucije. To je bila stranka slovenskih delavcev vse do vstopa slovenskih naprednih delavcev v KPJ 11. aprila 1920. Jedro resolucije je, da je stranka videla bodočnost Slovencev in Južnih Slovanov le v popolni narodni združitvi »vseh južnih Slovanov ne glede na različnost imena, vere, pisave in dialektov ali jezikov«.⁶⁸ Vedeti moramo namreč, da so naši narodi takrat (l. 1909) živeli v štirih državah: v Avstro-Ogrski, Srbiji, Črni gori, Makedonci pa še v turški državi) Ivan Krašovec je o Španiji predaval 10. II. 1935 pri Knezu v Črni. Za 10. marec je bila napovedana tema o Japonski; če so jo izvedli, ni znano.⁶⁹

Mežiški svobodaši so sklicali občni zbor 24. marca, otvoril ga je predsednik Pavel Maurič. Iz poročil zvemo, da so v pretekli sezoni, torej do dneva zbora, priredili 4 gledališke predstave. Vinska trgatav je bila 30. septembra 1934 pri Toffu s plesom. Organizirali so pustno zabavo, izkupiček namenili brezposelnim. Med te gledališke predstave spada Glavni dobitke Frana Lipaha, ki so ga uprizorili 16. decembra 1934. Dalje Tihotapec, s katerim so gostovali Lešani 3. decembra istega leta. Oglevalo si ga je precej ljudi. Sem je prištet tudi igro Čez eno leto, ki so jo verjetno postavili na oder 3. februarja 1935. Toliko vemo o delu društva za obdobje teh dveh let. Poglejmo, kaj so načrtovali. Novoizvoljeni predsednik je predlagal, da bi šli na velikonočni ponedeljek na izlet na Šumavov vrh. Josip Weidl pa je predlagal skupni koncert mežiškodolinskih pevskih zborov na prostem. Kaj je bilo od tega uresničeno, ne vemo. Na koncu občnega zbo-

ra je govoril Vinko Eržen iz Maribora o pomenu delavskega izobraževanja.

Izvolili so nov odbor: predsednik Franc Borovnik, tajnik Franc Zupanc, blagajnik Luka Prosen, odborniki pa so bili Avgust Winkl, Jože Hudopisk, Rudolf Lešnik, Luka Grauf, Franc Rečnik, Anton Kocan in Ernst Kasnik. Za revizorja pa so izbrali Josipa Weidla in Andreja Ladineka. Sklenili so še za nekaj časa zapreti knjižnico in kupiti nekaj novih knjig.⁷⁰

Leški in prevaljski gledališčniki so 1934. predstavili štiri igre, in sicer Finžgarjevo Razvalino življenja, Rdeče rože Jožeta Moškriča, Zdravnika in njegovega strežnika in Tihotapca, ki so ga uprizorili dvakrat ter z njim gostovali v Mežici. Za leto 1935 ni nobenih podatkov.

O predavanjih, ki so jih priredili 1934. leta, smo že govorili. Na občnem zboru 20. I. 1935 so ugotovili, da tamburaški odsek več mesecev ni delal, ker so bili pokvarjeni inštrumenti, za popravilo pa ni bilo denarja. Prav tako ni delala knjižnica, ki jo je zanemaril knjižničar Fužir in tudi knjige so bile že prebrane. Saj je bilo v knjižnici komaj 208 slovenskih in 155 nemških knjig. Članstvo je želelo knjige v »socialnem duhu« (tj. s socialno oz. delavsko tematiko), ki bi bile zanimive za ljudstvo, kajti večina tovrstnih knjig je »pretrdo pisanih«, to pomeni, da so jih ljudje slabo razumeli. Januarja 1935 so naročili 5 izvodov romana Ignazio Silone, Fontamara.⁷¹ Na občnem zboru je bilo ugotovljeno, da težave izvirajo iz brezposelnosti zaradi hiranja premogovnika. Omenimo še, da so Lešani 30. III. 1935 napisali protestno pismo na ljubljanski radio. Od centralnega odbora Svobod so prejeli dopis z dne 16. III. 1935 z naslednjo vsebino: »Dragi sodrugi! Radio postaja je sedaj zvečer odpovedala prenos našega koncerta. Izgovarja se, da tehnično ni bilo mogoče, ker so vse aparature že pripravljene za skakalno tekmo, ki se bo prenašala. Kako je v resnici, ne bomo preiskovali. Mislite si pa lahko. Kaj jim delavski koncerti. Zato protestirajte...«

Protestno pismo se je glasilo: »...ker je bil zadnji trenutek odpovedan prenos koncerta pevskih zborov Svobode, ker smo željno pričakovali tozadavnega prenosa in smo bili vsled tega prikrajšani, protestiramo proti temu, da se delavska stvar kratkomalo odrine...«⁷² Če so pismo odposlali in če je bil prenos odpovedan namerno ali ne, nisem mogel ugotoviti.

V zadnji odbor leške Svobode so bili izvoljeni naslednji člani:⁷³ predsednik: Štefan Zalaznik s Prevalj, podpredsednik: Ivan Dretnik z Leš, tajnik: Ivan Ivartnik z Leš, odborniki: Anton Topolovec s Prevalj, Hinko Stanovšek z Leš, Alojz Bruncker s Prevalj, Pavel Koren s Prevalj in Kristijan Krakolinek s Prevalj.

Navedimo še denarno stanje društva na dan občnega zbora 20. I. 1935, ker je edino tako poročilo za vso Mežiško dolino. V blagajni je bilo 300 din, dolga pa so imeli 4529 din, torej porazno stanje. Nič bolje ni bilo z ostalimi društvi, kajti edini denarni vir je bila članarina in kar so zaslužili s prireditvami. Sklenili pa so dolgove poravnati z gledališkimi predstavami.⁷⁴

Poleg prej omenjenih odbornikov so bili včlanjeni 1934. v društvo še Amalija Topolovec, Karel Doberšek, H. Žnidaršič, Marija Kmet, Julka Prevc, Pavel Čop, Drago Jurač, Rudolf Santič, Ivan Krakolinek, A. Praznik in Marija Krebl. Ker v seznamu ni Pavla Korena, je skupno število 18, zadnje leto obstoja društva pa je bilo 19 članov.⁷⁵

Za delo svobodašev na Ravnah imamo le nekaj podatkov. Vemo, da so uprizorili 4. II. 1934 v Sokolskem domu burko Zdrav-

nikov strežnik⁷⁶ v času od 1931. do 1935. pa še Rdeče rože Jožeta Moškriča, s katerimi so gostovali v Mežici, dalje Rdečo kri, ki jo je napisal član društva Alojz Petek ter še dve veseloigri Kakršen gospod tak sluga in Na ogledih. Igrali so tudi za gasilsko in olepševalno društvo na Ravnah.⁷⁷

Na zadnjih dveh občnih zborih 11. III. 1934 in 24. II. 1935 je članstvo izvolilo naslednje odbornike:

za l. 1934

predsednik: Filip Slanič
namestnik: Maks Večko
tajnik: Franc Lepko
namestnik: Jakob Slanič
blagajnik: Andrej Čapelnik
namestnik: Rihard Sikora
knjižničar: Rihard Sikora
namestnik: Andrej Godec
vodja tambur: Alojz Petek
namestnik: Andrej Čapelnik
vodja gledal. skupine: Maks Večko
namestnik: Viktor Novšak
preglednika: Miroslav Mezner
Jože Čapelnik
namestnika: Rudolf Mezner
Ivan Wankmüller

za l. 1935

Rihard Sikora
Josip Čapelnik
za obe leti
za obe leti
za obe leti
Miroslav Mezner
Matevž Vavče
Ivan Kragelnik
za obe leti
za obe leti
za obe leti
za obe leti
Filip Slanič
Rudolf Mezner
Peter Mrzel
Josip Pongrac

Edino za leto 1934 imamo blaga-niški podatek, da je bilo dohodkov 1299,75 din, izdatkov pa 1225,50 din, torej je bilo še v blagajni 74,25 din. Društvo je štel 33 članov. Leta 1934 so izposodili 232 nemških in 184 slovenskih knjig. Več nemških knjig je šlo med ljudi zaradi večje izbire in pa tudi verjetno zato, ker je nemško berilo bilo še močno zasidrano med našimi rojaki tiste generacije, ki se je šolala še v stari Avstriji. Znani delavski voditelj z Raven Luka Juh je na zadnjem občnem zboru predlagal, da bi organizirali govorniški tečaj, da bi se mlajši naučili javno nastopati.⁷⁸

Za zaključek temu pregledu moramo ugotoviti nekaj dejstev. Prvo je, da so vsa zgoraj imenovana društva posvetila večino sil gledališki dejavnosti. Za teh 7 let je dokazano, da so vse Svobode v dolini uprizorile 40 iger, za 12 ni trdnih dokazov, da so jih res postavili na oder. Poročila namreč govore, da so jih pripravljali, ne vemo pa, če so te priprave tudi uresničili. Z največjim številom iger so se postavili v Črni, namreč s 16, za 8 nismo gotovi. Mežica se lahko pohvali z 9 premierami, za dve smo negotovi. Na Lešah oz. Prevaljah 10 iger, za dve ni dokazov ter na Ravnah s 5 dramami in 9 gledališkimi predstavami. Koliko je bilo premier

S terase »Name«

Društvo rokodelskih pomočnikov v Guštanju leta 1933

Ležita od leve: neznan, Maks Krajger; sedijo: Adolf Legner, neznan, Franc Gradišnik, Franjo Poropat, Luka Sater, Mirko Smrtnik, Kristijan Verdinek; stojijo: neznan, Ivan Ledinek, neznan, Ivo Radetič, Franc Wasserfal, Edvard Štehar, Avgust Revelant

in ponovitev, ne vemo. Ti podatki so zelo pomanjkljivi in izkrivljajo pravo resnico, namreč arhivsko in časopisno gradivo ni še pregledano.

Poglejmo, katera dela so igrali, in sicer najprej tista, za katera so dokazi: Dr. Stolbejeva: Stari grehi, Alojzij Remic; Preužitkarji, enodejanka Če sta dva, Etbin Kristan: Zvestoba, Avtomobilist, Cankar: Hlapec Jernej in njegova pravica in Kralj na Betajnovi, Gorki: Na dnu, Engelbert Gangl: Sin, Poslednji mož in Pred poroko. Te so predstavili v Črni. V Mežici pa naslednje: Čapek: R. U. R., Revolucijska svatba, Jakob Sket: Miklova Zala, Rodoljub iz Amerike, Tihotapci, Trije vaški svetniki, Jože Moškrič: Rdeče rože (gostovali Ravenčani) in Glavni dobitek Frana Lipaha. Leška Svoboda pa je uprizorila tale dela: Fran K. Meško: Mati, Gostilničar pri sv. Roku, Fran S. Finžgar: Razvalina življenja ter Zdravnik in njegov strežnik. Navedimo še tista dela, ki so jih Lešani pripravljali, pa ne vemo, če so jih res uprizorili. To so: Golgota, Sestrin varuh, Kaznovani šaljivec, Carski sel in Ptički brez gnezda — dramatizacija istoimenske povesti Frana Milčinskega. Na Ravnah pa so uprizorjali poleg že omenjenih Rdečih rož še veseloigri Kakršen gospod tak sluga in Na ogledih ter Rdečo kri Alojza Petka.

Zanimivo bi bilo vedeti, kdo so bili režiserji v teh društvih. V Črni so režirali Jože Ipavec, Ivan Kraševac in Ivan Selinšek. Na Lešah so se s tem poslom ukvarjali Karel Doberšek, Engelbert Jamnikar, Gabriel Čop in Micka Mastek. Na Ravnah je bil znan Kerševan, z režiranjem pa so se še ubadali Franc Gradišnik, Hedvika Jamšek in Maks Večko. S tem še nismo našli vseh, saj za Mežico ne poznamo nobenega.

Kdo so bili igralci, imam zaenkrat podatke le za Ravne. Posredoval mi jih je nekdanji svobodaš Maks Večko. S svojimi vlogami so razveseljevali ravenško občinstvo Jože Kričej, Franci Kričej, Alojz Petek, Rihard Sikora, Jakob Slanič, Filip Slanič, Gretka Leš — sedaj Turkova, Jožef Šater, Marija Juh, Marija Mihelič, Maks Keber in Feliks Hetzel. Igralci in režiserji ravske Svobode, katoliškega Prosvetnega društva in Sokola so si med seboj pomagali.

Zanimivo je tudi dejstvo, da so delavci obiskovali gledališke predstave katoliškega društva, sokolskega pa ne. Prav tako so si delavske predstave radi ogledali tudi ostali prebivalci, npr. uradniki in celo sam direktor železarne je bil včasih med obiskovalci. Člani Svobod so često prisostvovali na prireditvah sosednjih društev po dolini. Za ostale kraje nimam o tem nobenih podatkov.

Drugo pomembno področje je bilo izobraževanje. Imamo nekaj podatkov le za Črno, Mežico in Leše oz. Prevalje. Po tem, ki jih poznamo, je bilo prosvetljevanje dokaj razredno usmerjeno. Tretja dejavnost so bile knjižnice, ki naj bi odigrale pomembno prosvetno vlogo, toda tega niso zmogle, saj so vsa društva skupaj premogla največ 2705 knjig. Od tega je bilo na Ravnah 1624, na Lešah 500, v Mežici 20 in v Črni 561 knjig. Prav tako so se tisti, katerim so bile knjige namenjene, premalo zanimali zanje. Največ so si jih letno izposodili 1519, na Ravnah 800, v Črni 612 in na Lešah 107. Zanimivo je tudi to, da so na Lešah in na Ravnah imeli več nemških kot slovenskih knjig in tudi izposodili so več nemških, v leški knjižnici 300, v ravnski pa 1024.

Po ohranjenih podatkih se je število članov po posameznih društvih gibalo od 24 do 44.

Pomudimo se še pri vprašanju, kdo so bili vodilni ljudje v posameznih društvih. V Črni so bili vsa leta člani odbora Franc Puhan kot tajnik, Franc Raušer, Jože Ipavec kot režiser, Ivan Forstner — vodja tamburašev, Franc Sterže, Miloš Stopajnik, Ivan Kraševac (navadno režiser) in še drugi. V mežiški Svobodi se vsa leta omejujejo Avgust Winkel, Luka Grauf in Franc Zupanc. Na Lešah so bili vodilni svobodaši Ivan Dretnik, Anton Topolovec, Hinko Stanovšek, Ivan Ivartnik, trajno pa je sodeloval znani kulturni delavec in lokalni socialistični politik Karel Doberšek. V ravnskem društvu so bili največkrat izvoljeni v odbor Matevž Vavče, Franc Lepko, Ivan Kragelnik, Anton Čop in še vrsta drugih. Med odborniki ravske Svobode v obravnavanem času so bili člani KPJ: Matevž Vavče, Franc Lepko, Franc Mezner, Franko Plankl in Lovro Kuhar-Prežihov Voranc, naš veliki pisatelj. Kdo so bili komunisti med svobodaši v drugih društvih in koliko jih je bilo, bo treba šele ugotoviti.

O sodelovanju mežiškodolinskih Svobod vemo bolj malo. Prirejali so skupne izlete in gostovali z gledališkimi predstavami pri sosedih itd. Leta 1935 so pripravljali skupen koncert tamburašev, v ta namen je bil 26. maja v Mežici sestanek, ki sta se ga udeležila Lešana Ivan Dretnik in Borovnik.⁷⁹ Kaj je iz tega nastalo, o tem viri molče. Sem spada tudi okrožna konferenca Svobod za Mežiško dolino 1. X. 1933 na Prevaljah in pa skupni tečaj, s katerim so začeli 12. novembra istega leta.⁸⁰

Imamo zanimivo poročilo o delovanju Svobod v Sloveniji za leto 1933. Na Slovenskem je bilo 29 delovnih društev, proti koncu leta se je število povečalo na 33. Med najbolj delavnimi so bila društva v Mežiški dolini. Nekoliko sta zaostajali Leška in ravenška Svoboda, in to zaradi brezposelnosti. Od 33 društev jih je imelo 21 knjižnice z 10.506 knjigami. Delalo je še 23 dramskih skupin v okviru Svobod, uprizorile so 112 iger in pripravile še vrsto prireditev. Dalje zasledimo 16 pevskih zborov s 527 pevci. Priredili so 25 koncertov in sodelovali pri številnih drugih nastopih. Bilo je še 8 godbenih skupin, ki so osemkrat samostojno nastopile. V Sloveniji so bili v okviru Svobod 3 športni odseki, ki so to leto priredili 60 tekem. Poročilo še pravi, da je bilo v Sloveniji 80.000 delavcev, od tega svobodašev le 1600, to je komaj 2 %.⁸¹ Treba je dodati, da je bila njihova dejavnost namenjena širšemu občinstvu in se je njihovih prireditev udeleževalo veliko več ljudi. Ravno v tem so ta društva opravila svoje poslanstvo.

Oglejmo si še zadnje dejanje naših društev: to je, kako so se pripravljala na celjski zlet Svobod, ki je bil 7. julija 1935. Centralni odbor je že januarja 1935 načrtoval ta zlet, kajti še isti mesec je predsednik prof. Bogo Teply poročal o njem na občnih zbiorih društev v Mežiški dolini. Vsako društvo je izbralo pripravljalni odbor, ki je dobil nalogo organizirati odhod na zlet. V Mežici so izvolili v ta odbor Franca Zupanca, Franca Borovnika, Avgusta Winkla in Rudolfa Lešnika,⁸² na Lešah pa Hinka Stanovška in Ivana Ivartnika za Prevalje, Pavla Korena in Alojza Brunkerja za Leše.⁸³

Po vseh tistih krajih, kjer so bile Svobode, so začeli z obširno organizacijo zleta, vsako društvo je imelo za to odbor. Tam, kjer ni bilo podružnic Svobode, pa so iz članov strokovnih (sindikálnih) organizacij ustanovili zletne odbore.⁸⁴ Da bi delo bolje potekalo, so ustanovili okrožne zletne odbore: 1. v Kranju, 2. na Jesenicah, 3. v Ljubljani (za mesto in okolico, za Dolenjsko in Notranjsko), 4. Litija, Zagorje, Trbovlje in Hrastnik — vsak kraj svoj odbor, 5. v Celju (za kraje ob progi Zidani most — Brežice, Zidani most — Poljčane, Grobelno — Rogatec in do Šoštanja, 6. Ptuj (mesto), 7. v Mariboru (za mesto in okolico ter Dravsko dolino in 8. v Mežiški dolini.

Ti odbori so predvsem agitirali, da bi se čimveč delavcev udeležilo te skupne manifestacije ter urejali druge zadeve, povezane s potovanjem v Celje.⁸⁵

Organizacijo posebnega vlaka s Prevalj je prevzel odbor Svobode v Črni. Ne bo odveč, če navedemo, da je polovična cena vlaka znesla 28,50 din, z večernim povratkom pa 32,50 din. Točno število udeležencev iz Mežiške doline ni znano. Odbor v Črni je računal, da bo šlo iz Črne in Žerjave 100, iz Mežice 100, s Prevalj in Leš 50 do 100, z Raven 100 ter iz Mute in Radelj 50 do 100 oseb.⁸⁶ Če ostanemo pri teh predvidevanjih, je bilo iz naše doline najmanj 400 do 500 ljudi v Celju, upoštevajoč tudi veliko udeležbo na zborovanju. Vlak so skrbno okrasili, na lokomotivo pa pritrdili priložnostni znak, ki je predstavljal tri puščice. Ravenčani so skrivaj vzeli s seboj rdečo zastavo, ki pa so jo orožniki ob vrnitvi na Ravne zaplenili.⁸⁷

Da bi pokrili stroške zborovanja, so prodajali značke z napisom »Zlet Svobode v Celju« po 3 dinarje, za žene in otroke pa le po 1 dinar.⁸⁸ Ravno po prodaji teh značk vemo, da se je zleta udeležilo najmanj 12.000 ljudi, toliko so jih prodali.⁸⁹

Osrednji odbor Svobod, ki mu je predsedoval prof. Bogo Teply, je marca sporočil članstvu: »Zlet je zamišljen kot dostojna manifestacija razredno zavednega delavstva za delavsko kulturo.« Dalje pravi to sporočilo, da mora biti agitacija »živa in silna, da spravimo v Celje čimveč ljudi... Zlasti mora biti agitacija živa med mladino«. Napovedali so tudi, da bodo povabili predstavnike strokovnih (sindikálnih) in kulturnih organizacij »... iz našega juga ter iz Češke, Švice in Francije.«⁹⁰ Ali je prisostvoval kak predstavniki iz tujine, mi ni znano. Napovedali so tudi, da bodo v povorki nosili transparente z izreki Marksa, Engelsa, Lenina in Cankarja. Predviden je bil naslednji program, ki so ga v glavnem tudi izvedli:

a) »Dopoldne: ob 10. uri športne prireditve na Skalnati kleti, prav tako ob isti uri koncerti delavskih godb... in se končajo ob 11 in 50 minut.

1. Godba SMRJ Jesenice in godba iz Trnovelj igrata na športnih prireditvah,

2. Zarja iz Ljubljane — restavracija Stegu, Zagrad,

3. Železniška godba iz Maribora v parku

4. Delavska godba iz Trbovelj pred kodvorom,

5. Celjska godba na peronu pri sprejemih,

6. Rudniška godba Zagorje pred magistratom,

7. Steklarska godba Hrastnik v Gozdni restavraciji,

8. Godba Svobode Dobrunje v vrtu gostilne Amerika,

9. Godba kovinarjev iz Guštanja (Ravne) v vrtu gostilne Jugoslovan (Gostilničar je hotel Korošce),

10. Rudniška godba Hrastnik v restavraciji Zeleni travnik,

11. Zarja iz Šoštanja pred Delavsko zbornico;

b) Sprevod se začne ob 14. uri.

c) Program na zletnem prostoru:

1. Delavska godba Zarja iz Ljubljane in Svobode iz Dobrunj skupno zaigrata Delavski pozdrav,

2. Pozdravni govori,

3. Moški zbori zapoje: Delavski pozdrav, Oj, čujte delavskih množic korak in Bratje le k soncu...

4. Godba SMRJ z Jesenic zaigra Vzburjenje duhov,

5. Mešani zbori zapoje Pregljevi pesmi Mi proletarska mladina in Mi smo mlada garda,

6. Delavski oder iz Ljubljane recitira: Cankar-Delak; Štirideset let sem delal in Oton Župančič, Kovaška,

7. Godba železničarjev iz Maribora zaigra od Urala do Bajkala,

8. Dramski odsek iz Kranja nastopi s Klopčičevo Nočjo,

9. Moški zbori zapoje: Jobst, Mi hočemo pesmi; Henrik Riva, Dani se in Ivan Zajc, Slava delavstvu,

10. Dramski odsek Svobode v Zalogu recitira pesem Mi vsi,

11. Delavsko glasbeno društvo Zarja iz Šoštanja zaigra Marseljezo,

12. Prosta zabava in odhodi⁹¹

Posebni vlaki so pripeljali v Celje z Jesenic, iz Kranja, Ljubljane in Maribora ter s Prevalj. Predvidena govornika sta bila prof. Bogo Teply, predsednik osrednjega odbora Svobod, ki je govoril o pomenu tega shoda, in Franc Leskošek predstavnik Strokovne komisije (sindikata) — »vrhovnega foruma organiziranega delavstva.«⁹²

Ali se je v Celju odvijalo po tem programu ali ne, ni toliko pomembno kot to,

da so na tej veliki manifestaciji prevladovali komunisti. Poglejmo si rajši, kaj je poročal o zletu klerikalni Slovenec, ki je bil takrat dejansko režimski list⁹³. Pravi, da je bilo okrog 7000 udeležencev. Ob 14. uri se je začel sprevod na Glazijo. Jezdilo je 11 konjenikov, na čelu njih je bil Bratko Kreft, dalje je bilo videti 239 kolesarjev, 14 godb (predvidenih jih je bilo 11) in 5 do 6 tisoč ostalih udeležencev. Začel se je glasbeni program, ki so ga izvajale godbe in 30 pevskih zborov.

Tako Slovenec. Ali so te številke točne, je težko reči. Edino za udeležence vemo, da jih je bilo najmanj 12.000, toliko je bilo prodanih značk. Dalje še poroča, da so govorili prof. Bogo Teply iz Maribora, Živko Topalović (voditelj konservativnega delavskega gibanja, tj. tistih, ki so bili proti revoluciji) iz Beograda, Alojz Sedej iz Ljubljane in Franc Leskošek iz Celja. Topalović je dejal, da ni dovolj, da je prišel iz internacije dr. Anton Korošec (takrat je bil notranji minister), kajti veliko ljudi je še zaprtih. Toda Slovenec poročevalec mu je takoj odgovoril, češ da nobena stranka ni bila toliko tolerirana kot Topalovićevi socialni demokrati in Svoboda kot telovadna organizacija. Nesramno je še dodal, da se ima zahvaliti zveza Svobod samo Korošcevi tolerantnosti, da je lahko izvedla ta shod. Ker je ostali del poročila zanimiv in značilen, ga bomo navedli dobesedno. Pravi: »Sicer so pa ta zlet Svobode predvsem izrabili skrajno levo orientirani marksisti, pravih pristašev dr. Topalovića je bilo navzočih bolj malo. Čuli so se klici: Živela sovjetska Rusija! Živijo Lenin itd.« Na koncu pa je poročevalec z viška opozoril delavce na slabost in jim pokazal edino zveličaven vzor, kar je bilo v skladu s polemičnimi navadami takratnih meščanskih časopisov. Namreč »disciplina in red pri sprevodu nista bila na višku in bi prirediteljem nikakor ne bilo škodovalo, če bi si bili teden dni prej ogledali vzoren red, ki je vladal pri evharističnem kongresu v Ljubljani.«

K temu poročilu bi še dodali, da je Slovenec pravilno ugotovil, da so udeleženci izrazili simpatije za politiko, ki jo je zagovarjala KPJ.

Sedaj še te ni več

Aperturna delavnica osov leta 1935 v Železarni Ravne

Sedijo — od leve: Avgust Pogorevčnik, Ivan Stravs — mojster, Franc Vok; stojijo: Pavel Mešl, neznan, Franc Svetina, neznan, Luka Pavšer, Anton Petrač, Meznar, Hubert Pušnik, Feliks Pavšer, Blaž Kavc, neznan, Ivan Cividnik, Maks Rožej, Rudi Meznar; zadaj: Marija Lečnik, Ivan Dretnik III., Luka Pavšer, Ivan Dretnik II., Miloš Konečnik, Franc Meznar, Drago Štekl, Rudolf Kajzer, Pavl.

Zanimivo je še poročilo⁴⁴ o seji centralnega odbora Svobod o celjskem zletu z dne 10. VII., ki so ga poslali podružnicam. Glasi se: »...pa je bilo tudi nekaj malega ljudi, ki niso bili doslej zajeti ne od naše in ne od strokovnih organizacij in ki so rabili vzklike, ki absolutno niso bili na mestu. Prav tako smo opazili, da so se nekateri posamezniki opili, zašli pijani v sprevod, zvečer pa krulili pred kolodvorom; vse to je napravilo... mučen vtis in gotovo ni v korist ne naši kulturni organizaciji, niti ni v ponos delavskemu pokretu. Prav tako smo čuli od nekaterih ljudi surove izraze.« Zakaj tako poročilo, lahko zaenkrat le ugibamo. Ali gre za strah pred oblastmi ali pa je v odboru prevladala bolj konservativna smer. Če je šlo za strah, je bil opravičen, kajti ban je že 13. julija razpustil zvezo Svobod, s tem pa vse njene podružnice.

V avgustovski številki je revija Svoboda⁴⁵ objavila vest o razpustitvi: »Radi provokacij na celjskem zletu Svobod... je ban dravske banovine razpustil Delavsko telovadno in kulturno zvezo Svobodo z vsemi njenimi podružnicami. Svoboda sama ni zakrivila nikake nezakonitosti, zato je centralni odbor proti temu razpustu vložil na notranjega ministra pritožbo, na katero pričakuje ugodne rešitve.« Do rešitve ni prišlo nikoli.

Oblast je Svobode razpustila zato, ker so se v njih uveljavljali komunisti ter njih simpatizerji, kar se je jasno pokazalo v Celju. S tem pa se je izteklo eno izmed poglavij kulturnega in političnega življenja v Mežiški dolini.

OPOMBE

¹ Pokrajinski arhiv Maribor (-PaM), fond okraj Dravograd (f. o. Dr.), ovoj 6669-31, Seznam društev za srez Dravograd

- ² PaM, f. o. Dr. 1929, ovoj 641-29, Prijava okr. glavarstvu dne 29. 3. 1929
- ³ Ivan Forstner, Prodor »Svobode« v Črni, Koroški fužinar 1961, št. 7—12, str. 20
- ⁴ Svoboda 1929, št. 2, str. 38
- ⁵ Svoboda 1929, št. 2
- ⁶ Slovenec 1935, št. 156, str. 2
- ⁷ Ivan Forstner, Prodor Svobode v Črni, Koroški fužinar, 1961, št. 7—12, str. 20
- ⁸ PaM, f. o. Dr. 1929, ovoj 801-29, Orožniško poročilo okr. glavarju
- ⁹ PaM, f. o. Dr. 1929, ovoj 641-29, Prijava zbora okr. glavarju
- ¹⁰ PaM, f. o. Dr. 1929, ovoj 671-29, Prijava mežiške Svob. okr. glavarju, 14. 1. 1929
- ¹¹ PaM, f. o. Dr. 1929, ovoj 641-29, Poročilo leške Svobode okr. glavarju
- ¹² Muzej revolucije Slovenj Gradec (-MrSIGr), mapa 4-D, ovoj 1929
- ¹³ Svoboda 1929, št. 1, str. 15
- ¹⁴ PaM, f. o. Dr. 1929, ovoj 641-29, Poročilo ravske Svobode okr. glavarju
- ¹⁵ Svoboda 1929, št. 1, str. 15
- ¹⁶ Svoboda 1930, št. 9, str. 238
- ¹⁷ Svoboda 1931, št. 4, str. 139
- ¹⁸ Svoboda 1931, št. 4, str. 140
- ¹⁹ Svoboda 1930, št. 3, str. 97
- ²⁰ MrSIGr, mapa 4-D, ovoj 1930, Trimesečno poročilo Svobode Leše—Prevalje za I. 1930
- ²¹ Svoboda 1931, št. 5, str. 194
- ²² Svoboda 1931, št. 4, str. 139
- ²³ Svoboda 1932, št. 1, str. 38
- ²⁴ Prav tam, str. 25—26
- ²⁵ Svoboda 1931, št. 4, str. 140
- ²⁶ Svoboda 1932, št. 4, str. 158
- ²⁷ Svoboda 1932, št. 1, str. 25—26
- ²⁸ Svoboda 1931, št. 3, str. 113
- ²⁹ Svoboda 1931, št. 1, str. 44, in 1932, št. 1, str. 35
- ³⁰ Svoboda 1931, št. 5, str. 194
- ³¹ Svoboda 1932, št. 2, str. 76
- ³² Svoboda 1932, št. 1, str. 25—26
- ³³ Svoboda 1932, št. 4, str. 161
- ³⁴ Svoboda 1932, št. 5, str. 191
- ³⁵ Svoboda 1933, št. 2, str. 94
- ³⁶ Svoboda 1933, št. 11, str. 435
- ³⁷ MrSIGr, mapa 4-D, ovoj 1933
- ³⁸ Svoboda 1932, št. 2, str. 75

- ³⁹ Svoboda 1932, št. 5, str. 189
- ⁴⁰ Svoboda 1933, št. II, str. 435
- ⁴¹ Svoboda 1933, št. 12, str. 474
- ⁴² MrSIGr, mapa 4-D, ovoj 1932, Zapisnik občnega zbora Svobode Prevalje-Leše z dne 10. 1. 1932
- ⁴³ Svoboda 1932, št. 5, str. 189
- ⁴⁴ Svoboda 1932, št. 2, str. 94
- ⁴⁵ Svoboda 1933, št. 2, str. 94
- ⁴⁶ MrSIGr, mapa 4-D, ovoj 1933, Koncept zapisnika odborne seje Svobode v Črni
- ⁴⁷ Svoboda 1934, št. 3, str. 84
- ⁴⁸ Prav tam
- ⁴⁹ Svoboda 1932, št. 5, str. 189; 1933, št. 2, str. 94; 1934, št. 3, str. 84
- ⁵⁰ Svoboda 1932, št. 4, str. 158
- ⁵¹ Svoboda 1933, št. 4/5, str. 241
- ⁵² Svoboda 1933, št. 6/7, str. 298; št. 9, str. 377
- ⁵³ Svoboda 1932, št. 4, str. 158; 1933, št. 4/5, str. 241
- ⁵⁴ Svoboda 1932, št. 5, str. 190
- ⁵⁵ MrSIGr, mapa 4-D, ovoj 1932, Zapisnik odborne seje Svobode Leše z dne 23. 5. 1932 in 7. 7. 1932
- ⁵⁶ Svoboda 1933, št. 2, str. 94
- ⁵⁷ MrSIGr, mapa 4-D, ovoj 1932, zapiski sej Leške Svobode
- ⁵⁸ Svoboda 1933, št. 2, str. 94
- ⁵⁹ Svoboda 1932, št. 2, str. 75; 1933, št. 2, str. 94
- ⁶⁰ MrSIGr, mapa Delavsko gibanje 1918 do 1936, ovoj 1933
- ⁶¹ Svoboda 1934, št. 2, str. 62
- ⁶² Svoboda 1934, št. 8
- ⁶³ Svoboda 1934, št. 3, str. 84—85; 1935, št. 2, str. 62
- ⁶⁴ Svoboda 1935, št. 4, str. 132
- ⁶⁵ Svoboda 1935, št. 2, str. 62
- ⁶⁶ Svoboda 1935, št. 4, str. 135
- ⁶⁷ MrSIGr, mapa Delavsko gibanje 1918 do 1936, ovoj 1935, Dopisa centrale Svobod z dne 3. 1. in 9. 1. 1935
- ⁶⁸ Dr. Dragotin Lončar, Politično življenje Slovencev, str. 82
- ⁶⁹ Svoboda 1935, št. 3, str. 103
- ⁷⁰ Svoboda 1935, št. 2, str. 62; št. 4, str. 134
- ⁷¹ Svoboda 1935, št. 4, str. 135; MrSIGr, mapa 1918—1936, ovoj 1935, Zapisnik obč. zbora 20. 1. 1935 in seje odbora 27. 4. 1935, Seznam knjig Svobode Leše
- ⁷² MrSIGr, mapa 1918—1936, ovoj 1935
- ⁷³ Svoboda 1935, št. 4, str. 135
- ⁷⁴ MrSIGr, mapa 1918—1936, ovoj 1935, Zapisnik obč. zbora Svobode Leše
- ⁷⁵ Prav tam, ovoj 1934, Plačilni list leške Svobode za september, ovoj 1935, Prvo tromesečno poročilo o centrali
- ⁷⁶ Svoboda 1934, št. 3, str. 85
- ⁷⁷ Po pripovedovanju Maksa Večka z Raven na Koroškem
- ⁷⁸ Svoboda 1934, št. 8; 1935, št. 4, str. 139
- ⁷⁹ MrSIGr, mapa 1918—1936, ovoj 1935, Zapisnik odborne seje leške Svobode 23. 5. 1935
- ⁸⁰ Svoboda 1933, št. 12, str. 180
- ⁸¹ Svoboda 1934, št. 6/7, str. 180
- ⁸² Svoboda 1935, št. 2, str. 62; št. 4, str. 134
- ⁸³ MrSIGr, mapa 1918—1936, ovoj 1935, Zapisnik odbora seje leške Svobode z dne 23. 5. 1935
- ⁸⁴ Svoboda 1935, št. 4, str. 140
- ⁸⁵ Svoboda 1935, št. 6, str. 188
- ⁸⁶ MrSIGr, mapa 1918—1936, ovoj 1935, Dopis Svobode Črna prevaljski Svobodi z dne 20. 5. 1935
- ⁸⁷ Po pripovedovanju Maksa Večka iz Raven na Koroškem
- ⁸⁸ Svoboda 1935, št. 3, str. 65, 108
- ⁸⁹ MrSIGr, mapa 1918—1936, ovoj 1935, Poročilo seje centralnega odbora Svobod o celjskem izletu z dne 10. 7. 1935
- ⁹⁰ Svoboda 1935, št. 3, str. 65, 108
- ⁹¹ MrSIGr, mapa 1918—1936, ovoj 1935, Zapisnik seje centrale Svobod z dne 22. 6. 1935, poslan vsem Svobodam
- ⁹² Prav tam; Poročilo o seji centralnega odbora Svobod z dne 2. 7. 1935, poslan vsem Svobodam
- ⁹³ Slovenec 1935, št. 154 (9. julij)
- ⁹⁴ MrSIGr, mapa 1918—1936, ovoj 1935
- ⁹⁵ Svoboda 1935, št. 7/8, str. 219

J. Dežman

Ob prehodu v novo obdobje samoupravljanja v Železarni Ravne

Ravenska železarna je bila ustanovljena kot državno podjetje z odločbo vlade FLRJ 31. oktobra 1946. Petega septembra 1950 so upravljanje prevzeli delavci. Tako štejemo ta dan za začetek samoupravljanja v delovni organizaciji, ki je od 30. septembra 1969 sestavni del takratnega združenega podjetja, sedaj SOZD Slovenskih železarn.

Po sedanjí organiziranosti, ki pa je skoraj že preteklost, sestavljajo delovno organizacijo tri temeljne organizacije združenega dela in delovna skupnost skupnih služb. Prvi dve TOZD, metalurške proizvodnje in mehanske obdelave, sta bili iz nekdanjih istoimenskih enot organizirani decembra 1972. Nekoliko kasneje se jima je pridružila še tovarna rezalnega orodja Prevalje. Razen tega smo imeli veliko delovno skupnost skupnih služb. Tako smo se organizirali, še preden je bila 21. februarja 1974 sprejeta nova ustava, ki je pojem temeljne organizacije združenega dela podrobneje in bolj jasno opredelila.

Nekaj mesecev zatem smo naredili prvi korak, da bi se organizirali v duhu nove ustave. Preoblikovali smo organizacijo skupnih služb v delovno skupnost skupnih služb; v nasprotju s prvo ta nima premoženja in gospodari s sredstvi TOZD. Pričeli smo tudi preverjati pogoje posameznih delov delovne organizacije, ki bi morda lahko postali temeljne organizacije združenega dela. Posebna komisija je po daljšem, zahtevnem delu pripravila predlog reorganizacije sedanjih TOZD in DS SS.

Analizo pogojev smo obravnavali ob razpravah o osnutku zakona o združenem delu, ki so bile dobro organizirane in v večini primerov tudi dobro obiskane. V razpravah o organiziranju novih temeljnih organizacij so nastajali tudi nesporazumi in konflikti, kar pa samo potrjuje, da so posamezniki ali skupine zavzeti za proučevanje nove organiziranosti, ki mora odražati interese vseh delavcev, ne samo interese določene strukture ali zaključne skupine. Sicer pa je združevanje in razdruževanje trajen proces. Prilagajati se mora spremembam v celotni družbeni stvarnosti.

Po novem (sklep smo sprejeli meseca avgusta) bomo imeli v Železarni Ravne 20 temeljnih organizacij in 3 delovne skupnosti. Izvolili smo že samoupravne organe TOZD in z novim letom bomo pričeli na novo.

Vse novo sprejemamo vedno z mešanimi občutki. Tudi takrat, ko smo skoraj gotovi, da gre za nekaj boljšega ali za nekaj, kar stoji na tako trdni osnovi, da mora uspeti. Vsebinske spremembe v družbi so trajen revolucionarni proces, nimajo pa vedno takoj opaznih pozitivnih učinkov; navadno se jim upirajo, in tako je tudi v tem primeru. Ne gre sicer za zavesten in aktiven odpor, temveč bolj za pasiven odnos nekaterih, ki stojijo ob strani, pa tega ne bi smeli početi. Najbrž se želijo tako otresti kasnejše odgovornosti za morebitni neuspeh akcije.

Ko smo pred leti organizirali temeljne organizacije, smo imeli še zelo malo izkušenj. Sedaj jih imamo že precej, tako dobrih kot slabih. To nam mora biti jamstvo, da bomo v prihodnje bolj uspešno delali. Zavedamo se, da temeljna organizacija, takšna, kot jo sedaj ustanovljamo, ne sme biti sama sebi namen. V prvi vrsti mora biti instrument družbenoekonomskih odnosov in samoupravna skupnost, kjer vladajo takšni medsebojni odnosi, ki kar najbolj zagotavljajo rast produktivskih sil, produktivnosti dela, s čimer se uresničujejo osebni in skupni interesi vseh delavcev.

V delovni organizaciji morajo biti s samoupravnim sporazumom med posameznimi TOZD opredeljeni taki odnosi, ki bodo temeljili na dohodkovnem principu, a ob kar največji samoupravno dogovorjeni solidarnosti, nikakor pa ne na avtomatičnem prelivanju dohodka, s čimer se delavcem odvzema pravica do razpolaganja z rezultati dela. Dohodek se mora deliti, kjer je ustvarjen, tako da ustvarjalce vzpodbuja, da bi dosegli večjo produktivnost, ki je podlaga za jačanje materialne osnove družbenega dela in samoupravljanja.

Medsebojnih odnosov med temeljnimi organizacijami, delovnimi skupnostmi in med delavci nasploh nam ob dosedanjih izkušnjah in jasnejših sistemskih rešitvah zakona o združenem delu najbrž ne bo pretežko opredeliti. Mnogo težji pa bo boj za dosledno spoštovanje samoupravno dogovorjenih načel, in uresničevanje zastavljenih ciljev.

Namen nove samoupravne organizacije je ustvariti razmere za kar najbolj učinkovito samoupravljanje na vseh odločitve-

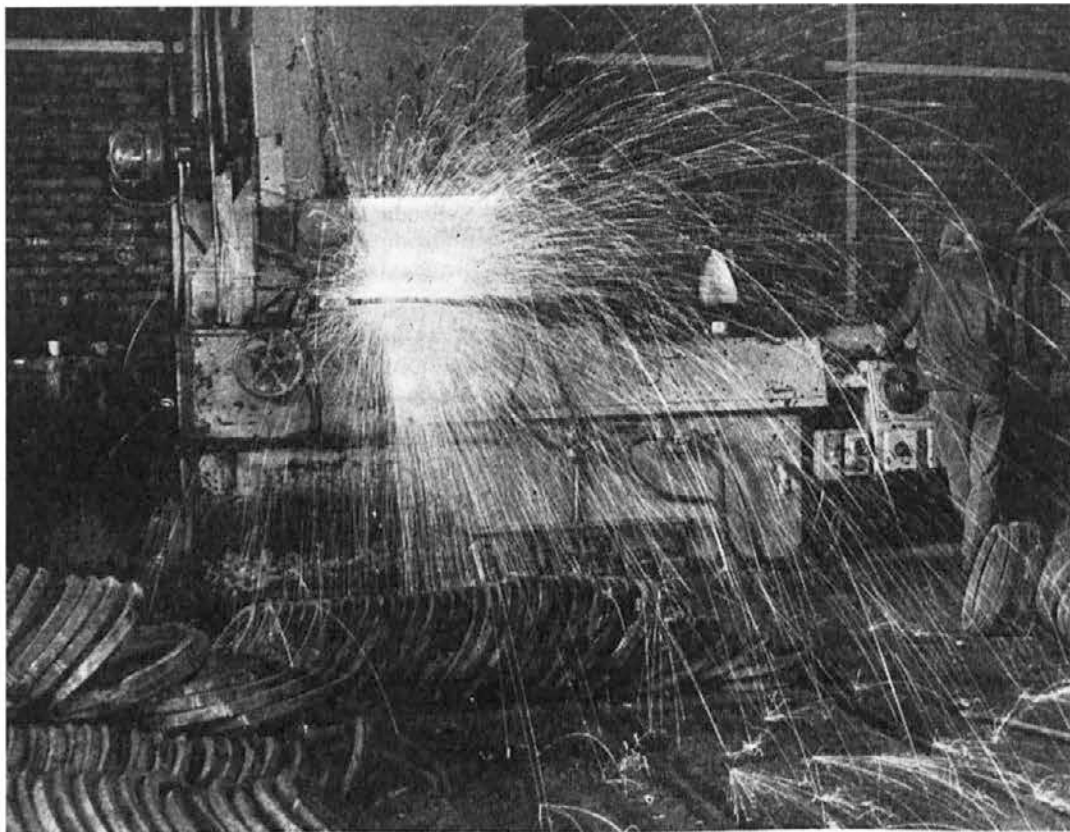
nih ravneh. Truditi se bomo morali za uveljavitev vseh oblik odločanja delavcev, tako da bo vsak delavec lahko vplival na odločitve na vseh ravneh.

Načrtovati razvoj samoupravljanja vnaprej pomeni izhajati iz sedanjega stanja, ki je odraz prizadevanj v prejšnjem obdobju. Trdimo lahko, da se je samoupravljanje v železarni Ravne doslej sorazmerno močno razvilo, da so v marsikateri organizaciji združenega dela še za nami, ponekod pa so seveda mogoče dosegli tudi več. Pomembno je le, da se zavedamo, kakšne možnosti imamo.

Doslej so precej uspešno delovali delavski sveti in nekateri kolektivni izvršilni organi, komisije oziroma odbori. Ti organi imajo že precejšnjo tradicijo, medtem ko občutka, da je pomemben obstoj nekaterih drugih institucij in oblik odločanja, še nismo popolnoma osvojili. Predvsem je tu mišljeno odločanje prek delegatov in delegacij v skupščinah družbenopolitičnih in samoupravnih interesnih skupnosti. Na tem področju nismo dosegli ničesar in moramo pričeti takorekoč od začetka. Oblikovati moramo skupne delegacije temeljnih organizacij v železarni za posamezne interesne skupnosti in ustrezno strokovno pomoč tem delegacijam.

Čeprav že sorazmerno dolgo obstajajo zbori delovnih ljudi in samoupravnih delovnih skupin, je tudi to področje še nezorana ledina. V prihodnje jim bomo morali posvetiti mnogo več pozornosti, jo organizirano razvijati, vzpodbujati in usmerjati. Sicer pa je stanje na tem področju zelo različno. Nekateri zbori, zlasti pa nekatere delovne skupine, so se že zelo dobro ujele, druge pa manj, odvisno od ljudi zlasti od vodilnih.

Še za spoznanje manj se je uveljavila samoupravna delavska kontrola. Še zmeraj ni jasno razumevanje tega pojma. Vseskozi smo namreč zanemarjali dve primarni

Ognjeni dež

obliki uresničevanja ustavne pravice delavcev, funkcije samoupravne delavske kontrole: neposredno na zborih in delovnih skupinah ter v organih upravljanja. Pod pojmom »delavska kontrola« so pač razumeli komisije in odbore, ki so sicer delali, eni več, drugi manj, vendar je ta oblika uresničevanja del vsake kontrole v primerjavi s prvima dvema vse prej kot učinkovita.

Iz povedanega je razvidno, da se bomo morali za razvoj samoupravljanja še močno potruditi. Ne bi se smelo zgoditi, da bi določeno področje zanemarjali, kot je bilo to do sedaj. Kakor koli pa stvari opazujemo, vedno se vrnemo k izhodišču, k obveščanju.

Jurij Glavica

Za boljše varstvo pri delu

V naših glasilih pišemo o vseh mogočih stvareh, ki so življenjskega pomena ali pa tudi niso. Prav je, da so bralci o vsem seznanjeni, toda včasih pišemo povsem ne bistvene informacije. Besedo informacija sem uporabil namenoma, ker je naše glasilo v pravem smislu informacija — večinoma o dogodkih, ki so že minili in o katerih več ali manj vemo, kako so potekali, skratka, že poznamo rezultat. Informacije o dogodkih ali akcijah, ki bodo šele sledile in so za bralca bolj zanimive, pa redko kdaj zasledimo.

O uvedbi 14-dnevnega informativnega glasila so že veliko govorili in pisali. Skoraj na vseh letnih skupščinah sindikalnih organizacij, ki so bile v decembru in januarju, so napovedovali, da bodo težnje vodstev sindikalnih organizacij letos resnično zaživele. K temu bo pomagalo hitrejše informiranje, saj bomo uvedli 14-dnevni »Informativni fužinar«.

Obveščanje z vidika samoupravnega odločanja tudi v železarni ni najboljše organizirano. Poleg vseh ostalih možnih oblik bo v prihodnje največji poudarek na obveščanju po samoupravnih delovnih skupinah. Izkušnje kažejo, da je ta oblika najuspešnejša.

Od starta na novi osnovi nas čaka le še kratek čas. Čas bo tudi pokazal, če smo se odločili prav ali narobe. V vsakem primeru bo prinašal nova spoznanja in nove dileme, s katerimi se bomo soočali in jih reševali. V razvijajoči se družbi ni nikoli vse določeno. Zato je in se bo potrebno še veliko samoupravno dogovarjati in sproti razčističevati pereča vprašanja, kar bo mogoče le, če bodo sodelovali vsi delavci delovne skupnosti.

V sedanjem Informativnem fužinarju je le nekaj poročil o varstvu pri delu. Te vesti so običajno kratke in zelo skope v primerjavi s pomenom, ki ga ima človekovo zdravje in počutje. O tem so govorili na letni konferenci sindikalnih organizacij Železarne Ravne ter na letni konferenci občinskega odbora sindikata kovinskih delavcev, kjer so posebej kritično ocenili povezavost med vodstvom organizacij s službami za varstvo pri delu. Sledili so sklepi, da se mora stanje v prihodnje izboljšati.

Do sedaj smo v našem glasilu lahko prebrali le nekaj vesti o številu nesreč in o njihovih vzrokih ter tu in tam nekaj vrstic o delu komisij za VPD, ki s službo tesno sodelujejo. Na opozorila in predloge komisij za VPD so do sedaj v tovarni prav malo storili. Vedno najdejo kak izgovor, npr. pomanjkanje denarja, ni primerne investitorja, ni najti primerne opreme itd., čeprav včasih ugotavljamo, da bi se s

skromnimi finančnimi sredstvi dali odpraviti tudi hujši problemi.

Ne bom našteval posameznih problemov, s katerimi se ubada služba za VPD s komisijami. Opisal bi rad le odnos vodstva v podjetju do nesreč pri delu in posledice, ki iz tega izhajajo.

Žal se s študijem nesreč pri delu ukvarjajo le strokovnjaki v raznih zavodih in ustanovah, medtem ko se v posameznih TOZD ali OZD ukvarja s tem le neznatno število zaposlenih, in še to bolj površno. Temu je vzrok premajhno število zaposlenih v imenovanih službah, še bolj pa manjka strokovnjakov.

Študij varstva pri delu je zelo obsežen, ker je to področje dela močno razvejano. Obravnaval bom le nesreče pri delu, ki rahlo upadajo, pa vendar smo še zelo nizko na lestvici tako v evropskem, kakor v svetovnem merilu.

V svetu je že dozorelo spoznanje, da morajo vodilni delavci prevzemati vso odgovornost za preprečevanje nesreč pri delu kot normalno in redno sestavino svojega dela. Vendar je način, kako gleda večina vodilnih delavcev na vprašanja varstva pri delu, popolnoma različen od prave stvarnosti. Nesreč tako dolgo ne bo moč učinkovito preprečevati, dokler se ne bodo stališča vodilnih delavcev bistveno spremenila.

Potrebna je popolna miselna preusmeritev vodilnih delavcev, preusmeritev, ki jih bo oddaljila od mnenja, da nesreča ni nesreča, dokler ne povzroči telesne poškodbe ali materialne škode, da se večini teh nesreč ne moremo izogniti in da je zanimanje za njihovo preprečevanje neposredno odvisno od velikosti izgube, ki jo nesreča povzroči. Največ naših sedanjih varstvenih prizadevanj smo utemeljili z ocenami vzrokov po dogodkih, ki povzročajo izgube in se dogajajo po naključju ter imajo za posledico dovolj resno poškodbo, ki bo zadostila kriteriju za prijavo nesreč.

Vodstvo se za nesrečo zanima navadno toliko, kolikšna je izguba zaradi nesreče. Vodilni delavci v podjetju bi morali spremeniti sedanji postopek pri ocenjevanju nesreč, tako da bi dali večji poudarek analizi vzrokov dogodka in upoštevali možnosti nepredvidenih resnih poškodb.

Za analiziranje nesreče pri delu bi morali uporabljati sodobne tehnične meritve, tako da bi lahko predvideli in nadzorovali dejavnike, ki povzročajo izgube. Naši varstveni delavci (strokovnjaki) si največkrat prizadevajo reševati vprašanja in dajati odgovore namesto da bi dajali poudarek predvidevanjem in odkrivanju pravih vzrokov. To jim onemogočajo: pomanjkanje sodobnih tehničnih naprav, premajhna strokovnost, premajhno število zaposlenih v taki službi ter premajhno sodelovanje vodstvenih delavcev v podjetju.

Zakaj vodilni delavci premalo sodelujejo z varstvenimi delavci? Zastaviti bi jim morali nekaj vprašanj:

1. Kaj mislijo o vsebini njihovega delovanja?
2. Kaj je njihovo glavno delo ali opravilo, kakor ga sami vidijo?
3. Kakšen je njihov sistem vrednotenja?
4. Kaj jih motivira za delovanje?
5. Kakšen je njihov način odločanja?

Za varnost (če so na glavah)

Da bi lažje razumeli nadaljnji študij o sodelovanju vodilnih delavcev z varstvenimi delavci (strokovnjaki), se vprašujemo:

Kaj je delo vodilnega delavca?

Analize kažejo, da vodilni delavec okoli 90 odst. delovnega časa porabi za vključevanje in usmerjanje ljudi pri delu in reševanje vprašanj v zvezi z delom, medtem ko odpade le 10 odst. časa za osebno delo. Nasprotno temu pa povprečni delavec porabi za osebno delo okoli 90 odst. časa in le približno 10 odst. ali še manj za tako imenovane interakcijske odnose.

Da vodilni delavec porabi večino časa za omenjene naloge, si oglejmo, iz česa sestojijo: načrtovanje, organiziranje, integriranje, merjenje, kontroliranje in komuniciranje.

1. Načrtovanje — določa, kaj je treba storiti in kako je moč doseči namen in cilj. Načrtovanje vključuje:

- pojasnitev ciljev,
- utemeljitev politike,
- opis programa in akcije,
- odločanje razporeda za vsak dan.

2. Organiziranje — deli in združuje dejavnosti, potrebne za izvedbo načrtov, daje naloge posameznikom in točno določa odnose med posamezniki, ki te naloge izvršujejo.

3. Integriranje — vključuje sestavljene stvari tako, da jih ni lahko razdružiti. To vsebuje bistveno zahtevo določiti načrte tistim, ki so odgovorni za njihovo uresničevanje, ter urejati odnose med vodilnim delavcem in delavci, ki so v njegovi pristojnosti. Integriranje se deli na: povezovanje (koordiniranje) in sporazumevanje.

4. Merjenje — določa, kako se ujema rezultat dela z načrti. Merjenje je absoluten pogoj za predvidevanje in kontrolo dela, ki vsebuje:

- določanje standardov ali kriterijev,
- primerjavo dejanskih rezultatov s standardom,
- sklep, da bodo potrebni popravki, če bo izvedba preveč odstopala od načrta.

5. Kontroliranje — vzdržuje sistemske variante v mejah tolerance. Na podlagi informacij odloča o sistemskih rešitvah, kadar se sistemske variante približujejo nespremenljivim mejam tolerance. Določa akcije za izpopolnitev sistema.

6. Komuniciranje — prenaša informacije in povezuje oddajalca in sprejemalca.

Komunikacije so povezujoča nit, vpletena v vse naloge vodenja in so glavna združujoča sila pri izvrševanju teh nalog.

Po vseh naštetih nalogah za učinkovito vodenje dela, o čemer so sami prepričani, pa ostaja še vprašanje:

Kaj štejejo vodilni delavci za pomembno?

To vprašanje je zelo obširno in odgovor nanj zelo zapleten. Pravzaprav je sestavljeno iz več podvprašanj: Po katerih vrednotah se ravna? Kaj so njihovi cilji in nameni? Kaj jih motivira za akcijo? Itd. Na vsa vprašanja bi lahko strnjeno odgovorili takole:

1. Pomemben je dohodek. Vodilni delavec si mora prizadevati, da ustvari dohodek na svojem področju. Varstvena dejavnost, ki je podprta z nespornim zmanjšanjem stroškov in jo vodilni delavec navadno podpira, je več ali manj prepričeval-

nega značaja, saj potrebe in izvedbo varstvenega programa nenehno dokazujejo in utemeljujejo le varstveni delavci in komisije. In zakaj je tako?

a) Težko je ugotoviti vse stroške v zvezi z nesrečami. Razlikujemo namreč neposredne in posredne, zavarovalne in nezavarovalne stroške, stroške pri nesreči s poškodbo in stroške pri nesreči brez poškodb itd.

b) S sedanjo tehniko meritev je težko pokazati vodilnim delavcem, kaj je pomembno, če so sprejeli predlog. Težko je reči, da bi stroški, vloženi za preprečevanje nesreč, prihranili stroške, ki so jih povzročile nesreče.

c) Če smo z novimi varnostnimi ukrepi preprečili prenekatero nesrečo, kar pomeni, da smo preprečili tudi stroške, kako bomo vodilnim delavcem dokazali, kolikšen je denarni prihranek za nesrečo, ki se ni zgodila! In če z novimi ukrepi odpravimo vse dejavnike, ki povzročajo poškodbe in izgube, nikoli ne bomo mogli dokazati ali izmeriti nobene denarne izgube. Ne moremo enostavno sklepati, da so zato, ker so bili po izvedbi varnostnih ukrepov stroški ali poškodbe zaradi nesreč zmanjšani, bili tudi povzročitelji pred tem zmanjšanjem z njim vzročno povezani.

2. Odgovornost do porabnikov je drugi dejavnik motivacije vodilnih delavcev. Porabnikom so odgovorni za svoje izdelke in usluge. Izdelek mora biti narejen tako, kot zahteva potrošnik ali tako, kot je v skladu z razumnim pričakovanjem. Zakon pravzaprav varuje porabnika. Odgovornost do porabnika je seveda v zvezi z naklonjenostjo javnosti in končno z dohodkom. Če vodilni delavci nimajo razumevanja za potrebe javnosti, lahko kmalu ostanejo brez naročil.

3. Odgovornost do osebnega razvoja delavca, do medsebojnih odnosov in usposabljanja. Ta odgovornost je v zvezi z moralno, kakovostjo in količino, z motivacijo, z zadovoljstvom pri delu in s splošnimi socialističnimi načeli.

4. Odnos do delavca je v zvezi z moralno in s splošnim vedenjem delavca. Delavec mora čutiti, da z njim pošteno rav-

najo. Kadar tega ni, delavci pogosto kolektivno pritiskajo na vodilne delavce, da poskrbijo za njihove koristi, tudi za varno delovno okolje.

5. Stanje trga — položaj podjetja med konkurenti.

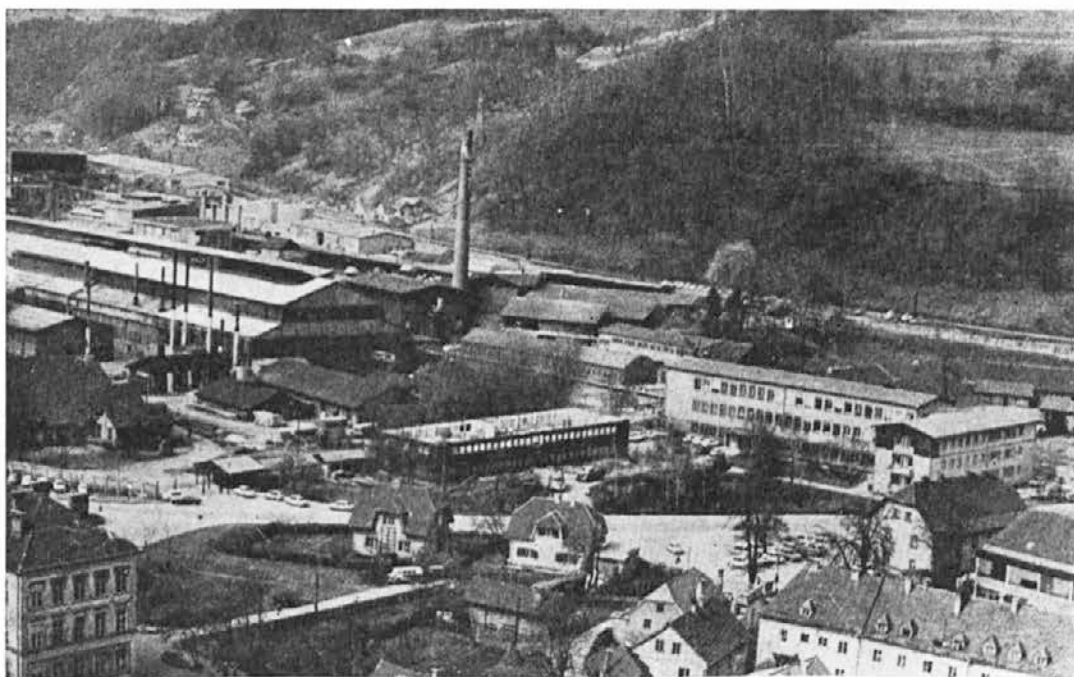
6. Produktivnost — odnos med vrednostjo vlaganj in vrednostjo koristi, ki je povezana s kakovostjo in količino proizvodnje.

7. Razvoj tehnologije, kar ne pomeni samo trenutne zadovoljitve potreb in želje kupcev, temveč tudi razvijanje novih proizvodov in izboljšavo starih. Splošno je znano, da napredni vodilni delavci vedno skrbijo za to, da tehnološko ne zaostajajo na tržišču.

8. Ravnotežje med dolgoročnimi in kratkoročnimi cilji. Zato uporabljajo integracijsko načelo in merijo, kako se izpolnjujejo načrti in načrtujejo nove cilje.

To je le bežen odgovor na vprašanja, ki velja za vse strukture vodilnih delavcev v podjetju, kaj naj bi bilo za njih najbolj pomembno. Zakon in drugi varstveni predpisi, s katerimi so se strokovnjaki ubadali vrsto let, ter jih dokončno uredili na ravni zveze in posameznih republik, pa pravijo drugače. Žal pozna te zakone le manjše število ljudi (tudi vodilnih), zato bom v nadaljevanju razložil nekaj splošnih določb iz predpisov varstva pri delu, da bi sleherni zaposleni spoznal vsaj osnovne pravice do zaščite pri delu, ki jih zagotavlja zakon.

Pa še to. V Železarni Ravne se je udomačila miselnost, da je za vsako, tudi najmanjšo okvaro na stroju ali napravi odgovorna služba za VPD. Ta naj poskrbi za popravilo, pa čeprav okvara neposredno ne ogroža zdravja in ne predstavlja nevarnosti za zaposlenega. Mnogo je primerov, ko se delavci, tudi vodilni, obračajo na službo za varstvo pri delu, da posredujejo za odpravo pomanjkljivosti, pa čeprav je to dolžnost neposrednega vodje v oddelku. Zaposleni v službi za varstvo pri delu sicer radi priskočijo na pomoč, toda pri tako številnem kolektivu, kot je kolektiv železarne, so štirje varnostni delavci zdaleč premalo, da bi lahko ugodili vsem željam posameznikov.

Naš kruh

Avgust Knez, dipl. inž.

Ropot: pojmi, vrednotenja, merjenja

»Nekega dne se bo človek ravno tako moral boriti proti hrupu oziroma ropotu kot proti koleri in kugi!«

Ta stavek je izgovoril l. 1910 dr. Robert Koch. Med tem časom se je povečalo in se vzporedno s tehniko še naprej povečuje število izvorov ropota. Tako je boj proti ropotu postal tudi ena najbolj potrebnih nalog. Cela vrsta ukrepov pri tehniški stisnjenega zraka je to nalogo prevzela in delno pripomogla k raziskovanju in preizkušnji v borbi proti ropotu. Dobljeni rezultati so vredni pozornosti. Naloga upravljavca tehnike na stisnjeni zrak je, da napredke na področju boja proti ropotu spozna, da si prizadeva zmanjšati ropot, a pogoj za to je, da spozna merske enote, merjenje ropota in napredek, ki so ga na tem polju dosegli.

ROPOT

To so določeni zaznavni šumi, ki človekov mir kalijo in kvarijo.

Ali moti samo en tak šum ali ne, ni odvisno samo od njegove intenzitete in trajanja, ampak od različne občutljivosti ljudi in od subjektivnih vplivov. Slab šum — ropot lahko draži, močnejši lahko sluh neuničujoče oslabi, škodi in škodljivo vpliva na stanje človeka in na njegov delovni uspeh.

Dražeci ropot je zelo težko točno definirati. Jok otroka je lahko za materina ušesa glasba, medtem ko je za sosede motnja — motenje. »Ropot je tisto, kar drugi povzročajo« — v tem reku je mnogo resnice.

V nasprotju s prejšnjim mišljenjem danes vemo, da je dražeci ropot lahko škodljiv, da lahko vpliva na vegetativni živčni sistem, za krajši ali daljši čas škodi psihično in organsko, nastanejo lahko psihične in organske okvare, ki pa jih je moč ozdraviti, če jih pravočasno odkrijemo.

Ropot (neprijetni močni sprejemljivi zvoki), povzroča pri daljšem trajanju naglušnost in gluhost. Škoduje živcem, omejuje sposobnost duševnega dela. Ljudje so utrjeni. Ropot lahko na vse načine utruja. Ropota nihče ne mara, saj je nezaželen zvok. Najbolj običajna hiba je naglušnost, ki jo ločimo v živčno in prevodno.

Prevodna naglušnost je lahko trajna ali začasna. Sprememba tlačnih razlik zraka (dvig z dvigalom, letalom, pri potapljanju), to je začasna naglušnost. Tlačne razlike se same od sebe sorazmerno hitro poravnajo. Prav tako preneha prevodna naglušnost takoj, ko odstranimo iz sluhovoda tuje telo.

Pri živčni naglušnosti so večinoma poškodovane živčne celice v Cortijevem organu (del ušesa). Od teh celic je odvisno, ali sploh slišimo.

Razen prirojene gluhosti zamorijo delovanje teh živčnih celic še razna zdravila: kinin in kininove spojine, spojine arzena, aspirin, salicilati, strupi bolezenskih klic (škrlatinka, ošpice, davica, tumorji, vnetja); močne eksplozije, udarci in dalj časa trajajoč močan ropot.

Najbolj nevarna so baje visokofrekvenčni nihanja s frekvencami nad 15.000 Hz

ter tudi visoke frekvence nad 4000 Hz, kakor kostno in zračno prevajanje hkrati.

Za ropot ni bistveno, ali ga povzroča ton, zven, šum ali pok, zanj je značilno, da nam zbujajo nekakšen subjektiven občutek motnje.

ŠUM

Šumi so, fizikalno gledano, mehanični tresljaji plinskih zmesi zraka. Ti tresljaji so lahko povzročeni z različnimi gibanji (zračni zvok — nastane npr. s ploskanjem rok — ali mehanični tresljaji trdnih teles — npr. zvonjenje zvonov). Zračne tresljaje (hitre spremembe zračnega tlaka) zaznava slušni organ kot šum. Občutimo jih kot glasne ali tihe šume, kar je odvisno od amplitude pritiska (zvočni pritisk) oziroma od frekvence.

Najpogostejše so šumi sestavljeni iz zračnega pritiska različnih velikosti in različnih frekvenc (Hz).

MERJENJE ROPOTA

Izguba sluha za 20 dB ali 20 odst., je bolj ali manj normalna (1 dB = 1 odst.), saj jo izmerijo pri dobri četrtini preizkuševalcev tudi tedaj, ko nimajo ničesar opraviti z ropotom. 30-odstotna izguba je malenkostna, 40-odstotna velika, 50-odstotna pa že tako velika, da smo upravičeni uporabiti izraz naglušnost.

Pogosto deluje ropot na človeka dražljivo, utrudljivo ali nadležno, sluh pa pri tem nič ne trpi.

Nadležnost ropota ugotavljajo tako, da skušajo dognati, kako znižuje produktivnost in kakovost dela. Važno je tudi to, da majhne frekvence ali šibki šumi škodijo sluhu mnogo manj kakor velike frekvence ali glasni šumi. To dokazuje dejstvo, da šoferji ne oglušijo, čeprav so v notranjosti karoserij izpostavljeni brnenju z glasnostjo od 90 do 100 fonov.

V splošnem so izgube sluha zaradi ropota pod 1000 Hz sorazmerno redke. Od 1000 do 4000 Hz precej močno naraščajo, potem pa do 8000 Hz le še malo.

Neglede na izvor ropota lahko trdimo, da bomo gotovo povsem oglušeli, če se združujemo v zvočnem polju z izmeničnim zvočnim tlakom okoli 10.000 mikrobarev, ali pa z amplitudami okrog 0,5 mm. Jakost glasnosti ustreza v tem primeru 150 fonom ali 1000 sonom. Že za 10 dB manjše glasnosti so škodljive človeškemu sluhu. In za 10 dB glasnejše povzročajo močno povečanje oglušlosti.

Za krajši čas prenesejo ušesa dokaj močnejše šume, do 140 dB (decibelov) nad spodnjim slušnim pragom. Največkrat deluje tako močan ropot na človeka le v industriji in v prometu.

Zvočni pritisk se da fizikalno točno izmeriti in sicer v barih, 1 mikrobare = 1 DYN/cm² = (približno) 1 milijonski del atmosfere zračnega pritiska. Meja slišnosti ljudi (tu se začne resno zaznavanje nekega šuma), leži v aritmetični sredini zvočnega pritiska od 2.10⁻⁴ mikrobare. Področje slišnosti sega od meje slišnosti do moči slišnosti pri 2.10² mikrobare.

Kam?

Kratkotrajen zvočni pritisk, največkrat ne povzroča poškodb oziroma ne vpliva na zdravje ljudi.

Z ozirom na to, da je področje slišnosti zelo veliko, je uvedena nova enota za merjenje šuma, hrupa, t. j. veliki »Bel«. Ničelna točka te merne velikosti leži na meji slišnosti, 1 Bel ustreza v logaritmčni skali, skali zvočnega pritiska v mikrobarih, desetkratni zvočni jakosti oziroma $\sqrt{10}$ kratnemu zvočnemu pritisku. 10-kratni zvočni pritisk obsega tako 2 Bela. Ker je veliki »Bel« za merilno tehniko prevelik, so ga razdelili, tako da je 1 Bel = 10 decibelov (dB).

Decibel (dB) ni edina enota za merjenje sluha oziroma zvoka, ampak prikaz računanja dvajsetkratnega logaritma iz odnosa amplitud.

To je pri merjenju ropota ravno tako potrebno kot področje občutljivosti človeškega ušesa, kar ustreza približno logaritmu zvočnega pritiska.

Sluh je na zelo nizke in visoke tone manj občutljiv kot na tone srednje frekvence, a vzporedna z občutljivostjo sluha je njegova poškodba zaradi ropota. Na temelju obširnih raziskav Fletcherja, Munsona, Robinsona in Dadsona so določili krivulje o občutljivosti na ropot.

Slišno področje je poleg zvočnega pritiska odvisno tudi od območja, ki je pri ljudeh od 16 do 16.000 Hz.

Zvočni pritiski, katerih frekvenca je pod ali nad temi mejami, ne bodo registrirani kot ropot — šum.

Te srednje vrednosti veljajo za ljudi, ki imajo normalen sluh. S starostjo se zgornja in spodnja meja slišnosti močno približata.

Hrup je enak zvočnemu pritisku, toda z različnimi sestavljenimi frekvencami. Ker ušesa različno sprejemajo te različne hrupe, moramo imeti za merjenje in primerjanje enote in vrednosti.

Glasnost lahko merimo tako, da pustimo na mikrofona merilca delovati zvočno valovanje — nihanje.

Glasovna jakost se bo spreminjala glede na rastočo intenziteto tona.

V rabi in standardiziran (internacionalno) je »A«-filter. Ta filter deluje na celotno frekvenčno območje z izidom, da je Decibel — skupna vrednost. Ta jakost zvoka — merska vrednost je »A« skala ali dB (A). Poznane so še skale dB (B), dB (C) in dB (D).

Skala dB brez indeksa da objektivno fizikalno mersko vrednost brez vsake frekvenčne vrednosti in torej brez možnosti za fiziološko razlago.

Bistveno vpliva na prenos zvoka (ropota) seveda sredstvo. Drugače se prenaša zvok v zraku in drugače npr. v železu, kremenovem steklu — kristalu, v vodi itd.

Hitrost, gostota in valovna upornost zvoka v nekaterih tvarinah:

Tvarina	Hitrost zvoka v m/sek	Gostota v g/cm ³	Valovna upornost v g/cm ² sek.
Jeklo	5000—6110	7,8	3,9 — 4,8 · 10 ⁶
Zid (beton)	3500	2,2	7,7 · 10 ⁵
Guma	54	0,92	5,10 ³
Zrak	331	0,0013	43

Hitrost zvoka je pri različnih temperaturah različna. Za zrak velja, da je hitrost zvoka premo sorazmerna s kvadratnim korenem temperature.

Splošno velja, da se tedaj, ko se temperatura zraka zviša za 1° C, hitrost zvoka poveča za približno 0,6 m/sek. Znano je tudi, da se večja gostota zvokovoda tudi tedaj, ko se nabere v zraku več vodne pare.

MOČI RAZLIČNIH ZVOČNIH VIROV

Zvočni vir	v dB	max. moč min. moč	srednja moč v vatih
Moški glas	60		0,00001
Petje	60		0,002
Klavir I	80		0,07

Boj proti ropotu je potreben in ima zaradi stalnega tehničnega napredka v industriji in v prometu vedno večji pomen.

Številne novejšie raziskave in knjige dokazujejo, da se je mogoče ropotu zelo velikokrat popolnoma ogniti, ali pa ga je mogoče ublažiti na znosno mero. Zmanjšanje ropota v modernem transportu, v industriji, itd., opazno izboljšuje delovno storičnost in ohranja človeka zdravega.

POTA K ZATIRANJU ROPOTA

Ropot je dandanes v človeških predstavah tako pomemben, da bi kaj takega pred dvema desetletjema le težko verjeli, je dejal v obsežnem zborniku »O omejitvi ropota« leta 1960 ameriški akustik in proizvajalec ropota L. L. Beranek.

Ako primerjamo ropot s kvarno delujočo umetno lučjo ali z motnjo, ki jo povzroča v kričavi barvi popleskana stena v stanovanjih ali pisarnah, ugotovimo, da je ropot mnogo bolj »zahrbtn« in »neubranljiv«. Če sveti neprimerna luč na cesti in odseva v sobo, se je ubranimo s primerno zaveso.

Močnega cestnega ropota, ki maje hiše v temeljih, pa se ne moremo ubraniti z nobenim antifonom.

Da se da določen prostor do kraja obvarovati pred škodljivim šumom in ropotom, dokazujejo radijski in televizijski študiji, ki so žal marsikje osamljen primer in dokaz, da je z modernimi tehničnimi pripomočki in z elektroakustičnimi merskimi napravami — seveda na osnovi mnogih, nikakor ne preprostih znanstvenih pripomočkov — vedno mogoče obvarovati prostor pred vsemi predvidenimi ropoti.

ZAJEZITEV ZRAČNEGA IN TELESNEGA ZVOKA

Govorjenje, igranje, ploskanje — zbuja »zračni zvok«. Zvočna energija v vseh teh primerih neposredno odteka v zrak, ki zvočilo obdaja.

Kadar pa zabijamo v steno žebelj, korakamo po podu, itd., nastane »telesni zvok«, ki prenaša zvočno energijo po trdni materiji sten, poda itd.

Ko nameravamo udušiti zračni zvok, je treba med dvoje togih »sten« vložiti lahko prožno steno. V splošnem velja, da je dušenje sten toliko uspešnejše, kolikor večja je posebna teža sten. Slehera ste-

na je namreč v bistvu plošča, ki jo more zanihati zračni zvok.

Govorjenje ali ropot pisalnega stroja prihaja v sosednji prostor vedno neposredno skozi zid in po raznih stranskih poteh.

Telesni zvok osamimo, če med težke in toge mase vrinemo lahke, prožne snovi. Tako ublažimo ropot, ki se širi od betonskih temeljev strojev.

Tresljaji se dajo zajezi s prožnimi vzmetmi iz jekla ali gume. Pri dušenju zvoka stena ne sme imeti razpok ali vdrtin. Tudi luknjičava ali porozna snov prenaša zvočno energijo nekoliko močnejše kakor polna.

ZAŠČITNA SREDSTVA

Da bi zmanjšali in preprečili ropot, ki nastaja pri pnevmatskih strojih in ima vrednost okoli 113 do 125 dB, uvajajo in še naprej razvijajo stroje, ki ne povzročajo zdravju škodljivega ropota. Ker pa so v industriji še v rabi stroji, ki proizvajajo zdravju škodljiv ropot, so na voljo zaščitna sredstva, s katerimi si zaščitimo sluh. Ta sredstva so npr. antifonska vrata, antifoni, ušesni čepi iz plastične snovi. Ta zvočna varovala, ki začepijo ali pa pokri-

Uravnavanje pil v »TRO« Prevalje

Alkoholizem v Železarni Ravne

Koordinacijski odbor SZDL je zahteval, da nazorno prikažemo problematiko alkoholizma v železarni Ravne. Odgovarjamo z naslednjim prispevkom.

1. Kako je razširjen alkoholizem med člani kolektiva?

Odgovorimo lahko le na podlagi podatkov, ki jih ima socialna služba, čeprav raziskave posameznih institucij na Hrvaškem ugotavljajo, da je med odraslimi v Sloveniji še nekoliko več kot 15 % alkoholikov.

Čeprav vemo, da tudi v železarni stanje ni drugačno, se bomo omejili le na lastne podatke. To so primeri, ko so že v akutni fazi in jih že spremljajo problemi, ki so značilni za to zvrst bolezni. To so predvsem:

- neopravičeni izostanki
- pogosti bolniški izostanki
- pogoste nesreče pri delu in izven dela
- disciplinski prestopki
- prošnje zakoncev za pomoč pri nevzdržnih razmerah v družini zaradi alkohola
- pregoni sodišč zaradi prometnih prekrškov, ker so pogojeni z alkoholno omamo
- posredovanja šole zaradi motenosti pri vzgoji otrok itd.

V železarni je registriranih 99 takih delavcev, v zadnjih dveh letih je bilo odjavljenih 12 alkoholikov, bodisi zaradi samovoljne zapustitve dela, disciplinske odpušitve ali invalidske upokojitve.

Uspešno se je zdravilo 15 delavcev, ki obiskujejo KZA in se tudi uspešno rehabilitirajo. Tu ne upoštevamo tistih suhih alkoholikov, ki trenutno ne pijejo, niso člani KZA in se niso rehabilitirali, temveč le pavzirajo.

2. Kakšno gospodarsko škodo je delovna organizacija doslej utrpela zaradi posledic alkoholizma?

Strokovnjaki pri nas in drugod tega še niso analizirali, čeprav bi bilo potrebno.

— Iz izkušenj vemo, da je delovna sposobnost zaradi vinjenosti zmanjšana.

jejo sluhovod, uduše tok valovne energije in varujejo ušesa pred močnim zvokom

LESTVICA ROPOTA dB (A)

150	reaktivno letalo	
140		
130	elisni avion	
120	meja bolečin	
110	električna glasba	
100	trobenta	} pnevmatski stroji
90	kričanje	
80	tovorni avto	
70	osebni avto	
60	govor	
50		
40	sobni ventilator	
30	šepet	
20	šum dihanja	
10		
0	prag slinosti	

Literatura:

Pneumatik digest
Miroslav Adlešič — Svet zvoka in glasbe

— Izostanki od dela zaradi alkoholizma so znani. Pri večini registriranih alkoholikov obstajajo; to so neopravičeni izostanki in pogost bolniški stalež. Podatki kažejo, da je v letu 1975 vsak alkoholik izostal zaradi bolezni povprečno 21,8 delovnih dni, povprečje vseh zaposlenih pa je 13 delovnih dni na delavca, izgubljenih zaradi bolezni, torej je kar za 67 % več izostankov zaradi bolezni in nesreč alkoholikov.

— Zgodnja izčrpanost alkoholikov in invalidnost sta največja problema, ki tareta delovno organizacijo. Ko se zaradi preveč zaužitega alkohola pojavijo zdravstvene okvare take stopnje, da zaradi njih delovna storilnost alkoholika povsem upade, ga želijo sodelavci ali premestiti na drugo, manj zahtevno mesto, kot invalida III. kategorije. Tudi IK v večini primerov rešuje take probleme na ta način, vendar taka rešitev za delovno organizacijo skoraj ni sprejemljiva. Takega invalida III. kategorije se povsod bojijo zaposliti. Tako si ponavadi tako osebo podajamo iz rok v roke, dokler končno kdo ne popusti.

Značilno je, da vodstveni delavci, vse dokler delavec — alkoholik ne odpove, ko ni več sposoben opravljati svojega dela, kljub opozorilom ne priznajo, da gre za alkoholika. Zaradi raznih pivskih prestopkov so mu pripravljeni odpuščati z izgovorom — »Saj je res težko z njim, ko se ga naseka, ampak je potem priden za dva!« V resnici pa je taka izredna prizadevnost alkoholika tako imenovana doba podkupovanja. To lahko počne alkoholik le do tlej, dokler mu zdravstveno stanje dopušča. Ko pa ne more več delati, bi ga radi invalidsko upokojili. Invalidska upokojitev pa je za alkoholika le nadaljnja stopnja na poti na dno prepada, saj ga končno nič več ne sili k temu, da bi le še moral biti kdaj trezen.

— V letu 1975 so predčasno upokojili 3 delavce zaradi prekomernega uživanja alkohola.

— Delovne nezgode, prometne nesreče, nezgode zaradi preteptov so pri teh osebah na dnevnem redu. Alkoholiki imajo tudi po 10 in več prijavljenih poškodb na leto. Vendar vinjenosti ponavadi ne navajajo med vzroke poškodb. Kajti sankcije, ki zadenejo nadrejene, ker so dovolili delati alkoholiku bodisi vinjenemu ali zaradi predhodnega popivanja, so take, da krivijo za nesrečo nadrejenega in ne alkoholika, zato raje vinjenost kot vzrok za nesrečo izpustijo in navedejo niz drugih okoliščin, ki so botrovale nesreči.

— Pijančevanje na delovnem mestu ob raznih jubilejih se še pojavlja, vendar ne več povsod. Kjer so v bližini zdravljene alkoholiki, se pijančevanju na delovnem mestu odrekajo, ker imajo neprijeten občutek, če se izpostavijo pred treznim, osveščenim, ozdravljenim alkoholikom.

3. V koliko primerih je varstvena služba ali predelavec, mojster oziroma obratovodja odstranil vinjene sodelavce z delovnega mesta, ne vemo. Zdravljeni alkoholiki pa so pri svojih predstavitvah pri terapiji povedali, da so jih v času popivanja večkrat odvrnili od dela, izgubljene ure

pa so pozneje zadelali ali pa jemali dopust.

4. Ali so na vodstvenih položajih osebe ki so poznane kot stalni uživalci alkoholnih pijač?

Tudi take primere poznamo, toda žal temu problemu nismo kos, dokler vodilni delavci, ki take ljudi razporejajo na odgovorna delovna mesta, niso dovolj razgledani in jim dajejo vso zaščito.

5. Druga problematika, ki nastane kot posledica alkoholizma, je problematika mladih — otrok, žena alkoholikov in delovnih invalidov. Med alkoholiki imamo 22 delovnih invalidov ali 22,2 % alkoholikov, medtem ko je na skupno število zaposlenih le 8,44 % delovnih invalidov. Žene in celotne družine alkoholikov so živčno uničene, razrvane, tožijo zaradi pivskih izgrediv mož — očetov, nimajo potrebnega počitka, prepotrebni življenjski potrebščini, ker gre zaslužek za pijačo. Delo zaposlene žene zaradi alkoholizma moža ni učinkovito, ker je nervozna, nezadovoljna. Zato pogosteje išče zdravniško pomoč, bolniški dopust, sama oskrbuje družino, sama mora vzgajati otroke, oče ponavadi s svojim pivskim zgledom poruši vse tisto, kar so otrokom dali mati in drugi vzgojitelji. Zato so otroci alkoholikov vzgojno problematični, težko se uče in njihova življenjska pot se ponavadi znajde ob koncu omamne pijače.

Pri najhujših primerih, ko pride do ločitve zakonske zveze, so najtežji problemi stanovanjske razmere. Sodišče ponavadi dodeli stanovanje razvezani ženi in otrokom, mož alkoholik pa se noče izseliti. Maščuje se na najnagnejše načine, tako da mora večkrat priskočiti na pomoč varnostni organ. Alkoholika pa zopet nihče noče sprejeti na stanovanje, ker se vsak boji izgrediv. Tako ostaja družina še naprej v milosti in nemilosti alkoholika.

6. Predlog za odpravo problemov, ki jih povzroča alkoholizem:

- a) na vseh šolah, ki vzgajajo kader za delo z ljudmi, morajo biti obvezna predavanja o alkoholizmu: za zdravstvene delavce, socialne delavce, kadrovnike, delovodje, psihologe, varnostne inženirje itd.;
- b) za vodstvene in vodilne delavce je treba pripraviti seminarje o alkoholizmu v okviru varstva pri delu;
- c) samoupravne in politične organe seznanjati tudi s to socialno boleznijo.

Ker premalo poznamo to problematiko, ravnamo velikokrat neodgovorno: namesto da bi preprečevali nastajanje takih socialnih in ekonomskih problemov, ga še pospešujemo.

F. K.

IZREKI

Človek je okras sveta.

GORKI

Človek je istočasno sramota in ponos narave.

A. POPE

Ljudje se starajo, vendar ne zorijo.

DAUDET

Človek je v življenju velikokrat samo prtljaga, s katero razpolagajo drugi.

Ivan ŠIBL

JAVORNIŠKI GRAŠČAKI

Od tov. Ivana Mohoriča smo prejeli naslednji dopis, ki ga z avtorjevim dovoljenjem v celoti objavljamo. Objavljamo tudi opis javorniških graščakov. Tov. Ivanu Mohoriču se za njegove pripombe najlepše zahvaljujemo.

KOROŠKEMU FUŽINARJU!

V vaših razgledih, ki ste jih objavili 25. avgusta 1976 ste v okviru študije »Naša pokopališča« omenili tudi grad Javornik in starejše prednike gospodarjev gradu. To mi daje povoda, da vas opozorim, da so se potomci javorniških graščakov pozneje doselili v Tržič in osnovali tu znameniti rod tržiških jeklarjev. Javorniki so bili v priznanje za svojo delavnost leta 1787 poplemljeni in dobili plemiški naslov von Altenfels. Njihov pomen in vlogo za tržiško fužinarstvo in jeklarstvo sem opisal v moji knjigi »Zgodovina obrti in industrije v Tržiču«, ki je izšla l. 1957, kjer na straneh 87, 88, 89, 90, 97, 118 in 119 opisujem njihovo delo in pomen za tržiško industrijo.

Ker je študija o prednikih in gospodarjih v Mežiški dolini, ki ste jo objavili, izredno velikega pomena, sem smatral za svojo dolžnost, da vas opozorim na delo industrialcev Javornikov v Tržiču, ki bi vam utegnili koristno služiti pri vaših nadaljnjih raziskavah.

Lepo vas pozdravljam!

Ivan Mohorič

Rod Jabornikov — Prodaja Germovke Jabornikom leta 1733

Znameniti rod tržiških jeklarjev so bili iz Mežiške doline doseljeni Jaborniki, ki so bili leta 1787 poplemljeni in dobili plemiški naslov von Altenfels. Doseljeni Franc Ignac Jabornik, ki je bil rojen leta 1685 je kupil od vrhovnega komornika in deželnega kranjskega maršala grofa Sigfrida Adama Auersperga leta 1733 za 1200 gold. fužino, na kateri so izdelovali bakreno posodo in kotle. Fužina je nosila ime Germovka. Auersperg je izrecno naročil, da naj kupec ravna z njo kot svojo lastnino. Dovolil je, da v njej še nadalje dela bakreno blago, kose in jeklarske izdelke.

Obenem je dal Jaborniku pravico, da sme sekati v gosposkinem gozdu, imenovanem Kamnu proti Kunšpergu, les proti plačilu 8 goldinarjev letno in napravljati oglje, kolikor se rabi za fužino. Zato je plačal Jabornik letno 10 goldinarjev 45 krajcerjev urbarialne pristojbine. Za primer smrti naj pripadejo fužine dedičem proti plačilu 12 goldinarjev prepisnine.

Auersperg je zahteval, da Jabornik vzdržuje jez in rake v takratni višini, da ne bi povzročal škode sosedni fužini, Stesliki in drugim obrežnim sosedom. Jabornik se je moral zavezati, da nobenemu graščinskemu podložniku ne bo posodil več kot 6 do 8 gold. za oglje, ker bi se sicer denar zaplenil. Če bi se proti pričakovanju — določa pogodba nadalje — zgradila na mestu, kjer je poprej stala fužina, nasproti Germovke nova fužina, se to ne bi smelo zgoditi na njeno škodo in razpolaga Jabornik svobodno s svojo vodno pravico.

S svoje strani se je Auersperg zavezal, da bo ščitil Jabornika. Pogodba je datirana z 22. avgustom 1733. Originalno listino, ki je bila pisana na pergamentu, je hranil Friderik Born na svojem gradiču pri sv. Ani. Pol stoletja kasneje je sledila leta 1786 še zakupna pogodba, s katero je dal lastnik fevdalne posesti Maria Jožef

Auersperg na šest let Andreju Danijelu Jaborniku v zakup fevdalno gosposvo Neuhaus in Altgutenberg. Pogodba je bila sklenjena 2. septembra 1786 v Ljubljani. Kot pričča sta jo podpisala dr. Jožef Luckman in dr. Bernard Wolf. Vsebovala je 14 točk, v katerih določa med drugim, da sme posest izkoriščati, vendar ne sme vpeljati kaj novega, kar bi stanje poslabšalo ali šlo na škodo posesti. Pogodba je določala izrecno, da zakupnik nima pravice ingerence na grofove in privatne jeklarne, fužine in mline.

Zakupnina je bila določena na 3100 goldinarjev, ki jo je plačeval v dveh polletnih obrokih in 100 goldinarjev za stroške hišne pisarne. Od tega se je nakazovalo po 1500 goldinarjev generalnemu uradu dohodkov v Ljubljani za odplačilo dolgov stanovanjskega posojila, 100 gold. pa grofu na roko. Poleg tega je moral zakupnik prinesiti letno grofu 3 kozoroge, tri petelne, 4 ruševce in 4 snežne jerebice, 12 prepelic in 12 zajcev. Gozd Ročenco je moral popolnoma zaščititi. Iz njega je smel jemati drva le zase, druge gozde pa izkoriščati samo po predpisih. Prepovedano mu je bilo jemati drva za apnenice, les za izdelavo čebrov, desk in skodel brez posebnega dovoljenja, ker bi to povzročilo preveliko porabo lesa. Dne 18. septembra 1789 je bila pogodba podaljšana za nadaljnjih šest let.

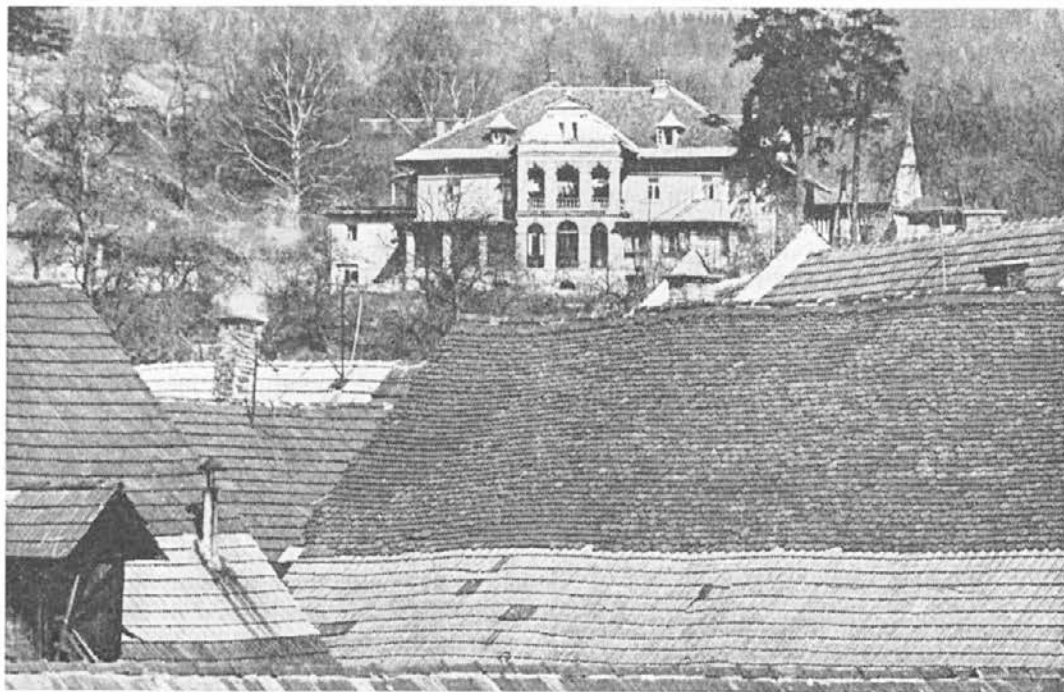
Ker fužine za izdelavo bakrene posode, ki jo je kupil od grofa Auersperga, Jabornik ni mogel zaradi pomanjkanja surovin in tržnih razmer zaposliti, je 23. maja 1774 zaprosil Auersperga, da bi smel preurediti kladivo za baker, ki je ostalo neizkoriščeno, v kladivo za jeklo, po katerem je bilo več povpraševanja. Auersperg je to odobril pod pogojem, da bo plačeval še naprej 10 gld., da obnovi licenco in da da potreben reverz.

Dne 15. januarja 1800 pa je dal Auersperg posest v zakup Andreju Orehavniku za 3700 goldinarjev. Priča sta bila Jakob Črn in Rajmund Rus. M. J. Auersperg je zapustil vso tržiško gospostvo svoji hčerki Frančiški, poročeni grofici Strasoldo, ki ga je 23. februarja 1807 prodala za 60.000 goldinarjev svojemu zetu grofu Radeckemu. Radecki je plačal na račun kupnine takoj 10.000 goldinarjev v gotovini in 10.000 goldinarjev v 6-odst. stanovnih obligacijah, ostanek pa je plačeval v obrokih po 5000 goldinarjev letno, in sicer vsak obrok na polovico v bankovcih in polovico pa v 5-odst. obligacijah.

Rod Jabornikov izvira iz Raven na Koroškem, kjer še danes stoji graščina Javornik (Gamsenegg). Fr. Ign. Jabornik je prišel v Tržič kot grajski oskrbnik (praefectus arcis) in je kupil od fužinarja Polca jeklarno na Slapu, kamor je pozneje koncentriral vso delavnost.

Pod Raduho

Javornik

Jabornik je bil dvakrat oženjen. Sin Kajetan, iz prvega zakona, je prevzel jeklarstvo na Slapu. Drugi sin Ignac (rojen 1750, umrl 1819) je bil znan pod imenom Stančman, medtem ko so Kajetanovi potomci rekli po domače Polaki. Dva sina iz drugega zakona, Franc in Janez, sta postala duhovnika, Jožef, ki je postal nogavičarski mojster, pa je zgorel s svojo ženo ob požaru leta 1811. Fr. Ign. Jabornik je umrl 22. 3. 1770 star 85 let; njegov sin Kajetan pa je umrl 1. 6. 1793. Njegov sin dr. Jožef Jurij je bil odvetnik ter dvorni in sodni svetnik na Koroškem. Hči Ivana Judita je poročila Adama de Franken, davkarja onstran Ljubelja. Od Kajetana je prevzel sin Andrej Danijel (r. 1758, um. 1836) posest in obrate. Ob francoski zasedbi je igral kot župan važno vlogo. Po odhodu Francozov pa je padel v nemilost, obtožili so ga in postavili pred sodišče. Čeravno je bil oproščen, se ni maral več vrniti v Tržič. Njegov sin Rajmund 1786—1852 je prevzel dom. Sin Stanislav 1828—1882 je poročil M. Hedviko Mally. Po prodaji jeklarne in tržiške posesti Kranjski industrijski družbi se je iz Tržiča izselil v Črno. Sin Evgen je bil agronom na Dunaju, Henrik pa odvetnik in župan v Celju. Po Jabornikih je bila v njihovih hišah na glavnem trgu št. 45 in 46 dalje časa čevljarska delavnica Mally & Demberger.

Dobave retort za idrijski rudnik

Dokaz tržiške podjetnosti je bila dobava pločevinastih retort za idrijski rudnik. Od mnogih fužin na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem sta bila Jabornik in njegov predhodnik Gašper Pole v Tržiču edina, ki sta se spustila v to dobavo. Vsi drugi so bili mnjenja, da se ne more pričakovati, da bi na kratko dobo in na negotovo naročilo preuredili svoje fužine, ker se ne ve, kako dolgo bi trajala proizvodnja pločevine za retorte, medtem pa bi bili ovirani pri drugem delu in bi izgubili tekoča naročila običajnega blaga, katerega prodaja je bila zagotovljena.

Jabornik se je na to skliceval in je zahteval, da se mu da poroštvo za dobavo.

Vprašal je, koliko let mu to lahko zajamčijo. Tega mu iz pojmljivih razlogov reči niso mogli. Franc Jabornik je nato dobavil 1000 železnih pločevin za retorte postavljeno v Ljubljano k cesarskemu mojstru Šemerlu po 71 goldinarjev in 30 krajcarjev za 1000 funtov. Pri prevzemu je bilo 108 kosov zavrtnjenih, Jabornik je moral za izdelavo te pločevine specialno preurediti fužine in je zato prosil, da bi se blago sprejelo, ker je narejeno iz dobrega železa. Poročal je 16. marca 1750 v Idrijo, da je bila dobava pločevine in izdelava retort za naročenih 2023 laglov živega srebra zelo težavna. Končno so se z njim sporazumeli tako, da bo od 8. junija 1849 tedensko izdelal pločevine za 120 retort, ki bodo v Ljubljani pri Weitenhillerju pretehtane in plačane. To pogodbo je točno in brez zakasnitve izvršil. Vendar izdelek ni bil tak, kakor se je v Idriji pričakovalo in želelo, ker se je dalo le malo kosov retortne pločevine porabiti.

Jabornik je zato poslal svojega sina Kajetana v Idrijo s kovaškim mojstrom, da bi se prepričala o napakah dobavljenega blaga. Na mestu samem je dosegel sporazum tako, da so zavrtnjene kose porabili za manjše retorte v preizkušenem oddelku, pri pečeh in drugod. Dunaj je nato 3. aprila 1750 dovolil, da se tudi zavrtnjenih 108 kosov prevzame in sklene nova pogodba za 1000 kosov.

Boj za surovino — Auerspergovna intervencija in spomenica

V arhivu ceha tržiških kovačev je ohranjen prepis naredbe o prepovedi izvoza železa in jekla na Kranjsko z dne 24. februarja 1757, podpisane od grofa Feliksa Sobecka. Naredba pravi, da se je v zadnjem času bolj kot poprej skušalo izvažati in tudi izvozilo ter pogodbeno zagotovilo grodelj in polovno železo ter balos na škodo koroški delavnosti, zato je bilo do nadaljnjega prepovedano izvažati grodelj in balos iz Koroške dežele pod kaznijo zaplembe. Izvzeto je bilo le cajnasto železo.

Bolna točka Tržiča je bila vedno odvisnost od koroškega grodlja. Izvozne prepo-

vedi so Tržičane vedno težko zadele, ker so na Savi mogli nakupiti le manjše količine grodlja in jekla. Za to so si Tržičani vedno prizadevali, da bi smeli brez ovir nabaviti vso potrebno količino grodlja pri talilnicah na Koroškem. Koroški jeklarji pa so se škodoželjno veselili, da tržiška konkurenca ne more dobiti surovin. Toda pritožbe fužinarjev samih so le malo zalegle. Ostale so brez uspeha. Potrebna je bila močnejša intervencija.

Deloma kot neposredno prizadeti interesent glede na graščinske fužine in obrate, pa tudi kot začetnik interesov tržiških kovačev, se je zato odločil leta 1758 grof Engelbert Ignac Auersperg sam kot imetnik gospodarstva Neuhaus in Altgutenberg, da se obrne neposredno na cesarico Marijo Terezijo po pomoč.

V spomenici pravi, da se je v imenu sekirnih kovačev in kosarjev v Tržiču že meseca novembra 1757 pritožil zaradi prepovedi dobave grodlja s Koroškega na Kranjsko in prosil, da bi se koroško reprezentacijo in komoro pripravilo do tega, da bi oskrbovala tržiške kovače in kosarje s surovim železom. Zaradi prepovedi so oškodovani kovači, pa tudi gosposkine jeklarne, ki so od pamtiveka surovo železo, iz katerega pridobivajo jeklo in izdelujejo razne izdelke, kupovali na Koroškem. Cesarica naj bi zopet dovolila uvoz.

V nadaljnjih izvajanjih ponavlja historiat boja za surovo železo in opozarja, da so po obvestilu grofa Choteka z dne 16. januarja 1758 koroški reprezentanti in komora razširili prepoved izvoza s Koroškega celo tudi na palično železo. Deputacija je prosila, da bi dvorna komora odredila ukinitve prepovedi, toda komora se je izogibala direktni rešitvi.

Nato je dne 1. februarja 1758 izdala dvorna komora odločbo, da bo zadevo obravnavala dvorna komisija, ki je bila določena za železarske zadeve na Koroškem. Kako so gledali na to vprašanje Korošci, pa kaže poročilo višjega rudarskega urada 19. julija 1760, ko so lastniki tržiških jeklarn predložili prošnjo, da bi smeli vsaj 4000 centov grodlja uvoziti s Koroškega.

Tržičani so utemeljevali namreč svojo prošnjo s tem, da so od pamtiveka obstoječe jeklarne kupovale surovo železo brez ovir z bližnjega Koroškega. Na predlog nekaterih koroških kovačev kos in srpov, domnevno s Krke in Cakove (Kleinglodnitz in Himmelberg), ki so že od leta 1741 gledali tržiške jeklarne ter sekirne kovačnice in kosarje po strani, pa je c. k. reprezentacija in komora na Koroškem od 18. februarja 1757 pod kaznijo zaplembe prepovedala izvoz grodlja na Kranjsko ter dosegla, da je bila 15. junija prepoved potrjena.

Razdobje 1780—1809

Cesar Jožef je med drugimi daljnosežnimi reformami 29. decembra 1781 ukinil dotedanjo vezano trgovino z železom z osrednjimi skladišči na Dunaju in v Št. Vidu na Koroškem ter vpeljal popolno svobodo, da smejo trgovci in obrtniki nakupovati in prodajati železo in železarske izdelke, kjer jim je drago in dovolil, da smejo fužinarji prodajati izdelke v svojih obratih, na sejnih, izven dežele brez potnega dovoljenja po poljubnih cenah in da smejo zaradi olajšanja nakupov odpreti

prodajalnice na več mestih in tam prodajati na debelo.

Izvezeto je bilo samo odpadno železo tako imenovani »mok« ter uvoz tujega železa in jekla v smislu patenta iz leta 1774. Vezana je ostala tudi razdelitev grodlja na fužine, kakor je bilo to od prej z naredbami urejeno.

V ta namen je cesar dovolil, da se naj izdajajo dovoljenja za odpiranje novih rudnikov železa, kjer se to lahko izvede brez oškodovanih tretjih in v okviru dovoljenega kritja porabe drv in oglja proti plačanju rudarskega davka. Grodelj lahko producent sam predela ali pa odda po poljubni ceni fužinarjem.

Obstoječe talilne peči smejo delati kolikor hočejo in morejo grodlja, vendar so dolžne dobavljati še naprej po prejšnjih določbah dodeljene kontingente fužinarjem.

Posebno važno pa je bilo, da je smel v bodoče vsak talilec po lastni presoji brez posebnega dovoljenja spremeniti svoje naprave, kar je bilo dotlej vse vezano na posebno dovoljenja. Kakor praksa dokazuje pa deželne okrajne oblasti v svoji okostnelosti niso doumele, še manj pa se ravnal po gospodarskih načelih in smernicah velikega prosvetljenca Jožefa II.

Z odločbo deželnega glavarstva z dne 1. decembra 1780 je bilo sporočeno takratnemu tržiškemu gospodu knezu Mariji Jožefu Auerspergu, da so vsi delavci v železarnah, ki so bile ustanovljene s privoljenjem deželnega kneza, podrejeni višjemu rudarskemu sodišču. Odločba pravi, da to velja tudi za tržiške kovače kos, ki so se vedno upirali višjemu rudarskemu sodišču.

Proti tej odločbi se je 24. oktobra 1782 grof Auersperg pritožil. V pritožbi je naglasil, da so tržiški kovači cehovski rokodelci, ki ne spadajo pod oblast zemljiške gosposke, in se je to vedno upoštevalo. Kovači tvorijo cehovsko organizacijo, ki je dobila 20. januarja 1719 cehovska pravila in svoboščine od cesarja Karla VI. in ki jih je potrdila 20. decembra 1748 cesarica Marija Terezija. Ceh kovačev ima podobne svoboščine, kakor usnjari in nogavičarji, ki niso združljivi z rudarskim redom. Njih je treba smatrati kot čisto komercialne obrti, nikakor pa ne kot rudarske podjetnike. Zato spadajo tudi spori, ki jih zadevajo v drugi instanci, pred komercialni konsez.

Ravno, ko je hotel Auersperg pritožbo odposlati, pa mu je sporočil njegov upravitelj Johan Fanzoy, da sta že 21. oktobra 1782 prišla v Tržič uradnika rudarskega sodišča Gundersdorf in Vermatti. S seboj sta pripeljala tudi vojaško asistenco. Ker je bil Auersperg medtem odpotoval, sta navedena komisarja pozvala kovaškega mojstra Gašperja Zemeta, da se jim javi. Ta pa je bil v tem času po povelju zemljiške oblasti na lovu na divje koze. Ker ni takoj prišel, so mu naprtili stroške vojaškega dogona. Ko se je vrnil domov, ga je vodnik pozval, da pride pred komisijo in ga je tja gnal. Za to bi moral plačati 17 krajcerjev.

Ker se je upiral, so ga zaprli v hišo Kajetana Jabornika, dokler ga ni Jabornik izpustil. Dan nato je bil zaprt na domu in bi moral plačati 34 krajcerjev. Tudi več drugih kovačev je bilo pozvanih in pomoč-

nik Franc Stržinar, ki ni hotel priti od jedi h komisarju, je bil pretepen s palico.

Okrajno glavarstvo je dobilo nalog, da zadevo preišče. V ta namen sta prišla v Tržič kresijski stotnik baron Abfaltretn in višji rudarski sodnik Redange. Izkazalo se je, da je bil opis dogodkov pretiran in da je bil pomočnik, ki je bil pretepen, nedostojen in ni hotel povedati, kdo je bil prvi, ki je odnesel cehovsko skrinjo kovačev k Fanzoyu.

Komisija se je izgovarjala, da je pač pri rudarskih oblasteh v navadi, da se uporno obnašanje kaznuje z zaporom, s pretepanjem ali s tako imenovanimi »lopatami«. Ker se je v naprej računalo, da se bodo kosarji upirali rudarskemu pravosodstvu, so zaprosili za vojaško pomoč. Lahko bi bili zaprosili županstvo in proti sili uporabili silo, toda na izrečeno prepoved grofa Auersperga se upravitelj gospostva tega ni poslužil. Člana komisije sta trdila, da je upravitelj gosposkinih posesti izjavil, da so Gundersdorfovi ukrepi nesramna pobalinstva.

Kronika fužin na Slapu

Dvajset let kasneje je leta 1789 želez Jabornik svoj obrat povečati in izpopolniti. Zato je vložil prošnjo za dovolitev nove jeklarne. Dvorna komora prejšnji ni ugodila, sklicujoč se na to, da mu je 30. junija 1783 odobrila postavitve kladiva za izvlečenje, pri katerem je navedel, da bo uporabljal drobiž od oglja za žarilni ogenj. Kljub temu so bili fužinarji tako vznemirjeni, da jih je morala s posebnim dopisom z dne 29. oktobra 1798 pomiriti, da bo Jaborniku, če bi hotel samolastno več ali kaj drugače napraviti, dela ustavila in ga kaznovala. Na podlagi reskripta dvorne komore z dne 21. marca 1817, št. 4094 sta bila dva jeklarska ognja spremenjena in preurejena na 1 težko balos kladivo in tri balosna ognjišča. Koncesijo za novo jeklaro so dobili Jaborniki 10. marca 1821 pod št. 519 od rudarske oblasti v Celovcu. Zaradi Slapa je Jabornik vodil veliko bitko proti Radeckijevemu plavžu. Ko se je zadeva s plavžem pomirila, je Rajmund Jabornik s ponovno prošnjo dosegel, da mu je

splošna dvorna komora z reskriptom z dne 3. februarja 1821 št. 1261 podelila k dvem presnovkam (talilnim ognjem), ki jih je imel že od prej, koncesijo za postavitve drugega kladiva za jeklo. Rudarska oblast je o tem obvestila kosarje 14. marca 1821. Jabornik je takrat ogorčeno nastopal proti tržiški zemljiški gosposki, češ da se njej dopušča, da postavlja peči brez koncesije in da dela, kar hoče, na škodo tretjih. Pritožil se je, da ima gosposka na svojih fužinah povsod več ognjev, kakor bi jih smela imeti. Zahteval je, da se vsa ta ognjišča razderejo, če zanje ni bila izdana koncesija.

Jabornik je nato proučeval napredek v jeklarski tehniki drugod in skušal izkoristiti tuje pridobitve tudi v lastnih obratih. Leta 1830 je dosegel, da mu je splošna dvorna komora 27. novembra pod številko 11.997 poleg dveh presnovk in dveh težkih kladiv ter ognja za fino izvlečenje z ustreznim kladivom, ki jih je že imel, dala še koncesijo za postavitve ognja za praženje grodlja v ploščah. Koncesijska listina ki jo je izstavila rudarska oblast v Celovcu 11. decembra 1830, št. 3306, pripominja, da se sme nov ogenj uporabiti le za praženje grodlja v ploščah ali listih in da bi se vsaka drugačna poraba kaznovala po veljavnem koroškem fužinskem redu.

Z novo manipulacijo je prihranil mnogo oglja. Zato se je čutil v smislu patenta z dne 2. decembra 1781 in dvornega dekreta z dne 3. avgusta 1792 upravičenega, da da vpisati svojo napravo v rudarsko knjigo.

Nato je zaprosil, da bi mu dovolili porabiti pražilni kot talilni ogenj. Tržiški fužinarji so podali o prošnji 11. februarja 1837 negativno izjavo, češ da ni izkazal, kako bo kril večjo porabo oglja. Prošnja je bila nato 3. marca 1837 zavržena.

Toda Jabornik je vztrajal in dne 8. maja 1840 je vložil novo prošnjo za nadaljnje kladivo in ogenj. To pot tržiški fužinarji niso nasprotovali.

Po statistiki trgovske zbornice iz leta 1870 je imela jeklar na Slapu 4 presnovke in je označena kot tovarna breščanskega jekla. V zadnjem poslovnem izkazu za leto 1870 navaja Stanislav Jabor-

Jesenska paša

nik, da je predelal 4500 centov grodlja in izdelal 3000 centov jekla, ki ga je z žigom »Slap« pošiljal po večini v Trst za nadaljnjo odpremo, in v Turčijo. Jabornikove fužine so se posebno proslavile z izdelavo retort za živo srebro, o katerih še posebej poročamo.

Ignac Jabornik (Stantman) je prvotno stanoval na spodnjem voglu, kjer se od glavnega trga odcepi cesta proti Bledu. Razen Germovke na Balosu je bil tudi lastnik fužin na Pristavi, vendar ni točno določeno, katere fužine so mišljene. Neka-

teri menijo, da so bile tam, kjer je stala poznejša Bornova elektrarna, ni pa izključeno, da so bile to fužine pri Krišeljnu. Balos in Pristavo je od Ignaca prevzel grof Radecki ter so za njim pripadale baronu Dietrichu. O Stantmanu gre govorica, da je bil zelo premožen, toda zapravljenost ga je pripravila ob vse premoženje. Umrl je v največji bedi.

Fužine na Slapu so imele na podlagi sporazuma z dne 20. julija 1810 in z dne 9. februarja 1840 pravico na dobavo oglja za vso potrebo jeklarne iz gosposkih go-

zdov. Ta pravica je bila vknjižena v korist Rajmunda in pozneje njegovega naslednika Stanislava Jabornika. Kranjska industrijska družba je ravno zaradi te pravice odkupila leta 1873 jeklarne na Slapu, ki so porabile letno okrog 200.000 dvojnih mernikov oglja, da osvobodi gozde tega bremena.

(Izveleček iz knjige Ivana Mohoriča »Zgodovina obrti in industrije v Tržiču« — strani: 87, 88, 89, 90, 97, 118 in 119.)

Miroslav Osojnik

Eniga koratanskega pavra Drabosnjaka razstava

V Likovnem salonu v gradu na Ravnah je bila 1. oktobra 1976 ob 18. uri odprta Drabosnjakova razstava. Priredila jo je Slovenska akademija znanosti in umetnosti iz Ljubljane, pripravil pa jo je znanstveni svetnik pri SAZU dr. Niko Kuret. Pokroviteljica razstave je bila ravska kulturna skupnost.

Lani je minilo 150 let, odkar je umrl Andrej Šuster, po domače DRABÓ-SNJAK, »en paver v Koratanu«, bukovnik, ki je pisal slovensko besedo v rimah in nevezani besedi, prirejal slovenske igre na Kostanjah nad Vrbskim jezerom in prepisoval tisto, kar je ljudi njegovega časa privlačilo in zanimalo.

Rodil se je 6. maja 1768 na Drabosnjah. Od mladih nog je bral in pisal v slovenskem in nemškem jeziku — morda je bil samouk, morda pa je obiskoval ljudsko šolo v Vrbi, pol ure hoda od Drabosinj. Kar vemo o njem, le sklepamo iz ljudskega izročila in iz avtobiografskih mest v njegovih delih, ki jih je dr. France Kotnik rešil propada in pozabe.

Živel je v razburkanih časih Napoleonevega pohoda; morda se je navduševal za Ilirijo. Samotaril je v svoji »paštvi«, v njej pridno prebiral knjige, prepisoval, pisal in pesnil in v njej (po ljudskem izročilu) nekaj časa menda celo imel tiskarno. »Rajme« je koval pri svojem delu, tako pravi v svoji poučni pesnitvi SVOVENJI OBACE, ki je dobila ime po abecedi, ki se trikrat ponovi v akrostihu pesnitve.

Nekoč ga je kovanje rim tako zamotilo, da je pozabil na delo, na vole in gnoj, in so ga voliči sami privlekli do bajte. Kadar je oral, je nosil s seboj papir in pisalo in je na koncu vsake brazde zapisal rime. V svojih verzih je zdaj resen in poučen, drugič šaljiv, pa spet prostodušno robat. Pisal je nedosledno, saj ni imel izobrazbe, v pojoči rožanščini, ki že prihaja v ziljščino. V nekaterih spisih, posebno v Marjinem pasijonu, pa se je že močno približal takratnemu knjižnemu jeziku.

S prijatelji se je rad pogovarjal v rimah, zato so mu pravili »bukovnik«, človek, ki zna brati in celo sam pisati »bukve«.

Opisoval je nemogoče socialne razmere tistih časov, opominjal ljudi k poboljšanju, hvalil pa kmeta, ki je nosil na svojih ramenih vse križe in težave tistega časa.

Pozneje je prišla njegova kmetija na boben, sam se je vdal pijači. To izpričujejo tudi nekatera njegova dela (Spet ena

nova očitna spued zapiance in zavinske bratre; Ena nova pesem od napitah Bratrov).

Dr. FRANCE KOTNIK (1882—1955), znameniti narodopisec iz Dobrij, ki se je uveljavil zlasti s proučevanjem folklorne koroških Slovencev (v raznih revijah je objavil kopico člankov o slovenski kmečki hiši, raznih ljudskih običajih, narodni noši ipd.), je prvi povzdignil Drabosnjaka in ga predstavil slovenski javnosti. Njegovo strokovno zanimanje za naše »starosvetnosti« in velika ljubezen do koroških rojakov sta izrgala temi pozabe »tega porrednega pavra v Koratanu«.

Dr. NIKO KURET (1906), etnolog, od leta 1950 sodelavec, zdaj višji svetnik v inštitutu za narodopisje pri SAZU v Ljubljani, kjer vodi oddelke za ljudske običaje in igre, znan po člankih in razpravah v Slovenskem etnografu, po delih Ziljsko štehanje, Praznično leto Slovencev in drugih, je nadaljeval začeto delo in odkril še marsikaj novega, med drugim (leta 1956 na Kostanjah) tudi Drabosnjakovo Komedijo od zgubljenega sina. Izvirnik hrani zdaj ravska študijska knjižnica, preslikano gradivo pa Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU v Ljubljani. Dr. Niko Kuret s sodelavci nadaljuje začeto delo, ker je prepričan, da je marsikaj Drabosnjakovega še neodkrita, in

hkrati ustvarja samostojen arhiv njegovih spisov.

Pomembno mesto pri odkrivanju Drabosnjaka ima dr. PAVLE ZABLATNIK, ravnatelj celovške slovenske gimnazije, Drabosnjakov rojak, znan narodopisec. Njegova zasluga je, da je SAZU z razstavo prišla tudi v Celovec in tako ob stoletnem spominu dostojno počastila bukovnikovo delo.

Dr. BRATKO KREFT, dramatik, pripovednik, kritik, publicist, režiser, član SAZU, je četrti, ki ga moramo omeniti ob Drabosnjakovem imenu. Živo zanimanje za tega preprostega človeka — kmeta s Koroške, ga je pripravilo do tega, da se je poglobil v njegovo zapuščino. Dr. Kreft pravi o Drabosnjaku, da je koroški Linhart, morda seže celo širše, čeprav ne tako visoko kot Linhart, saj je širil in se zanimal za vse, kar je takrat ljudi privlačilo.

Dr. BRUNO HARTMAN, ravnatelj mariborske Univerzitetne knjižnice, je leta 1970 priredil Drabosnjakovega Izgubljenega sina za oder.

Bogata zapuščina Andreja Šusterja Drabosnjaka še ni povsem raziskana, zbrano in ohranjeno gradivo pa priča, da je bilo bukovnikovo ustvarjanje močan dejavnik v vsakdanjem življenju koroških Slovencev, ki so slovenski jezik takrat preprosto živeli, »se igrali« igre (pasijone) in tako neposred-

S pesmijo na Strojni

Z razstave v študijski knjižnici

no in morda tudi samogibno še nehote poudarili in osmislili živo vez umetnosti, ki najbolj plemenito izpolni svoje poslanstvo, kadar gre od umetnika naravnost k človeku.

Oton Župančič je 1914 zapisal:

»Ne morem si pomagati — jaz bi se z Drabosnjakom še rad srečal. Medlo plapola slovenska misel v nerodno skrotovičenih verzih — in vendar plapola. Slovenska misel: v Korotanu. Duh našega duha je to. Ali se še kdaj razneti v plamen?... Drabosnjak je najmanjših, najnesrečnejših eden. Mučil se je z življenjem, boril se je s pesmijo. Krasoslovca ne bo užitka ob njem. In vendar — dva verza sem našel med množino slabih, silna v svoji preprostosti, dva verza, kakor bi zavalil dve skali. Dve vrsti, tako elementarni, kakor so jih pisali samo še stari svetopisemski preroki. V ti dve vrsti je zgetel svoj in svojih rojakov gnev:

Vino pyje moj foverashnk noi gre prate
jeft
Jas mam pa glih tui doro damam ano
doro vieft.

V teh dveh verzih je Drabosnjak velik. V njih je izražena tragika, ne samo njegova osebna, nego vsega slovenskega Korotana.

Pa vendar: Ali ne bi bilo prav, da bi se enkrat le našel »kak slovenski Drabosnjak«, ki bi pil vino in jedel prate, — dobro vest pa za nameček bi v premislek ter poduk pustil »sovražniku«...

Smotrno urejeno razstavo, ki je bila ljudem na voljo za ogled vsak dan od 1. do 9. oktobra, je že na otvoritvi obiskalo čez 250 ljudi, vseh obiskovalcev v cellem tednu pa je bilo prek 2300. Tako so naši občani dostojno počastili Drabosnjakov spomin in (morda) tudi dokazali, da se živo zanimajo za današnja dogajanja na Koroškem. Saj: Koroška je toliko naša, kolikor jo poznamo in razumemo — zlasti njenih zadnjih 150 let od 1825 do 1975.

Ne pozabimo Cankarja

Veliko je bilo letos proslav, namenjenih Cankarju, včasih še preveč.

Ko pa ta obletnica mine, naj ne bi pozabili nanj, vsakdo naj bi večkrat segel po njegovih delih in nosil s seboj tople in svetle misli njegove besede, kot jih je na otvoritvi razstave ob stoletnici Ivana Cankarja v Črni na Koroškem govoril Aleš Mrdavšič:

Spoštovani tovariš in dragi naš prijatelj Ivan!

Srečni smo, ko prihajaš k nam v goste, potem, ko so te morali priznati g. Kantor z Betajnove, g. Aleksij pl. Gornik, dr. Anton Grozd in vsi številni drugi, ki so se le z besedo in brez dejanj borili »za narodov blagor«. Dopusti, prosim, naj te v imenu vseh nas brez laži, iskreno in pristržno pozdravim.

Hvaležni ti ob prihodu izročamo šopke rdečih nageljnov in belih krizantem. Doživljamo luč dneva, katerega zarjo si ti, mislec, umetnik in filozof, slutil in označeval, ko si v hlapcu Jerneju čudovito prepoznal socialno-revolucionarni Marxov manifest.

Nikoli ne bomo pozabili, da si prišel z vrhniškega klanca siromakov in postal v dolini šentflorjanski naš veliki glasnik.

Mnogo resnic si nam povedal, ostale pa bodo le napol resnice, ker jih ne moremo in ne znamo doumeti v vsej globini.

Zapisal si: Mati, Domovina, Bog.

Pa tudi: Ti, Kalandar — kovač in vsi vi, ki imate v srcu mladost in v pesti moč, — vi glejte: na vaših plečih sloni prihodnost slovenskega naroda, naroda proletarca. Ta narod si bo pisal sodbo sam; ne frak mu je ne bo in ne talar!

Besede so morale biti zapisane in bile so — s tvojo srčno krvjo. Dostikrat si bil

žalosten, jezen, zadirčen, neizprosni in neprizanesljiv, pa si vendarle kljub temu tudi globoko doživljal in čutil sončno lepoto slovenske zemlje. Zapel si ji slavošpeve, kakršnih pred teboj in vse doslej ni bila deležna. Materina beseda ti je pela in drhtela pretanjeno...

Pobožno si hodil za hlapcem Jernejem in učiteljem — idealistom Martinom Kačurjem... Znal si jokati z otroki... Vedel si, da bi se moral opravičiti materi, ki ti je bila vse in najdražje na svetu, toda beseda ni hotela iz ust, in hudo ti je bilo v duši...

Bil si romar in tujec v nebesih pod Triglavom, klicar ubogih, stvarnik lepote in prerok veličastnega socialističnega dne.

Bičal si laž. Ustvaril si toliko svetov, izpovedal nešteto idej, napisal toliko knjig, da te skoroda nismo vredni. Zato se sramujemo, da je potem, ko se je podrl stari svet, med nami še vedno toliko laži, neiskrenosti, farizejstva, komolčarstva, strahopetnosti, frazerstva, koristoljubja in brezbržnosti.

Nekoč si potožil, da si bolj betežen, zavržen, nevreden in nemočen od zadnjega furmana.

Pa kljub šibki postavi si postal velikan, ki je preurejal svet. Postavil si spomenik ubogemu, toda pokončnemu človeku. Postavil si spomenik človeški materi, slovenski besedi, lepoti, revščini človeškega srca. Ustvaril si spomenik človeku, da se ga lahko veselimo tudi čisto sami ob tihih večerih in ne le samo ob tem prazničnem trenutku, ko prihajaš med nas.

Za vse, kar si nam lepega dal, se ti pristržno zahvaljujemo.

Aleš Mrdavšič

Borštnikovo srečanje

Med letošnjimi pokrovitelji Borštnikovega srečanja je bila tudi Železarna Ravne. Korak je bil zavestno storjen, saj so tako ljudje prišli do mnogih kulturnih lepote, ki so jim drugače sicer odmaknjene. Za gledališče je na našem koncu že od nekdaj veliko zanimanje; tu zelo uspešno delujeta dve gledališki skupini — mežiško-prevaljska in ravenska; za takšne aktivne gledališčiške pa je taka akcija celo nagrada in spodbuda za prihodnje delo.

Posebno poživilo so bile predstave za mladino, saj ravno mladi naj bodo oblikovalci našega kulturnega življenja.

Velik odmev so doživele pridige Janeza Svetokriškega, ki jih je pod naslovom EN SREČEN, VESELI INU VSEH TROŠTOV POLN DAN VOŠČIM pridigal Jože Zupan. Šaljiva baročna beseda, polna sočnih prisposodob je razveseljevala poslušalce na Prevaljah, Lešah, Holmecu in Šentanelu.

Na Ravnah je gledališče iz Nove Gorice prikazalo Martina Kačurja; opoldanska predstava je bil zaključena za mladino gimnazije in šolskega centra.

V Mežici pa smo si lahko ogledali najboljšo letošnjo amatersko predstavo — Cankarjevega Kurenta, katerega je za oder priredil Marjan Belina. Predstavo je reži-

MITJA ŠIPEK

50 LET

Mitja Šipek

KRIZA

(nadaljevanje)

Ko je ob koncu prve svetovne vojne versajski plot zrasel tudi na Grablach, se ljudje kar niso mogli navaditi, da sta sedaj tu dve državi in da ne smejo kar tako nakupovat v Pliberk, niti k Božjemu grobu ali na Sveto mesto na romanje, pa ne v Libuče na pivo, niti k Sonvirtu na golaž. Imeli so vse polno ožje žlahte po Podjuni in vsako leto jih je mikalo na letni jarmak pod pliberškim gradom. Nekateri kmetje so imeli in imajo še danes svojo posest v obeh državah, pa je zanje tak plot predstavljal nekaj, česar niso razumeli in ga tudi ne bi spoštovali, če ne bi imeli težav s financarji. Financarji so bili nekakšna obmejna straža in carina obenem. Stanovali so v Šentanelu in so se šteli za gospodo. Bili so oboroženi s puškami, sicer pa kar prijetni in predvsem zelo veseljaški. Niso vedeli, kaj početi, pa so zalezovali vaška dekleta in popivali po krčmah.

Razen te gospode so bili na vasi še drugi veljaki, npr. vaški trgovec, učitelj in fajmošter, ki pa se veseljačenj ni udeleževal. Šentanelski pobi so bili vroči na to gospodo, ker jim je lezla v zelnik, zato je vladal med njimi zelo oster odnos; pa bi jih financarji skupili, kljub temu da so bili oboroženi. Nesreča pa je bila v tem, da se šentanelski pobi niso razumeli z Dolgobrdci, pa tudi z vrstniki s Suhega vrha ne kaj prida. Oč nedeljah je prišlo do manjših ali hujših prask, posebno z Dolgobrdci. Včasih je kdo potegnil tudi nož, kar je rodilo težke in dolgoletne mržnje.

Financarji so po neprespanih in prepitih nočeh polegali po Kramovčevi gorici in za šolo, pa so si šolarji privoščili včasih kar predrzne šale. Financar Jojo, doma iz okolice Karlovca, ni manjkal na nobeni trapariji. Pod nosom so mu štrlele krepke rjavordečkaste ruse, kar ga je delalo mnogo starejšega, kot je v resnici bil. Ko je bilo sonce že visoko na nebu, ga je otročad odkrila, ko je smrčal pod košato lesniko. Pri otrocih ni bil priljubljen, ker je vsakega ozmerjal za smrkavca, pa so šolarji venomer tuhtali, kako bi se mu maščevali. Danes so imeli priložnost. Pepiju je šinila v glavo imenitna misel. »Z drekom ga namažimo«, je predlagal. Predlog so soglasno sprejeli, toda kdo se bo lotil tega nevarnega opravila, kaj pa če se Jojo prebudi! »Se kdo javi prostovoljno?« je baral Pepi. Nihče ni imel toliko korajže, potem pa se je le nekdo domislil: Pvožl bo pravi! Pvožl je bil doma nekje med Šentanelom in Strojno. Številna bajtarska družina se je venomer selila, tako da nikoli nisi vedel, kako bi ga poklical.

Za učenje ni bil ravno navdušen, pač pa za norčije. Gledal je nekoliko šilgasto, zato nikoli nisi vedel, koga misli, če je o kom govoril. Kazal je na enega, gledal pa drugega. Imel je še eno artistsko točko, ki ji noben izmed njegovih sošolcev ni bil kos, prdnil je, kadar je hotel. Tako spretno je požiral zrak, da ga je naložil ravno pravo zalogo in je predelanega spustil,

Korenine njegovih let so v teh koroških bregih, rodna vasica, nevesta, naslonjena nanje, z razgledi na bohoto gorovij in čez mehke valove do večernih slovenskih obzorij.

Bil je dogodek za brzni, brumni Šentanel, ko se je Kolmanov Tevžej namenil v Maribor na klasično gimnazijo. Ta šola z latinščino in Homerjevo grščino je imela dobro veljavo; Plemelj je za svojo ljubljansko vseučiliško matematiko rad imel študente s te gimnazije. Šipkov prefinjeni

jezikovni čut in logična zgrajenost sta sad tudi te šole.

Kod vse si je nabiral svojih petdeset let?

Pustil je šolo, bil je Mitja partizan, na prevalljškem okraju je vodil agitprop in za rojstni dan ravske gimnazije I. koroški festival 15. oktobra 1945.

Potem je bilo treba veliko krepke, žilave volje, da je izpolnil leta študija in se vrnil kot diplomirani inženir metalurgije.

Od vsepovsod so ga rodne korenine vlekle nazaj. Lahko bi bil profesor učenjak. Tudi pisatelj. Tudi gledališki umetnik. Lahko kmet na očetni domačiji, dedini.

Postal je koroški fužinar in njegovo področje v železarni je kontrola kakovosti. Nisem ga čul o plemenitih jeklih, kaj in kako predava metalurgom. Čul sem njegovega Gašperja, pretresljivo kontrolo človeške kakovosti: si ti, pravičnik Vožnik, bolj čist ko Gašper, zgarani preklinjevalec?

Jovita Podgovrnikova ga je portretirala, nenavadnega inženirja z nenavadnim pevskim zborom. S homersko pobožnostjo pojejo šentanelski pavri svoje stare domače pesmi. Včasih je Mitja na dolgih, daljnih potih — toda če ima pevsko vajo zarečeno, prihiti in se zakadi po zdravje v svoje bregje.

Recimo mu voščilo, prijatelji, nageljne dajmo materi — voščimo dragemu človeku, ki je ob stari domači pesmi še zmogel rose v očeh.

dr. Franc Sušnik

ral Franci Končan, glavno vlogo pa interpretiral poklicni igralec Silvij Božič, kar spet dokazuje, kako je lahko sodelovanje med amaterji in profesionalci uspešno.

Z monodramo Jaz sem gospa Marija (delo je napisal Peter Božič) se je predstavila Jerica Marzelova, ki je v gimnazijskih letih obiskovala našo gimnazijo. V ta program se je vključilo tudi gledališče ljudske vstaje.

V raznolikem programu je vsakdo našel nekaj zase; bili so tudi taki, ki nobene predstave niso zamudili. Prav je tako, da taka kultura zaide tudi v našo dolino, saj sta fužinar in knap vedno imela posluh za lepoto. Še bolj prav pa je, da drugi spoznajo naše kraje in ljudi, ljudi, ki še niso presiti umetniške besede, ampak še znajo uživati v lepem.

če je bilo treba. To umetnijo je spretno izrabljaj v sili.

Takrat je bila kaznovalna politika v šoli zelo pestra in izvirna. Za navaden prestopnik si moral nastaviti roko in učitelj te je frenil z ravnilom ali brezovo šibo po koncih prstov. Isto težo kazni je pomenilo, če te je pocukal za »ta sladke« ali ti navil ušesa. Dekleta so bila redkeje tepena, zato so pa večkrat stala ali klečala v kotu. Za težje prestopnike so bile tudi kazni težje. Če si dobil meter skozi rokave in si stal pred vsem razredom kot križani razbojnik, iz nosa pa se ti je cedil smrkelj, se je seveda ves razred krohotal. Čudno, s temi inkvizicijskimi metodami je učitelj nehote vzbudil v otroških dušah nekaj živalskega. Namesto da bi s tovarišem sočustvovali, so se mu še smejali in ga s tem mučili bolj, kot pa če bi padale klofute.

V skrajnih primerih pa je zažvižgal pas po zadnjici, ampak po goli, pri tem se je morala žrtev obrniti stran od razreda zaradi moralnih razlogov. Pvožl je bil med težjimi prestopniki običajno največkrat tepen, pa ni čudno, da je izumil tako obrambno sredstvo. Že po prvem udarcu, včasih pa že prej, je skuhal takega, da se je rablju kar stemnilo pred očmi, kot da je pred njim eksplodirala dimna granata. Ta umetnost ga je večkrat rešila nadaljnega trpinčenja. Pvožlu predlog sicer ni bil povsem všeč, popolnoma ga pa le ni zavrgel. »A tistemu«, je pokazal na spečega Joza, pogledal pa Korla, tako da se je ta pri priči pobral z bojišča.

Rečeno — storjeno! Ker so se po gorici pasle kure, ni bilo težko priti do materiala. Pvožl je odlomil košček lesa in pomešal po svežem kurjeku, potem pa s to palčko previdno božal po Jozovih rusah. Bil je pripravljen, da odskoči, če bi Jozo le odprl oči. Otročad je stala v polkrogu okoli hudodelca in pripravljena na beg čakala, kako se bo končalo. Masaža se je posrečila in otročad se je zopet zgrnila v razred, vendar to uro ni in ni bilo miru. Že štirje obsojenci so stali v kotu in, namesto, da bi imeli solze v očeh, so se jim obrazi krivili od pritajenega smeha. Obračali so se proti Pvožlu, ki je sedel v klopi povsem miren in z najbolj nedolžnim pogledom strmел v učitelja.

Zunaj pod lesniko se je Jozo počasi prebudil. Navajen je bil neprijetnega vonja v ustih po prelumpani noči, toda tako neprijetno kot danes mu nikoli prej ni bilo. Posumil je, da se je ulegel v kurjak, zato se je sunkovito dvignil in preiskoval hlače in suknjič, pa ni bilo nič. Napotil se je proti Kramovcu, se obračal in vohal na vse strani kot lovski pes, ki je izgubil sled za divjačino. Med tem je že prišel pred kletna vrata, kjer je srečal postarnega gospodarja: »Oče, davaj mošta, celi svet po drek smrdi«. Še preden pa je gospodar natočil vrčke, je Jozo slučajno potegnil z roko pod nosom in odkril sabotažo. Posvetilo se mu je tudi, kdo bi mogel biti saboter in že je pridivjal na šolska vrata in jih s truščem odrinil. Pvožl je že nabiral zrak, pa ne zaman. Baje si je Jozo pri priči obril brke, pa tudi šolarjev ni več zmerjal.

Tista leta se je razpaslo tihotapstvo. Tihotapci — šmuglarji so bili že kar poklicni. Tihotapljenje se je izplačalo. Tihotapili

pa so saharin, kamenčke, municijo, sladkor in celo sol iz Avstrije, tja pa so gonili živino — vole, krave in konje. Tam se je živina mnogo bolje prodajala. Tihotapci so bili skoraj vedno najeti, le malokdaj so delali na svojo roko. Tak najemniški posel pa je bil sila nevaren, posebno potem, ko so mejo zasedli graničarji, povečini vojaki iz Srbije, ki niso poznali šale. Če se nisi ustavil na klic, je počilo. Odškodnina za tihotapljenno blago je bila zelo skromna in organizatorji so izsiljevali tihotapce ter jim grozili, da jih bodo izdali, če ne pristanejo na pogoje. Tihotapci so bili večinoma nezaposleni delavci, posebno potem, ko je prenehal delati rudnik in ko je holcernija šla rakom žvižgat.

Kvačnikov Juri je bil orjak. Živel je na majhnem, silno strmем gruntu skupaj s svojo materjo. Vse pridelke je bilo treba znositi v košu ali kako drugače na ravninah, po teh strminah tudi žival ni prilezla brez nevarnosti. Zemlja ni dala kruha niti za enega, kaj šele za dva, pa se je Juri, ki je bil blizu meje, lotil šmuglarije. Doma niso imeli vpredne živine, zato se je v brano vpregel kar sam in postarna mati je abvala brano, da ni zdrsnila z njive. Ker je bil tako utrjen, mu je bilo šala nositi 150-kilsko vrečo soli čez dva obmejna grabna, poznal pa je tudi vsako stezico.

Za večje tihotapske akcije je bilo treba delo organizirati. Po hlevih okoliških kmetov se je stalež živine hitro spreminjal. Naenkrat so se na njivi pojavili okrogli voli, v ogradi pa sta se pasla po dva mlada žrebca. Vsi so vedeli, da jih hiša ni mogla kupiti, saj ni imela s čim, toda nihče ni spraševal; vsakdo je vedel, da se tam pasejo »avstrijci«. Ob prvi priložnosti bodo odšli službeno v inozemstvo. Akcija se je pričela v vaški gostilni. Tam se je najprej pojavil organizator — edini, ki je imel od podviga dobiček. Potem je prišel posrednik, ki je kupčijo izpeljal in dobil tudi zadnja in natančna navodila, kam naj živino dostavi, kdo bo tam čakal, da jo bo prevzel in vse druge podrobnosti. Pravih tihotapcev pa običajno nihče ni

videl. Ti so, potem ko so dobili natančna poročila o premikanju obmejnih straž, akcijo izpeljali v eni noči. Pri kmetu zbiralcu so prevzeli »avstrijce« in jih po skrivnih poteh vodili do meje. Živino so takoj spravili čez mejo, če pa se je kaj zataknilo, so tudi vedeli, v katero štalo jo morajo kar najhitreje skriti. Vedno to ni bilo mogoče, pa se je zgodilo, da so šli voli ali konji v izgubo, tihotapci pa v zapor. Tega so bili itak navajeni, saj so se tam srečevali povečini sami stari znanci. Nekaj dni aresta je pravemu šmuglarju zelo prav prišlo. Stradal ni, v pisani družini samih prekaljenih tihotapcev pa se je še tak začetnik naučil čuda stvari, tako da je po nekaj takih tečajih postal pravi mojster tihotapstva.

Financarji so bili večji del tudi zelo podkupljivi, posebno stari šmuglarji so jih poznali do dna duše. Cene za usluge so bile tako rekoč javne in pri tihotapski kupčiji so bile vštete že kar v ceno. Sukale so se pa med 20 in 40 odstotki vrednosti tihotapskega blaga. Zato je oblast tej igri naredila konec. Financarji so nenadoma izginili iz vasi, na meji pa so se pojavili graničarji. Nihče jih ni razumel, saj so govorili le srbsko, šentanelce, ki so bili vojni obvezniki, so sicer pošiljali k vojakom čim dalje, večji del na bolgarsko in albansko mejo, vendar se nobeden ni kaj prida naučil srbohrvaščine, saj so se s sovojaki in z oficirji zelo slabo razumeli.

Takrat je vladala čudna zmeda, ki je imela korenine še iz let pred prvo svetovno vojno. Naše fante, ki so prišli služiti vojaški rok v divjino, so tam imenovali kar švabi in zanje niso našli lepe besede. Kako bi jo tudi. Dobro so še pomnili švabe, ki so pustošili med prvo svetovno vojno in so zanje vedeli samo to, da so prišli nekje s severa in da so sovražniki. Tako so prišlekom s severa tudi sedaj, posebno še, ker njihovega jezika niso razumeli, rekli kar švabi. Nič bolje ni bilo pri nas. Staroavstrijski režim, ki se je znašal nad slovenskimi vojaki v njihovi armadi, so znali tako impregnirati v kosti in možgane, da so se še dolgo po vojni ljudje bali

Kmečka idila

govoriti karkoli o politiki, o Srbih pa so vedeli samo najslabše. Spomnim se, ko je oče venomer ponavljal obešenjaško šalo iz vojnih dni: »Le nič se ne boj, bratec, samo glavo bova odrezala«. Pri tem je mislil na srbsko vojsko, ki je bila strah in trepet »Francjožefovih« junakov. Da se ne bi kdo predal srbski vojski, so o njej širili tako propagando — da samo glave režejo preč. Še dolga leta po vojni je bil ta strah v ljudeh, čeprav smo živeli skupaj z njimi v državi SHS. In nenadoma so se pojavili na meji, vsi so se pričeli bati za glave.

Šentanelci so se novih gostov na meji počasi privadili, šmuglarji pa kljub temu niso izumrli, obiski onstran meje tudi ne, prav tako pa so fantje z one strani še vedno hodili v vas k jamniškim dekletom. Nekega dne pa se je zgodila nesreča, ki jo bodo Šentanelci in vsa okolica pomnili še sto let. Graničarji so ustrelili vasovalca, ki je po prepovedani poti prišel k dekletu na našo stran.

Komisije so tekale gor in dol vzdolž meje, raziskovale in pojasnjevale, vendar je bilo vse to opravilo le blažev žegen. Pravijo, da je do umora prišlo prav zaradi ljubosumja, ubiti mladenič in ubijalec sta oba rada videla brhko Jamničarko. Okoli tega dogodka so se pletle prav neverjetne in grozljive pripovedi. Ker je bil ustreljeni na našem ozemlju, so ga naparali pri obmejnem kmetu, oblasti pa so razpravljale kako bi ga legalno spravili domov. Razprava pa ni dočakala konca. Ponoči je na vrata mrliške sobe potrkala skupina krepkih možakarjev. Brez mnogo besedi so dvignili truplo ubitega in izginili v noč — čez mejo. Za čuvarje meje je bil to že drugi škandal v nekaj dneh. Dogodek pa je imel hude posledice. Razpoloženje napram graničarjem se je zaostriilo do skrajnih mej. Še vedno živ strah iz pripovedi o krvoločnih Srbih se je še povečal, tako da so se jih izogibali vsi daleč naokoli. Tista leta je nacizem v Avstriji že držal v rokah skoraj vse vzvode in peta kolona na naši strani je imela polne roke dela. Ta dogodek in pa velika beda sta jim tako prav prišla, da so vse skupaj ogrnili s politično tenčico in tako z rožicami postlali pot bodočim okupatorjem.

Minila je zima in nova pomlad je posijala v Šentanel tako prijazno in toplo, da so ljudje na neprijetne dogodke počasi pozabljali. Bližala se je velika noč in žegnane. Cerkvene praznike so Šentanelci komaj čakali in jih tudi slovesno proslavljali, saj drugih praznikov itak ni bilo. Vidov dan je bil edini državni praznik, vendar ga niso niti najmanj spoštovali. O njem so slišali le v šoli in nikoli več. Zato so se cerkvenih praznikov oklepali z vso močjo, saj je bil tak dan dela prost. Starejši so si malo odpočili, mlajši pa so se zbirali na vasi in zaplesali, zvečer pa so se podali v svate.

Priprave so se pričele že takoj po pustu. Najlepša navada, ki pa je danes popolnoma izumrla, je bilo oznanilo za praznik. Vaški pobi so imeli svoje strelsko društvo. Na parobku nad Marinom je stala lesena stavba »šisuta« in v njej je bilo skladišče najrazličnejših naprav in pribora ter smodnika za možnarje. Možnarji so bili liti ali kovani, različnih velikosti in

težki od pet pa do petdeset kil in več. Strelci so bili sami neporočeni fantje; če se je kateri obabil, je moral zapustiti mesto pri strelcih mlajšemu. Strelci so nosili bele predpasnike. Zakurili so ogenj v varni razdalji in v žerjavico položili »kuščerje« — železnemu batu podobne kose železa, ki so bili nasajeni na dolgem drugu. Možnarje so smeli nabijati le starejši strelci, kajti opravilo ni bilo čisto brez nevarnosti. Točno določeno količino smodnika je vsul v odprtino možnarja, nanj pa naložil papirja in kose opeke ter vse skupaj trdo potlačil. Ko so bili možnarji nabiti, so jih razpostavili po določenem vrstnem redu na kamnito podlago. Parobek, kjer je stala šisuta, je bil na kamnu, kajti za popoln učinek je moral imeti možnar trd »žvak«. Na vžigalno odprtino možnarja so nasuli še smodnika, včasih pa so smodnik nasuli še med blizu stoječe možnarje in tako dosegli, da so se prižigali sami drug za drugim, če si prižgal prvega. Žareči kuščer si prislonil na smodnik ob vžigalni odprtini in naenkrat je zagrmela salva topičev. Prve salve so počile že na večer pred praznikom. Ko je Rudl — dolgoletni član strelske družine in pobovski cehmošter — trjančil fajrant, so pričeli pokati tudi topiči.

Trjančiti je znal najbolje Rudl. Iz vseh treh zvonov je izvabljal tako zapletene, pa vendar prijetne glasove, da mu nihče ni bil kos ne v Šentanelu in ne v okolici. Ni znano kje se je naučil trjančiti. Trjančenje in mlačev s cepci sta imela nekaj skupnega, oboje pa je očitno zahtevalo silno prefinjen posluš, ki ga Rudl ni nikoli manjkalo. Rudl se je celo noč pripravljaj na prvi strel, ki je zagrmel, še preden je petelin zapel. Ob treh zjutraj se je strela zemlja, ko je Rudl prižgal največji možnar in ob tej uri se je pričela velika noč. Vsa vas je bila pokonci in nihče več ni zaspal.

Rudl je bil zares poštvovalen. Strelci so sami zbirali sredstva za nakup smod-

nika med farani pa tudi zunaj fare. Rudl si je oprtal rdečo žametasto torbo, ki jo je dobil kdo ve od kod, menda pa je prišla s fronte, in se z njo in pajdašem podal po kmetijah za »purbli pobirat«. Čeprav je bila kriza na višku in denarja ni bilo, so počasi le nakapali v rdečo torbo kovanci, Rudl pa se je vmes pogreval s črničevcem in lesnikovcem. Posebnih težav ni bilo, ker so bili ljudje navajeni dajatev, ki jih ni bilo mogoče odreči. Jeseni je fajmošter pobiral berno, spomladi pa Rudl za purbl. Rudl je bil tako vnet pri nabiralni akciji, da niti opazil ni, kdaj je prestopil državno mejo. Ko sta s sopotnikom Cirilom ugotovila to usodno zмотo, sta pričela razmišljati, kako bi se izmotala, kajti illegalen prehod čez mejo je pomenil nekaj dni zapora ali pa še kaj več. Nista vedela, koga bosta najprej srečala — avstrijske žandarje ali naše graničarje. Rudl je znal nekaj nemških besed še iz stare Avstrije in prav toliko srbskih iz vojaških let, zato se je odločil za kompromis. Ko sta tako hodila, vsa zatopljena v razmišljanje, ju ustavi patrula z naperjenimi puškami. Rudl se ni spoznal na šarže, ne na naše, ne na avstrijske in je prvi zastavil »pite novac za purbl, bema vejko nuoč šiesn«. Možje postave so se spogledovali, niso razumeli ničesar, pogledovali so čudnega tihotapca z rdečo torbo, rdečeličnega in s košatimi brki. Nekaj časa je trajala zmedena tihota, nato je Rudl ponovil apel v mednarodnem jeziku. Ko je segel še v torbo in izvlekel pest drobiža, je beseda novac zadela cilj. Izkazalo se je, da sta že drugič ilegalno prestopila državno mejo, tokrat iz Avstrije v Jugoslavijo, in naletela na našo patrulo. Končalo se je brez posledic, ni pa znano, ali je padel kakšen novac v rdečo torbo. Danes ni več sledu o šisuti. Možnarje in kuščerje so zvozili v staro železo, Rudl je umrl, le slike na steni Marinove gostilne še govorijo o lepih starih časih v Šentanelu.

Velika želja Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca

Kakor že večkrat, tako sva tudi nekega lepega pomladanskega dne v letu 1947 šla s pokojnim Vorancem, velikim revolucionarjem in pisateljem po makadamski cesti iz Guštanja v Kotlje, se pogovarjala o tem in onem in se počasi bližala njegovemu toliko ljubljenu in opevanemu Prežihovemu vrhu. Po dveh urah počasne hoje sva prišla na vrh, na njegov dom. Tam sva pogovor nadaljevala še ob kupici mošta in obujala spomine na najino skupno delo v ilegali. Ko sva že globoko posegla v te grenke spomine, je nekoliko umolknil, se zamislil in prešel na čisto drug razgovor, zopet na njegov rojstni kraj, na katerega nikoli ni nehal misliti, saj ga je resnično ljubil in cenil. Globoko je vzdihnil in začudeno sem ga pogledal. Kaj naj ta vzdih pomeni? On pa je dejal dobesedno takole: »Veš, Ivan, rad bi dočkal dan, ko bo do Kotelj speljana asfaltirana cesta, ko bodo Kotlje dobile svoj vodovod, — presrečen bom takrat.«

Njegovi rojaki in soborci s prelepe Koroške smo dočakali ta srečni dan, uresničila se je Vorančeva velika želja, imamo vodovod in asfalt, toda naš veliki mislec žal tega ni dočakal. Omahnil je v mnogo pretrani grob. Mi vsi smo dolžni, da se večkrat poklonimo njegovemu spominu, saj je med nami vedno in povsod njegova misel: »Ljubi svojo rodno grudo bolj kot samega sebe, bodi pripravljen vedno se zanjo boriti in če je treba, tudi umreti.« To je bil njegov veliki moto! Globoko ga spoštujemo, saj je s svojim izvirnim pisateljevanjem poskrbel tudi za naš bodoči rod in nikoli ne bo pozabljen!

Ker sem že načel vprašanje o cesti do Prežihovega vrha, bom dosleden in zapisal še tole, kar sem doživel pred kratkim, ko sem se bližal Zadružnemu domu v Kotljah. Že od daleč sem videl, da pred Zadružnim domom stoji gruča izletnikov z nahrbtniki na ramah. Prišel sem bliže, se ustavil in prisluhnil razgovoru, ki ga je

imel neki domačin, starejši možakar, s to gručo izletnikov. Z rokami je nakazoval smer in takoj mi je bilo jasno, da želijo ti izletniki zvedeti, kje se pride do Prežihovega doma. Tudi sam sem pristopil in poslušal starega Hotuljčana, kako po naše in na nenavadno zamotan način prikazuje izletnikom pot do Prežihovega vrha. Naj navedem njegove besede: »Pojte grta do vrha, na desno je cerku, na levo pojte dve-sto metrov ob gnoju, pa prva cesta desno je ta prava!« Ob tej čudni razlagi sem kar malo zardel. Bilo mi je nerodno, ko je možakar pri nakazovanju poti proti Prežihu omenil pot ob gnoju, ki ni ravno okras tega kraja, zato naj pojasnim stvar z mojega vidika.

Kmetijsko posestvo »Šrotnek« (last za-druge Prevalje) ima naložen gnoj prav ob cesti, ki pelje na Prežihov vrh. Izvedel sem, da ta gnoj oziroma smrad, ki ga povzro-ča, dela že več let hudo kri in jezo pri do-mačinih, ker daleč naokoli smrdi in kvari estetski videz tega kraja, česar pa si naš Voranc ni zaslužil. Po cesti mimo Zadružnega doma in gnoja pa z dneva v dan ho-dijo turisti in ljubitelji našega velikega si-nu, Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca.

Dovolite mi, da v interesu vseh Koroš-cev, v interesu turizma pri nas in iz estet-skega videza predlagam, naj se gnojišče premesti v kako globačo onstran hleva in tako zadovolji želji vseh domačinov, ki že leta niso zadovoljni, ker morajo vohati ta smrad.

Ajnšek

Bilo bi tudi lepo in prav, da bi sedaj, ko turisti, domačini in mladi množično obi-skujejo dom našega revolucionarja in na-prednega pisatelja, ki je prisluhnil ljudstvu

in zanj pisal, delal in umrl, cesto, po ka-teri hodijo, nekoliko zakrpali in ji dali vi-dez našega prizadevanja in priznanja vel-kemu piscu. Ivan Kokal »Imre«

Štirje rodovi na »Prežihovini«

NOVA CESTA NA STROJNO

(Ob otvoritvi 9. 10. 1976 je spregovoril predsednik sklada)

Ponosni smo, da lahko krajevni praznik Raven proslavimo tudi z delovno zmago — z dokončno modernizacijo avto ceste Ravne—Strojna.

Ta prispevek je le del naših skupnih uspehov, ki so iz leta v leto večji in so namenjeni kar najhitrejšemu razvoju ob-čine.

Objekt, ki ga izročamo prometu, je iz-rednega pomena. Povezuje področje Stroj-ne, Zelenbrega, Tolstega vrha in Stražišča, kjer je 112 kmetij ter 76 delavskih dru-žin. Razen zaposlenih delavcev, ki se vo-zijo z avtobusom, je tudi več kot 70 šolo-obveznih otrok, za katere je redna avto-busna zveza še kako potrebna.

Cesta je dolga 6 km. V treh letih je cestnemu skladu uspelo kljub skromnim finančnim sredstvom glavna dela zaključi-ti. Rekonstruirali smo kolovoz, in sicer utrdili podlago, razširili cesto na 4 m, po-ložili odtočne cevi ter asfalt v obeh pla-steh. Na prvih dveh km smo uredili tudi mostove in podporne zidove, na zadnjih 4 km pa je to potrebno storiti v prihod-njem letu.

Zaradi skromnih finančnih sredstev smo odstopili od zelo zahtevnega projekta, ki je bil izdelan leta 1973 s predračunsko vred-nostjo 512 milijonov starih din, kar bi se-veda po današnjih cenah gradbenih del predstavljalo približno 800 milijonov sta-rih dinarjev. Zato je cesta skromnejša, a vendar zadovoljuje današnje potrebe.

Dela so do danes veljala:

Pričetek del leta 1974 — 502.310 din
Leta 1975 — 905.598 din;
Leta 1976 — 2605.216 din;
Celotna rekonstrukcija znaša 4.013.125 din.

Številke niso povsem točne, ker še ni izdelan končni obračun letošnjega izvajal-ca KOC Velenje, vendar bistvenih spre-memb ne bo.

V letošnjem letu smo imeli likvidno pla-niranih sredstev za ta objekt le približno 900.000 din, ker pa nam je KOC Velenje nudil kredit (za dokončanje tega objekta), smo se odločili, da ga najamemo. Odloči-tev je bila vsekakor pravilna, ker smo de-la dokončali in s tem zavarovali cesto pro-ti raznim škodljivim vplivom. Poleg cest-nega sklada občine Ravne, ki je nastopil kot glavni investitor, so k investiciji pri-spevali tudi Železarna Ravne, Gradbeno podjetje Dravograd in GP Stavbenik Pre-valje ter krajevna skupnost Ravne na Ko-roškem.

Vsem najlepša hvala!

Danes predajamo cesto Ravne—Strojna v uporabo krajevni skupnosti Ravne z že-ljo, da bi jo vzdrževala po najboljših mo-čeh, tako da bo uporabna čim dlje, in da bi bilo na njej kar najmanj nesreč.

Jože Logar

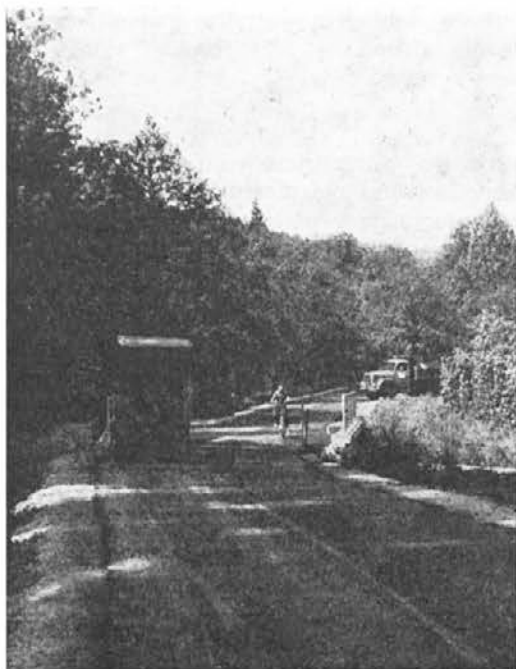
TOVARIŠICE IN TOVARIŠI!
(zahvala ob prevzemu ceste)

Za me je posebno doživetje, da lahko kot predstavnik krajanov prevzamem so-dobno urejeno cesto Ravne—Strojna.

Vsi vemo, da je predaja ceste od cest-nega sklada — kot investitorja — pred-stavnikom krajevne skupnosti, ki prevze-ma dolžnost, da bo cesto vzdrževala in da-lje zastopniku krajanov, pač ceremonial, ki je ob takih priložnostih v navadi, ven-dar to ni pomembno. Mnogo bolj pomemb-no je dejstvo, da je naš kraj dobil sodobno urejeno cesto, kar je za nas vsekakor ve-lika pridobitev. Cesta je osnovni pogoj za

Zvonovi na Selah na Koroškem

(Avstrija)

Asfalt do Strojne

napredek kraja. Povezava z dolino, s centrom, vzdrami še tako oddaljen, zakoten in odročen kraj iz stoletne zaostalosti. Mirno lahko trdim, da bo šel razvoj tudi na našem koncu svojo pot, kajti prvi rezultati so že vidni. S to slovesnostjo zaključujemo obnovo ceste Ravne—Strojna, vemo pa, da je bila ta cesta že nekaj let usposobljena za sodoben promet; podaljšana je tudi z gozdnimi cestami do večine kmetij in — uspehi niso izostali. Lahko že govorimo o omejenem odseljivanju kmečkih ljudi; mnogi, ki so zaposleni kjerkoli, so si zgradili, oziroma si gradijo hiše v našem kraju. Obnavljajo se kmečke hiše, niso redki primeri, kjer gradijo nove, obnavljajo se gospodarska poslopja in drugi objekti, ki so nujni za sodobno kmetijsko proizvodnjo. Kdor tega ne verjame, naj si ogleda! Nobena utopija ni, če trdim, da bo tudi v prihodnje šel tu razvoj svojo nezadržno pot naprej.

Poleg gospodarske koristi ima ta cesta tudi svoj politični pomen. Krajanom dokazuje, da skupnost ni pozabila nanje, saj jim je odmerila precej sredstev, ki jih ima za urejanje komunalnih dejavnosti.

Ker zastopam krajanje, imam seveda tudi dolžnost, da se v njihovem imenu najlepše zahvalim vsem, ki imajo pri tem zasluge.

V prvi vrsti se zahvaljujem SO Ravne, ki je sprejela to gradnjo v svoj program in jo dala tudi na prvo mesto!

Nadalje se zahvaljujem predstavnikom cestnega sklada; še posebej bi rad omenil predsednika, ki si je za to gradnjo zelo prizadeval!

Zahvaljujem se tudi predstavnikom krajevne skupnosti!

Posebna zahvala gre Železarni Ravne, ki je globoko segla v žep in s tem dokazala, da ni pozabila na svoje sodelavce, katerih tudi na tem koncu ni malo. S tem je omogočila udobnejšo vsakdanjo pot na delo!

Vse v imenu krajanov vljudo vabim, da tudi v prihodnje ne bi izgubili stika z nami!

Vsem uporabnikom ceste želim, da bi bila za vse res zadosti široka in bi na njej varno vozili!

Ajnžek

Moj obisk leta 1975 je bil namenjen prijaznemu kraju pod Košuto, in sicer Selam na Koroškem (951 m) v Avstriji. Ta idilična vasica leži na visoki planoti sredi Karavank. Iz Celovca te pelje pot skozi Borovlje, kjer je leta 1945 padel od sovražne krogle zadet naš domačin Štefi Trbovšek. Tu je tudi pokopan. Od tod te pot vodi po lepo speljani cesti skozi Bajtiše (545 m). Proti Selam postane cesta precej strma. Nemci imenujejo ta kraj Zell Pfarre. Kraj je popolnoma slovenski, saj na tamkajšnjem pokopališču nisem našel niti enega nagrobnika z nemškim napisom — vsi so slovenski. Pri stari cerkvi na Selah sta vzdani dve plošči s sledečimi napisi in fotografijami

Na levi:

POLOŽILI SO DAR DOMU NA OLTAR
OBGLAVLJENI NA DUNAJU
DNE 29. APRILA 1943

Sledijo imena: od kod so bili doma, kdaj so bili rojeni: Dovjak Ivan, Borovlje, Gregorič Franc, Sele cerkev, Kelih Florjan, Sele-Sajda, Kelih Urh, Sele-Sajda, Pristovnik Franc, Sele cerkev, Pasterk Jurij, Lobnik, Weinzierl Franc, Suha pri Reberci. Pripis: NAJ VAM BO LAHKA SLOVENSKA ZEMLJA!

Na desni spet imena in slike obglavljenih, obglavljenih zato, ker so bili proti nacizmu, ker so bili Slovenci:

Franz Weinzierl, eden od trinajsterice, po domače Markučev Franči je bil pesnik. Zapisal je:

»Vzdrami se koroški kmet, dozorela je doba, če drag ti dom je in tvoj svet, da ga ne uniči zloba.«

V stolpu stare cerkve pa visi najstarejši zvon na Koroškem, ki ga zaradi starosti niso sneli niti v prvi niti v drugi svetovni vojni. Ulit je bil leta 1346. Prepričati sem se hotel, kaj se je zgodilo z zvonovi iz Sel med prvo in drugo svetovno vojno, zato sem obiskal župnika te župnije g. Alojzija Vautija, ki mi je rade volje dal na razpolago zelo dobro vodeno cerkveno kroniko, iz katere sem potem dobil vse potrebne podatke. Seveda mi je še sam povedal veliko zanimivih stvari.

Rodil se je 18. 6. 1887 v Šmihelu pri Pliberku. Drugo leto bo torej star 90 let. Kljub temu pa je še vedno čvrst in čil, le vidi slabo, tako da mora evangelij, ki ga bere pri maši, napisati z velikimi črkami na lepenko. To faro upravlja že 60 let. Kljub visoki starosti še vedno poučuje verouk v prvem razredu osnovne šole ter še ne namerava iti v pokoj, ker ne ve, kaj bi kot upokojenec počel in kam bi šel. Povedal je tudi, da je včasih v tem kraju bilo več ljudi (1100) kot sedaj (950). Ljudje pač odhajajo za zaslužkom v mesto.

Jože Šircelj piše v »Koroških znamenjih«:

Gospod Vauti je najprej postregel s kratkim zgodovinskim pregledom. Te kraje so v desetem stoletju napadli Avari. Ljudje so pred njimi bežali v gore. In tako v listini že leta 1263 zasledimo ime Selle. »V 15. stoletju je naš mali zvon že

pell« poudari župnik. Ko so Turki napadali Koroško, so prišli tudi do Sel. Ljudska pripovedka pravi, da se je zvon tedaj sam od sebe oglasil. No, in leta 1364 je selska cerkev že dobila pravico pokopavati ljudi. Župnik je v devetdesetem letu. Pokonci hodi. Glas mu je nenačeto od let. Pripoved se mu ne pretga. V Selah je 60 let s prekinitvami, ki gredo na rovaš njegovega slovenstva ali bolje: na rovaš tistih, ki so Slovence hoteli zatreti (in ki to še zmerom žele in včasih celo povedo, da žele).

»Ko sem prvič prišel sem, na faro, je držala iz Borovelj le ena sama gorska pot.« Hribe v svoji župniji je nič koliko-krat oblezel, poslušal male in velike grehe, dajal odveze, deval v poslednje olje, tolažil in bodril.

In bil preganjan. Začelo se je po prvi svetovni vojni, ko se je pripravljala plebiscit, ko so se bili boji za Koroško.

»Januarja 1919 so me že gnali v Celovec, tam sem bil nekaj dni zaprt.« Ko se je izjalovila jugoslovanska ofenziva, ko je padla še zadnja postojanka, ko se je nadporočnik Vutej umaknil iz Sel, je Alojz Vauti moral bežati. Štiri tedne se je skrival pri kmetu Košutniku. Potlej je prišla nova ofenziva in vrnil se je v Sele. »Lepo je bilo,« reče, ko govori o plebiscitni dobi. »Po plebiscitu pa smo se še kar nekako živeli v novi položaj.«

Potlej je Avstrijo zasedla Hitlerjeva vojska. Že leta 1940 so Vautija zaprli, dva meseca je sedel za rešetkami. Zatem izgon na Zgornje Štajersko. Tja so ga čez čas gestapovci spet prišli iskat. »V Celovcu sem bil dobro leto v preiskovalnem zaporu.«

Januarja 1944 zaradi pomanjkanja dokazov oprostilna sodba, vendar trnove poti še ni bilo konec; pri priči so ga izgnali iz Koroške. Po poskusu atentata na Hitlerja je bilo spet po njem. Graz, Dunaj, Berlin, zapori, zapori. Sodil mu je zloglasni Freisler, taisti, ki je dal obglaviti trinajst selskih žrtev. Arestant. Na Plötzensee. Zima. Devetindvajset dni na poti, peš. V lesenih coklah. »To je bilo najhujše,« zavzdihne župnik. »Prestrašeni, zmrznjeni smo ležali kar na tleh, v Nürnbergu smo doživeli grozno bombardiranje. Konec aprila pa so nas gnali — kakih tri tisoč nas je bilo — proti Dachauu. Bil sem z močmi na koncu. Usedel sem se in nisem mogel več vstati. Potlej so nas osvobodili. To je bila moja odiseja.«

Vautijevo trnovo pot skušam spraviti v okvir časa. Ja, slovenska duhovščina je bila praviloma na črni listi germanizatorjev Koroške. Neposredno je sodelovala v politiki, kandidirala na volitvah. Tako sta bila po plebiscitu deželna poslanca župnika Vinko Poljanec in Janko Starc. Duhovščina je imela vodilno vlogo v političnih in kulturnih organizacijah koroških Slovencev, v založništvu in publicistiki.

Tudi zato, ker je bila v tedanjih časih — razen učiteljstva, redkih srednješolskih profesorjev in nekaj zdravnikov — edina slovenska inteligenca. Povrnimo se k župniku Vautiju. Pred nedavnim se je vrnil z

Južne Tirolske. In takoj je zapisal pa objavil svoje vtise in doživljaje. Vsako leto hodi na morje, na Rab, Pašman, v Lovran; tudi o teh popotovanjih je pisal.

Zdaj pa za pokušino odlomek iz njegovih spominov na leta nacistične vladavine: »Sedel sem v pisarni pri mizi ob kupu matičenih knjig; sestavljal sem iz njih rodovnike za arijska dokazila. Taka dokazila je oblast zahtevala, da si z njim dokazal, da nisi judovskega porekla. Takrat sem imel še dobre oči in prakso, da sem znal poiskati in brati tudi slabo pisane in obledele spise. Zaslišim v veži korake in nato močno trkanje na vrata. Vstopijo trije močni dedci, vsak z aktovko pod pazduho.

Šmentani agentje, kako nadlegujejo ljudi in jih še dostikrat ogoljufajo. Taka misel mi šine v glavo — moram se jih čimprej odkrižati! Vstanem in odločno rečem: »Zastonj prihajate! Ne kupim nič! Ne rabim ničesar in tudi denarja nimam!« Spogledali so se. Nekaj časa nihče ni kaj črhnil, potem pa so segli v žepe in mi pokazali izkaznico: »Geheime Staatspolizei.« Kot vidite, zna župnik Vauti nazorno, sočno, ljudsko pripovedovati.

Sicer pa je zdrav, le malo ga daje bronhitis. In še zmerom piše. Kaže, da ima gospod župnik Vauti še veliko povedati in teh izpovedi noče zamolčati, marveč jih spravlja na papir.

Z župnikovim dovoljenjem sem se povzpел v stolp stare cerkve, kjer visi najstarejši zvon na Koroškem. Tudi fotograf Josef Presl iz Celovca je bil zraven, da bi posnela ta zvon, toda, žal, ni nama uspelo. Prepisal sem z zvonov vse, kar na njih piše.

Stari, mali zvon

List »Koroški Slovenec« je poleti 1922 prinesel sledeči opis malega zvona. Mala in preprosta je selska cerkev, a nekaj znamenitega ima vendar, namreč najstarejši zvon ali vsaj enega najstarejših zvonov na Koroškem. Natančno njegove starosti ni mogoče dognati, a njegova oblika in napis dokazujeta, da je zelo star in isto nam potrjuje ustno izročilo. Zvon tehta kakih 200 kg in je precej debel. Spodaj je močni rob nekoliko obrnjen proti notranji strani. Okraskov nima nobenih, le zgoraj ob robu je latinski napis iz nerodnih, deloma napačno obrnjenih črk.

+ + JOHANNES + LUCAS + MARCUS
+ MATHEVS + ALPHA + ET + O +
DEUS + +

Zvon je iz izvrstne, trpežne zlitine, kajti ni še bil nikdar obrnjen, čeravno poje že okoli 500 let. Ko so leta 1872 Selani hoteli kupiti poprejšnji tretji veliki zvon, je Samassov zastopnik iz Ljubljane hotel za malega dati novega enakega in velikega. Selani ga niso hoteli izročiti. Ima srebrno milodoneči glas in se ob ugodnem vremenu sliši precej daleč.

Ljudska pravljica pripoveduje, da ga je cerkvi darovala neka grofica. Ta da se je v selskih gorah skrivala pred sovražniki ali pa je morebiti sem prihajala na lov. Leta 1492 so pridrveli v Sele Turki od vzhodne strani, najbrž iz Železne Kaple, prišli pa niso čisto do cerkve, marveč le do kraja, kjer stoji sedaj turški križ, naprej niso mogli. Na tem znamenju se vidi zani-

miva slika: Turki jahajo lepo v vrstah kakor kaki dragonci, v levici krivo sabljo, v desnici vajeti. A že jim prihaja naproti v zraku selski farni parton sv. Urh in angel z ognjenim mečem ob njegovi strani. Turki ne morejo več naprej. Zvon pa je, tako pripovedujejo, takrat sam začel peti. Nekaj zgodovinskega jedra ima ta ljudska pravljica gotovo. Najbrž je prihajal v Sele kak manjši oddelek Turkov. Takrat je bila sedanja Husova mlaka gotovo še večja in bolj močvirnata. Zato se je konjem začelo globoko vdirati in niso mogli več naprej. Selani so bili gotovo zbrani v cerkvi, kjer so goreče molili in prosili rešitve pred turškimi krvoločniki, zvon pa je tudi pel in klical na pomoč, saj tudi sedaj zvonimo ob požarih in drugih nevarnostih. Rešitev pred Turki so Selani pripisovali sv. Urhu in njegovemu zvonu. Mogoče, da so tudi krepki selanski drvarji z ostrimi sekirami planili na iznenadene Turke od strani in jih zapodili nazaj.

Toliko je torej gotovo, da je zvon leta 1492 že bil v Selah, najbrž pa že mnogo prej. Leta 1364 je selska cerkev (prvotna) dobila pravico pokopavanja, shranjevanja Najsvetejšega in tedenske maše. Ne moremo si pa misliti, da bi cerkev s takimi pravicami mogla in hotela dolgo biti brez zvonov. Zato ga je takrat, ali malo pozneje, gotovo dobila. Vsaj pred letom 1400, če že ne prej, ker po letu 1400 se take »majskule«, kakor jih ima napis, niso več rabile. Selani imajo ta zvon v velikih čisljih in mu pripisujejo posebno moč zoper točo. Selska ljudska pesem (zložena 1921) poje o njem:

»Kak lepa si selska fara ti, vredna si hvale ino časti. Presveti škof Urh je tvoj patron, srebrn glas ima njegov zvon. Sveti Urh tam gori v oltarju stoji, ribo na bukvah in palco drži, se milo ozira po fari okrog, naj zmiraj varuje preljubi ga Bog!

Kadar pa zvon njegov zazvoni, od zgoraj nam božji žegen rosi. Če nam huda ura al toča grozi, zvonova pesem vse prepodi. Kadar se zvonjenje iz turna glasi, takrat

pobožni žebrejemo mi; Varuj nas Urh naš farni patron, saj tebi na čast doni zdaj tvoj zvon.«

Oddaja zvonov

Grozovita svetovna vojna (prva), ni zahtevala samo neizmernih žrtev na ljudeh in denarju, marveč so v njeno žrelo morali pasti tudi zvonovi. Da bi dobila več materiala za topove in krogle, je vojna uprava zahtevala dve tretjini vse teže zvonov po celi državi. Plačala je po 4 krone za kilogram. Tako je nemila usoda iztrgala iz naše srede največji zvon, ki je tehtal 1152 kg in ga je leta 1872 ulil Albert Samassa v Ljubljani. Imel je lepe okraske in podobe štirih evangelistov, Sv. Urha in Kristusa na križu. Na videz ni bil posebno velik, a bil je debel in je imel močen in prijeten glas, da se je ob ugodnem vremenu slišal celo v Brodi (Ljubelj). Ravno na vseh svetnikov dan 1916 je bilo, ko je popoldan po končanem mrtvaškem opraviilu začel sam sebi peti smrtno pesem in jo je pel še pozno v noč. Od časa do časa sta se mu pridružila ostala dva in zdelo se je, da jokajo in plakajo vsi vsled težke ločitve. Plakala in solzila se je v resnici cela župnija. Še celo v hišah, kjer ga prej niso slišali, npr. pri Čehih in Obirskem, so ta večer slišali, kako je vsem za slovo pel. Na vernih duš dan je še opravljal svojo službo, potem pa je obmolknil. Ne, še je milo ječal, ko so ga razbijali na kose (4), da so jih posamič vrgli skozi lino. Delo so izvršili vojaki. Trije domačini so ga na treh vozovih odpeljali na Šmarjeto v Svetno vas. Ljudem je bilo za zvonom tako žal, da so bili pripravljeni žrtvovati toliko denarja, kolikor bi ga zahtevali, da bi ga odkupili. A kaj, ko je vojaštvo zahtevalo in rabilo le kovino, ne pa denarja, katerega je papirnatega itak toliko kot listja in trave — a slabe veljave! En posestnik je hotel sam kupiti nov zvon, a zvonarna Samassa je odgovorila, da stane sedaj nov zvon petnajst kron za kilogram, torej skoro štirikrat več, kot so dobili za starega.

Sele

Selski župnik Alojz Vauti

Ker pa je tudi nad drugimi zvonovi še visela vojska kot Demoklejev meč, so morali opustiti misel na nakup novega zvona.

Srednji zvon: 1917. leta

Ni bilo dovolj, da je nenasitna vojna uprava vzela cerkvam že dve tretjini zvonov. Leto navrh že pride nov odlok, naj cerkve oddajo vse zvonove, le najmanjši še ostane za božjo službo ali če ima kateri zgodovinsko vrednost (ulit pred letom 1600). Vzrok tej odredbi je bila morebiti manj potreba po kovini kakor proticerkveni duh višjih oblasti. Zakaj so pobirali zvonove, kovinaste strehe in predmete cerkvam, ki se enaki še vedno bleste na in v gradovih in palačah bogatašev. Koliko se je višja cerkvena oblast upirala temu ropanju, ni znano. Sicer pa je imela vojaška diktatura itak vso moč v rokah. Tako je šel tudi naš srednji zvon za svojim večjim tovarišem, namesto oznanjevat božjo čast in mir, morit nedolžne ljudi v vojsko. V začetku oktobra so prišli vojaki in ga sneli, peljal ga je Grosov Urh čez Bajteže v Svetno vas. Ulil ga je leta 1804 Pucher v Celovcu. Tehtal je 338 kg. Bilo je torej zanj nakazano 352 kron papirnatega denarja.

Vojska je tudi Selanom oropala dva zvonova, tretjega pa se iz spoštovanja do njegove častitljive starosti ni upala dotakniti. Ljudje so za njima zelo žalovali, posebno za velikim, a tolažilo jih je vendar še to, da jim je ostal vsaj ljubljenelec, mali zvon. Že 5 let poje sam in vabi verne Selane k molitvi in cerkev plaka nad rajnimi, ki jih prinašajo in polagajo okoli cerkve k večnemu počitku ter ob hudi uri kliče in prosi. Treska in hudega vremena reši nas, o Gospod! A ne bo več dolgo ostal sam; že letošnjo jesen dobi dva nova tovariša. Požrtvovalni Selani so v kratkem času zbrali oz. obljubili dati nad 11

milijonov Kron za nova zvona. Kmalu bodo peli trije iz lin mogočnega selskega stolpa, a prvenstvo si bo zanaprej ohranil najmanjši, a najstarejši zvon.

Nova zvonova: srednji in veliki

Leta 1921 so se že čuli posamezni glasovi, da bi si kupili nova dva zvonova. Tovarne so zahtevale 460 kron za kg teže, a se na stalne cene niso dale vezati. Ker pa je krona vedno padala, se je bilo bati, da bi bila cena ob izgotovitvi zvonov veliko višja kakor ob naročitvi in so kmetje obljubili primeroma nizke prispevke, zato smo celo zadevo odložili.

O Veliki noči 1922 pa so Šmarječani naročili dva zvona, kg po 4800 kron, ter so jih pričakovali že za binkošti. To pa je bil nov, močen impulz za Selane: če ti morejo, zakaj pa bi mi ne mogli! Ljudje so se zavezali dati določene množine hlobov, desk, ovc, denarja, kakor in kolikor je kdo mogel. Vsak pa je hotel, naj se naroči bronasti zvon, ne jeklen, in velik mora biti. Dne 2. junija je prišel zastopnik livarne Szabo v Gradcu in naročili so ne le enega velikega, marveč tudi srednjega.

Začeli so zbirati darove. V čast Selanom bodi povedano, da so radi prispevali. Največ je dala tudi najbolj premožna Grosova hiša, dajali pa so tudi delavci, celo reveži, berači niso hoteli zaostati. Edino izjemo je tvoril Simon Pristovnik p. d. Haus, ki ni hotel dati niti vinarja in se je celo izrazil, da da cel milijon, če še ta edini sedanji zvon proč spravijo...! Vendar so denar spravili tudi brez njega skupaj, tako da so nakazali dobavitelju vsoto 4.800.000 K in zopet še 6.531.000 K. S tem so bili stroški poravnani.

Veliki zvon je livarna ulila pravočasno in ga razstavila v Gradcu na jesenski razstavi. Ulitje srednjega zvona pa se je zakasnilo. Dne 14. novembra so pripeljali velikega na krasno ovenčanem vozu čez Šmarjeto s petimi konji (en par Trklovih, po en konj Hajnzičev, Pavelinov in Kvadnikov). Pri Trklu je bil slovesen sprejem z godbo (iz Šajde), petjem, govorom in deklamacijo. Nato se je razvil sprevod po dolini proti cerkvi. Bilo je krasno; jesensko popoldansko sonce je lepo sijalo naproti, od hiš po dolini so pokali topiči, godba je igrala, veseli vzkliki so odmevali, bilo je, kakor da se ljubljenelec zmagovalno vrača iz vojske. Od Uznikovega križa do blizu cerkve se je sprevod uvrstil v procesijo, med katero so molili.

Drugi zvon je došel v soboto 25. novembra in ga je Tomaž Basner, p. d. Žvižgej na Šajdi, sam s svojimi konji pripeljal po klancu čez Bajtiše.

Drugi dan, 26. novembra, zadnjo pobinkoštno nedeljo, je bilo blagoslavljanje obeh zvonov. Mnogo ljudi, domačih in okoličanov, je prihitelo na to slovesnost. Odred blagoslavljanja je izvršil č. g. župnik boroveljski Jožef Böhm, delegiran, ob asistenci šmarješkega župnika Božiča, ki je tudi pridigal, in domačega dušnega pastirja. Botra sta bila velikemu zvonu: Franc Roblek p. d. Gros in Valentin Čertov, lesni trgovec, ki je bil tudi nekako načelnik odbora za nakup zvonov in je imel dosti opravka in potov. Manjšemu (srednjemu) zvonu sta bila botra: Štefan Rakušek p. d. Trkel in Janez Piskernik, p. d.

Kališnik. Družic ni bilo, (ker se ženske pri takih rečeh rade med seboj prepirajo), marveč je namesto njih »fungirala« dekliska Marijina družba. Veliki zvon je krščen na ime sv. Urha, srednji na ime Device Marije Snežnice. Pred blagoslavljanjem je članica Marijine družbe Marjeta Čertov, p. d. Košutnikova, govorila sledeče:

Kako so težki, bridki bili vojni dnevi!
Sovraštvo, smrt takrat sta kraljevala.
Strašni na bojnem polju bili so odmevi,
domača hiša vsaka tud' je žalovala.

Kak' hudo vsakemu bilo je slovo,
ko se od doma svojga je poslavljal,
solzno je vsakemu bilo oko,
ko kraj domači — za vselej morda — je ostavljal.

A povelje trdo ni usmiljenja poznalo.

Zvonova, tudi vidva krščena sta zdaj,
v stolpu zgoraj pa pripravljen je za vaju kraj;

zdaj dvignila se bosta gori v višino,
zavladala nad svojo novo selsko domovino.

Na pot izročamo prisrčna še voščila,
da jih uresniči božja roka mila.
Podobe vajne lepe nam vzbujajo veselje,
izražajo pa tudi skromne želje.

Kristus je na križu odrešil grešni rod,
naj zvesti mu ostanemo Selani vsi povsod.
Naj vera v Kristusa v srcih nam ne

ugasne,
vodnica naj nam bo kot v noči zvezde jasne.

Sveti Urh, ti farni naš patron,
ti vodi nas farane tja pred nebeški tron!
Devica ti Notburga, mladini naši zgled,
uči jo v mladosti čednostno živeti!

Ob smrti sv. Barbara nam pridi ti naproti,
da ne omagamo na težki smrtni poti!
Sv. Florjan, hiše naše varuj ognja, vse nesreče,
v peklu pa duše ognja, ki pregrozno peče!

Marija, Mati in Devica,
bodi tudi naša pomočnica,
za sine, hčere svoje nas vse vzemi,
nas z materno ljubeznijo objemi.

Te želje naše kličita, zvonova, v nebo,
da bi jih milostno uslišalo.
Žive kličita, hude ure nas varujta,
mrtve tu ležeče objokujta!

O mnoge pokosila je v vojski smrt nemila,
pozabljena v tujini je tiha njih gomila.
Doma visoko v lini za njimi tu žalujta,
vstajenje rajnim oznanjujta.

A svetu tudi znanita, da selski rod
slovenski domovini zvest prebiva tod,
da gorka želja mu gori v src globini,
prebivati enkrat v nebeški domovini.

Idi v boj prelivat kri! Žrtvuj trpljenje!
Kaj to, če tudi stane te življenje.

Takrat veliki zvon je vzel od nas slovo.
V boj za domovino iti mora, rekli so.
Še jokajoč je pel v slovo na duš vernih dan,
nato obmolknil je, na dele tri razklan.

Drugo leto spet odvzeli srednji zvon so nam, ostal in pel odslej je mali sam. Sameval je v stolpu, za bratoma je plakal, nazaj ju klical, vabil, težko ju je čakal.

Minila let je dolga vrsta, zdaj prišla sta pomlajena in čvrsta. Kdo vaju je priklical v naš gorati kraj, kaj vaju je nagnilo, da prišla sta nazaj? Saj kraji mnogi drugi, velika lepa mesta, sprejeli vaju bi kot ženina nevesta. Zakaj prišla sta sem v naše Sele spet nam s stolpa svetega Urha svojo pesem pet?

»Ah, srca radodarna so naju povabila z mnogimi darovi naju so kupila. Bogu peti čast, rajnim vsem zvoniti, spomin na padle v vojski vedno še buditi, žive k pobožni vabiti molitvi, klicati v cerkev k sveti jih daritvi.«

Zahvaljen Bog! Polni smo veselja, spolnjena je naša srčna želja. Zvonova nova, srčno nam pozdravljena, Bog vaju sprimi, kličemo iz dna srca.

Po blagoslovitvi je zvonova nagovorila Pavla Kelih p. d. Froncejeva takole: Minil je krst. Otroku so odprla se nebesa, duša rajskomila biva v templju mu telesa, s krstom si pridobil je pravico do nebes, blažen, srečen tak otrok je zdaj zares.

Zdaj dvignita, zvonova, se v višino, zapojta nam ponosno v nižino. Čez hrib in plan naj vajin glas doni, da vsak bo vedel: V Selah zdaj zvonit!

Nato so pod vodstvom delovodje livarne oba zvona srečno potegnili v zvonik. Po končani slovesni maši in pridigi je novi srednji zvon že zvonil angelsko češčenje. Najbolj pa so bili ljudje radovedni na velikega. Ko je tudi on prvič zadonel, so prihiteli ljudje iz hiš na prosto, vse se je odkrilo in ginjeno poslušalo, solze so se iskale v marsikaterem očesu.

Ko so zvečer zvonili z vsemi, se je dogodil čuden slučaj. Staremu najmanjšemu zvonu se je na vsem lepem prelomil bat (kembelj), da niso več mogli zvoniti z njim. Molčal je dva dni, kakor bi hotel reči: »Sem več let sam pel, sedaj ko sta došla vidva, si že smem malo odpočiti.«

Naslednji dan je bilo slovesno opravilo za padle selske vojake in je bil tak mraz, da bi ob takem mrazu morali prejšnji dan vsako delo opustiti.

Račun za prejeta zvonova je znašal 24.034.465 K. Pomisliti pa je treba, da je v času junij—september 1922 avstrijska krona neprestano padala in draginja rasla, zvišale pa so se plače. Ob času, ko so dobili zvonove, je veljal kg okoli 52.000 K, mi pa smo ga dobili za fiksno ceno 7300 K. Črna lesa in živine pa je v tem času rasla, kar je bilo za nas zopet zelo ugodno. Zato tudi manjkajočih kron ni bilo težko zbrati. Ako bi bili naročili zvonova šele novembra, bi morali šteti zanj okoli 90.000.000 K. Tako so imeli pri pravočasni naročitvi res srečo.

Selska župnija ima torej sedaj zopet popolno zvonjenje: mali f (okoli 200 kg), srednji A (363 kg), veliki Dis (1180 kg). Seveda bi spadal med sedanjega srednjega in velikega še eden, pa kam ga obesiti.

Ali pa bi bil srednji močnejši, a za takega tudi ni prostora.

Sedanji trije bolj harmonirajo kot stari, ker prejšnji srednji ni imel lepega glasu. Veliki je sicer za onadva premočan, pa je vendar potreben, da se sliši daleč po prostrani župniji. Sedanji srednji je za 25 kg, veliki za 28 kg težji od prejšnjega. Splošno se sodi, da sedanji veliki svojega prednika še nadkriljuje, ker bolj buči in ga oddaljeni farani bolj slišijo.

Tudi druga svetovna vojna ni prizanesla selskim zvonovom. V župnijski kroniki beremo sledeče:

V zimi 1941—1942 je država zasegla vse zvonove in pustila v vsaki župniji le po en najmanjši zvon ali ene, ki so imeli prav posebno starinsko ali umetniško vrednost. Tako je bila leta 1942 župnija oropana srednjega in velikega zvona in najmanjši je ostal zopet sam.

Kmalu po vojni so v nekaterih župnijah zopet nabavljali nove zvonove. Tudi v Selah je bilo večkrat slišati željo po zvonovih, a župnik je menil, da je povečanje

Spomenik v Selah

cerkve nujnejše kot zvonovi. Ker pa je bilo za zidanje cerkve primeroma le malo odziva, želja po zvonovih pa vedno močnejša, ji je bilo le treba ugoditi.

Želja po novih zvonovih je bila tolikšna, da so ponovno začeli zbirati sredstva.

Odborniki cerkvenega sveta so po fari od hiše do hiše zapisovali, koliko bi bili farani pripravljeni prispevati v denarju ali lesu. Uspeh je bil ugoden. Ker ima les visoko ceno (stavbni obrezani les okoli 285. S za m³), lesa pa je precej obiljnejnega, se je sestavil odbor za nakup zvonov, ki je vzel stvar v roke. Organiziral je drvarje, da so večino brezplačno posekali, obrezarje, da so ga obrezali, mnogi pa so prinašali denar. Ko je bilo zbiranje v najboljšem teku, je na Urhovo kakor nalašč prišel v Sele lastnik livarne Häring na Ti-

rolskem, g. Bühl, ki je pred vojno imel livarno v Mariboru. Dne 15. julija 1951 so po dolgem poudarjanju sklenili pogodbo, da dobavi livarna tri bronaste zvonove:

ton B s težo 325 kg,
ton As s težo 460 kg,
ton F s težo 760 kg.

To bi bil akord »Salve Regina«. Kilo-gram plačano po 54.50 S. Toda komaj se je seja zaključila, so nekateri odborniki v privatnem razgovoru s Bühlom želeli, naj bo tretji zvon težji in ta želja je postala splošna, češ, veliki zvon se mora slišati po celi fari. Nekateri so to stavili celo za pogoj, drugače ne prispevajo. Zato so naknadno ta sklep sprejeli in naznanili livarni. Dne 24. oktobra so bili naročeni zvonovi uliti in 12. novembra 1951 po železnici odposlani v Celovec, od tam pa 15. novembra 1951 na Hajnzičevem in Kališnikovem tovornem avtu slovesno prepeljani v Sele, kjer jih je množica že nestrpno pričakovala, zbrana pred občinsko hišo.

Ko sta privozila Kališnikov in Hajnzičev avto ter njegova manjša bratca, se je vseh polastilo veselo navdušenje in ganotje in v pozdrav jim je zasvirala godba, zapeli mešani zbori, moški in otroški zbor, dobrodošlico so jim izrekli deklica in deček ter domači župnik.

Pred cerkvijo je bilo treba zvonove z avta preložiti na voz in jih čez stopnice prepeljati na pokopališče, tam pa preložiti na pripravljeno stojalo. Vse to so izvršili domači fantje in mošje. Zdaj je vse težko čakalo nedelje 18. novembra 1951. Lepo vreme zadnjih dni je obetalo številno udeležbo ob slovesnosti posvečenja zvonov. In res je prihitelo ta dan k cerkvi vse, kar je moglo od doma, pa tudi iz sosednjih župnij, celo iz Celovca in Radiš smo opazili udeležence. Cerkvene obrede je opravil mil. g. prošt Anton Benetek iz Tinj ob asistenci domačih dveh gospodov in g. Nandeta Babnika, ki je bival tu na dopustu. V pridigi je g. prošt orisal, kako podobno je opravilo zvonov in dušnega pastirja.

Zvonovi so krščeni — veliki:

Sv. Urh, Dis, 1195 kg z napisom: Marija vnebovzeta za tvojo slavo srca vneta. Sv. Urh naš farni patron miru in ljubezni glasnik je tvoj zvon.

Sveto leto v domovini — Kristus kralj — Kristus zmaguj.

Livarne ing. Büchl v Haering (Tirol). Srednji:

Sv. Florjan, 473 kg, Sv. Hema prosi za nas, sv. Ciril in Metod čuvata naš verni rod. V domovini 1951 — ing. Büchl v Haering (Tirol).

Mali:

Marija Vnebovzeta in sv. Hema, B, 342 kg, sv. Notburga blagoslavlja naše delo. Sveto leto v domovini, leto 1951, sv. Florjan varuj nas časnega in večnega ognja; ing. Büchl.

Stroški za zvonove so znašali 115.581 šilingov.

Toliko o selskih zvonovih ter najstarejšem zvonu na Koroškem.

Viri podatkov: cerkvena kronika Sele na Koroškem (Avstrija), župnik Alojz Vauti, Koroška znamenja (Jože Šircelj), Kärntner Tageszeitung (21. 9. 1974), ALS DIE GLOCKEN KÄRNTES STARBEN.

Zbral in sestavil: Ervin Wlodyga (1975 — 1976).

Slike: Presel Josip, Celovec.

Mirko Knez

90 LET GASILSTVA V ČRNI NA KOROŠKEM

Pri vsaki obletnici se spominjamo vseh važnejših datumov in dogodkov, ki so z njo v zvezi. Ker ima gasilstvo velik pomen za našo celotno skupnost, bom napisal nekaj o zgodovini gasilstva, ter o gasilstvu v Črni.

Iz zgodovine gasilstva

Ogenj je dal človeku veliko, z njim pa je nastala nevarnost požarov. Človek si je v vsej svoji zgodovini prizadeval iznajti orodje oziroma takšno požarno-varnostne naprave, da bi mogel preprečiti vsak požar. Sicer pa mu je ogenj delal neprecenljive usluge.

Po zgodovinskih podatkih se je gasilstvo pojavilo v dobi pred našim štetjem. Pri vzhodnih narodih je imela varnostna policija na skrbi tudi gasilske posle. Organizirane gasilske enote zasledimo pri Rimljanih v I. stoletju pred našim štetjem. Ti so imeli redne in organizirane oddelke pri cestni policiji. To že lahko štejemo za nekakšno društveno gasilstvo. Leta 6 po našem štetju je bila za mesto Rim ustanovljena posebna legija poklicnega gasilstva, ki je bila popolnoma vojaško organizirana. V rimskem imperiju pa so bila že prva prostovoljna gasilska društva, v katerega so se vključevali največ rokodelci, delavci lesne stroke in drugi obrtniki. Te skupine so se imenovali »cehi«. Ti so imeli društveno upravo, z mojim »ceha« na čelu, gasilsko četo pa je vodil mestni prefekt. Število moštva take enote se je gibalo od 100 do 1000 mož, kar je bilo odvisno od velikosti mesta. Imeli so lastne društvene prostore, vežbališča in gasilske domove. Te ustanove so dobivale od države, pa tudi od zasebnikov, dodatno finančno pomoč. S propadom imperija in s kasnejšim preseljevanjem narodov, pa so te organizacije polagoma izginile.

Iz zgodovine je znano, da se je preselejevanje narodov začelo okoli 375 po našem štetju in da je bil to pravzaprav prehod iz starega v srednji vek. Za srednji vek pa vemo, da je bil nazadnjaški, kar se pozna tudi pri razvoju gasilstva.

V prvi polovici srednjega veka proti požarom niso ničesar ukrenili, šele pozneje so uvedli nekaj protipožarnih ukrepov, ki se nanašajo na požarno varnost stavb, gradnjo ognjišč itd.

V zadnjih dveh stoletjih srednjega in zlasti v začetku novega veka pa so dobila posamezna večja mesta že posebne požarne rede. Med seboj se niso veliko razlikovali in so bili z ozirom na obveščanje o požarih in vzdrževanju reda zelo podobni današnjim. Že takrat je veljalo določilo, kdaj in kako je treba pregledovati stavbe glede na požarno varnost. Zidarji, tesarji, dimnikarji in kovači so morali priti z orodji in gasiti oziroma podirati (današnji napadalci), vrtnarji, viničarji in nosači pa so poskrbeli za vodo (današnji vodarji), le cevarjev takrat še ni bilo, ker še niso poznali gasilskih cevi.

Požarne akcije je vodil mestni svet. Takšna oblika gasilstva se je v večjih evropskih mestih ohranila do začetka 19. stoletja.

Jasno, da takrat niso imeli črpalk in prav zato je zanimiva tudi njihova zgodovina.

Nekako 25 let pred našim štetjem je mehanik iz Aleksandrije, imenoval se je Klesiblos, izumil prvo brizgalko, 50 let kasneje pa je to brizgalno Heron, prav tako iz Aleksandrije, izpopolnil z vetrnikom (Heronova buča) in pri tlačnem ventilu dodal cevko s pipico, s čimer je postala brizgalna uporabna za gašenje.

Mračni srednji vek je tudi ta izum pojeptal in pozabil. Šele leta 1518 je podob-

no brizgalno skonstruiral neki Augsburški meščan. Leta 1602 so brizgalko izpopolnili, leta 1655 so ji dodali še vetrnik, tako da je bil curek neprekinjen. S temi izpopolnitvami je postala brizgalna resnično uporabna za gašenje. Še bolj so jo izpopolnili in poenostavili, do današnje priročne brizgalne. Poskušali so tudi spreminjati pogon brizgaln, gnala naj bi jih para, plin, ogljikova kislina in elektrika, vendar so se vsi ti poskusi klavrno končali. Šele leta 1911 je motorka izpodrinila parno in ročno brizgalno.

Vzporedno z razvojem brizgaln so se razvijale in izpopolnjevale cevi, kajti vodo je bilo treba spraviti na požarišče, saj so bile same posode premalo.

Do 17. stoletja niso poznali ne sesalnih in ne tlačnih cevi. Ni znano, kdo je prvi poskušal napraviti na železno cev na buči brizgalne sešite mehke cevi iz tkanine, vemo le, da se niso obnesle. Leta 1707 je neki obrtnik iz Nürnberga napravil cevi iz juhtinega usnja, jih sešil in jih okoval z zakovicami. Te cevi so bile sicer dobre in trpežne, vendar predrage.

Leta 1720 je tkalec Beck v Lipskem napravil prve tkane konopljene cevi, ki pa so le polagoma izpodrinile usnjene cevi. Istočasno s tlačnimi so začeli uporabljati bakrene sesalne cevi, kasneje so jih zamenjali z usnjenimi in šele v 19. stoletju so usnjene nadomestili z gumiranimi, kakršne uporabljamo še danes.

Pa še nekaj besed o organiziranju gasilskih društev.

Prostovoljna gasilska društva so začeli ustanavljati okoli leta 1830. Temelj današnjemu organiziranemu gasilstvu je dalo društvo v Durlahu na Badenskem s svojim odločilnim nastopom leta 1847. Takrat je organiziran nastop pri velikem požaru v gledališču v Kalsruhu rešil vso gledališko okolico pred uničenjem in presenetil ves izobraženi svet s svojo učinkovitostjo. Od takrat so se po tem vzorcu začela ustanavljati gasilska društva po ostali Nemčiji. V stari Avstriji je bilo prvo prostovoljno gasilsko društvo ustanovljeno v Schwarzu na Tirolskem.

Najstarejše gasilsko društvo v Jugoslaviji pa je varaždinsko. Ustanovljeno je bilo leta 1864 in sicer na pobudo ključavničarskega pomočnika Otona Majerja, ki je potoval po Nemčiji in videl, da je po tamkajšnjih mestih gasilstvo v polnem razmahu. Neposreden povod za ustanovitev društva pa je dal požar v neki finančni zgradbi, ko nihče ni hotel pomagati, čeprav je bilo na razpolago precej gasilskega pribora in orodja. Kmalu nato je nekaj ustanoviteljev zbralo 150 članov in zaprosilo mestno načelstvo za potrditev. Mesto je tej prošnji ugodilo, izročilo ves tedanji gasilni pribor in tako je nastalo v Varaždinu prvo prostovoljno gasilsko društvo v Jugoslaviji.

Prvo prostovoljno gasilsko društvo v Sloveniji je bilo ustanovljeno leta 1870 v Ptujju. Temu so sledila društva po vsej Sloveniji, tako da jih je bilo do prve svetovne vojne že 378, med njimi prostovoljno gasilsko društvo v Črni na Koroškem.

Gasilski dom v Črni leta 1936

Prva prostovoljna gasilska društva so bila v Sloveniji ustanovljena brez sodelovanja oblasti, samo na podlagi samoiniciative posameznikov. Kolikor več pa je bilo društev, toliko bolj se je čutila potreba po povezanosti in po sodelovanju. Po prvi svetovni vojni, 15. decembra 1918 je Franjo Barle na ozemlju Slovenije združil vsa do takrat ustanovljena društva v celoto, imenovano »Jugoslovansko gasilsko zvezo« v Ljubljani. Kasneje so jo preimenovali v »Gasilsko zajednico Dravske banovine«.

Razvoj prostovoljnega gasilskega društva Črna

Splošni pregled

Prostovoljno gasilsko društvo je bilo ustanovljeno leta 1886 po zasluzi skupine prebivalcev Črne, ki je že takrat razumela pomembnost gasilstva in je sledila ustanavljanju takih društev oziroma gasilskih enot v sosesčini in po domovini. Verjetno pa je bil povod za ustanovitev društva v Črni katastrofalni požar leta 1863.

Po pripovedovanju Ivana Ozimca so bili ustanovitelji in prvi člani: Franc, Maks in Mirko Božič, Ferdinand Braunik, Urban Bloder, Franc Čas, Franc Drofelnik, Jože Grolnik, Engel Bogen, Ferjančič, Jože Geršak, Hudolist, Kladnik, Jože Krumpačnik, Jurij Kovač, Franc Libnik, Šimon Logar, August Lešnik, Ivan Ozimec, Franc Perne, Ivan Pernat, Jože Prisljan, Marko Piko, Maks Punzengruber, Jakob Prah, Marko Slanič, Jože Zupan, Ivan Stanta, Jože Sevšek, Ploder, Tamše, Miha Černic, N. Černic, Ignac Vagner, Franc Dolinšek in Ivan Florjanc. Po socialnem sestavu je bilo 19 rudarjev in lesnih delavcev, 4 trgovci, 7 obrtnikov, 4 gostilničarji, 1 učitelj, 1 provizor in 1 organist. Po istem viru omenjam, da je bilo ob ustanovitvi prijavljenih 70 članov, vendar je navdušenje kmalu pojenjalo, tako da je bilo po letu dni le še 37 članov, ki sem jih prej navedel.

Do prve svetovne vojne so bili načelniki društva: Jože Grolnik, nadučitelj; Maks Punzengruber, trgovec; Jože Geršak, gostilničar; Ferdinand Siric, usnjarski mojster in Ivan Stanta, urar, ki je bil načelnik tudi med vojno. Zanimivo je, da so med vojno opravljale gasilsko službo tudi dekleta in žene, bilo jih je 17.

Po prvi svetovni vojni ni prenehalo delovati društvo, temveč je prešlo v novo državo brez bistvenih sprememb. Prvi načelnik v stari Jugoslaviji je bil Martin Globačnik, na občnem zboru 6. 1. 1925 pa je bil namesto bolnega Globačnika izvoljen Ivan Geršak. V letih od 1925 do 1933 je bilo delovanje društva zelo razgibano in število članov je naraslo na več kot sto.

Leta 1933 je bila splošna reorganizacija gasilstva po Sloveniji. Načelniki naj ne bi opravljali še poveljniških dolžnosti, kar so do takrat delali. Do tedaj so jih razbremenjevali namestniki, ki so bili po navadi zaslužni gasilci.

Zaradi teh sprememb je bil na izredni skupščini 12. 11. 1933 črnjanski četi izvoljen nov odbor, kjer je bil za predsednika izvoljen Ivan Geršak, ki je ostal predsednik vse do leta 1950. Za njim je bil predsednik Ivan Hercog, vendar le eno leto, nato Franc Pepevnik, tudi le za eno leto, le-

ta 1952 je postal predsednik Ivan Škoflek, za njim Ignac Zdovec, nato Silvester Grabner, ki mu je sledil Rok Fajmut, njemu Stojan Milišević, sedaj pa je predsednik Peter Fajmut.

Ker po letu 1933 predsedniki niso mogli biti več poveljniki, je bil na izredni skupščini za poveljnika izvoljen Nino Punzengruber, za podpoveljnika pa Jože Bleyer. Takoj po osvoboditvi je prevzel poveljstvo Hubert Bleyer in ga imel do leta 1952, takrat ga je zamenjal Ivan Logar, ki je bil poveljnik do leta 1955. Tedaj je postal poveljnik Tone Zadnikar, za njim pa Ivan Levar, nato Adolf Štern, Jože Gorišek I, Kristijan Kremžar in ponovno Tone Zadnikar, ki je poveljnik še danes.

Zaslužni gasilci, ki so bili tudi namestniki načelnikov, so bili: Peter Kohlenbrand, Jože Mrakič, Peter Rakeš in Ivan Črešnik. Kot vodje oddelkov so bili zelo uspešni: Rudolf Jernej, Alojz Simetinger, Filip Repanšek in Ivan Hobel. Omeniti moram še zelo zavednega in dobrega gasilca, ki je bil tudi zelo spreten plezalec, Franca Štrucla, ki je 1956 umrl, star 84 let. Podpoveljnika sta bila tudi Ivan Levar in Ignac Jernej, ki je bil tudi zastavonoša. Sedanja poveljniška generacija pa je takšna: višji častnik Tone Zadnikar, častnik I. stopnje Silvester Grabner in gasilski častniki Jože Gorišek, Stojan Milošević, Adolf Štern, Ivan Plesec in Kristijan Kremžar.

Delo v društvu šepa, če ni dobrega tajnika. Te posle sta pred drugo svetovno vojno posebno dobro opravljala Peter Kohlenbrand mlajši in Rudl Stane. Leta 1933 je bil tajnik Tedi Simetinger, nato je to delo vestno opravljal Dolinar, za njim Ivo Hribar, ki ni bil posebno vesten, tako da je poleg blagajne Jože Plajer prevzel še tajništvo do leta 1951. Od takrat pa vse do letos je bil izreden tajnik, nesebičen in požrtvovalen, Jože Srebot, ki ga je nenadna smrt iztrgala izmed nas.

Gasilski dom in oprema

Takoj po ustanovitvi društva so za shrambo orodja uporabljali kozolec, ka-

sneje leseno uto, ki je bila hkrati tudi mrtvašnica. Kmalu se je pokazalo, da je vse to premajhno in neprimerno, zato so uto uporabljali le še za orodjarno. Gasilci so sklenili prostor povečati in zgraditi stolp za sušenje cevi. Leta 1914 so to uto orodjarno tudi povečali in je bila videti takšna, kot jo kaže slika, vse do leta 1960, ko so jo podrli.

Dne 15. 8. 1935 so na seji, ki jo je vodil Geršak, sklenili, da bodo zgradili nov gasilski dom. Na isti seji so tudi začeli akcijo za zbiranje sredstev. Nabrali so 500 dinarjev. Teh 500 dinarjev je bil temeljni kamen za prihodnji gasilski dom v Črni.

Oktobra 1935 so izvolili gradbeni odbor, katerega predsednik je bil trgovec Nino Punzengruber, odborniki pa so bili vsi člani društvene uprave.

Dne 12. 2. 1936 so predložili gradbene načrte in sprejeli način financiranja gradnje. V letih 1936, 1937 je bila gradnja v polnem razmahu, tako da so slavnostno odprli novi gasilski dom v Črni 3. 7. 1938. Ta dom še danes v skoraj nespremenjeni obliki krasi Črno.

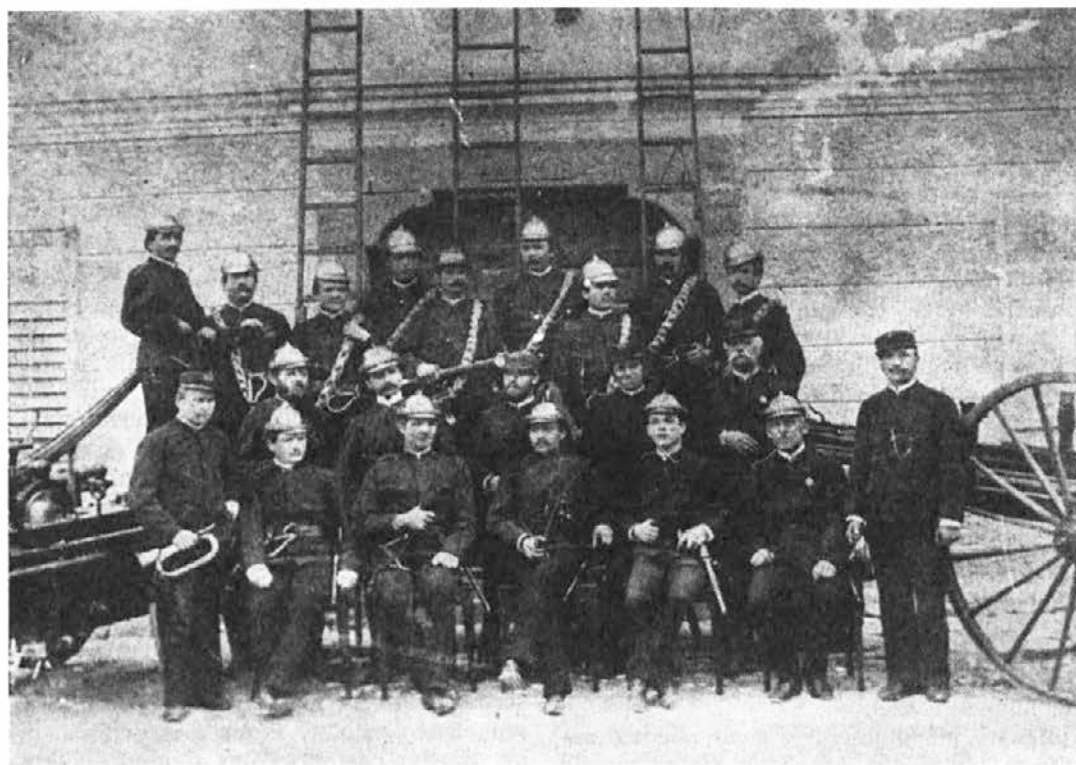
Gasilski dom so gradili prostovoljno in brezplačno. Člani so podrli staro orodjarno, kmetje so prispevali les, vozniki so brezplačno zvozili les na žago v Mušenik, les so zrezali gasilci sami in gozdna uprava je dala žago v brezplačno uporabo. Kot vidimo, se je solidarnost v Črni že nekdanj pisala z velikimi črkami, kar se je kasneje še velikokrat potrdilo.

Leta 1948 so vgradili na gasilski dom siren, obnovili in dopolnili električno napeljavo, ter dom od zunaj in od znotraj obnovili. Pri notranji opreми sta bila takrat posebno požrtvovalna Bleyer in Ignac Jernej.

Novo ustanovljeno društvo je seveda takoj potrebovalo opremo. Ta oprema je le počasi prihajala. Najprej so dobili ročno brizgalno, ki so jo uporabljali do leta 1931. Tedaj je društvo dobilo prvo motorno brizgalno iz Ljubljane. Leta 1943 so kupili motorno brizgalno tipa ROZENBAUER, ki so jo zaradi dotrajanosti odpisali leta 1965. Leta 1948 so dobili Črnjani motorno brizgalno UNNRA, ki pa je že tudi neuporab-

Prvi gasilski avto z zanimivo preteklostjo

Ob 40-letnici z ročno brizgalno

na. Zaradi majhne količine vode v Koprivni, Topli, na Ludranskem vrhu in v Javorju je društvo leta 1958 kupilo 300 l motorno brizgalno SAVICA, ki jo uporabljajo še danes. Ker so bile vse dosedanje brizgalne nezanesljive ali izrabljene, je društvo s pomočjo nabiralne akcije, občinske gasilske zveze Ravne in gasilskega sklada pri SO Ravne leta 1965 dobilo novo motorno brizgalno tipa Rozenbauer-automatik. Poleg tega ima društvo še motorno brizgalno tipa Sora, ki so jo dobili od podjetja LIP Slovenj Gradec, tako da imajo v domu tri dobre motorne brizgalne.

Ob 85. obletnici so kupili še 300 l brizgalno Tomos, agregat za razsvetljavo, dva ruska dihalna aparata, UKV radijski postaji št. 8 in št. 5, dva toki-vokija in dva megafona.

Tudi pri opremljenosti z avtomobili se je društvo znašlo, kot je pač vedelo in znalo.

Prvi gasilski avto je društvo dobilo leta 1932. To je bil avto tipa Lancia, ki pa so ga pozneje prodali GD Trstenik pri Ptuj. Po pripovedovanju starih gasilcev naj bi bil ta avto, ki je bil kasneje predelan v gasilskega, avto bivše Avstro-ogrske monarhije in naj bi bil v njem leta 1914 v Sarajevu ubit prestolonaslednik Ferdinand. Avto so predelali v Celju in tam so ga kupili Črnjani. Njihova prva vožnja je bila na Mlinarsko. Baje je bil ta avto na ovinkih zelo nevaren in če se nisi dobro držal, te je menda odvrlo. Tako je neki gasilec priletel z avta na cesto v isti držbi, kot pa je prej sedel v njem. Tako so mi pripovedovali. Ta avto so prodali leta 1952. Društvo je leta 1953 kupilo rabljen tovorni avto chevrolet, ga popravilo in obnovilo. Leta 1957 so dobili od rudnika Mežica tipiziran gasilski avto, ki pa je bil pravzaprav predelan avtobus znamke Pionir. Leta 1972 pa so Črnjani dobili popolnoma nov orodni avto, tako da imajo sedaj dva taka avtomobila.

V letih 1970—1975 so kupili 40 paradnih uniform, približno 500 m tlačnih B in C cevi ter drobn material za boljše delo dru-

štva. Lahko rečemo, da je društvo dobro opremljeno, vendar jih skrbi prihodnost. Nov način gradnje (stolpnice in visoke hiše) zahteva nov način gašenja in reševanja ljudi ter imovine, zato bi bilo nujno, da bi vsaj občina kupila motorno visoko lestev in plateno cev za reševanje ljudi iz višjih nadstropij. Prav tako je sedaj v Črni tovarna plastike in nujno bi bilo kupiti cisterno s peno. Znano je namreč, da so v zadnjem času pogorele tri tovarne takega tipa in to bi bilo nujno urediti.

Zavedajo se, da manjka še marsikaj, tudi denarja. Večino sredstev dobijo pri raznih nabiralnih akcijah (prodaja gasilskih koledarjev, usluge KS itd.), nekaj pa doda in finansira občinski gasilski sklad. Društvo je hvaležno tudi KS Črna, ki vedno najde možnost, da jim pomaga, čeprav ima sama malo sredstev.

Društvo sodeluje tudi z vsemi ostalimi društvi v kraju, saj ni prireditve, kjer ne bi bili navzoči tudi gasilci. Poudariti je tesno sodelovanje društva s civilno zaščito, saj imajo glavne funkcije pri CZ gasilski častniki, prav tako pa uporablja CZ vsa sredstva gasilcev, kadar je to potrebno.

Pomoč pri naravnih katastrofah

Iz zgodovine Črne sta znana dva katastrofalna požara, in sicer leta 1863, ko je pogorel ves spodnji del Črne — od Brentnerja (danes Krulca) do farne cerkve, ki je tudi pogorela, in požar 1910, ki je zajel zahodni del Črne do Geršaka. Prvi požar je bil pravzaprav povod za kasnejšo ustanovitev društva.

Nekaj večjih požarov je bilo v letih 1912, 1927, 1930 in 1937. Med okupacijo je bilo 16 požarov, ki so nastali v glavnem zaradi bojev med partizani in okupatorjem.

Po vojni je bil leta 1960 večji požar na Najbrževem, 1950. leta so gasili velik gozdni požar na Mozirski planini, v letih 1959, 1962, 1970, 1974 in 1975 pa so bili gozdni požari v Žerjavu in okolici. Kot pri požarih je društvo požrtvovalno pomagalo pri povodnih, posebno v letih 1926, 1934 in 1964.

Število članov

Že prej sem omenil, da je društvo doseglo v letih 1925 do 1933 najvišje število članov. Nato pa je število zaradi napačnega razumevanja novoorganizirane gasilske službe močno padlo, od 128 na 33, in se je do začetka okupacije nekoliko dvignilo.

Med okupacijo je število članov padlo na najnižjo raven nekaj zaradi vojne, največ pa zaradi tega, ker je nemški prilizenec Pleyener enostavno izločil gasilce, ki mu osebno niso bili po volji. Nekaj zavednih gasilcev je bilo izgnanih in interniranih.

Največja slava pripada tistim članom društva, ki so se odzvali klicu NOB in so

Ob 90-letnici

v tem velikem boju žrtvovali svoja življenja. To so tovariši: Alojz Večko, Peter Linasi, Maks Štefan in Jože Štern. Ob 70-letnici društva so na gasilskem domu odkrili spominsko ploščo v njihov spomin. Trenutno ima društvo 44 aktivnih, 8 rezervnih in 8 zaslužnih članov, 3 mladince, 15 pionirjev in 8 članic. Imajo tudi častnega člana in 61 podpornih članov.

Zaključek

Zavedam se, da nisem mogel opisati vsega, kar je bogatilo, plemenitilo in vodilo 90-letno tradicijo gasilstva v Črni. Prelistaval sem zaprašeni arhiv, pregledoval stare slike, prebiral stare listine in zapiske, pisane z neveselo roko in občudoval miselnost in predanost naših gasilcev. Ugotovil sem, da so to sijajni ljudje. Ko je potrebna pomoč, ko jih sirena s tuljenjem kliče, brez pomisleka zapuščajo svoja domovanja, prekinejo izlet, prenehajo z delom na njivi, skratka, prelevijo se v pomagatelje, reševalce in rešitelje ljudi in imetja.

Ostali šele mislimo, zakaj tuli, kaj je zopet narobe, ko so gasilci že v domu in hitijo na mesto, kjer je treba pomagati in reševati. Pa ne da bi dobili za to kakšno nagrado. To delajo iz čisto notranjega človeškega čuta. Nihče ne ve, koliko šal in dovtipov je bilo izrečenih na njihov račun. Pravijo, da če daš gasilsko kapo kravi na roge, bo takoj pila, čeprav prej ni, itd. Vse te šale pa niso še nobenega gasilca odvrnile od njihovih človekoljubnih dejanj.

Vprašujem vas, zakaj se ne vključite v njihove vrste, namesto da zbijate šale na njihov račun, zakaj ne žrtvujete prostih popoldnevov za vajo, zakaj se potuhnete in izogibate takrat, ko je treba pomagati in zakaj tako glasno protestirate, ko morate sami kaj prispevali in če ste malo oškodovani? Kje ste zdaj, ljudje in kje boste takrat, ko bo treba pomagati?!

Ni zastoj pozdrav gasilcev: »Na pomoč!« Že ti dve besedi povesta vse. Upam, da je ta sestavek vsaj malo osvetlil prizadevnost, pridnost, zagnanost, požrtvovalnost in odpovedovanje črnjanskih in drugih gasilcev. Dobro je, da imajo v naši družbi tudi take ljudi, želimo jim še nadaljnega razvoja in obilo uspehov pri njihovem delu.

Pozdrav Črnjanskim jubilarantom, čestitam ob njihovi 90. obletnici in:

Na pomoč!

Zahvaljujem se vsem, ki so mi pomagali pri zbiranju podatkov in gradiva, predvsem tovarišu Levarju in njegovi ženi, tovarišema Gorišku in Miloševiću.

SLOVENSKI PREGOVORI SKOZI STOLETJA

— Kdor se dela veseli, njemu nič preteško ni.

— Imaj si kraljevo palico v rokah, ali pa beraško, težko je ino ni stanu brez težave.

— Kakor pila železo pili, ravno tak dober nauk človeka.

— Kdor meni, da dost ve in se učit ne sme, skuz to na znanje da, da slamo v glavi ma.

Ožbe Lodrant

BRINJEVA GORA

I.

Slovenski pisatelj Janez Mencinger (1838—1912), doma v Bohinjski Bistrici, je med drugim napisal tudi znamenito knjigo »Moja hoja na Triglav«. To je umetnina posebne vrste: obenem povest, potopis in kulturno-zgodovinski esej. V njem na rahlo šegav način opisuje svoje življenje. Zelo je želel priti na Triglav, a se mu to do smrti niti enkrat ni posrečilo. Za mladino je, po mojem, ta knjiga zelo imenitno branje.

Z vami, mladi nadobudni literati, pa bi se jaz rad nekoliko pomenil o Brinjevi gori. V splošnem merilu je le neznaten hrib, toda če jo opazujete izpred vaše šole, vzbuja vtis kar čedne gore. Gotovo ste bili že večkrat na njenem vrhu, a vseh njenih lepot in skrivnostnih navdihov še zdaleč niste doživeli!

Zdaj v pozni jeseni je sicer pogosto zavita v sivo meglo in najbrže niste posebno navdušeni, če vas kaka stara teta ali babica nagovarja, da bi šli nabirat brinove jagode ali šipek (čečepeč) za zdravilne čaje v zimskih mesecih. Lepši bodo zimski sprehodi ob nedeljskih popoldnevih. Medtem se bo po dolini vlačila ledenomrzla megla, bodo pobočja gore žarela v milem zimskem soncu. Mogoče boste našli že samotni cvetki teloha, kot predujem bližajoče se vigredi. Saj ne boste tako kruti, da bi mu uničili komaj začeto življenje, ko bi ga utrgali in ponesli zmagoslavno domov, kakor kak lovec svojo trofejo.

Rajši se sklonite k njemu, pa ga za slovo poljubite, saj so mu namenjeni le kratki dnevi življenja.

Ko bo sonce zahajalo, se bodo v zlatorumeni večerni zarji prikazali na zahodu temni obrisi Obirja, Pece in Raduhe. Izza nje pa bodo štrleli v večerno nebo zasneženi vrhovi Kamniških planin. Polni tihe sreče se boste vrnili domov in se poživljeni pričeli pripravljati na novi šolski teden.

Najlepša je Brinjeva gora v rani vigredi. Ko se po dolini še vedno vlačijo neprijazne megle, poženejo po njenih pobočjih izpod snežne odeje tisoči prelepih telohovih cvetov — v času, ko po naših vrtovih še ni duha ne sluha o kakem cvetenju rož. Če hodiš lepo mirno po poteh in stezah pobočja, lahko srečaš ne le zajčka in veveričko, ampak tudi ljubke srnice in ponosne fazane. Če pa jo ubereš kar čez drn in strn, bodi prav previden, da ne stopiš na kakega gada ali modrasa, saj bi te ta v samoobrambi s strupenim ugrizom spravil v smrtno nevarnost.

II.

Vročega poletnega dne sem se na zahodnem vrhu Brinjeve gore usedel v senco košatega borovca in se zazrl proti daljnim Kamniškim planinam. Spomnil sem se, kaj piše zgodovinar Anton Melik o nastanku naše pokrajine: geologija uči, da se je ta polagoma dvigala iz morja, polnega apnenčastih usedlin in sčasoma zrasla v visoko planjavo z nadmorsko višino čez 2000 m. Po njej si je jela ustvarjati svojo strugo prednica današnje reke Meže. Bila

je mnogo daljša, kot je zdaj. Izvirala je nekje v bližini današnjega Savinjskega sedla nad Okrešljem v Kamniških planinah, ki so tedaj šele pričele dobivati današnje lice. Nad Logarsko dolino, ki je tedaj seveda tudi še ni bilo, je zavila mimo Potočke zijalke čez Sleme med Olševo in Raduho proti Peci. Vzhodno od nje je izoblikovala med drugimi vrhovi tudi Volinjak in Brinjevo goro. Oba vrha sta iz apnenca, ki se je nekoč stikal z apnencem Pece, Jankovca, Kala nad Lešami in Uršlje gore.

Kako silno moč so morale imeti naravne sile, da so v teku časa izdoble tako globoko sotesko današnje Meže. Kaj vse so že videli sivi skladi apnenca, na katerem sem zdaj jaz počival!

Ledeniško jezero (o njem pričajo peščne terase na južni strani Prevalj — na eni izmed njih je novo pokopališče pri sv. Barbari, pa pravljica o jezeru z gradom na Temeljnovem vrhu in ime župne cerkve Device Marije na Jezeru).

Rimska cesta in naselbina (Priče: Brančunkova klop, nekdanj sarkofag in številni rimski kamni z napismi in kipi, shranjeni v celovških in mariborskih muzejih).

Grmade po gorah gore, v nebo njih plamen šviga. Prihrul je Turek... (Priča: Brinjeva gora se imenuje tudi »Stražišče«, ker so na njej stražili. Če so zagledali na Volinjaku ali na Prežkem vrhu — kjer so prežali proti Mislinjski dolini — ogenj, so takoj tudi tukaj prižgali vedno pripravljeno grmado in s tem opozorili dolino, da se bliža nevarnost turškega vpada).

Prevaljska železarna velikanka (Priče: Zelena škarpa od Pečaja do Sekavčnika; vse iz odpadne železne žindre, pa še »šlokna« ob Meži. Noč za nočjo so ognjeni zubli iz visoke peči kot reflektorji s krvavo-

Cerkev sv. Kozmusa in Damijana na Brinjevi gori

rdečo svetlobo tipali proti vrhu Brinjeve gore).

Kapela sv. Kozma in Damjana. Razuzdano življenje »fuzinarjev« je povzročilo vedno več obolenj in ljudje so se zatekali k svetima zdravnikoma Kozmi in Damjanu, ter njima na čast zgradili kapelico.

Televizijski pretvornik pa je zadnja posebnost...

O jej! Menda sem zadremal in se mi je nemara vse to le sanjalo! Če kaj ne verjamete ali ne razumete, vprašajte tovariša učitelja!

III.

Ko sem bil še majhen, je bil zame na Brinjevi in Uršlji gori konec sveta, saj sta se tam stikala nebo in zemlja. Mislil sem si, da bi tam z vrha lahko z roko segel v nebo in sem težko čakal, kdaj se bova z očetom podala na pot. Pa sem le dočkal tisto uro; a glej, ko sem še pred očetom stopil na vrh, sem od začudenja pozabil na nebo in ves presenečen zaklical: »Atej, atej, saj je tam zadi še tuj (tudi) an sviet!« Tako se mi je prvič razširilo obzorje. Postopoma se mi je razširjalo še večkrat.

V Mežici je živila moja babica, po rodu iz Koprivne. Ob obiskih nam je pripovedovala, kako je v mladosti pasla ovce na Olševi in jih ob hudi uri uganjala v Potočko zijalko. Na Lomu pri Mežici pa je gospodinjala moja teta po očetovi strani. Ta nam je rada pravila o svojem očetu — mojem dediju iz Podkrajja na severnem obronku Pece. Tam je domala vsak kmet imel na planini (v starih specialkah Sieben Hütten imenovani) svoj stan, kjer je bival poleti, ko je tam pasel svojo živino. Zdaj je tam slovito smučišče z vzpenjačo iz Podjune in več vlečnicami.

Ti pogovori so mi širili duhovno obzorje in budili želje osebno doživeti kaj zanimivega. Ni bilo treba dolgo čakati!

Najprej sem z znanci odšel (seveda vso pot peš) v Solčavo in na Slemenu znova ostrmel ob nepopisnem pogledu na prelepi venec Savinjskih in Kamniških planin. Nato se mi je nudila priložnost potovati z romarskim vlakom Koroške slovenske prosvetne zveze na Višarje. Razgled s tega vrha mi je zasenčil vsa prejšnja doživetja. Potem me je potegnila v svoj vrvež I. svetovna vojna; Fronta na Piavi; v pogorju Monte Grappa težko ranjen (strel skozi pljuča tik ob srcu in drobci granate v desno nogo); vojno ujetništvo z bolnico v San Remu na Ligurijski obali in ujetniški tabori v okolici Neaplja z ogledom ognjenika Vezuva.

Šele spomladi 1920. leta so me izpustili domov. Postal sem učitelj, dobil službo na Strojni in lahko spet gledal Brinjevo goro, tokrat tudi od zgoraj in zadaj. Spoznal sem, da človeku ni dobro samemu biti, se oženil in bil prestavljen v dolino. Zdaj sem vodil na Stražišče šolarje in jim razlagal, zakaj je vrh iz apnenca. Tudi svoje otroke sva začela z ženo nositi in voditi po Stražišču. Pa je prihrumela še II. svetovna vojna in popolnoma spremenila vse. Meni je jelo primanjkovati sape in noge mi postajajo vedno težje. Zato se najraje zavlečem v kak tihi kot naše »šlokne« ter od tam gledam in v duhu hodim po Brinjevi gori, kakor rajniki Mencinger po svojem Triglavu.

Ivanka Kompelj

NA MONT BLANC

Letošnja zima z malo snega je omogočila planincem lepe vzpone na sončne vrhove. Hoja po sneženih pobočjih nam je vzbudila željo, da bi tudi poleti obiskali kak s snegom pokrit vrh. Iz želje se je porodil sklep, da se poleti z možem povzpneva na Mont Blanc (4810 m visok). Od zime naprej sva se pripravljala na to pot. Bilo je potrebno utrditi telo, nakupiti opremo in se seznaniti s potjo.

Zgodnjo julijsko vročino sva preživela na morju. Takoj po dopustu sva preizkusila noge na domači Uršlji gori in še skok na Veliki Klek sva si privoščila. Prav pod vrhom pa so čarovnice zaplesale v veličastni nevihti in naju napodile v dolino. Z elektriko, ki ti dviga lase, se ni šaliti, bolje je obrniti vrhu hrbet. Najina vzdržljivost pa se je le povečevala.

V sredo pred dnevom vstaje sva se zgodaj zjutraj odpravila s Prevalj. Opremo smo zložili v prtljajnik in na zadnje sedeže avtomobila. »Srečno vožnjo, Vanč!« sem iskreno želela ob odhodu. Carinike na Holmcu sva zmotila, ko so poslušali prenos z olimpijskih iger. Dobila sva izstopni žig, ki je bil edini, čeprav sva med potjo še osemkrat prečkala državne meje. Na avto sva napisala cilj najinega potovanja in nikjer nama ni bilo treba odpreti prtljajnika.

Pot je peljala skozi Celovec, Beljak, Trbiž, proti Vidmu. Na potresnem območju okrog Humina je bilo še veliko sledov nedavne katastrofe, šotori pa v poletnem času niti ne vzbujajo pozornosti. Od Vidma do Aoste sva vozila po avtocestah. Ob cesti so se širila najprej prostrana koruzna polja, nato je postal svet valovit in po njem so bili razpeti vinogradi in sadovnjaki. Kmetje so kar za mrežo avtoceste postavili stojnice z zreli breskvami in vabili turiste k nakupu.

Od Milana proti Aosti so naju pričeli vznemirjati oblaki. Prekrili so nebo in vrhove, ki bi jih morala zagledati na meji s Švico. Cesta se je pričela vzpenjati in oviati. Okolica se je precej spremenila. Med krušljivim skalovjem so pridni kmetje na vsaki peči zemlje zasadili trto in jo pripeli na ogrodja po terasah. Prst je siva in kamenita, pravo čudo, da trta iz nje kaj izvleče in rodi.

Zadnje kilometre pred tunelom pod Mont Blancom sva vozila počasi in v sklenjeni koloni. Na ovinkih sva v dežju in

med oblaki zagledala snežena in ledena pobočja ter zaslutila, da sva tik pred visokimi gorami.

Pred tunelom sva z italijanskimi varuhi meje mimogrede opravila. V roki sem imela pripravljen drobiž za prevoz po predoru in ga pomolila skozi okno možu v temni uniformi — misleč, da pobira cestnino. Nekaj je spraševal, razumela sem le besedo Pariz. Čudno sem ga pogledala, kaj ga to zanima in odgovorila, da greva le v Chamonix. Preštel je denar in mi ga vrnil ter pomahal z roko naprej. Šele pozneje sva ugotovila, da je bil to francoski carinik in da naju je brez podrobnejšega pregleda spustil naprej, misleč, da je drobiž v moji roki vse najino premoženje.

Vožnja po enajst in pol kilometra dolgem tunelu se vleče in ti začne počasi presedati. Na drugi strani pa sva se že po nekaj ovinkih pripeljala v Chamonix. V dvanajstih urah sva prevozila 872 km. Mesto je bilo zelo živahno, polno avtomobilov in turistov, šotorov po parkih in prodajaln s spominki. Vsakih nekaj minut se je ulila ploha, ki pa nikogar ni motila. Tramvaj je nemoteno vozil radovedneže na Monterevers, da bi si ogledali ledenik Mer de Glace in vrhove nad njim.

Znameniti Dru, ki smo ga občudovali v celovečernem filmu po televiziji, se je neprestano zavijal v oblake. Malo preplašena zaradi deževnega sprejema sva se odpeljala v vasico Le Fayet in prenočila v šotoru na bližnjem travniku.

Zjutraj sva se s prvim vlakom — tramvajem odpeljala proti vrhovom. Razen nekaj delavcev sva bila v vlaku edina planinca. Med vožnjo je bil razgled slab, saj so megle ovijale vrhove. Na višini 2386 m je zobate železnice konec, ob postaji Nid d'Aigle se začne pot na vrh.

Megla je bila tako gosta, da sva le na slepo srečo zadela pravo pot z markacijami in se pričela vzpenjati proti koči Tete Rousse. Razgleda ni bilo, pričela je padati sodra. Srečavala sva planince, ki so se zaradi slabega vremena vračali in tudi naju odvrčali od vzpona, ker se vreme vztrajno slabša, pot je ledena in na novo zasnežena, vsi sestopajo, povrh vsega pa se je prejšnji dan dvema pripetila nesreča, ena celo smrtna. Kot dva okregana kužka sva se počutila in nisva vedela kaj storiti. Ker pa je bilo zgodaj in sva se do večera še vedno lahko vrnila, sva sklenila nada-

Ovčke

ljevati pot do prve kočice in se tam naprej odločati. V koči Tete Rousse na višini 3167 m, ki sva jo dosegla po dveh urah hoje, se je precej planincev pripravljalo na spust. V koči so prespali in so bili zaradi mraza še čisto neokretni. Le osamljeni Japonec je hodil po koči in žalostno gledal skozi zamegljena okna. Znal je nekaj besed angleško, midva pa nekoliko nemško. S pomočjo kretenj smo se sporazumeli, da bo čakal na lepo vreme za vzpon tudi nekaj dni. V vpisni knjigi sva zasledila podpise dveh Celjanov, ki sta le dan pred nama šla naprej. Kar nekam bolj prijazno je postalo, saj sva upala, da se bosta danes vračala in nama povedala, kako je na vrhu. Potikala sva se okrog kočice, kar zaslisiha iz megle glasove. Radovedna sva šla gledat, kaj se dogaja.

V ozkem žlebu, kjer se je prejšnji dan zgodila nesreča, je skupina italijanskih planincev prečkala led. Dva sta srečno prispela na to stran in ovila vrv okrog skale, dva pa sta pravkar stopala čez led. Prvem je zdrsnilo sredi žleba, drugemu pa kar na začetku. Kljub cepinom se nista mogla spraviti na noge in sta vztrajno drsela niže. Vrv je bila do skrajnosti napeta in planincema na tej strani so že pohajale moči. Ne da bi pomislila na lastno varnost, neprivezana, brez derez in cepinov, sva poprijela za vrv in oba drseča smo z muko potegnili čez led. Bila sta bolj bleda kot sneg, saj sta pravkar ušla smrtnim krempljem. Zahvaljevala sta se v vseh jezikih in srečna z ostalimi vred stopala naprej.

Kmalu so se iz doline prikazali novi planinci, ki so po kratkem postanku na Tete Rousse nadaljevali pot na gornjo kočico. Bili so samozavestni in tudi midva sva začela misliti na vzpon namesto na povratek. Povabila sva Japonca, ki je bil po odhodu svoje skupine še bolj izgubljen kot midva, naj gre z nama na kočico Du Gouter da bi tam čakali na lepše vreme.

Nevarni žleb sva že spoznala, zato sva se na prečenje pripravila ter upala, da prideva do večera čez zloglasni greben do kočice. Spet smo srečevali sestopajoče planince in tudi Celjana sta bila med njimi. Radostno smo se pozdravili in razložila sta nama, da je pot prehodna, žleb je sicer nevaren, naprej pa ni preveč ledu. Nad gornjo kočico do vrha je dopoldne sijalo sonce. Prijetne novice, ni kaj reči, spet sva dobila polet.

Pred žlebom smo pripeli dereze in pričakali skupino Špancev, ki se je vračala. Prvi je srečno prečkal, ko pa je ženska za njim zdrsnila, je nastal preplah, žlobudranje in klici, ki jih mi trije nismo razumeli. Poprijeli smo vrv in vlekli žensko čez led, njen kolega pa je vrv spustil in panično zbežal v skalovje. Vrnil se je šele, ko je bila kolegica rešena. Prestrašena in srečna zaradi rešitve sploh ni čutila odrgnin na glavi. Španci so imeli daljšo vrv kot mi in so nam trem pomagali na drugo stran. Pripravljeni na nevarnost smo brez panike prečkali in se pristrčno poslovili od Špancev.

Pot po grebenu je peljala strmo navzgor od skale do skale. Megla se je včasih razkadila, sonce je obsijalo greben, ledenik in vrh nad njim, da smo na hitro napravili nekaj posnetkov in spet hiteli naprej. Gornjo kočico smo zagledali skoraj

navpično nad nami, zelo blizu se nam je zdela. Muhasto vreme pa nam je spet zagodlo. Vsula se je sodra, da je postala pot spolzka in nevarna. Zgrešila sem markacijo in se zaplezala v krušljivo kamenje, pokrito s starim ledom in novim snegom. Mož se je preril naprej in iskal primeren kraj, da bi prišli do steze. Bolj smo rinili navzgor, slabše je bilo. Vanč si je nataknil dereze in je s pomočjo cepina dosegel suhe skale. Med čakanjem so mi prsti zamrzovali, noge pa odrevene na tesnem stojišču. Najhujša preizkušnja se je zame pričela, ko mi je mož spustil vrv in sem po centimetrih napredovala po ledu in krušljivem kamenju do varnejših skal. V teh trenutkih sem spoznala, kakšne napore morajo prestati pravi alpinisti, saj je treba do skrajnosti napeti vsako mišico in pozorno po milimetrih premagovati višino. Če se oni vedno prebijejo na vrh, bom tudi sama prišla, sem se bodrila. Posrečilo se je in še Japoncu sva pomagala priti na stezo. Pozorneje smo zasledovali markacije ter srečno prispeli v kočico Du Gouter na višini 3817 metrov.

V prijetno topli sobi nas je bilo kar precej in vsi smo želeli naslednje jutro na vrh. Ponoči pa je pričelo snežiti in v petek je vse dopoldne vztrajno padal sneg. Postopali smo po koči ter opazovali zaledenela okna. Po sobi se je razlegala govorica raznih narodov. Malo pred poldnevom je megla spustila nekaj sončnih žarkov na kočico in ta je oživela kot mravljišče. V nekaj minutah smo se pripravili in že so stopale prve naveze po snegu proti vrhu. Ob dvanajstih smo krenili in do šestih zvečer nam je sijalo sonce. Veter pa je pihal zelo močno in nam metal ledene igle v obraz ter grozil, da nas bo prekucnil.

Pred vsemi je sam hodil vitki Dunajčan kot gams. Ostali smo bili v navezah po trije ali štirje, le šest planincev iz Gradca se je držalo skupaj na isti vrvi. Hoja z derezami in strmina sta nas zdelovali, da je bilo včasih treba za nekaj minut umiriti razbijajoča srca. Mimo zaprte kočice Valot nas je pot peljala v zadnje strmine po ozkih grebenih, kjer nisi smel stopiti na pačnega koraka, da ne bi zdrsnil v globino in potegnil še drugih za sabo. Na vrhu smo bili ob štirih popoldne. Le na hitro smo se objeli, saj v strupenem mrazu in

vetru ni bilo časa za veselje in zmagoslavje. Prsti so bili okorni in ni bilo mogoče veliko fotografirati. Po grebenu smo sestopali še bolj previdno kot prej. Ko je Japonec porabil energijo, je potegnil za vrv, jaz pa moža in smo za trenutek postali. Z vrha do kočice smo kljub kratkim postankom prišli v dveh urah. Utrujeni, a srečni, smo se zbrali v koči ob toplem čaju.

V soboto dopoldne smo se pričeli spuščati. Spet smo navezali dereze, saj so bile skale pokrite s snegom. Hodili smo zelo previdno. Dereze se lahko zataknejo za kamen ali nogavico pa se zvališ po skalovju z neprijetnim pospeškom. Ledeni žleb nam ni delal preglavic, saj smo bili stari znanci.

Od kočice Tete Rousse navzdol smo srečevali pravo reko ljudi. Spodaj je kazalo na lepo vreme, čeprav je megla še kdaj pa kdaj zakrila vrhove. V Chamonixu smo se z Japoncem razšli, saj je po počitku v hotelu nameraval dohiteti svojo skupino, ki je nadaljevala vzpone po Švici.

Midva pa sva se namenila z avtom čez Švico in Avstrijo proti domu. Vožnja po dolinah in visokih prelazih bi bila v lepem vremenu pravi užitek, v megli in dežju pa je bila utrujajoča in neprijetna. Na švicarskem prelazu Furka sva v višini 2431 m občudovala ledenik Rhone pod Dammastockom. Cesta je speljana drzno po pobočjih in v megli vzbuja pravo tesnobo. Sreča, da vsi previdno vozijo. Po dolinah sva občudovala urejene švicarske vasi, obdelana polja in vinograde, lepe lesene hiše in rože, vsepovsod rože. Žičnic in vlečnic skoraj ni bilo mogoče prešteti, prav tako ne ploh, skozi katere sva vozila.

Sobotno noč sva preživela še v Švici. V nedeljo sva v megli in neprestanih nevihtah vozila skozi Avstrijo, čez Brenner v Italijo, nato čez prehod Dobbiacco spet v Avstrijo in domov. Zadnje kilometre se nama ni več ljubilo opazovati zamegljene pokrajine. Utrujena od hoje in vožnje sva si oddahnila šele doma in skoraj verjeti nisva mogla, da nama je uspelo osvojiti vrh.

Če je uspelo nama, bo tudi drugim. Poskusite, Mont Blanc vas čaka z vsemi svojimi lepotami! Le korajžno na pot!

S kolesom v ČSSR

Zahvaljujemo se taborniškemu odredu Ruševca Mežica ter tovarnoma zdravil Krka in Lek za pomoč pri naši akciji.

PRIPRAVE

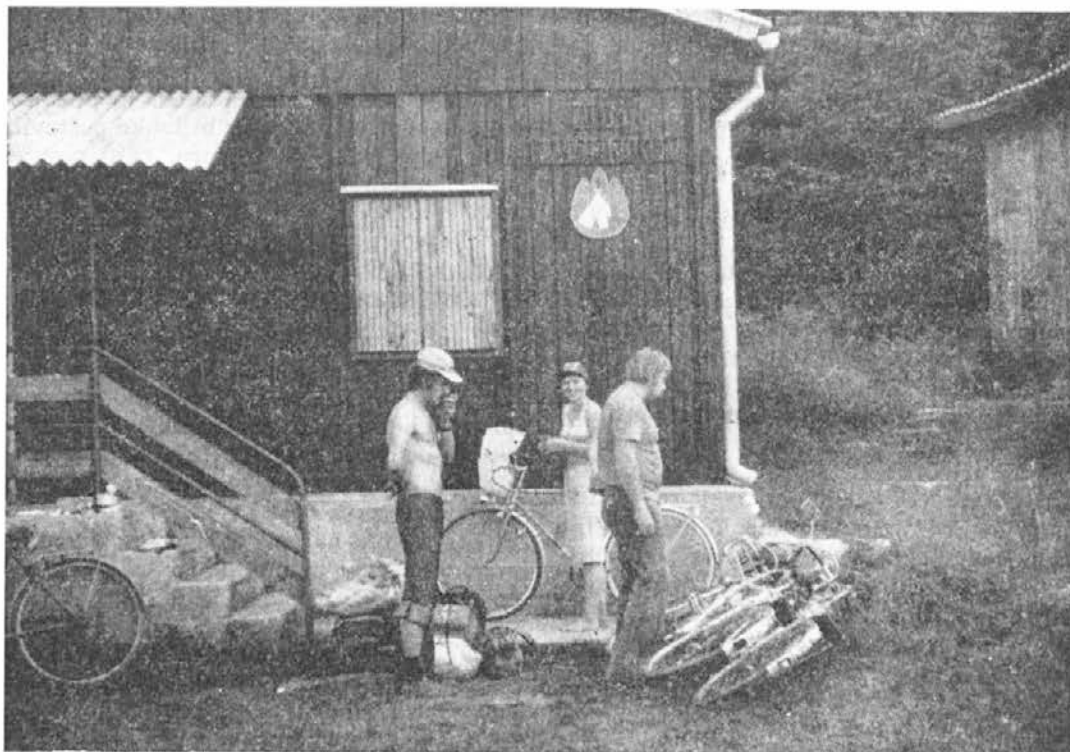
Za akcijo smo se odločili že pred letom dni. Prvi sestanek smo imeli marca letos. Udeležilo se ga je osem članov. Natančno smo določili pot in razdelili naloge. Vlado Bruder-Fruti — vodja akcije ali taborovodja (skrbi za priprave na akcijo ter za akcijo), Franc Trdina — vodja poti (priskrbi avtokarte, pripravlja treninge in skrbne načrte na akciji itd.), Darinka Melanšek-Špela — propaganda in dnevnik. Naloge sem navedla samo za tri člane prvega sestanka, ker so ostali 14 dni pred akcijo odpovedali sodelovanje. Tako so bi-

le nam dodeljene še naloge prevajalca — Fruti, fotoreporterja — Franc in blagajnika — jaz.

Pred odhodom smo redno trenirali, že od aprila naprej.

PETEK, 2. 7. 1976

Pred odhodom smo odpravili vse pomanjkljivosti na kolesih in si pripravili prtljago. To smo opravili pred taborniškim domom. Kolesa smo dobro očistili in nanje nalepili taborniške nalepke. Sklenili smo, da si bomo po Avstriji kuhali sami, zato smo nakupili veliko hrane in tovor je bil še težji. V torbico prve pomoči smo zložili zdravila, ki sta nam jih poslali tovarni KRKA Novo mesto in LEK Ljubljana. Tema tovarnoma se še posebej za-

Na predvečer »akcije«

hvaljujemo, ker sta nam edini pomagali (prošnje za pomoč smo poslali 16 OZD). Ko smo imeli že vso prtljago na kolesih (1 šotor, 3 spalne vreče, 3 potovalke in torbico prve pomoči), se je Fruti spomnil, da je pozabil kopalke.

SOBOTA, 3. 7. 1976 —
MEŽICA—LEOBEN 130 km — KLANCI

Pred taborniškimi domom smo se zbrali ob osmih. Franc, ki nam je zvečer zabičeval, da moramo biti točni, je sam zamudil. Šele zjutraj smo ugotovili, da je fotoaparat pokvarjen, zato smo morali poiskati drugega. Toda žal, nismo ga našli. Iz Mežice smo se odpeljali šele ob devetih. Prvi (10 odst.) klanec na Holmcu smo modro prehodili. Na meji so nas že poznali, zato ni bilo težav. V Pliberku smo se prvič izgubili. Po 20 km vožnje nas je pričakal zelo »lep« klanec. Dvigal se je za 12 odstotkov, dolg pa je bil približno štiri kilometre. Seveda smo bili zopet modri. Toda to še ni bilo dovolj. Sonce je neusmiljeno pripekalo in znoj nam je curljal z obrazov. (Fruti in Franc sta pravila, da »celzjusi« napadajo z vso bojno opremo). Toda volja in moč nas nista izdali. Premagali smo enega najhujših klanecv in se kmalu potem ustavili, kajti bil je čas za kosilo. Upali smo, da je klanecv konec, toda zaman. Na drugem delu poti so se klanci kar vrstili. Mislili smo že, da načrta za prvi dan ne bomo dosegli. (Morali bi priti vsaj do Zeltweg — 111 km).

Ura je bila 18, ko so »celzjusi« nehali napadati — klanci pa še ne. Ko smo vozili po teh neskončnih klanecih in upali, da jih bo le zmanjkalo, sploh nismo opazili, da je že temno. Sklenili smo, da bomo poiskali prostor za prenočitev. Po nekaj kilometrih vožnje smo ugotovili, da se klanec spušča. Načrt za prvi dan smo dosegli in tudi presegli.

Spalnico smo si poiskali v gozdiču ob cesti. Utrujeni smo zlezli v spalne vreče in takoj zaspali.

NEDELJA, 4. 7. 1976 —
LEOBEN—SEMMERING 82 km —
POPOLDANSKO KOPANJE

Prvi se je zbudil Franc. Fruti se je razburjal, ker je Franc hotel odriniti že ob 5. uri, jaz pa sem se zvila kot polž in se delala, da še trdno spim. Pri jutranjem umivanju smo ugotovili, da smo spali na zapuščenem mostu. Zajtrk smo si skuhal sami (čaj in mesni zajtrk).

Po nekaj km vožnje smo bili v Leobnu. Tu smo iskali prodajalno, kjer bi lahko kupili kruh. Toda nismo je našli. Tudi v Brucku nismo mogli kupiti kruha, zato smo k pasulju jedli sirove zavitke.

Prostor za kosilo smo iskali skoraj dve uri. Naselili smo se na travniku ob potoku. Najprej smo vsi skočili v vodo, toda veselje do kopanja nas je kmalu minilo, saj je imela voda komaj 14°C. Ko smo popili kavico, smo se napotili dalje. Začel se je naš popoldanski delovni čas. Počasi smo se pomikali proti Spittalu. Ugotovili smo, da imamo na naši poti razen sonca še enega zvestega spremljevalca, ki se nam je pridružil vsak dan takrat, ko so »celzjusi« pospravili bojno opremo. To so bile sila nadležne mušice. Ura je bila šele 19., ko smo prispeli v Spittal, zato smo sklenili, da bomo vozili še nekaj časa. Tokrat je bilo zelo težko najti prenočišče. Po dolgem iskanju smo se ustavili nekaj metrov pod cesto, kjer smo na kamenitih tleh hitro zaspali.

PONEDELJEK, 5. 7. 1976 —
SEMMERING—HAINBURG 129 km —
KOMARJI

Vstali smo že ob 5. uri, kajti tovarnjaki so bili zelo glasne budilke. V bližini ni bilo nobene vode, zato smo morali brez zajtrka odriniti dalje. Bilo nas je strah, kako bomo prevozili Semmering, ki je bil za nas najtrši oreh. Toda, poglej čudo! Nismo se peljali več kot dva do tri kilometre navzgor, ko smo že bili na vrhu. (Semmering je visok 985 m). Ugotovili smo, da smo prejšnji večer, ko smo iskali prostor

za prenočišče, prevozili skoraj ves Semmering. Pogled z vrha je bil čudovit. Cesta je speljana vijugasto kakor stara cesta pri Postojni. V dolino smo se spuščali približno 45 minut, tako da sploh ni bilo treba uporabiti nog. Že ob 7. uri smo prispeli v Neunkichen, kjer smo končno kupili fotoaparat in naredili nekaj posnetkov. Nakupili smo še najnujnejše za kosilo ter takoj odrinili proti W. Neustadtu. Tu smo zavili na cesto, ki pelje mimo Dunaja.

Vozili smo se mimo neskončno dolgih žitnih polj in poldne je bilo že mimo, ko smo našli majhno senco in potok. Bili smo zelo lačni, zato smo si privoščili tudi predjed (ribe v konzervi). Šef kuhinje je bil Franc, ki nam je skuhal dobro domačo govejo juho. Popoldan, ko se je sonce že umikalo, smo hitro nabirali kilometre. Fruti je ugotovil, da vozimo povprečno 23 km na uro. Kmalu je bil načrt tretjega dne izpolnjen — Fisehamend. V neki gostilni smo se okrepčali, kar se nam je po dolgi vožnji zelo prileglo.

Franc je predlagal, da bi pot nadaljevali. Predlog smo takoj sprejeli. Prespali smo le 20 km od češke meje. Ponoči smo imeli na obisku celo armado krvoločnih komarjev. Zjutraj smo ugotovili, da je vsakega pičilo najmanj 15 komarjev. Franc in Fruti sta duhovito izjavila, da imajo komarji v svojem delovnem času visoke norme.

TOREK, 6. 7. 1976 —
HAINBURG
BRATISLAVA 13 km — SAMO
S KOLESOM

Na češko carino smo prispeli okoli devetih. Bilo nas je strah, da bomo dolgo čakali, kajti neki avtobus je bil tam popolnoma razstavljen. Toda mi nismo imeli težav. Opraviti smo morali le nekaj formalnosti in lahko smo odšli dalje. Cariniki so nas začudeno ogledovali.

Že od daleč smo zagledali bratislavski most, ki se vzpenja v mogočnem loku. Veseli smo si z mostu ogledovali Bratislavo — dosegli smo cilj. Ker smo bili vsi prvič v Bratislavi, smo se nekaj časa vozili po mestu, dokler se nismo ustavili pred hotelom Dukla. Naročili smo si apartma, za katerega smo plačali samo 392 kron. Odločili smo se, da v Bratislavi ostanemo dva dni. Prvi dan smo nakupovali. Seveda smo si privoščili tudi kosilo v hotelu A-kategorije.

Ko smo se hoteli vrniti v hotel Dukla, so nastale težave. Dolgo smo brezglavo tavalili po mestu, preden smo zopet našli pravo pot. Tudi zvečer smo iskali hotel kar dve uri. Nihče se ni spomnil, da bi poklical taxi. Na vsej akciji smo se vozili le s kolesom.

SREDA, 7. 7. 1976 — KAZAČOK

Drugi dan smo si ogledali kulturne in zgodovinske znamenitosti mesta. Obiskali smo mestni muzej, kjer smo se zadržali dve uri. V njem je bila prikazana Bratislava od nastanka do konca II. svetovne vojne. Ogledali smo si tudi spomenike, cerkve in grad.

Po večerji pa smo proslavili zmago. Bili smo veseli, da smo načrt uresničili, kajti doma nam skoraj nihče ni verjel, da bomo uspeli. Privoščili smo si vodko. Franc in

Fruti še danes govorita, da sem tisto noč plesala kazačok v ruski vodki.

ČETRTEK, 8. 7. 1976 —

BRATISLAVA—KOMAROM 112 km —
SLOVO OD ČSSR

Vstali smo že ob sedmih, kajti morali smo pospraviti prtljago. Še zadnjikrat smo zajtrkovali v hotelu Dukla. V recepcijo smo se šli posloviti vsi trije (receptorka je bila z nami zelo prijazna). Po dveh dneh počitka smo bili kar srečni, da spet sedimo na kolesih. Do madžarske meje bi morali prevoziti 102 km — to je bil naš četrtkov načrt. Ker so »celzjusi« močno napadali, smo se pogosto ustavljali v čeških pivnicah.

Dolgo smo se vozili po kolesarski stezi, ko smo ob cesti videli napis »Hiša čeških in madžarskih specialitet«. Seveda nismo hoteli zamuditi enkratne priložnosti. Pred hišo nas je ustavila ženska in nam hotela zaračunati parkiranje. Ko je zvedela, da smo Jugoslovani, smo ji plačali z zavojem cigarete 57. Hiša je bila čudovito opremljena. Po kosilu nas je pot vodila proti mestu Komárno. To je mesto, katerega del leži v ČSSR, drugi pa v Madžarski — Komarom. Ko smo se med potjo ustavili v neki gostilni, se je zbrala okoli naših koles gruča radovednežev. Ura je bila okoli 18. ure, do meje pa je bilo le še 15 km. Ker smo vedeli, da bomo načrt dosegli, smo si med potjo glasno prepevali. (Morala je bila na višku.)

Na meji se nam je zgodilo tisto, kar smo pričakovali. Čakali smo uro in 45 minut. Ko smo končno le lahko odšli čez most v Madžarsko, smo se malo prestrašili, ker nismo našli carine. Pozneje smo ugotovili, da Madžari sploh nimajo carine. V Komaromu so bile vse ceste, ki so vodile proti Budimpešti, prepovedane za kolesarje. Toda bil je že večer, zato se za prepoved nismo menili.

PETEK, 9. 7. 1976 —

KOMAROM—BUDIMPEŠTA—ERD
111 km — PRVI DEŽ

Zjutraj nas je prvič malo zmočilo. Toda po zajtrku je zopet posijalo sonce in naš delovni čas smo lahko nadaljevali. Cesta, po kateri smo vozili, je bila še vedno prepovedana za kolesa. Franc, ki se je še najbolje spoznal na prometne predpise se je nenehno jezil, ker smo morali voziti po tej cesti. Nekaj km pred Tatabányo smo zavili na stransko cesto, ki pa je bila veliko slabša. Začudeno sem gledala, ko je vojak ustavil promet. Moji radovednosti je bilo kmalu zadoščeno; čez cesto je pripeljalo osem tankov. Prvič sem od blizu videla prave tanke. Cesta proti Budimpešti je bila strašna. V Budimpešto smo prišli šele popoldne. Pričakala nas je močna nevihta. Oblečeni v dežne plašče smo si ogledali mesto. Ker nismo imeli veliko časa, smo odrinili dalje in si Budimpešto bolj ogledali s hriba, ko se je pod nami razprostiralo mesto v vsej svoji nočni lepoti.

V Erdu se je zopet pripravljalo k nevihti in prvič smo si postavili šotor.

SOBOTA, 10. 7. 1976 — ERD —

BALATONALMÁDI 112 km —
PRERIJSKI KONJI

»Danes bomo prespali ob Blatnem jezeru,« je pričel razlagati Franc dnevni načrt.

Že zjutraj smo prispeli do jezera Velenec, ki je veliko manjše od Blatnega, ker pa je bilo slabo vreme (verjetno so imeli »celzjusi« prosto soboto, se nismo kopali. Pot do Székesfehérvárda je bila težka, kajti veter je pihal tako močno, da smo se komaj pomikali dalje. Po kosilu smo si ogledali nekaj zgodovinskih spomenikov in mestne izkopenine.

Prevozili smo 5 km, ko sta nas na križišču presenetila dva policaja. Cesta, po kateri smo vozili, je bila seveda prepovedana za kolesarje. Zaviti smo morali na stransko cesto. Po avto-karti smo ugotovili, da je zadnjih nekaj km cesta neasfaltirana. Toda tega, kar smo doživeli, vseeno nismo pričakovali. Vozili smo po velikih tankovskih poligonih. Za nami so se dvigali oblaki prahu. V mestu Varpalota smo se pripeljali zaprašeni kot prerijski konji. Bili smo srečni, da so kolesa zdržala veliko preizkušnjo. Iz Varpalota do jezera smo zopet vozili po prepovedani cesti. Na poti smo srečevali kolone vojaških tovornjakov. Do jezera smo prispeli ob 21. uri. Prenočili smo v kampu.

NEDELJA, 11. 7. 1976 —

BALATONALMÁDI — ZALAAPATI
102 km — ZADNJA MADŽARSKA NOČ

Kamp smo morali zapustiti že ob 7. uri. Bilo je lepo sončno jutro, še lepši pa je bil pogled na mirno jezero. Zopet se nam je pridružil veter, ki pa je bil tako močan, da smo vozili komaj 7 km na uro. Sonce je že zjutraj močno pripekalo in tudi žeja je bila vedno hujša, tako da smo si prepevali »Žeja, žeja me muči...«. Ustavili smo se v manjši vasi ob vodni črpalki, ki jih je na Madžarskem veliko. Ob 13. uri pa so nas izdali tudi želodci, seveda, bil je čas kosila. V neki restavraciji smo dolgo časa »buljili« v jedilni list, ker pa nihče ni znal madžarsko, smo si naročili pač dunajski zrezek (kot vedno). Po kosilu je bilo na vrsti kopanje. Vedno me je zanimalo, če se Blatno jezero tako imenuje zato, ker je v njem veliko blata. Da je tako, sem se prepričala takoj, ko sem stopila vanj.

Po kopanju smo odrinili dalje in že smo prispeli v zadnji kraj ob jezeru — Keszthely.

Zadnjo noč na Madžarskem je bila zame strašna. Prostor, kjer bi lahko postavili šotor, smo iskali do 23. ure, kajti povsod so bili tereni rezervirani za vojsko.

PONEDELJEK, 12. 7. 1976 —

ZALAAPATI—MURSKA SOBOTA 99 km
SLOVENIJA, OD KOD LEPOTE TVOJE

Zadnji dan na Madžarskem nas je pot vodila po čudnih cestah. Vozili smo po strmih klancih, kar je za panonsko pokrajino presenetljivo. Prispeli smo v Bak, kjer nas je ustavila policija. Zahtevali so potne liste. Dolgo so jih pregledovali in nam jih končno brez besed vrnili. Nismo vedeli, kaj je bilo narobe in nas tudi ni zanimalo. Vsi smo mislili le na to, da bomo čez nekaj ur že v Sloveniji. V Lentiju smo napravili še zadnje forinte. Tu smo se tudi drugič izgubili. Ko smo se ustavili v zadnji madžarski gostilni, smo bili veseli, saj smo po devetih dneh zopet slišali slovensko besedo. Na carini nismo imeli težav. Naši carinski uslužbenci so nas le zvedavo spraševali o akciji in se čudili našim nasmejanim obrazom. Ko smo prispeli v Slovenijo, smo vsi trije zapeli »Slovenija, od kod lepote tvoje...«. V Lendavi smo si privoščili požirek laškega piva in takoj nadaljevali pot, tako da smo večerjali že v Murški Soboti. Prenočili smo v majhnem gozdu nekaj kilometrov iz mesta.

TOREK, 13. 7. 1976 —

MURSKA SOBOTA—MARIBOR—
PODVELKA 102 km ZOPET KLANCI

Najprej smo se ustavili v neki gostilni. Prisedla sta gostilničar in še neki kmet. Malo smo poklepetali o vremenu, kmetovanju itd. Počutili smo se kot doma, saj so prekmurski ljudje zelo prijazni. Morali smo naprej. Ker smo pot dokaj dobro poznali, se nam vožnja do Maribora ni zdelala preveč zanimiva. Kljub strmim klancem in neznosni vročini smo kmalu zagledali tablico »Maribor 5 km«. Veseli, da bomo

Namiznoteniški igralci »Fužinarja« se vedno udeležujejo TRIM AKCIJ

SPOMINI NA NOV

Skalnata votlina »Marjana«

Rožankova mama je z otroki zbežala pred Nemci v gozd. Kot nalašč je takrat tri dni deževalo. Mati je bila v gozdu z otroki brez vsega. Od časa do časa se je streslo dekletce med spanjem, ko mu je stekla voda čez nogo. Nemci niso mogli verjeti, da bi v takem vremenu tako številna družina vzdržala v gozdu brez strehe, zato so jih mrzlično iskali po okoliških kmetijah.

Rožankovi so se najprej ustavili pri sosedu Jurčku, ki jim je dal jesti. Potem je prišel z Uršlje gore Karel Aberšek-Pero in jih spravil na Podhovsko, kjer so prvo noč, odkar so odšli od doma, prespali pod streho. Odtod jih je peljal po gozdni stezi na Pogorelec in po strmem pobočju v skalnato votlino na varno. Po pobočju je Rožankovo mamo skoraj nesel, ker ji je drselo. Otroci so se plazili za njima. V tej votlini je potem mati z otroki bivala šest mesecev. Votlina je bila majhna in morali so se stiskati drug k drugemu, da so lahko spali v njej. Življenje v votlini tudi ni bilo najbolj prijetno. Kadar je deževalo, je bila suha, ko pa se je zvedrilo, je nekaj dni kapljala voda v njo. Rožankovi otroci so se kljub temu znašli. Pred votlino je bila košata smreka, ki je segala z vejami do tal. Otroci so se po vejah gugali in si tako delali kratek čas. Na bukev je Rožankova Marjana vrezala svoje ime, zvezdo, srp in kladivo. Ime je še danes lepo vidno, zvezdo, srp in kladivo pa je bukev zarasla.

Na Pogorelcu je pribežala tudi Ivartnikova Francka in s seboj prinesla dve leti starega sina, ki je sklepal ročice in prosil teto: »Mati, plosim kluha!« Toda kruha je bilo v votlini zelo malo. Partizan Pero je uredil, da je Rožankova družina dobivala v gozd hrano in obleko. Aberškova Trezika, ki je bila še na Macigojevem, je vsak dan nastavljala v gozdu hrano, po katero je

prišel Rožankov Maks, ki je bil zadolžen, da skrbi za družino. Ko je odšla Trezika v partizane, so za Rožankovo družino skrbeli Kotnikovi, Ocvirkovi in drugi kmetje iz Kota. Rožankovi otroci so celo sami prihajali v Kot po jabolka. Pri vsaki hiši so jim dali kruha, za katerega so bili še posebno hvaležni. Ocvirkova Ančka je hodila na Prevalje dvakrat na teden. Rožankovim otrokom so pošiljali hrano in obleko največ Sušnikovi in Lodrantovi. Kadar je prišla Ocvirkova Ančka k Londrantu, je prinesla Sušnikova mati pod predpasnikom kavo, sladkor in moko za partizane. V Kotu so mladinke zbirale volno. Lodrantova mama in Kotnikova Micka sta pletli obleko in nogavice za Rožankove otroke.

Pod votlino se je skoraj zgodila nesreča. Dve leti star deček se je tam igral. Ker je bilo pobočje strmo, se je začel nenadoma kotaliti. Sprožil je velik kamen, ki se je kotalil z njim. Ančka, ki je to videla, je prebledela in se hitro po pobočju spustila za njim. Tik nad 50 m globokim prepadom

Tovariš Aberšek razlaga

ga je zgrabila za lase in ga rešila gotove smrti. Deček je zaradi udarcev, ki mu jih je zadal kamen, tako otekel, da nekaj dni ni videl.

V votlini so takoj od začetka živeli:

1. Marija — Rožankova mama,
2. Ančka — hči,
3. Julka — hči,
4. Julijana Krištof — otrok,
5. Emil Krištof — otrok,
6. Anka Petrič — otrok,
7. Lojzka Petrič — otrok,
8. Marjana Krištof — otrok,
9. Francka — Maksova žena,
10. Maks Rožank,
11. Tone Petrič — otrok,
12. Mojca Petrič — otrok,
13. Marija Slemnik — služkinja.

Prva je zapustila votlino Marija Slemnik, ki je odšla v bataljon, potem sta odšli Julka in Ančka. Julka je šla na okrožje za Mežiško dolino, ki je bila takrat pod Naravskimi ledinami, Ančka pa v tehniko. Potem so odšli s koroškim odredom na Dolenjsko Francka Petrič, Tone Petrič in Emil Krištof. Tako je v votlini ostalo do jeseni še osem ljudi, ki so odšli na osvobodeno ozemlje v Savinjsko dolino, kjer so se srečali z novimi težavami.

Splet dogodkov ob nastanku bolnice »Mirte«

V past

Maležnikov Maks je bil jeseni 1944. leta dodeljen terenam, ki so delale na Brdinjah v bližini Raven. Njegova naloga je bila, da spremlja terenko Angelo Tratnik — Dularjevo mamo, Olgo Križenovsko in Rožankovo Ančko.

Prenočili so pri Vohnetu na Brdinjah. Zgodaj zjutraj so odšli h kmetu Mežnarju. V gozdu sta jim nasproti prišli dve ženski. Tratnikova Angela jima je dejala, da jih ne smeta izdati.

Partizani so pri Mežnarju vstopili v hišo. Na straži je ostal Maks. Stal je nad hišo, da je imel pregled na vse strani. V daljavi je zagledal kolono Nemcev, ki je šla od Dobrij proti Mežnarju. Stekel je v hišo in zaklical: »Nemci!« ter se hotel hitro umakniti v gozd. V tem trenutku so Nemci napadli z gornje strani iz gozda. Ranili so ga v nogo, zato ni mogel bežati. Zavlekel se je v gozd, kjer je zakopal municijo in puško. V tem trenutku je iz hiše pritekla Rožankova Ančka. Posrečilo se ji je, da je med streljanjem zbežala proti Sv. Neži, čeprav je bila ranjena v nogo. Dularjeva Angela in Olga Križenovska sta se skrili v kleti. Nemci ju niso našli in so odšli naprej. Pozneje so ju ulovili v gozdu.

Maksa so Nemci naložili na gare in ga z volmi odpeljali na Ravne. Ležal je zelo nerodno, da mu je glava visela z gar. Voznik pri vožnji ni dosti pazil, kako ga je vozil, ker ga je bilo strah. V gradu nad Ravnami so vojaki z Maksom lepo ravnali, poklicali so doktorja Erata, ki jim je dejal: »Tako ga odpeljite v bolnico!« Odpeljali so ga v Slovenjgraško bolnišnico, kjer so mu še tisto noč odrezali nogo. Naslednjega dne je prišel v bolnico gestapo in odpeljali so ga v mučilnico v Dravograd, kjer so ga zasliševali. Potem so ga odpeljali v bolnico v Celovec. Tam je bil zaprt v istem oddelku, kjer sta se zdravila partizana Stojan, ki so ga Nemci dobili pri Rašku v Breznici, in partizan Krpan, ki so ga ujeli ranjenega pri Kovazniku. Stojan v bolnici ni veliko govoril. Že pred novim letom 1944 je prišel po Stojana gestapovec, ga naložil kot vrečo na hrbet in ga odnesel. Več se je Maks pogovarjal s Krpanom, ki so ga Nemci poslali v Dachau, od koder se je verjetno vrnil.

V bolnici je imel Maks Meležnik ves čas vročino. Obiskal ga je gestapovec Aga in se z njim pogovarjal. Ker ni zvedel, kar je hotel, je bil užaljen in ga ni bilo več na obisk. Gestapovci so hoteli Meležnika spraviti iz bolnice. Zanj se je zavze-

kmalu v Mariboru, smo hitro prevozili še zadnji klanec. V Mariboru smo dalj časa počivali. Ko smo nadaljevali pot, so se pričeli zbirati temni oblaki. Pričelo je rahlo deževati. Ker smo imeli do Mežice še 40 km in je deževalo vse močnejše, smo postavili šotor in prenočili v Podvelki.

SREDA, 14. 7. 1976 —

PODVELKA—MEŽICA 37 km
KOROŠKE »OKREPČEVALNICE«

Do Dravograda nas je ločilo še nekaj manjših klanec, ki pa smo jih brez težav prevozili. V Dravogradu smo se tudi malo okrepčali. Na Ravne smo prišli že ob 12. uri. Treba je bilo prevoziti še 12 km, za katere smo zapravili kar tri ure. Cilj smo dosegli, zato smo sklenili, da od Raven do Mežice »dostojno« proslavimo našo zmago.

Prevoženi km — 1029 (po avto-karti)

Povprečno 93 km/dan

Povprečna hitrost 23 km/h

93 km/dan smo prevozili v 4,1 ure

Zveza tabornikov
Odred Ruševca — Mežica

la zdravnica, češ da ima vročino. Tako je v bolnici dočakal svobodo.

Rožankova Ančka ranjena

Od Mežnarja je Rožankova Ančka bežala po čistini, ker se je bala, da bi v gozdu padla v nemško засedo. Tekla je in tekla, kolikor je mogla. Nemci so kot nori streljali za njo. Ko je pritekla do potoka, je začutila, da ji noga omahuje. Srce ji je začelo močno biti, ko je zagledala na nogi veliko rano, skozi katero se je videla kost. Raztrgala si je del srajce in si rano hitro ovila. Potem se je skrila ob bregu v grmovje in čakala, da se je zmračilo. Nemci so jo iskali s policijskim psom, a je niso našli, ker je nekaj časa tekla po potoku in tako zabrisala sled. V mraku je prišla h Kuplenu in vprašala:

»Ali so pri vas partizani?«

»Ni jih, je odgovorila mati, morda so pri Reberniku.«

»Ali je daleč do tja?« je vprašala. V obraz je bila vsa blede. Kuplenov sin je dejal:

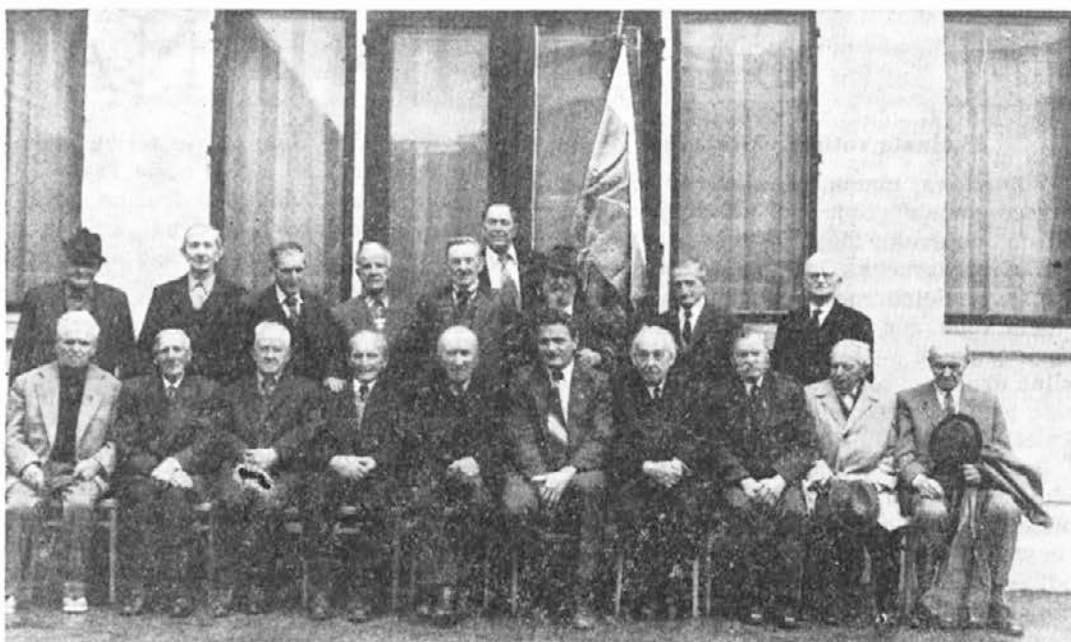
»Vas bom pa jaz peljal k Reberniku.« Tako sta Ančka in deček odšla k Reberniku. Šele, ko sta odšla, je rekla Kuplenova svojemu možu:

»Jezus Marija, ona je vendar ranjena!« Hotela jo je poklicati nazaj, a ko je prišla na hišni prag, ju ni bilo nikjer več.

Pri Reberniku je Ančka srečala partizane. Naprej ni mogla več hoditi, zato jo je Nandi Samec nesel proti Selam, kjer bi bila varna pred Nemci.

Rožankova Julka, Ančkina sestra, je bila okrožna sekretarka in je hodila po terenu v okolici Uršlje gore. Smonkarjeva Pepka ji je prva povedala, da je Ančka močno ranjena. Julka je šla k Nacestniku poizvedovati, kje je Ančka. Pri Pernatu se je preoblekla v žensko obleko in odšla k Zgornjemu Dularju. Ančka je ležala v hlevu na vislih. Nanjo je pazil in ji stregel partizan Katar. Ko je slišal, da nekdo prihaja na gumno, je že potegnil pištolo, da ustrelji sebe in Ančko, ker je mislil, da so Nemci. Julka je splezala po lestvi in zaklicala: »Ančka!« Šele takrat je Katar odložil pištolo. Julka je objela Ančko, ko je prišla do nje in ji obvezala gnojno rano. Na nogi je imela še isto nogavico kot tedaj, ko je bila ranjena, zato jo je prerežala, očistila rano in jo na novo prevezala. Rano ji je zažil neki svinjedec iz Sel. Niti so se videle še kasneje, ko je ozdravela.

Potem je Julka šla iskat partizane, da bi ji pomagali Ančko odnesti v bolnico. Takrat pa se je začela velika hajka na Uršljo goro. Teden dni ni mogla Julka nikamor. Prvi, ki ji je pomagal nesti Ančko, je bil Karel Aberšek-Pero. Oba sta jo šla iskat. Pri Zgornjem Dularju je ni bilo več. Med hajko so jo odnesli v gozd v bližini Zabernika, kjer je ležala na zmrznjeni zemlji, pokrita z raztrgano odejo. Pri Zaberniku sta z Aberškom dobila lestev, na katero sta naložila Ančko. Podpečnik jima ni hotel pomagati, čeprav sta ga prosila, na pomoč jima je priskočil Brečman, čeprav je bil jetični bolnik in šibak. Tako so jo z veliko težavo prinesli do Zvodnika. Naprej do Ivartnika sta jo nesla Zvodnik in sin Jaka. V Ivartnikovi bajti so morali ostati tri dni, ker je ponoči dobila vročino tudi Jul-

Prostovoljci — borci za severno mejo 1918—1919 — občine Ravne na Koroškem ob podelitvi Maistrovih plaket 24. aprila 1976

Na sredi sedita Franjo Čebul, predsednik ravskega občinskega odbora zveze prostovoljcev — borcev za severno mejo 1918—1919, in Rudi Vrčkovnik, predsednik ravske občinske skupščine, ki je plakete in priznanja podelil.

Dne 12. aprila 1967 je bil ustanovni občni zbor borcev — prostovoljcev za severno mejo občine Ravne na Koroškem; sklical ga je občinski odbor zveze združenj borcev NOV.

19. novembra 1968 je skupščina SRS sprejela zakon o borcih za severno mejo, po katerem grejo pravice upravičencem od 1. januarja 1969.

Med 12. aprilom 1967 in 19. novembrom 1968 je umrlo 5 članov, leta 1969 štirje člani, leta 1970 dva, leta 1971 dva, leta 1972 devet, leta 1973 dva, leta 1974 štirje in leta 1975 šest članov, leta 1976 pa en član s področja občine Dravograd.

Ravska organizacija borcev prostovoljcev za severno mejo 1918—1919 ima danes vsega še 33 članov, od tega je 7 članov s področja občine Dravograd.

Priznanje s plaketo umrlega člana Rada Vuteja, ki je bil zaposlen v železarni in je opravljal tudi razne družbene funkcije

ka. Takrat je začel Rožankov Fika razmišljati, da bi v gozdu nad Rožankovo domačijo zgradili bolnico. Najprej je napravil tako veliko luknjo, da je vanjo spravil Ančko in Julko. Ponoči se jima je na noge vsula zemlja. Prva je iz luknje skočila Julka in nato potegnila ven še Ančko, ki je imela noge zasute. Julka je kmalu ozdravela. S Fikom sta luknjo povečala in jo obdala z lesom in deskami, ki sta jih ponoči znosila v gozd od doma. Tako je na-

stal bunker, ki je dobil ime po Ančkinem partizanskem imenu »Mirta«. Rožankov Fika je bil zadolžen, da skrbi za ranjence v tem bunkerju.

V bunkerju »Mirta« so meseca decembra partizani privedli Markovega Miloša, ki je v veliki ofenzivi v Savinjski dolini omrznil v noge in se takšen v najhujšem mrazu prebil na Uršljo goro. Ob novem letu pa je Karel Aberšek-Pero prinesel na hrbtu v bunker Ocvirkovo Greto in neki Rus Ocvirkovega Rudija, ker zaradi omrznjenih nog nista mogla več hoditi. Oba sta bila potrebna zdravljenja. Tako se je v bunkerju ozdravilo naenkrat pet do šest ljudi. Za bolnike je moral skrbeti Rožankov Fika. Prinašal jim je hrano in zdravila. Bil je tudi njihov zdravnik in operater. Glavno zdravilo, ki so ga imeli, je bilo žganje. Greta pravi: »Fika mi je s pinceto vlekli iz ran kosti prstov, ker so mi popolnoma omrznili.«

Večkrat je bolnike obiskal tudi član dravogradskega okrožja Karel Aberšek, jim prinesel hrano in se pozanimal za njihovo zdravje.

Bunker je bil zelo dobro zakrit. Nihče ga ni mogel videti, dokler ni prišel čisto do njega. Vsi, ki so prihajali ali odhajali iz bunkerja, so morali za seboj pot dobro zamaskirati. Pozimi so imeli sito, s katerim so za seboj sejali sneg in tako vsako sled popolnoma zakrili.

V bunkerju so ranjenci ležali na pogradih drug nad drugim. Da ni bilo preveč mrzlo, so kurili v »gašperček«, na katerem so si tudi kuhali čaj. Podnevi so morali paziti, da bi dima ne opazili Nemci, zato so izmenično dežurali pri luknji, iz katere je uhajal dim in z vejo raztepali dim. Ocvirkova Greta pravi: »Vsak dan, ko sem razganjala dim, je iz gozda priskakljala veve-

rica, se dvigala na zadnje noge in me opazovala. Živali se nas niso nič bale.»

Najdaljši dan v bolnici »Mirti« je bil za bolnike, ko so Nemci napadli pri Jurčku. Nemci so hodili v bližini bolnice, a je ni so odkrili.

Tudi enajstletni Rudi je pomagal ranjencem. Ko je nekoliko okreval, je bil Fiku za predhodnico. Fika ga je navadno poslal naprej h kmetu, da je videl, če so Nemci pri hiši. Šele nato je šel sam h kmetiji. Kmetje so že vnaprej vedeli, po kaj sta prišla, ker so jih partizani zadolžili, da morajo dajati hrano za bolnico.

Najprej je okreval Markov Miloš in zapustil bolnico. Potem sta bolnico zapustila Greta in Rudi in odšla na dravograjsko okrožje, kjer sta delala v tehniki.

Svoboda je tu

Na pomlad je iz varnosti zapustila bolnico tudi Rožankova Ančka.

Partizani so jo odnesli k Ošvenu in nato na Črni vrh, kjer sta zanjo skrbela brat Maks in sestra Julka. Bila je tako slaba, da so mislili, da bo umrla. Julka ji je z okrožja prinašala zdravila in hrano. Gasparič, ki je bil sekretar okrožja, ji je dovolil, da je lahko bila ves teden pri sestri, le enkrat na teden se je morala javiti na okrožju. Maks pa je prinašal Ančki iz doline hrano, ki jo je dobil pri kmetih na Selah in v Podgori.

Nekega dne je odšel na javko k Zvodniku. Več dni je vsepovsod pokalo. Julko je skrbelo, da se mu ni kaj zgodilo. Splezala je na bukev in gledala v dolino, če se morda vrača. Videla ga je, kako prihaja po čistini čez Jurčkov travnik in od časa do časa streljal v gozd.

»Ali se mu je zmešalo ali kaj?« se je prestrašila Julka. Hitro se je spustila z bukv, stekla na vzvišeno mesto in z vso močjo zaklicala: »Maks, ne hodi po čistini, videli te bodo Nemci!«

»Svoboda je...!« je zakrilil z rokami. Ona ni verjela. Odšla je povedat Ančki.

»Svoboda!« je ona dahnila, »jaz verjamem, da je svoboda. Dovolj smo že pretrpeli v tej vojni!« in si začela brisati solze.

Pripovedovali so: Rožankova Julka, Maks Meležnik in Ocvirkova Greta.

Po pripovedovanju sestavil:
Zvonko Robar

Najstarejši Ravenčan

Za najstarejšega Ravenčana moramo vsekakor šteti Fridla Roženka. Rodil se je 16. julija 1880 v Guštanju, torej mu teče že 97 leto. V družini, kjer je bilo devet otrok (pet fantov in štiri dekleta), je zadnji privekal na svet. Njegov oče, ki je bil valjar, pozneje pa predvaljar, je delal v podjetju grofa Thurna okoli 50 let. Isto velja tudi za njegovega najstarejšega brata Franca, medtem ko je drugi brat Avgust delal v valjarni deset let. Sestre pa so se kot služkinje zaposlile v raznih krajih.

Fridl je vstopil v prvi razred osnovne šole leta 1886. Prav tedaj so odprli šolo ob cerkvi sv. Egidija. Bila je trirazredna. Prvi in drugi razred so morali šolarji obiskovati dve leti, tretji razred pa štiri leta. Šolanje je dokončal s 14. leti in že na-

Fridl Roženek

slednji dan je nastopil službo v tovarni. Najprej so ga zaposlili v mehanični delavnici, nato v kladivarni kot pomožnega delavca. Šele po treh tednih dela, ki so se šteli kot poskusna doba, se je moral javiti na zdravniški pregled pri dr. Krasniku. Ta ga sploh ni pregledal, vprašal ga je, če je zdrav, in ko je pritrdil, je dobil potrdilo, da je sprejet na delo. Ni se hotel izneveriti tradiciji, zato je stalno silil in nagovarjal očeta, naj ga sprejme v valjarno. To pa mu je uspelo šele po treh letih. Postal je tekač. Bil je bister in priden, zato je kmalu napredoval v II. in I. »štauerja«.

Od leta 1903 do 1906 je služil vojaški rok kot »cesarski strelec«. Najprej v Celovcu nato v italijanski trdnjavi Malborget, končno pa še v Kanalu. Tu je napredoval v starejšega vodnika (Zugführer). Ko se je vrnil od vojakov, je takoj nastopil delo v valjarni. Kmalu je napredoval v »vorstrekerja«.

Ob izbruhu prve svetovne vojne ga ni so takoj vpoklicali. Julija 1916 pa je moral takoj odriniti na fronto. Dodeljen je bil varstvu pri železnici, kjer je ostal do januarja 1917. Avstrijska vojska pa je potrebovala tudi sposobne ljudi v podjetjih, kjer so izdelovali strelivo in orožje. Kot sposobnega in vestnega valjarja so ga opustili vojaške službe in zopet se je zaposlil na svojem starem delovnem mestu. Že leta 1918 je postal mojster. Odgovarjal je za približno polovico od 250 zaposlenih, ki so delali v petih izmenah. Leta 1940 je napredoval v nadmojstra oz. obratovodjo. Na tem delovnem mestu je ostal do leta 1945, ko se je po več kot 50. letih dela v valjarni poslovil od podjetja ter se upokojil.

Dolga leta je sodeloval pri gasilskem društvu, junija 1936 do izbruha vojne leta 1941 je bil predsednik ravske godbe.

Marsikateri podatki o železarni in njenih ljudeh iz starih časov bi šli v pozabo, če ne bi bilo njega.

Kljub visoki starosti še vedno čil in zdrav ter visoko zravnani hodi po Ravnah. Vse ga zanima in vse si ogleduje. Tudi pri podiranju bivšega »Sokolskega doma« je bil navzoč.

Želimo, da bi še mnogo let tako svež prebival med nami ter dočakal svojo 100-letnico.

Ervin Wlodyga

Karel Bevc — 80-letnik

(rojen 20. 3. 1896)

Spomladi je Karel Bevc obhajal 80-letnico rojstva. Na slavnost je bilo povabljenih nad 30 gostov, žal pa se je niso mogli udeležiti vsi, med njimi tudi Arnold Tovornik, gledališki igravec iz Maribora, ki je tedaj že na smrt bolan ležal v bolnici. Kmalu po tej proslavi je umrl (4. 6. 1976). Arnoldu je bil Karel Bevc stric in sta se dobro razumela.

Karel Bevc se je rodil 20. 3. 1896 v Guštanju kot starejši sin Karla in Roze Bevc. Oče je bil namreč pekovski mojster in je imel v najem pekarno v stavbi, kjer je sedaj slaščičarna pri Hasanu. Mati pa je v isti stavbi imela v najemu gostilno. Stavba je bila last Lukasa Schmutzerja. Leta 1901 je bila najemniška pogodba razrešena zaradi smrti lastnika. Posestvo so potem razdelili med dediče. Dve leti za Karlom je zagledal luč sveta brat Franc, ki je bil pozneje učitelj oziroma nadučitelj v Šentvidu pri Grobelnem. Brat je umrl leta 1968. Starši z otrokoma so se leta 1901 preselili v Šentvid pri Grobelnem, kjer so kupili posestvo. Tu je bila tudi trgovina in gostilna.

Karel je v tem kraju odraščal ter dokončal štiri razredno osnovno šolo. Šolanje je nadaljeval na meščanski šoli v Celju. Za tem se je šel učiti k veletrgovcema za manufakturo Hedžet in Koritnik v Gorici. Izu-

Karel Bevc

čil se je, ko je dopolnil 18. leto starosti. Kot pomočnik se je potem zaposlil pri trgovcu manufakturistu Verenu v Celju. V tem času je že divjala prva svetovna vojna. Mladega Karla so leta 1915 vpoklicali v avstroogrsko armado. Poslali so ga na Dunaj, kjer je bil dodeljen k težki artileriji. Vežbanje novince je trajalo približno dva meseca, nakar so ga premestili k 380 mm havbicam. Rad bi šofiral, zato se je takoj javil, da bi opravil šoferski izpit. Vendar to ni bilo tako enostavno in lahko. Najprej so ga dodelili za sovozača k tovornjakom. Leta 1916 je tudi opravil šoferski-vojaški izpit. To pomeni, da je Karel Bevc najstarejši šofer na Ravnah in celo v Mežiški dolini. Takoj ko je opravil šoferski izpit, so mu dodelili tovornjak »Greif Stift«, ki pa je imel železna kolesa ter verige za pogon. S tem avtomobilom so ga takoj poslali na italijansko fronto, (Trient, Primulano, Caldonaco, Asiago), kjer je moral prevažati na fronto strelivo, hrano ter druge tovore. S fronte pa je vozil ranjence. To ni bilo lahko, saj so bili stalno izpostavljeni topovski-ognju, razen tega pa so vozili tudi v gorah, visokih tudi 2 do 3 tisoč metrov, kjer je marsikateri šofer s tovornjakom končal v prepadu. Imel je srečo, da niti enkrat ni bil ranjen, zato pa jo je skupil njegov sovozač, ki ga je ubila topovska krogla. Vozil je tudi oficirje z osebnim avtomobilom znamke »praga« na fronto oziroma nazaj. Vojaske službo je opravljal do konca svetovne vojne. Vrnil se je k staršem, vendar ga je jugoslovanska vlada čez 14 dni zopet vpoklicala. Dodelili so ga k avto-komandi v Ljubljani, kot šoferja. Zborna mesto je bilo v unionski pivovarni. Na dvorišču je ležalo ogromno razstavljenih in pokvarjenih osebnih avtomobilov. Dobil je nalogo, da enega od teh sposobi, kakor ve in zna. Posrečilo se mu je, da je usposobil neki francoski avtomobil. Bilo je to leta 1919, ko so se že bojevali na koroški fronti. Dodelili so ga Maistrovim borcem kot šoferja. Moral je prevažati jugoslovanske oficirje v Velikovec in nazaj. Najprej so vozili drugi šoferji. Od tod so ga premestili h konjenici, ki so jo poslali na madžarsko mejo. Dne 19. 1. 1920 je bil odpuščen iz vojaške službe.

Vrnil se je v domači kraj, od tod pa je odšel v Loko pri Žusmu, kjer se je kot poslovodja zaposlil pri Florjanu Gajšku. Na tem delovnem mestu je ostal približno leto dni. Vrnil se je k veletrgovcu Matiji Hedžetu v Ljubljano ter nastopil delovno mesto trgovskega potnika. Leta 1927 se je vrnil v rojstni kraj Guštanj. Poročil se je s hčerko trgovca in hišnega posestnika Elzo Skutnik. V zakonu se jima je rodil sin Karel. Takoj po poroki sta z ženo začela sama voditi trgovino, ki je bila na lepem kraju, na trgu. Ob prihodu Nemcev leta 1941 sta morala z ženo odstopiti trgovino železarni. Bila sta zaposlena kot uslužbenca železarne. Po končani vojni je to trgovino še nekaj časa obdržala železarna, nato pa jo je prevzel Ljudski magazin. V tej službi je Karel ostal do upokojitve leta 1963 — s 44 leti delovne dobe.

Takoj po prihodu v Guštanj se je vključil v razne organizacije. Sodeloval je pri RK Guštanj, bil je med ustanovitelji sedanje reševalne službe, ki bo obhajala prihodnje leto svojo 50-letnico. Karel je edini še živeči ustanovni član tega društva. Od za-

četka do leta 1946 je bil šofer — prostovoljec reševalnega avtomobila. Za zasluge za to humano delo ga je RK Jugoslavije odlikoval s srebrno medaljo. Bil je tudi član gasilskega društva »Guštanj«. Še danes je častni član ravnenskega gasilskega društva. Takoj ob pristopu so ga dodelili k motornemu oddelku za šoferja. Zaradi njegove sposobnosti so ga čez nekaj let postavili za tajnika društva, pozneje za poveljnika, od leta 1938 do prihoda Nemcev pa za predsednika društva. Razen tega je bil tudi član okrajne gasilske župe. Okupator ga je med vojno izključil iz gasilskega društva, zato pa je takoj po končani vojni zopet začel sodelovati pri njem.

Za zasluge pri gasilskem društvu je prejel več odlikovanj. Leta 1939 je dobil od gasilske zajednice dravske banovine v Ljubljani odlikovanje s srebrnim križcem. Gasilska zveza LRS v Ljubljani ga je dne 28. 12. 1951 imenovala za gasilskega častnika. Dobil je diplomo ob 100-letnici gasilske organizacije na Slovenskem (1869 do 1969). Za 40-letno sodelovanje pri gasilcih je leta 1967 dobil posebno odlikovanje. Tudi tu lahko mirno zapišemo, da je najstarejši gasilec v našem kraju in najbrž ima le redko kateri v našem okolišu že toliko let prostovoljne službe za dobro bližnjemu.

Bil je tudi predsednik zelo agilnega olupševalnega društva v Guštanju. Mnogo

so tedaj olupšali, uredili so park na sejmišču, kjer danes stojijo stanovanjski bloki. Od tega parka so ostale samo še lepe breze, in to južno od Prežihove ulice. Proti kopališču so nasadili brezov drevored, ki še danes krasi ta del Ravn. To društvo je skupaj z Rdečim križem organiziralo dan cvetja. Njihova glavna skrb je bila, da so tisti teden očistili in olupšali kraj, prodajali cvetlice, denar pa porabili za dobre namene. Gotovo se še danes marsikdo rad sprehaja po brezovem drevoredu proti kopališču ter se pri tem sprašuje, kdo jih je nasadil. Včasih so bile tukaj tudi klopi.

Pri dramatskem odseku »Sokola« je dosti nastopal v raznih šaljevih vlogah, saj je bil odličen komik.

Žena mu je umrla 1972. Sedaj živi v skupnem gospodinjstvu s sinom. Mnogokrat ga lahko opazimo, kako se vzravnan sprehaja po Ravnah z vnukom, na katerega je zelo ponosen.

Počuti se zdrav, še vedno razpoložen rad potuje z upokojenci, nikoli ni sovražil žlahtne kapljice — pa je še danes ne, skratka, zadovoljen je — pravi, da mu še nikoli v življenju ni šlo tako dobro kot sedaj.

Tudi mi mu čestitamo k visokemu jubileju z željo, da bi še mnogo let tako čil, zdrav in razpoložen živel med nami.

Ervin Wlodyga

SKLEPI

skupnega razširjenega sestanka predsedstva občinskega sveta ZSS in izvršnega odbora telesnokulturne skupnosti Ravne na Koroškem, dne 7. oktobra 1976

I.

Predsedstvo občinskega sveta ZSS in izvršni odbor telesnokulturne skupnosti Ravne na Koroškem sta na podlagi uvodne besede in razprave, kakor tudi na osnovi dosedanjega dela in dejanskega

stanja v občini Ravne na Koroškem ugotovila, da se rekreacijska dejavnost v naši občini že vrsto let uspešno razvija in da je dosegla pomembne uspehe pri osveščanju delovnih ljudi o potrebi športno rekreativne dejavnosti, pri vzgoji ustreznih kadrov ter v organizaciji in izvedbi množičnih akcij in športno rekreativnih tekmovanj in prireditve.

Predsedstvo občinskega sveta ZSS in izvršni odbor telesnokulturne skupnosti

Za zgled

Najmlajši z očetom

ugotavljata, da moramo v prihodnje za to zahtevno, nadvse pomembno in potrebno dejavnost — športno rekreacijsko — narediti še več, da bi jo približali slehernemu delovnemu človeku in občanu in ga zanjo tudi pridobili.

Telesnokulturna dejavnost, organizirana v organizacijah združenega dela, mora pretežno v obliki športne rekreacije, preprečevati in odpravljati negativne vplive, ki jih prinaša vse bolj zahteven, razdrobljen in avtomatiziran delovni proces, ki predvsem enostransko obremenjuje človeka kot biopsihosocialno celoto.

Območja krajevnih skupnosti morajo poleg šol postati osnovna torišča oblik redne in občasne množične telesnokulturne dejavnosti, ki bodo omogočala vsakodnevno rekreacijo vseh prebivalcev v bivalnem okolju.

II.

Sindikati morajo kot družbenopolitična organizacija predvsem skrbeti za usposabljanje in osveščanje delavcev, da se bodo množično vključevali v vse oblike športne rekreacije, zato bo občinski svet samostojno in preko svojih osnovnih organizacij posvetil temu vprašanju posebno pozornost in reševanje te problematike sprejel za svojo stalno nalogo.

Telesnokulturna skupnost kot samoupravna skupnost, v kateri se združujejo interesi po telesnokulturni dejavnosti v TOZD, KS in TKO, bo v skladu s politiko v SRS in občini Ravne na Koroškem vprašanju športno rekreativne dejavnosti tudi v prihodnje posvečala ustrezno pozornost in na osnovi portoroških sklepov za to dejavnost namenila najmanj 50 % sredstev, ki pa jih bo delila izključno na podlagi sprejetih in overovljenih programov.

Zveza telesnokulturnih organizacij bo kot strokovna organizacija izdelala in predlagala TKS vsakoletni program dela za športno rekreacijo, vključno s športno rekreativnim tekmovalnim sistemom, ter po svojem odboru za rekreacijo, krajevnih komisijah za rekreacijo in osnovnih organizacijah ta program tudi strokovno ureničevala.

III.

Predsedstvo občinskega sveta ZSS in izvršni odbor telesnokulturne skupnosti ugotavljata, da je uspešno vodenje rekreativne dejavnosti v prvi vrsti potrebno zadostno število strokovnih amaterskih in poklicnih kadrov.

Zato si bosta skupaj in vsak zase prizadevala za šolanje in zaposlitev ustreznega kadra v TOZD, KS in TKO v skladu s potrebami, ki so nakazane v srednjeročnem načrtu telesnokulturne skupnosti.

IV.

Predsedstvo občinskega sveta ZSS in izvršni odbor telesnokulturne skupnosti sta na osnovi dosedanjih izkušenj z množičnimi športno rekreativnimi akcijami, ki imajo čestokrat tudi politični značaj (po poteh partizanskih spominov), ugotovila, da se takih manifestacij vse premalo udeležujejo vodilni in vodstveni delavci našega samoupravnega, družbenopolitičnega, gospodarskega in telesnokulturnega življenja. Prav ti pa bi lahko s svojo udeležbo in osebnim zgledom veliko pripomogli, da bi se take prireditve uveljavile in bi se naši občani še bolj množično vključevali v te oblike športno rekreativne dejavnosti.

Zato jih pozivata, da se spontano vključijo v množično športno rekreativno gibanje.

V.

Ker je telesna kultura mejno področje, morajo tudi drugi dejavniki, kot so vzgoja in izobraževanje, združeno delo, krajevne skupnosti in drugi, vprašanju pravičnega razvoja telesne kulture v naši socialistični družbi posvetiti ustrezno pozornost in v svojih delovnih načrtih predvideti zadovoljevanje teh potreb v vseh središčih.

Telesnokulturna skupnost mora na podlagi celovitega razvoja telesne kulture z dogovarjanjem in sporazumevanjem razmejiti delo in dolžnosti za uresničitev skupnih nalog in ciljev.

VI.

Osnova vsaki dejavnosti, torej tudi športnorekreativni, morajo biti programi, zato morajo biti delovni programi, organiziranost in različne akcije usklajeni že, ko nastajajo, preden jih sprejme ZTKO in verificira TKS. Tako se bomo izognili dvotirnosti.

Ko izdelujemo načrt športno rekreativne dejavnosti, moramo upoštevati telesnokulturni minimum in

a) da se mora osnovna dejavnost odvijati v najmanjših celicah (skupinah v TOZD itd.) in med njimi,

Jože Žunec

b) da je treba v krajevnih skupnostih organizirati veliko različnih turnirskih in ligaških tekmovanj ter akcij za TOZD, selekcije TOZD in drugih organizacij v kraju ter

c) da je na občinski ravni (sedaj tudi še na regijski) treba organizirati tekmovanja in akcije, ki pa morajo biti obvezno nadgradnja dejavnosti v TOZD in KS.

Pri izdelavi programa morajo sodelovati krajevne komisije za rekreacijo, ki jih morajo podpirati krajevne skupnosti, delovne in sindikalne organizacije.

Osnovna telesnokulturna društva in delavska rekreativna društva, ki so po svojem delovnem načrtu dolžna voditi športno rekreativno dejavnost (Partizan, planska društva, taborniki, in drugi), morajo to dejavnost načrtovati in izvajati.

Osnovni nosilec generalnega načrta za izvajanje športne rekreacije v vseh središčih v naši občini je odbor za rekreacijo pri ZTKO, ki je tudi odgovoren za konkretizacijo tega sklepa.

VII.

Za uspešno vodenje športne rekreacije je v občini zaposlen poklicni strokovnjak.

Predsedstvo občinskega sveta ZSS in izvršni odbor telesnokulturne skupnosti ugotavljata, da za načrtovanje, organiziranje in povezovanje ter usklajevanje programa in dela za tako pomembno, potrebno in razvejano dejavnost potrebujemo v občini poklicnega strokovnjaka in se bosta zaradi tega v skladu z možnostmi tudi dogovorila, da ga bosta skupno financirala.

VIII.

Predsedstvo občinskega sveta ZSS in izvršni odbor telesnokulturne skupnosti bosta o sprejetih sklepih vsak zase s primeranim priporočilom obvestila svoje organizacije in delegacije, za kar sta odgovorna oba predsednika osebno.

S sprejetimi sklepi pa morajo biti seznanjeni tudi ostali dejavniki, kot so družbenopolitične organizacije, SIS mejnega področja, KS in TOZD.

Predsedstvo občinskega sveta ZSS in izvršni odbor telesnokulturne skupnosti sta se dogovorila, da bosta vsak zase sproti spremljala in spodbujala uresničevanje sprejetih sklepov ter najkasneje čez leto dni na ponovni skupni seji pregledala izvršitev sklepov ter ponovno obravnavala vsa pereča vprašanja športno rekreativne dejavnosti.

Predsednik občinskega sveta ZSS:
Vidrih Ciril, l. r.

Predsednik IO TKS:
Šater Jože, l. r.

Osnovne značilnosti novih tekmovalnih sistemov

Tekmovalne sisteme naj bi spremenili zato, da bi odstranili deformacije v vrhunskem športu in pocenili tekmovalne sisteme, s čimer bi omogočili izvedbo sa-

moupravnega sporazuma o reševanju nekaterih pomembnih vprašanj nadaljnega razvoja telesnokulturne dejavnosti v SR Sloveniji, zlasti prodora iz množičnosti

in uresničevanje resničnega vrhunškega športa. To bo pomenilo uresničiti načelen dogovor o usmerjanju združenih sredstev iz osebnega dohodka tako, da bo 50 odst. sredstev usmerjenih v financiranje množičnih oblik in pogojev telesnokulturne dejavnosti.

Samoupravni sporazum o reševanju nekaterih pomembnih vprašanj nadaljnjega razvoja telesnokulturne dejavnosti v SR Sloveniji ugotavlja, da so v vrhunskem športu potrebne temeljite vsebinske in organizacijske spremembe. Vendar vrhunskih dosežkov ni mogoče doseči v vseh pojavnih oblikah športa, predvsem zaradi omejenih materialnih, kadrovskih in drugih možnosti, zato so se skupnosti sporazumele, da bodo ustvarile možnosti za organizirano doseganje vrhunskih dosežkov z naslednjimi načini uveljavitve vrhunškega športa:

- z enotnim strokovnim delom z mladimi športniki v prvih štirih razredih osnovne šole; izbrani bodo na osnovi celovitega sistema izbora;

- s podporo posameznikom — vrhunskim športnikom določenih kategorij v občinah in republikah — ne glede na športno panogo;

- s celovitim sistemom izbora športnikov na celotnem območju Slovenije in zagotavljanjem možnosti na vseh ravneh;

- s posebnim izborom športnikov v občinskem merilu;

- z dodatnim sistemom izbora športnikov za določene športne panoge v republiškem merilu.

Tekmovalna, ki so pomemben sestavni del telesnokulturne dejavnosti, se vrstijo od osnovnih organizacij v krajevni skupnosti do reprezentančnih nastopov v mednarodnem merilu.

Tekmovalni sistemi so načelno odprti sistemi, ki temeljijo na množičnem in rednem telesnokulturnem udejstvovanju delovnih ljudi in občanov. Zaradi omejenih finančnih možnosti naj se iz združenih sredstev v telesnokulturnih skupnostih omogočijo tekmovalna zlasti na območjih krajevnih skupnosti in občin, na višjih ravneh pa izbiramo z dogovorom telesnokulturnih skupnosti.

Sporazum torej posebej opozarja na izbirnost tekmovalj na višji ravni, kar je nujno glede na omejena združena sredstva. Poudarek je razumljiv glede na bistvene motive sprememb tekmovalnih sistemov, pojmujoč izbirnost širše. Tekmovalni sistemi kot vodilo razvoja vrhunškega športa in procesa ustvarjanja visokih dosežkov pa naj sledijo izbiri in vzgoji vrhunskih športnikov. Na določeni ravni naj torej tekmujejo v športno-tekmovalnem sistemu le tisti, ki po svoji športni vrednosti zadovoljujejo določene kriterije kakovosti. To pa tudi pomeni, da je potrebno glede na značaj športne panoge vgraditi ustrezne starostne kategorije in tudi starostne omejitve ter norme, na osnovi katerih lahko tekmujejo posamezniki in ekipe na določeni ravni. Športno-tekmovalni sistemi so potemtakem funkcija ustvarjanja kvalitetnih dosežkov in niso sami sebi namen.

Ekipna tekmovalna v individualnih športnih panogah niso smotrna, razen pri mlajših starostnih kategorijah. Tekmovalna med ekipami se v teh panogah izve-

dejo z indirektnim izračunom oz. oceno vrednosti posamičnih rezultatov.

V ekipnih športnih panogah je nujno, da športniki prenehajo brez omejitve v take ekipe, kjer so take razmere za trening in taka tekmovalna kvaliteta, da je zagotovljen njihov osebni napredek. V individualnih športih je ta zahteva manj izrazita, zlasti v merljivih panogah, torej tam, kjer že pri treningu ni zahteve po ustreznem kvalitetnem partnerju, oz. so zagotovljene vsaj osnovne razmere za vadbo.

Posebnosti športnih panog niso take, da bi zahtevale popolno odstopanje od okvirnih modelov. Posebnosti je potrebno graditi smotrno, tako da se bodo lahko oblikovali kvalitetni športniki.

Zvezne lige ne morejo biti nujen razlog za oblikovanje takih tekmovalnih sistemov v SRS, ki ne bi bili v skladu s sprejetimi kriteriji. Ta tolikokrat poudarjeni razlog je pomemben le takrat, ko gre za vključevanje slovenskih ekip v zvezna tekmovalna in nazaj v republiška, kadar izpadejo iz zveznih. Vendar je to mogoče premestiti z dodatnimi določbami.

V športno-tekmovalnem sistemu naj tekmujejo le športniki, za katere je mogoče trditi, da so resnično vrhunski, oz. je mogoče strokovno dokazati, da so perspektivni in na poti k vrhunskim dosežkom. Ob tem je pomembno poznati osnovne kriterije kvalitete na določeni ravni oz. pri določeni starosti, ko športniki dosegajo vrhunske dosežke v posameznih športnih panogah. Vsi ostali športniki tekmujejo v športno-rekreacijskem tekmovalnem sistemu. Tako postaja tekmovalni sistem ob sistemu celovitega izbora (temeljna, usmerjevalna, specializirana, finalna selekcija) temeljno vodilo in skupni motivacijski faktor, predvsem pa eden temeljnih avtomatizmov izbora vrhunskih športnikov.

Vprašanje oblikovanja tekmovalnih sistemov je potemtakem vsaj trajne narave:

- športno-politično, ko gre za dosledno uresničevanje dokumentov portoroške skupščine TKS SRS;

- strokovno, ko gre za uveljavljanje sicer dogovorjene politike in vrhunskem športu, posebej v športnih panogah, kjer je potrebno upoštevati in vgraditi v tekmovalne sisteme take količinske in kakovostne elemente, ki glede na naravo športnih panog zagotavljajo stalno obnavljanje vrhunskih dosežkov. Elementi, potrebni za to, pa so: optimalno število tekmovalj, relativno homogena kvaliteta (ki je plod stalnega izbora), sedanja izhodiščna kvaliteta, strokovne zahteve preverjanja kvalitete, mednarodni in zvezni tekmovalni program, razvoj dosežkov oz. sposobnosti glede na starost tekmovalcev, določitev končne izbire glede na značaj in položaj športne panoge v jugoslovanskem in mednarodnem športnem prostoru, cilji politike v vrhunskem športu, ki jih navedena samoupravni sporazum in sklep skupščine TKS SRS;

- organizacijsko-tehnično, kjer gre za postopno usmerjanje v izbirni sistem in za starostne omejitve, ki jih doslej ni bilo. Rešitve, ki v tem trenutku niso nekaj stalnega, bo nujno usklajevati in ustvarjalno dograjevati v skladu s cilji, ki smo si jih zastavili v vrhunskem športu.

Tekmovalni sistemi pomenijo tudi izbor in to predvsem izbor posameznikov. Zato je potrebno omogočiti koncentracijo najboljših v ekipah, ki bodo nastopale v športno-tekmovalnem sistemu. Za doseg tega cilja pa bi morale osnovne organizacije sočasno sprejeti sklepe, s katerimi bi dosegli sprostitev prehoda tekmovalcev v ustrezne tekmovalne sisteme, kar pomeni dejansko spremembo registracijskega pravilnika.

„Montreal 76“ — nepozabni vtisi Nade Šober

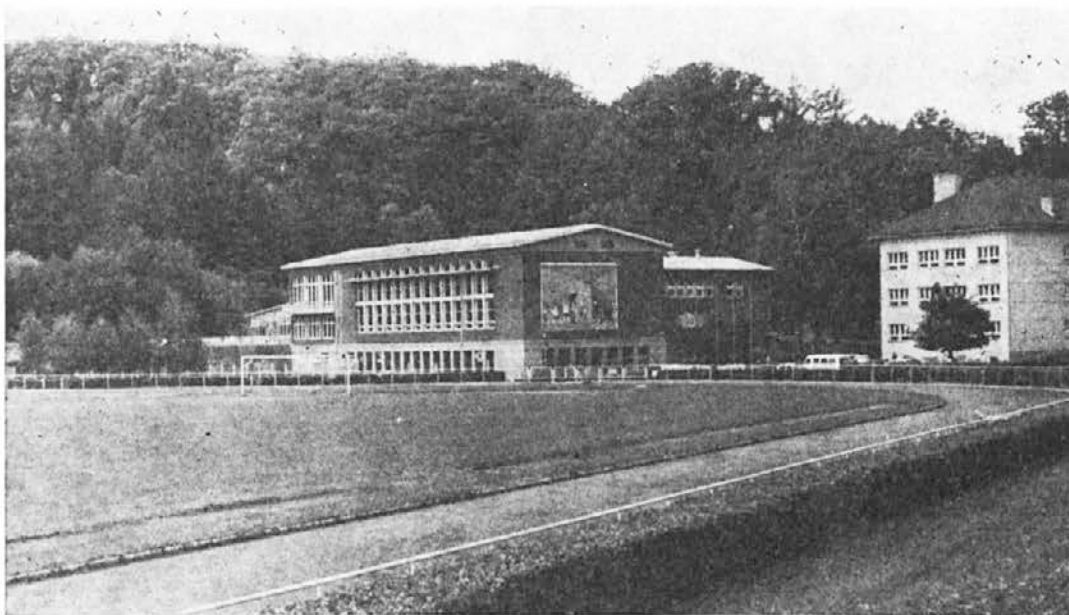
Sončni žarki so se ujeli v živo obarvane liste na vejah dreves, ki so ob rahlem vetru vzvalovila in pričarala vso lepoto sončnega jesenskega dne. Dan kot nalašč za sprehod, nabiranje gob, kostanja... Skupina atletov na stadionu, ob katerem

je, kot običajno, stalo nekaj športnih radovednežev, pa je »nabirala« kondicijo. Pred njimi je bilo še nekaj tekmovalj in vsak dan je bilo treba izkoristiti.

Tudi »olimpijka« Nada Šober je šele potem, ko so končali in se je dan prevesil

S kolesom po Mežiški dolini — jesen 1976

Ponos športnikov

v večer, imela čas za klepet. Kljub temu, da je imela za sabo trening na atletski stezi in da se je tistega dne pripravljala še za sprejemne izpite na ljubljanski VŠTK, ni niti za trenutek pokazala utrujenosti, ko sva se v pogovoru vrnili za mesec dni nazaj — na prizorišče 21. letnih olimpijskih iger moderne dobe v Montrealu. Nada je v Kanado na ogled olimpijskih iger namreč odpotovala z mladimi športniki naše države (v taboru so bili predstavniki najrazličnejših športnih panog), jim je bil ogled največje prireditve na svetu nagrada za dosežene uspehe na tekmovanjih doma in v tujini.

Enkratno doživetje...

»Igre moraš videti in jih doživeti. Gle dati vso tisto množico ljudi, oblečenih bolj ali manj pisano, gledati najboljše čisto od blizu, na stadionu, tik ob stezi, to je res enkratno,« Nada kar ni mogla zbrati in urediti vtisov. Pa vendar je pripovedovala dalje. »Z beograjskega letališča smo potovali skupaj z atletsko reprezentanco do Amsterdama in potem naprej v Montreal. Prvič sem letela v boeingu. Med poletom so nam za kratek čas predvajali film.« Potem pa se je v mislih že preselila v Montreal, kjer je spoznala veliko prijateljev iz različnih držav.

»Stanovali smo v posebej spremenjenih univerzah. Zelo dobro so poskrbeli za naše udobje in dobro počutje. Na voljo smo imeli športne dvorane, stadion in druge objekte. Pa kaj, ko nam je časa za vse še zmanjkalo. Atleti iz našega tabora smo si ogledali vse atletske prireditve. Seveda nismo imeli vsi vseh vstopnic. Za vsako tekmovanje jih je bilo nekaj. Ker je nas atlete zanimala predvsem atletika, smo se znašli in druge vstopnice zamenjali s tistimi, ki so se zanimali za druge športne panoge. Tako so bili zadovoljni oni, ker so v »svojem« športu prišli na svoj račun, mi pa tudi. Kolikor se je dalo, smo si ogledali mesto, zvečer pa smo se običajno odpravili ven. Ker so reprezentance (mladinske, seveda) drugih držav stanovale na različnih koncih mesta, so izmenoma prirejale spoznavne večere in zabave. Tako malo sem spala v tistih dneh, pa nisem bila prav nič utrujena.«

Nadina pripoved je mozaik vtisov, ki v celoti zaokrožajo podobo štirinajstdnevne srečevanja mladih z vsega sveta. To, da od časa do časa dobi pošto s Filipinov, iz Maroka, Finske, Norveške ali Mehike, pravi, da ni nič nenavadnega. Nasprotno, prav vesela je vsake razglednice od prijatelja ali prijateljice, mladih športnikov, ki jih je spoznala v Montrealu, kjer je doživela toliko lepih in nepozabnih trenutkov. Pa vendar ji je ostala v najlepšem spominu veličastna podoba mavrice barv na otvoritvi iger. »To, kar doživiš v množici na stadionu, ko gledaš mimohod vseh nastopajočih, ko države udeleženske kar tekmujejo, kdo bo lepše oblečen, kdo bo padel v oči in ostal v spominu, lahko razume in občuti res samo tisti, ki je to doživel. Prepletanje barv, utrip tisočerihih gledalcev in športnikov, ves ceremonial... to je enkratno doživetje, ki se sploh ne da primerjati s tistim, kar občutiš, če sediš doma ob televizijskem sprejemniku in gledaš.«

Premalo časa za vse

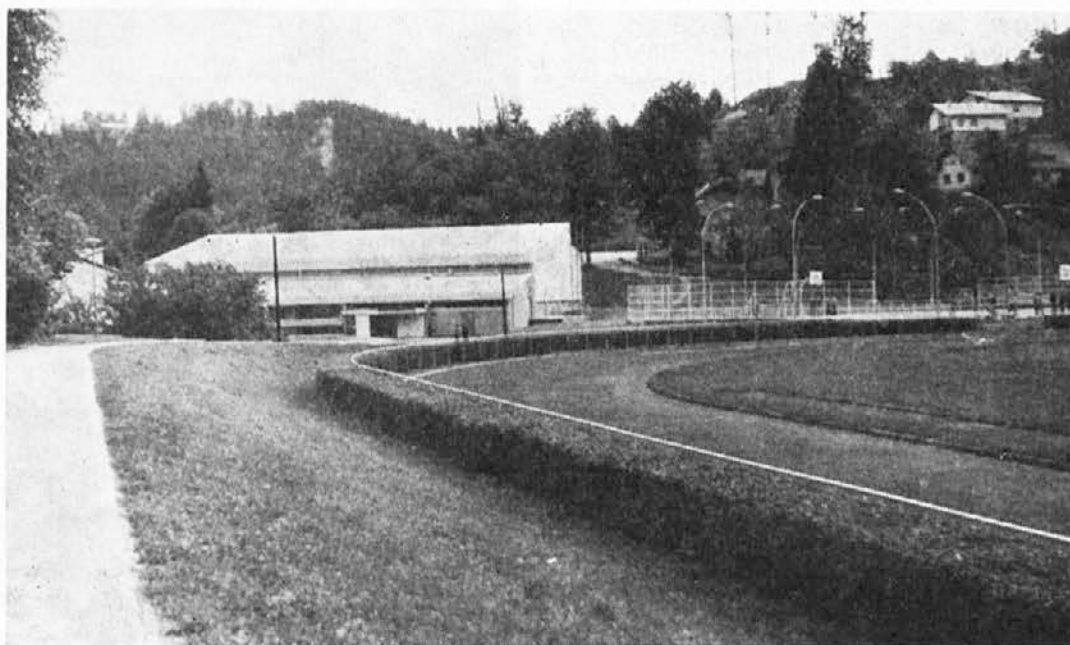
»V dveh tednih našega bivanja v olimpijskem mestu smo imeli razen ogleda tekmovanj še poseben program prireditev,

ki ga je pripravil gostitelj vsem reprezentancam mladinskega tabora. Kaj vse je bilo na tistem programu in česa vsega nismo videli, sem ugotovila šele na poti domov in doma, ko sem listala vse brošure in revije, ki sem si jih prinesla za spomin iz Montreala. Ni bilo časa za vse. Če bi hoteli do zadnjega izpolniti, kar so načrtovali organizatorji, bi bil dan prekratek. Ne vem, kdaj bi potem sploh spali, ko pa smo že brez tega komajda kaj.«

»Videla sem večji del mesta, ogledali smo si tudi okolico. Popeljali so nas na obisk h kanadskim družinam. Od vsega neolimpijskega dogajanja pa se mi je predvsem vtisnil v spomin sprejem pri županu mesta (blizu Montreala) Laval. Tako me je prevzelo, ko nas je pričakala godba. Godbeniki so bili oblečeni v značilne uniforme in — škornje. Med njimi je bila tudi drobna deklica, ne vem, če je imela 15 let.«

Nada je kljub silno strogemu režimu in zaščiti olimpijske vasi, obiskala atletski tabor naše reprezentance. »V vas smo lahko prišli samo s posebnim dovoljenjem, ki smo ga dobili pri vodstvu naše reprezentance. Ne, nisem šla sama tja. Skupaj s Pisičem sva šla.«

Lista po reviji, ki jo je prinesla za spomin na Montreal in olimpijske igre. Gle da slike slavnih imen iz atletike — kraljice športa in pripoveduje: »V glavnem sem videla vsa atletska tekmovanja. Nepozabno je, ko tako od blizu gledaš svoje vzornike. Spominjam se obrazov atletinj s teka na 100 m. Zgarani so. Atletika je trd šport. Sama sem atletinja. Rada imam svoj šport, toda to, kar jaz delam, je bolj za hec, vrhunska atletika pa je veliko garanje. To nista le trening in skrajni napor. Mislim, da je še veliko hujši psihični pritisk, obremenitev, s katero tekmuješ na taki prireditvi, kot so olimpijske igre. Koliko ljudi te gleda z zasedenih tribun, milijoni pred televizijskimi sprejemniki... Še bi šla na olimpiado, toda samo tako, kot sem šla sedaj v Montreal, ko sem samo spremljala dogajanja. To je res nepozabno, vendar pa ne vem, če bi šla kot tekmovalka. Res je velika čast za vsakega, da sme na igrah nastopiti v reprezen-

Naša nova pridobitev

tanci svoje države, toda jaz tistega duševnega pritiska ne bi mogla zdržati.«

Gledala sem Stekića ...

»Tisto dopoldne, ko so bile kvalifikacije za finalni nastop v skoku v daljavo, sem sedela na tribuni čisto pri atletski stezi, nasproti doskočišču. Že velikokrat prej sem videla Stekića, kako tekmuje. Vem, kakšen je pred tekmovalcem in na tekmovalcu. Takšnega, kot je bil na olimpijskem stadionu, še nisem videla. Skočil je prvič in — prestopil. Običajno je na tekmovalcih povsem miren. Niti na obrazu niti pri gibih se mu ne pozna kakšen nemir. Tu pa je kar naprej nekaj delal. Sedel je na travo in ves čas tresel noge, v obraz je bil čisto blede. Vedela sem, da ima tremo in za nič na svetu ne bi bila na njegovem mestu. Šele ko sem gledala Nenada, sem začela dojemati, kako velika odgovornost je pravzaprav nastopiti za svojo državo na olimpiadi. Potem je še enkrat prestopil. V zadnjem, tretjem poskusu je vendarle za nekaj centimetrov »preskočil« normo in se uvrstil v finale.«

Tako živo se spominja vsega in pripoveduje, kot da je bilo šele včeraj. Potem mi pokaže cel blok razglednic. Shranila jih bo za spomin, tako kot fotografije, na katere je ravno tiste dni čakala, ker jih ji je obljubila prijateljica iz Beograda. Ne spominja se točno, koliko jih je med bivanjem v Kanadi odposlala prijateljicam, znancem ... »Domov sem pisala samo enkrat, potem pa preprosto ni bilo časa,« pravi in se spomni tudi, kako je bilo prve dneve po njeni vrnitvi iz Montreala domov na Muto. »Nisem si mislila, da je toliko ljudi vedelo, da sem bila na olimpiadi. Potem pa so me kar na cesti ustavljali in me spraševali, kako je bilo.«

»Toliko lepega sem videla v Motrealu. Bila sem na otvoritvi, za katero sem že rekla, da je bila enkratna. Bila sem tam vse do zadnjih tekmovalj, žal pa nisem videla zaključka. Prej smo odpotovali.«

Leto, ko je Nada končala šolanje na ravenski gimnaziji in se napotila še korak dalje do življenjskega cilja poklica, ji bo ostalo v spominu tudi zaradi doživetja, o katerem velika večina le sanja. Na to doživetje jo bodo še dolgo spominjali tudi prijatelji in njihova pošta s Filipinov, z Mehike, Maroka, Anglije, Švice, Bolgarije, Kuvajta, Norveške, Finske, Bermudskih otokov, Avstrije ...

M. MATVOZ

Ervin Wlodyga

Po 45 letih se je moral umakniti

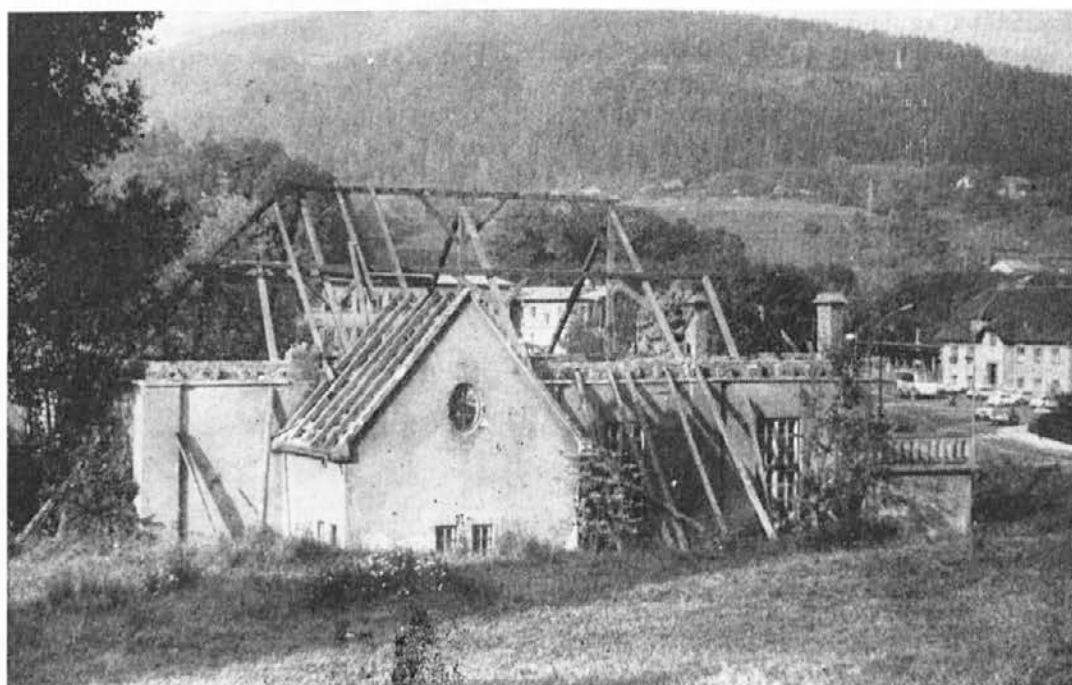
Železarna Ravne, ki se nenehno širi in potrebuje vedno več prostora, je bila prisiljena, da odstrani tudi bivši »Sokolski dom«. Razširiti mora namreč cesto pri vходу v železarno, pa tudi del ceste v tovarni. Od križišča ceste (Dravograd—Prevalje in Prežihova ulica) čez prostor, kjer je dosedaj stal ta dom, preko bivšega pokopališča pri sv. Antonu do nove uprave, naj bi zgradili pešpot in kolesarsko stezo. Promet na tem odseku je postal že tako

Udarniško za Sokolski dom

Sokolski dom leta 1932

... je že brez strehe

Ni ga več

gost in nevaren, posebno ob konicah (ko hodijo na delo in z dela delavci ter tedaj, ko hodijo dijaki v gimnazijo in nazaj — od vlaka in avtobusov), da je bil že skrajnji čas odpraviti to nevarno oviro. Gradbeno podjetje s Prevalj je prevzelo rušenje doma. Dne 29. septembra 1976 so pod vodstvom delovodje Janeza Krebsa že začeli s strojem podirati stene tega doma. Točno ob 15. uri je dobila zahodna stena »smrtonosni« sunek ter se z velikim truscem zrušila v prah. Seveda je temu prisostvovalo precej radovednežev. Za nekaj časa so ustavili celo promet na cesti Ravne—Prevalje — zaradi prahu se nikamor ni videlo.

Pa pogledjmo malo v preteklost tega društva in doma.

Prvo slovensko telesnovzgojno društvo na Ravnah na Koroškem (Guštanj) je bilo vsekakor »Sokolsko društvo v Guštanju«. Ustanovili so ga 22. novembra 1919. Ni znano, če je že poprej delovalo v Guštanju kako telovadno društvo, znano pa je, da so tudi šoli odrasli ljudje gojili telovadbo tudi tu že pred letom 1918 — še za časa stare Avstrije.

Telovadno društvo »Sokol« je imelo vadbo v šolski sobi osnovne šole Ravne 109, v pritličju desno, kjer so bile še leta 1920 vidne naprave za pritrditev droga.

Koliko članov je imel guštanski »Sokol« ob ustanovitvi, ni znano, ker je bil leta 1941 ob prihodu Nemcev arhiv zažgan. Verjetno se je število članov sukalo okrog sto; večinoma so bili to nižji nameščenci jeklarne, nekaj obrtnikov in spočetka tudi razmeroma precej delavcev jeklarne, vendar le okrog 30 (od okoli 300 delavcev v jeklarni).

Prvi starosta društva »Sokol« v Guštanju je bil dr. Maks Obersnel, državni nadzornik jeklarne, po rodu iz Trsta, kjer je bil že pred prvo svetovno vojno član tamkajšnjega »Sokola«. Podstarosta je bil Rajko Kotnik, domačin iz znane rodbine Kotnikov, do takrat trgovski pomočnik. Tudi on je bil sokol že pred vojno v Ljubljani in na Reki. Kotnik se je udeleževal tudi bojev za Koroško v Malgajevi četi. Zavzemal se je za postavitev prvega Malgajevega spomenika (l. 1924). Tajnik je bil mladi

Lojze Verdikon, uradnik jeklarne, doma iz Solkana. Prvi načelnik je bil Frangeš, občinski tajnik, ki pa je Ravne kmalu zapustil. Njemu je sledil Jože Borštner, trgovski pomočnik. Tudi on je bil le kratek čas načelnik. Sledil je Pepi Hartman, domačin, delavec v železarni. Pozneje so bili dalje časa načelniki: Miloš Jelenko iz Celja, nameščenec v jeklarni; Jožko Zega, učitelj iz Trsta; Albin Kolb, nameščenec v železarni, doma iz Ljubljane; Maks Tomažič, učitelj, doma iz Tinja na Pohorju; Berti Gostenčnik, nameščenec v železarni, domačin; Jože Medvešek, delavec v železarni, domačin; Franjo Poropat, mizarski pomočnik, doma iz Istre in Drago Tomažič, nameščenec železarne, doma iz Tinja.

Prva načelnica je bila Jožica Komel, učiteljica, doma iz Solkana, pozneje Mimica Verdikon, Zora Mrkva in končno do leta 1941 Mira Gačnik.

Po odhodu dr. Maksa Obersneta je postal starosta Ivo Turk, uradnik gozdne uprave grofa Thurna, zet dr. Obersneta,

doma iz okolice Pliberka. Po njegovem odhodu v Črno je bil starosta do leta 1941 Janko Rožman, uradnik gozdne uprave grofa Thurna, doma iz okolice Pliberka. Med prvimi člani »Sokola« na Ravnah je bil tudi Lovro Kuhar, uradnik bratovske skladnice, domačin, pisatelj in revolucionar Prežihov Voranc. Ker je ostro kritiziral nastope nekaterih vidnih sokolov, nasproti domačemu prebivalstvu, je Voranca starosta klical na zagovor. Raje, kot da se odpove svoji revolucionarnosti in prekliče kritiko, se je Lovro Kuhar prostovoljno odrekel članstvu v »Sokolu«.

Že v prvem letu obstoja je bilo društvo »Sokol« na Ravnah zelo delovno. Prvi zlet mariborske župe je bil 15. avgusta 1920 v grajskem parku na Ravnah, kjer je nastopilo okoli 400 telovadcev. Večji sokolski javni nastop je bil tudi ob odkritju spomenika junaku Franju Malgaju, borcu za osvoboditev koroških Slovencev v letih 1918—1919.

Ko je postal prostor v osnovni šoli premajhen, je društvo preuredilo bivšo »rusko barako« (severno od poznejšega doma), ki so jo bile avstrijske oblasti postavile med vojno za ruske ujetnike. V tej baraki je društvo postavilo oder za dramske prireditve, koncerte, plesne veselice, zborovanja in predavanja. Preureditev ja stala precej truda in denarja, ki so ga člani prostovoljno zbirali, deloma pa dobili iz dohodkov prireditev. Kupili so tudi najpotrebnejše telovadno orodje. Ker pa so bili prostori v tej baraki precej slabi, je društvo začelo misliti na to, kako bi postavili nov sokolski dom s telovadno dvorano, odrom in drugimi prostori. Osnovna šola Guštanj je imela poseben fond za gradnjo telovadnice (40.000 din). Društvo se je povezalo z upraviteljem šole Jankom Gačnikom in okrajnim šolskim nadzornikom Petrom Močnikom (oba sta bila člana Sokola), starosta Rožman pa kot ugledni občinski odbornik še s člani krajevnega šolskega odbora s Francem Šulerjem na čelu, da bi šola in »Sokol« skupno postavila telovadnico — Sokolski dom. Člani so zbirali pri-

Prva sokolska igra »Mogočni prstan« v novem domu v Guštanju v sezoni 1931/32
Sedijo spodaj: Avgust Jamšek, Pepi Kristan, Rudi Čretnik, Gusti Čretnik, Leopold Čič, neznan, Jurči Rebernik, Ljubo Klančnik; stojijo: Silva Kotnik, Tatjana Erat, neznan; sedijo v prvi vrsti: neznan, Ivan Novšek, Peter Logar, Jurij Cikulnik, Janko Gačnik, Avgust Dretnik, Jamšek Fani, Mira Gačnik, Hedvika Jamšek; stojijo: Miloš Konečnik, Franjo Poropat, Blaž Kavc, Mirko Veter, Kristijan Dolinšek, Rihard Sisernik, Ervin Wlodyga; vile: Pepca Waukmüller, Hani Sisernik, Marija Mihelič, Hilda Kratki, Gusti Sisernik; stojijo: Luki Pavšer, Ivan Dretnik I., Ivan Dretnik II., Mirko Smrtnik, Mirko Tasoto, Ivan Legner

spevke doma in v sosednjih krajih. Sami so posodili društvu znatne vsote (ki jih nikdar niso zahtevali nazaj). Prireditelj je sledila prireditvi. Začelo se je tudi prostovoljno delo članov — »kuluk«. Dom je rasel, tako da so ga 22. novembra 1931 svečano odprli in izročili namenu. Ob otvoritvi je bila telovadna akademija, 1. decembra pa že prva dramska prireditev »Mogočni prstan«. Gradbeni stroški so znašali okrog 180 tisoč dinarjev. Pri granji so bili še posebno prizadevni Ivo Dretnik, Saša Gracijanski in zidar Jurij Štraser.

Pri društvu so redno telovadili ter vzgajali nekaj zelo dobrih telovadcev, razen tega so redno igrali odbojko, ki se je na raznih tekmovanjih dobro uvrstila, nadalje atletiko, plavanje, smučanje, igrali so razne igre in operete, ustanovili tamburaški zbor. Pod vodstvom raznih članov »Sokola« je bilo 20. jan. 1921 ustanovljeno »Pevsko in godbeno društvo v Guštanju«. Člani »Sokola« Guštanj so že leta 1919 ustanovili za prebivalstvo Guštanj in okolice ljudsko »Malgajevo knjižnico«, ki je nekaj časa poslovala v Navršnikovi hiši, pozneje v šoli. Leta 1920 je bila ojačena z okrog 150 knjigami »Sokola« iz Pliberka, ki so jih prinesli s seboj člani »Sokola« iz Pliberka.

Iz otrok se je razvijal naraščaj, moški in ženski. Iz vrst naraščaja se je izpopolnjevalo članstvo. Naraščajnike in naraščajnice so vsako leto sprejemali med člane in članice na zelo svečan način, s posebno zaobljubo na narodni praznik Ujedinjenja, 1. decembra.

Ob napadu na Jugoslavijo leta 1941 je prostovoljno vstopilo v jugoslovansko voj-

sko 8 članov ter 5 naraščajnikov, ki pa jih zaradi mladosti (15 let) niso sprejeli.

Med vojno so »Sokolski« dom spremenili v dom za razne nemške nastope, proti koncu vojne pa so ga zasedli nemški vojaki. V mali sobici tega doma se je nekega večera iz obupa ustrelil neki nemški vojak.

Mnogo članov guštanjanskega društva »Sokol« je padlo v boju za svobodo. Po vojni so na Ravnah ustanovili Telesnovzgojno društvo, ki je bilo zelo aktivno. Po ločitvi telesnovzgojnih in športnih organizacij v letu 1948 ni bilo pogojev za samostojno delo telovadne organizacije. Telovadni dom je bil spremenjen v kino in zato seveda ni mogel rabiti za vadbo. Stanje pa se je precej spremenilo, ko se je kino preselil v svoje prostore. Že pred drugo vojno je »Sokol« dogradil k stavbi kabino za predvajanje filmov. Kinopredstave so bile ob določenih dnevih.

Veliko zaslugo za ponovno ureditev doma imajo člani Telovadnega društva Ravnah na Koroškem. V njem so potem telovadili in tekmovali ne samo člani tega društva, ampak tudi člani športnega društva ter šole.

Po 45 letih je moral ta dom dati prostor železarni, ki se nenehno širi in večja ter daje kruh in delo nam, ki v tem kraju in okolici živimo. Ta tovarna nam je postavila prekrasen športni park, ki nam ga marsikdo zavida in smo nanj zares lahko ponosni.

Viri podatkov: Koroški fužinar, Kronika o delovanju bivšega Sokolskega društva na Ravnah — 28. 1. 1959, str. 32—33; Telesna vzgoja treh dolin, str. 118—124; Po spominu — Ervin Wlodyga

Slike: Ervin Wlodyga — preslikal Franc Ocepek

KAKO IN ZAKAJ ZBIRAMO ZNAMKE

Po raznih časopisih beremo vesti o filatelističnih in poštinih novostih, cenah znamk, obvestila o razstavah in še mnogo o vsem, kar je v zvezi z znamkami. Tisto najvažnejše pa, kaj je pravzaprav znamka, čemu služi, kolikšna je njena vrednost, kako in kaj začeti zbirati, se redko sliši, zato nekaj besed o tem.

Poštna uprava vseh držav tiskajo znamke. Na njih sta natisnjeni ime države, v kateri to znamko uporabljajo, in vrednost v denarni enoti te države. Vrednost, napisana na znamki, je hkrati tudi prodajna cena znamke v tisti državi. Pošta se obvezuje, da bo za vsako znamko, ki jo proda opravila določeno poštno uslugo. Poštna usluga se torej plača z znamko, kar pomeni, da so znamke v resnici vrednostni papirji.

Znamka pa je vrednostni papir samo do tistega trenutka, dokler se ne žigosana. Zaradi tega žigosana znamka nima več poštne (denarne) vrednosti. To pa ne pomeni, da ima vsaka neuničena (čista) znamka poštno vrednost v nedogled. Ta vrednost je čisto časovno omejena.

Poštna znamka je torej vrednostni papir, ki velja samo do uničenja (žigosanja), filatelistična znamka pa je vsaka poštna znamka, ki je ali žigosana ali nežigosana. Vrednost poštne znamke je denarni iznos, ki je odtisnjen na znamki, tako imenovana nominala. Filatelistična vrednost znamke pa je nekaj drugega. Odvisna je predvsem od količine (velikosti naklade), ponudbe in povpraševanja, pa tudi od mnogih drugih okoliščin.

Zbiranje znamk je konjiček (hobi), ki je zelo razširjen po celem svetu. Znamke zbira otroci in odrasli. Otrok si že od malega želi pisanih papirčkov, ki jih devlje v škatlice in podobno, pri tem pa ne ve, kaj je to in čemu, čeravno postaja s tem že zbiralec znamk — filatelista.

Da bi znamke pravilno zbirali, je treba spočetka vedeti nekaj osnovnih stvari. Vsi tisti pa, ki želijo stalno negovati ta lepi in koristen hobi, morajo vedeti o tem mnogo več.

Zaenkrat tole: Ne uničujte znamk, ampak jih dobro shranite, tako žigosane kot nežigosane, ne zvijajte jih. Shranite jih vedno tako, da ostanejo ravne, da se ne prelomijo in da se ne pokvarijo zobci. Imate radi znamke? Po znamkah lahko spoznavate svojo domovino, njeno preteklost in sedanost. Z znamke se lahko učite zgodovine, zemljepisa, zoologije, botanike in še mnogo drugega.

Kako ravnati z znamkami

Če ste se že odločili, da boste zbirali znamke, tedaj začnite kar doma in kjer jih pač lahko dobite.

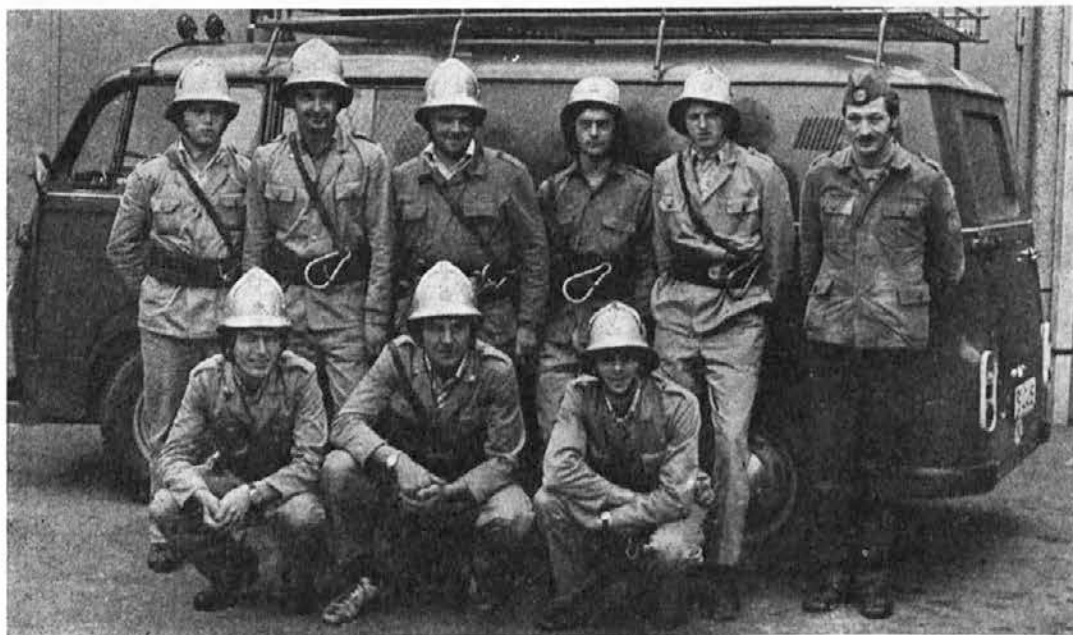
Ko boste imeli skupaj vse, kar ste lahko zbrali, potem to presortirajte:

- cele kuverte in ovojnice z znamkami
- izrezane znamke s kuvert
- že odlepljene znamke, oddvojene od papirja
- čiste znamke, ki niso žigosane

Velik uspeh kotuljskih gasilcev

Septembra je bilo v Celju izbirno republiško tekmovanje gasilskih tekmovalnih desetini za nastop na zveznem tekmovanju. Na tem izbirnem tekmovanju je tekmovalna deseterina iz Kotelj imela največ športne sreče, saj je zasedla I. mesto in si s tem priborila nastop v zveznem merilu.

Gasilci iz Kotelj so se udeležili tudi zveznega tekmovanja, ki je bilo v začetku oktobra v Makarski. Na tem tekmovanju so si priborili odlično VI. mesto. Zapišemo lahko, da je uspeh kotuljskih gasilcev res zelo velik, saj gasilstvo v Mežiški dolini takega uspeha še ni doživelo.

Kotuljski gasilci so na zveznem gasilskem tekmovanju dosegli 6. mesto

Če ste sortirali znamke v te štiri skupine, obdelajte najprej prvo. Važno je seveda, kakšne znamke boste zbirali — odrezali s kuvert — in katere boste pustili. Najbolje je, da dopisnice in kuverte, starejše od 10 do 15 let, pustite lepo na miru, enako tudi pisma, na katerih najdete v levem vogalu kakšno sliko ali odtisnjen tekst (to so takoimenovane FDC kuverte). Če najdete takšno kuvert, je najbolje, da se s kom, ki to pozna, posvetujete, preden jo izrežete. Torej za začetek izrežite samo kuverte novejšega datuma.

Ko ste izločili tisto, kar ne boste izrezali, ostalo izrežite in to tako, da režete 1 do 2 cm od roba znamke skupaj s papirjem kuverte.

Vse tisto pa, česar ne boste izrezali, lepo spravite; to so dopisnice, stara pisma, lepi žigi, ter lepe priložnostne kuverte.

Znamke najenostavneje odlepите od papirja tako, da daste v lonček nekaj teh znamk, odrezanih s pisem, nakar to polijete z vročo vodo. Po nekaj minutah lahko začnete jemati papirčke iz vode, a znamke pustite, da se še nekaj časa perejo v vodi. Vodo večkrat zamenjajte, tako da se izpere z znamke vsa nesnaga ter lepilo. Nato začnite jemati iz vode znamke, in to eno po eno. Polagajte jih na časopisni papir drugo ob drugo. Ko bo papir poln, položite nanj drugega, nakar spet znamke itd. Ko je vse gotovo, dajte na dno in na vrh še polo časopisnega papirja, na vrh pa večjo knjigo ali deščico ter nanjo težak predmet. Po desetih urah lahko znamko še enkrat preložite v suh časopisni papir, naslednji dan znamke izločite.

Znamka, ki je tako vzeta s pisma in pripravljena, se ne bo nikoli pokvarila. Zato jih tudi nikdar ne trgajte s pisem nasilno, temveč jih namakajte v vodi, vse dokler se same ne odlepijo od papirja.

Pri pranju večjih količin znamk ni potrebno, da bi jih jemali iz vode posamič, temveč jih lahko več naenkrat. Samo, da je potrebno sušiti znamke v takem primeru dalj časa.

Ko imamo kup znamk, jih moramo nadalje sortirati. Kako in zakaj? Vzamemo

znamko za znamko in to po možnosti s pinceto.

Pinceta je filatelistični pripomoček, ki nam omogoča, da z znamko kar najbolj pazljivo ravnamo. Filatelistična pinceta mora biti na notranji strani, s katero prijemljemo znamke, gladka, ne sme biti nazobčana.

Če nimate pincete, vzemite pazljivo vsako znamko posebej v roko in jo dobro preglejte. Najprej glejte kvaliteto znamke.

Kaj je kvaliteta znamke?

Žigosana znamka mora biti cela — imeti mora vse zobe. Ne sme ji manjkati zobcev, ne sme biti preluknjana, polomljena, pretrgana, obarvana ali podobno.

Ko ste tako izločili dobre znamke, jih razložite po državah v kuverte.

Obstojajo tudi znamke, na katerih ime države ni napisano, npr. vse znamke Velike Britanije; tu je samo vtisnjen profilni lik angleške kraljice. Drugače pa je to redkost.

Ko so znamke sortirane po državah, jih je potrebno sortirati še v okviru držav. Vprašujemo se seveda, kam te znamke zložiti. Za to uporabljamo albume.

Če album že imate, lahko začnete vanj zlagati znamke. Ko zložite znamke v album, lahko ugotovite, da se nekatere znamke ponavljajo. To so duplikati, ki jih je potrebno prav tako dobro shraniti — za zamenjavo. Lahko pa se tudi dogodi, da najdete dve znamki z isto sliko, celo z isto ceno; če sta znamki različne barve, to potem nista duplikata, ampak dve popolnoma različni znamki.

Če v albumu nimate dovolj prostora, lahko duplikate shranite v posebno kuvert.

Na enak način, ločeno od žigosanih, sortirajte tudi nežigosane znamke. Pri njih morate še bolj paziti, ker je na takšnih znamkah še lepilo. Na žalost je to lepilo zelo občutljivo in se na njem poznajo odtisi prstov, prah, občutljivo je proti vlagi, toploti. Znamke začnejo počasi razpadati, če z njimi ne ravnamo pravilno. Zaradi tega moramo s takšnimi znamkami ravnati zelo pazljivo, treba je uporabljati pinceto.

Odgovor na vprašanje, zakaj jih zlagamo tako, je eno od osnovnih načel filatelije. Način zlaganja po državah se imenuje generalno zbiranje ali generalna zbirka. Obstajajo še tematsko zbiranje ali tematske zbirke in razne druge, ki jih imenujejo specialne zbirke. Generalno urejena zbirka je pravzaprav mala začetna zbirka.

Pomagajte si s katalogom

Razen generalno zbranih znamk po državah se lahko znamke zložijo tudi po temah: živali, cvetje, znameniti ljudje, šport, astronavtika, umetnost itd., ali še bolj podrobno po podtemah: samo gozdne živali, samo nobelovci na znamkah, šport z žogo itd. Za takšne delitve se odločijo zbiralci, po svojem okusu in željah. Filatelija je zelo bogata in neizčrpna, tako da lahko vsakdo zbira po svoji zamisli.

Čeprav ste znamke zložili po državah ali po temah — brez kataloga ne boste vedeli, ali so vaše serije popolne in ali je vaša tema kompletna, kar pomeni, ali ste uspeli ali niste uspeli zbrati vse znamke z izbranega področja. Potrebovali boste katalog.

Katalogov je več vrst, a glavna razdelitev je ponovno generalna (po državah) in tematska, to so tematski katalogi.

Kaj vsebuje katalog?

Gotovo vsaka država izdaja katalog, v katerem so označene vse znamke, ki so bile tiskane v tej državi, in to kronološko. Katalog poštinih znamk Jugoslavije izhaja vsako leto in zaznamuje vsa jugoslovanska področja od začetka tiskanja pa do danes. Ta katalog obsega po vrsti znamke Srbije, Črne gore, kraljestva SHS, kraljevine Jugoslavije, Demokratične federativne Jugoslavije, Federativne narodne republike Jugoslavije; izdaje za Bosno in Hercegovino, Hrvatsko, lokalne izdaje za Medžimurje, lokalne izdaje za Prekmurje (Dobrovniki, Beltinci). Katalog vsebuje tudi določene pomožne izdaje Sento, Split, Cetinje, Mostar, Ljubljano, Maribor, Mursko Soboto, Zagreb in Sarajevo. Nato znamke, izdane na teritoriju drugih držav in pod jugoslovanskimi vojnimi upravami (srbska pošta na Krku, Boranji, Tanišvaru, izdaje pobegle vlade v Londonu, izdaje za Trst, Pulo, Rijeko in cono B, izdaja VUJA in za cono B STT). V tem katalogu so obdelane tudi turška pošta v Jugoslaviji, Bosna in Hercegovina, avstro-ogrsko okupacija Srbije in Črne Gore, italijanska okupacija Dalmacije, Rijeke, vojna pošta Donucijevih legionarjev Rijeke, okupacije hrvatskih otokov Raba in Krka, zatem okupacija Jugoslavije od 1941. do 1945. leta — področje Hrvatske, Srbije, Črne Gore, Makedonije in neodvisne države Hrvatske in še razne druge privatne izdaje.

Videli smo, kaj vsebuje jugoslovanski katalog. A vsaka država izdaja svoj katalog, poleg tega obstajajo še katalogi, ki obsegajo več držav, celo Evropo in cel svet. Naštejmo še nekaj najbolj znanih katalogov: Švica — katalog znamk cele Evrope »Zumstein«, ZR Nemčija — katalog za ves svet »Michel«, Italija — katalog za celo Evropo »Sassone«, Francija — katalog za ves svet »Yvert & Tellier«, Anglija — katalog za ves svet »Gibbons«, ZDA — katalog za ves svet »Scott« itd. Izhaja

Ko je bilo še vse prazno

še na stotine raznih specialnih in tematskih katalogov ter priročnikov.

To je »inventar« katalogov. Bolj važno pa je, da jih znamo brati. Razen kronološkega opisa po letih prinaša takšen katalog tudi naslednje:

- 1 — datum izdaje znamke
- 2 — povod, zaradi katerega je znamka tiskana
- 3 — kdo je izdelal načrt znamke
- 4 — kje je bila znamka tiskana
- 5 — na kakšnem papirju je tiskana
- 6 — kakšna je nazobčanost znamke
- 7 — kaj znamka prikazuje
- 8 — barva znamke
- 9 — kataloško (kronološka) redna številka
- 10 — nominalna vrednost znamke
- 11 — tiraž in trenutna vrednost (tržna cena) za čisto — neuničeno in nežigosano znamko.

Nekateri katalogi prinašajo še posebej ceno za znamke na kuvertah in cene za kompletne bloke znamk.

Vsi katalogi prinašajo omenjene podatke po istem vrstnem redu. Običajno je navedena še cena za žigosano znamko. Bloki navadno vsebujejo devet znamk.

Ko obvladate branje kataloga, lahko računate, da ste se naučili plavati po neizmernem filatelističnem oceanu.

Znamke lastne države

Z znamk se lahko mnogo naučimo, saj vsaka znamka kaže nekaj, kar je pomembno ali zanimivo za državo, v kateri je izšla. Pri tem pa je lastna država seveda pred vsemi ostalimi. Zato je tudi najbolj razumljivo začeti z zbiranjem znamk domačih izdaj.

Ker je domača znamka najdostopnejša, je to odločilen razlog, da začnemo z njo. Področje jugoslovanskih znamk je tako široko, da jih ne moremo hitro zbrati. Jugoslovansko področje obsega znamke na današnjem ozemlju naše države, od kneževine Srbije (prva znamka 1866. leta), zatem kneževina in kraljevina Črna Gora, avstroogrške izdaje za kraje, ki so bili pod njeno upravo, takoimenovane začasne izdaje, kraljevina Jugoslavija, Demokratična federativna Jugoslavija, Federativna narodna republika Jugoslavija in nazadnje Socialistična federativna republika Jugoslavija.

To je vsekakor veliko področje in vprašanje je, kje in kako začeti. Odgovor je vseeno enostaven — danes! To je od dne, ko se odločite, da boste zbirali znamke, kupujte vse nove izdaje in v skladu s svojimi finančnimi sposobnostmi posegajte polagoma nazaj. To je najboljši način, če ste se odločili, da boste zbirali čiste, nežigosane znamke. Začnite kupovati polne serije, ne pa posamezne vrednosti iz serije.

Povojne znamke Jugoslavije lahko razdelim na štiri skupine. To so tako imenovane mejne periode, ki nastajajo ali s spremembo naziva države, s spremembo valute ali zaradi kakšnega drugega razloga. Te štiri skupine v Jugoslaviji so:

- 1 — Demokratična federativna Jugoslavija 1944/46
- 2 — Federativna narodna republika Jugoslavija 1946/63

3 — Socialistična federativna republika Jugoslavija 1963/66

4 — Socialistična federativna republika Jugoslavija od leta 1966 do danes (tako imenovani čas novega dinarja).

Kako lahko pridemo do novih izdaj?

Danes je to lažje kot prej. Vsakdo se lahko vključi v filatelistično društvo ali znamke kupi na pošti. Tako lahko zagotovite nove znamke za svojo zbirko. Želja našega filatelističnega društva je, da se novi zbiralci včlanijo v društvo. Tako novim članom tudi ni potrebno posebej paziti, kdaj izide nova znamka, saj društvo skrbi, da sprejme vsak član vse nove znamke. Tako si vsak član tudi zagotovi vse nove motive.

Razen čistih se zbirajo tudi žigosane znamke, ki so po pravilu (izvzete so prve izdaje, to je klasika) cenejše od nežigosanih. Vendar imajo jugoslovanski filatelisti pri tem velike težave, ker je do polne žigosane serije za nekaj let nazaj zelo težko priti. Vzrok je v glavnem v tem, ker je naklada majhna, pa je do ključnih znamk (največja vrednost v seriji) zelo težko priti, saj so te znamke zelo redko na pismih ali drugih pošiljkah. Če jih pa že nekaj najdete, so to uslužnostno žigosane znamke, kar pomeni, da greste sami na pošto, kupite dve seriji čistih znamk in za eno naprosite, da vam jo žigosajo.

Razen tega, da vsak filatelist zbira najprej znamke svoje matične države, kar je vsakomur dostopno, imamo Jugoslavlani tudi to srečo, da so naše znamke resnično lepe, poleg tega pa niti niso pretirano drage.

Začasne izdaje od leta 1941 do 1945

To je čas okupacije Jugoslavije. Med drugo svetovno vojno, od leta 1941, je bilo področje kraljevine Jugoslavije okupirano. Okupirale so ga nemško-italijanske fašistične enote. Sodelovale so madžarske, bolgarske in ostale kvislinške sile. Izrabljali so razna vojaška pooblastila. Okupatorji so na tem področju izdali veliko število s pooblastilom dovoljenih ali nedovoljenih poštних znamk.

V tem času so izdali naslednje znamke: SERBIEN — nemška izdaja za področje Srbije.

NDH — izdaja za področje Hrvatske, Srema, Bosne in Hercegovine.

Severni del Slovenije (Gorenjska, Štajerska in Koroška) je bil podrejen neposredno rajhu. Zato so se tu uporabljale nemške poštne znamke.

V južnem delu Slovenije so uporabljali znamke, ki so jih zasegli na poštah, na njih so dodatno tiskali oznake okupacije (začasne znamke).

ČRNA GORA — MONTE NEGRO, izdaja Italije na področju Črne Gore do 1943. leta.

Na Kosovu so uporabljali znamke italijanskih izdaj za Albanijo. Na okupiranem področju Bačke in Prekmurja so uporabljali madžarske znamke. V delu Srbije in Makedonije pa so uporabljali bolgarske znamke.

Tako je v nekaj letih nastalo veliko filatelistično področje, v katerem se je v prvem trenutku težko znajti.

Še nekaj podatkov o začnih izdajah:

PODROČJE HRVATSKE — italijanska okupacija reško-koprskega področja. Tu je uporabljena serija stare Jugoslavije z likom kralja Petra s pretiskom ZONA OCCUPATA FIUMANA KUPO. Izdali so skupno 21 znamk.

NEMŠKA OKUPACIJA DALMATINSKEGA PODROČJA — ZADAR, tu so uporabljali italijanske znamke s pretiskom DEUTSCHE BESETZUNG ZADAR. Prav tako so bile izdane znamke za Brač, Hvar in Korčulo.

PODROČJE SLOVENIJE — italijanska okupacija — uporabljali so zasežene znamke z likom kralja Petra, ki so jih pretiskali v CO.CI. Zatem je bil pretisk R COMMISSARIATO CIVILE TERRITORI SLOVENI OCCUPATI LUBLANA in to nekaj različnih izdaj.

Nemška okupacija je uporabljala tudi znamke italijanskih izdaj, ki so bile zasežene in je dala nanje pretisk LJUBLJANSKA POKRAJINA PROVINZ LAIBACH in grb.

Izšlo je tudi nekaj izdaj, in to vse italijanske znamke, razen 1945. leta, ko je bila

Pa je rekla...

tiskana nova serija z domačimi turističnimi motivi, na njih je pisalo PROVINZ LAIBACH. Ta serija vsebuje 16 znamk.

Na področju Srbije so bile zasežene znamke s pretiskom SERBIEN, a že na koncu leta 1941 so bile tiskane nove znamke, na katerih je pisalo SRBIJA. Od teh izdaj je izšlo več serij in dva bloka.

Področje Črne gore — italijanska okupacija; zasežene znamke so bile pretiskane s črnim pretiskom v treh vrstah MONTE NEGRO — ČRNA GORA 17. 4. — 41 — XIX, zatem nekoliko pretiskov na italijanskih znamkah s pretiskom ČRNA GORA, ter še nekoliko izdaj na zaseženih znamkah, in to s črnim in rdečim pretiskom GOVERNATORATO MONTE NEGRO — VALORE LIRE. 1943. leta so bile tiskane nove znamke, na katerih je pisalo ČRNA GORA.

Nemška okupacija v Črni gori je dala pretiske na zasežene znamke in to DEUTSCHE MILITAR VERWALTUNG MONTE NEGRO, in to leta 1943 in 1944.

Boka Kotorska je imela 1944. leta na italijanskih znamkah pretisk v štirih vrsticah DEUTSCHE MILITAR VERWALTUNG — KOTOR, ter eno serijo na zaseženih znamkah stare Jugoslavije z likom kralja Petra in pretiskom BOKA KOTORSKA.

Podgorica je imela italijansko serijo petih znamk s cilindričnim pretiskom nove vrednosti.

V Makedoniji so se uporabljale bolgarske znamke s pretiskom MAKEDONIJA 8. 9. 1944 in oznako nove vrednosti.

Na Hrvaškem so se v začetku 1941. leta uporabljale zasežene znamke s pretiskom NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA. Te znamke so izhajale vse do maja 1945. leta, skupaj okoli 200 znamk in 12 blokov.

Razen omenjenih izdaj obstajajo še lokalne izdaje za Banjo Luko, Sibenik in Split.

Cene serije okupacijskih znamk ni lahko zbrati, ker so posamezne znamke tiskane v majhnih količinah in so zelo drage.

To so vse znamke, ki spadajo v generalno zbirko Jugoslavije. Če izločimo druge izdaje, ki jih je zelo malo in pri katerih so se pojavili falsifikati (ponaredki), ostaja še zanimivo področje za zbiranje, to je SRBIJA in NDH. Ti dve področji imata precej znamk, ki so pristopne vsakemu žepu.

Kar se tiče drugih znamk, mora imeti vsaka atest, ki ga izda filatelistični strokovnjak. Takšen atest potrjuje, da so znamke pristne.

Nikar ne izgubite potrpljenja, če še niste zbrali vsega. Zbirko, ki bi vsebovala vse te znamke, je potrebno zbirati leta in leta. Torej samo pogumno in počasi.

f. u.

CIGARA

Zvitek suhe trave, ki ima na eni strani žerjavico na drugi strani pa raka

(Christovan de Camargo)

EPITAF

Nagrobni napis je za veliko mrtvih vsebina nepoznane knjige

(H. De Balzac)

Samo za urednikovo uho

Rada bi opisala »unikum« ne samo Črne, ampak menda cele doline — našega bivšega policaja Lekšija.

Prišel je k nam pred prvo svetovno vojno, slabo govoreč slovenščino. Čez dan je bil občinski sluga, zvečer in ob nedeljah pa policaj. Je torej, z izjemo prve svetovne vojne, že več kot 50 let pri nas, a ga še nihče ni slišal izreči niti ene trde besede. Dobričina, da je z lučjo ne najdeš več. Kako hudo mu je bilo, če je moral komu nesti opomin!

Zanimiv pa je bil kot policaj. Ko je hodil zvečer v devet gostiln napovedovat policijsko uro, je, ako so bili kje glasni ali pa so se ravšali, samo pri durih pokukal, napovedal uro, pa zbežal. Še bolj kot pred pivci pa je bežal pred — ženskami. Hčerka gostilničarja Otiča, mi je pravila, da je v svoji hudomušnosti, ko je vstopil, zaklenila duri, ga hotela pobožati in poljubiti, pa ji je ušel in skočil kar skozi okno. Ko smo ga pri nas glede tega malo po-

dražili, se je sramežljivo izgovoril, češ — saj jaz še nobene nisem poljubil, zakaj pa bi Fani mene. Ni zahajal nikamor, niti v gostilno — sam si je kuhal »farfeče in prenano župo«, kakor je nekoč zaupal moji mami. Tudi k nam je prihajal samo ob sobotah, ko je prinesel razglase, da jih je moj pokojni bral v nedeljo pred cerkvijo.

Zdaj pa beži pred ljudmi, doma je vedno zaklenjen in le nekaj nas je, ki nam odpre, če ga pokličemo. Vsak, tudi najboljši človek, ima kakega nasprotnika ali zavidneža — Lekši ga pa nima. Nikoli pa ne pozabi tistim redkim, ki se nas ne boji, po avstrijsko salutirati. Prenekateri je njegovo znano dobroto izkoriščal — ga celo okradel — on ni rekel nič!

Star je že — lahko pa me, ker je žilav, preživi — vendar je prav, da se ga spomnimo, saj ga današnja generacija pozna samo po osebi, ne pa tudi po njegovem izredno dobrem bistvu.

Lojzka Krumpačnik

Poštna kočija je vozila iz Črne na Prevalje dvakrat na dan (s kapo — policaj Lekši Permošič)

Zlata poroka zakoncev Krevh

Meseca avgusta sta si ponovno izmenjala poročna prstana ob 50-letnici zakonske zveze zakonca Antonija in Franc Krevh s Prevalj.

Franc se je rodil 10. 11. 1903. leta na Legnu pri Slovenjem Gradcu. Po končani osnovni šoli se je izučil zidarske obrti. Leta 1935 je opravil tudi izpit za zidarskega mojstra. Leta 1936 se je zaposlil v rudniku Mežica, kjer je delal vse do leta 1953 kot zidarski mojster v jami. Tedaj je postal vodja komunalnega podjetja v Mežici. Pet let je uspešno vodil to podjetje, nato pa je odšel k Stavbeniku, kjer se je leta 1959 tudi upokojil.

Antonija (Garb) se je rodila 17. 4. 1910. v Ribnici na Pohorju. Vse do leta 1926,

ko se je poročila s Francem, je morala delati na očetovi kmetiji. Rodila je osem otrok. Imata že tudi 10 vnukov.

Na Fari, kjer sta si postavila dom, smo oba slavljence obiskali in se z njima pogovorili.

Franc, ki je kljub letom videti čil in zdrav, si želi, da bi ga še naprej spremljalo dobro zdravje. Antonija pa meni, da lahko zakonski par doseže tako visok jubilej, če je složen in pošten drug do drugega. »Vsa leta sva morala z možem trdo delati, če sva hotela sebi in otrokom dati vsaj delček dobrega življenja.«

Predsednik občinske skupščine Rudi Vrčkovnik je zlatoporočencema na matičnem uradu na Prevaljah dejal:

Zakonca Krevh

Spoštovana zlatoporočenca!

Danes na slavnosten način potrjujemo vajin »DA«, ki sta ga pred pol stoletja izrekla na Pohorju, ko sta se v cvetu mladosti odločila za skupno življenje.

Današnji zlati jubilej vajinih skupnih let življenja je za vaju in vajine drage srečen in pomemben dogodek. Združena že petdeset let, to pa je obdobje, ki vama je prineslo veliko lepega, veselega, grenkega, tudi žalostnega.

Ljudje smo družabna bitja, povezujemo in združujemo se na najrazličnejše načine z najrazličnejšimi nameni in cilji, le redki se izolirajo, ostanejo sami in ne vedo, za koliko in za kaj vse se s tem prikrajšajo. Zakon dveh, ki se imata rada, njuni otroci in družinsko življenje daje zakoncem srž življenjskih smotrov, veliko odgovornosti, dolžnosti pa tudi radosti in zadovoljstva.

Zakon in življenje dveh, njuna družina je tista osnovna združba, ki je temelj razvoja in napredka družbe.

Ko sta se poročila, vama ni bilo lahko, mož je kot priučen zidar hodil za delom in zaslužkom po krajih okoli Slovenj Gradca, žena pa je od jutra do večera garala na majhni kmetiji na Legnu. Vajin delavnik je trajal od jutra do večera, kar sta zaslužila in pridelala, pa je bilo komaj za skromno življenje.

V zakonu se vama je rodilo osem otrok, za katere sta storila vse; s težavo — vendar pa z ljubeznijo — sta jih preživljala in vzgajala. Zelo težki in žalostni so bili tisti časi, ko je smrt prekinila življenje kar trem vajinim otrokom. Izguba treh otrok, to so bili za vaju trije najhujši udarci v življenju. Kljub vsemu sta pogumno stopala skozi življenje in skupno premagovala vse težave, ki so vaju spremljale na skupni življenjski poti.

Druga svetovna vojna in okupacija vama je skalila že dokaj urejeno življenje v Mežici, kjer se je mož zaposlil in opravljal delo zidarskega mojstra v rudniku.

Vojna leta, strah in skrb za življenje družine so pestile očeta, ki je moral delati v raznih krajih, družina pa je bila sama. Mati je v tem času nosila veliko breme odgovornosti in dolžnosti.

Po osvoboditvi je mož pridno pomagal pri obnovi porušene domovine, udeleževal se je delovnih akcij, žena pa je skrbelo za družino in s »tavrhi« zaslužila še kak priboljšek za otroke. Pridno sta dela-

la in s skromnimi prihranki leta 1953 pričela na Prevaljah graditi skromno hišo, v kateri živita srečno še danes. Vajin novi dom pa je bil pretesen za vajine otroke, ki jih je zvalil klic tujine, zapustili so dom in vaju. Da bi bila s sinovi skupaj, da bi videla, kako živijo in kje, je bila vajina velika želja, odločila sta se in jih obiskala. Pri njih sta preživela nekaj let in vrnila sta se, kajti želja živeti tu je bila močnejša od ugodja, ki so ga vama nudili otroci v tujini.

Kljub visokemu jubileju vajinega skupnega življenja, kljub vsemu, kar je bilo grenkega, težkega in trpečnega, sta delavna in vitalna dočakala ta dan. Želimo vama, da bi dočakala še mnogo srečnih in skupnih dni.

V imenu skupščine občine vama iskreno čestitam in vama kličem še na mnoga leta.

Ob zlatem jubileju čestita zakoncem Krevh tudi naše uredništvo.

F. Rotar

Zlata poroka zakoncev Piko

Sredi letošnjega toplega poletja sta slavila 50-letnico zakonske zveze Alojz in Marija Piko s Holmca.

Alojz se je rodil 7. 6. 1896 v Dolgih Brdih. Osnovno šolo je obiskoval na Holmcu. Zaradi preobilnega dela na očetovi kmetiji in bolezni šole ni mogel redno obiskovati. Po končani šoli je še nekaj časa pomagal očetu na kmetiji. Leta 1924 se je zaposlil pri železnici. Le kratko časa je lahko opravljal težko delo pri železnici, saj so jih leta 1927 zaradi pomanjkanja denarja nekaj odpustili. Kot pravi Alojz danes, je moral, če je hotel živeti, kljub slabemu zdravju poprijeti za sekiro in žago ter oditi med »olcerje«. Vse do leta 1933 je delal v gozdu. Delo olcerja je moral pustiti zaradi bolezni. Do upokojitve 1952. leta je opravljal cestarska dela.

»Med drugo svetovno vojno so prišli k nam partizani, da bi odšel z njimi v gozd. Ker sem bil zmeraj bolj bolehen, povrh

bo najin sin Alojz, ki je ostal doma, zgradil novo hišo.«

Alojz pa je povedal, da si z ženo najbolj želita, da bi lahko še dolgo živela in opazovala, kako rastejo njuni vnuki.

Na matičnem uradu na Prevaljah, kjer sta zakonca Alojz in Marija Piko imela zlato poroko, je slavlencema spregovoril predsednik skupščine občine Rudi Vrčkovnik.

Danes je dan, ko se je izteklo 50 let vajinega skupnega življenja, slavita velik jubilej, zlato poroko. Teh vajinih 50 let je dolga doba dveh zglednih zakoncev, ki sta skozi trdo življenje kljub mnogim težavam in tegobam znala ravno krmariti svojo zakonsko barko.

Veliko je bilo težav, trdo je bilo življenje, delo od zore do mraka in skrb za številno družino. Oba skromna in delavna sta se trudila, da sta nudila otrokom vse, kar sta mogla.

V skromnem domu sta si kovala srečo, skromno, a delavno in prizadevno. Za deset otrok — deset lačnih ust — ni zadoščala borna plača očeta, cestnega delavca, še po šihu je bilo treba na kmetih poprijeti za delo, da je bilo dovolj za skromno življenje. Mati in gospodinja je morala kljub obilici dela pri otrocih in v gospodinjstvu, v »tavrhe«, da je pomagala pri preživljanju družine. Bili ste skromni, revni pa ne, saj so vajine pridne roke prislužile dovolj za vse. Otroci so vama bili v uteho in pomoč, pomagali so, kolikokrat so mogli, da ste lažje shajali.

V delovnem vsakdanu so tekla leta vajinega skupnega življenja in nateklo se jih je 50. Ko se danes v mislih vračata nazaj in obujata spomine, včasih kar ne moreta verjeti, da čas tako hiti, da je tako hitro minilo od takrat, ko sta bila ženin in nevesta, pa do danes, ko so ob vama vajini nekoč nebogljeni otročički, danes možje in žene, odrasli, samostojni, vsak s svojo življenjsko potjo, ki jo spremljata vajina vzgoja in ljubezen od zibelke do danes. Hvaležni so vama za vse, kar sta jima dala in jim dajeta še danes, radi vaju imajo in vaju spoštujejo.

Spoštovana slavljenca, vajina zlata poroka je v ponos ne samo vajinim otrokom in najbližjim, ampak tudi nam vsem. Kljub težkemu delu, kljub trdemu življenju sta dočakala ta dan čila in zdrava. Želimo vama, da bi doživela še veliko skupnih dni med svojimi dragimi. Želimo vama, da bi bila na jesen življenja zadovoljna in srečna, v krogu vseh, ki jih imata rada in ki vaju imajo radi.

Zakonca Piko

pa še na eno oko invalid, so me pustili doma, češ, da bom tudi tu lahko pomagal pri osvobodilnem boju; nalogo sem izpolnil,« pravi Alojz Piko.

Marija se je rodila 9. 7. 1903. leta v Šantanelu kot hči kmeta Plodra. V družini je bilo 10 otrok. Živi jih še osem. Tudi ona je osnovno šolo obiskovala na Holmcu. Vsa leta do poroke z Alojzem je delala na očetovi kmetiji. Kot Alojz je tudi Marija pomagala partizanom pri boju za osvoboditev domovine in s tem večkrat dajala svoje življenje na kocko.

Alojzu in Mariji Piko se je v zakonu rodilo deset otrok. Danes pa imata že šestnajst vnukov in enega pravnuka.

Na Belšaku, kjer sta si zalotoporočenca postavila svoj dom, smo ju obiskali.

»Danes,« pravi Marija, »nama je tu res lepo. Želiva si, da bi dočakala tisti dan, ko

Zlata poroka zakoncev Žagar

Konec julija sta si na matičnem uradu v Mežici ponovno obljubila zvestobo ob 50-letnici zakonske zveze Terezija in Benedikt Žagar iz Mežice.

Benedikt se je rodil 16. 3. 1900. leta v Ljubnem ob Savinji. Bil je nezakonski sin Marije Žagar. Že zelo mlad je začel hlapčevati po kmetijah. Zato ni mogel redno obiskovati osnovne šole. Leta 1919 je moral k vojakom in na fronto za jugoslovansko severno mejo. Tudi njemu se je nasmehnila sreča, ko je leta 1921 dobil redno zaposlitev v rudniku Mežica. Še istega leta je postal član delavske organizacije »Unija slovenskih rudarjev«. Postal

Zakonca Žagar

je borec za delavske pravice. Leta 1924 je bil med prvimi, ki so v bližini Črne ustanovili komunistično organizacijo. V duhu marksizma je deloval vse do prihoda okupatorja. Leta vojne mu niso bila naklonjena, saj ga je gestapo že leta 1943 skupaj z ženo Terezijo odgnal v celovške zapore. Od tam so Benedikta odpeljali v zloglasno taborišče Dachau. Po vojni se je vrnil domov bolan in izčrpan. Vse do leta 1951, ko se je upokojil, je pridno delal v mežiškem rudniku ter v društvih in organizacijah.

Terezija Vastl se je rodila 20. 9. 1906 v Žerjavu. Leta 1926 sta se z Benediktom poročila; rodilo se jima je pet otrok. Danes imata tudi že pet vnukov, ki ju radi obiščejo.

Ob zlatem jubileju je zakonca Terezijo in Benedikta ponovno poročil predsednik občinske skupščine Rudi Vrčkovnik, ki jima je govoril takole:

V imenu skupščine občine Ravne na Koroškem vama ob vajinem zlatem jubileju iskreno čestitam in vama kličem še na mnoga leta.

Ob zlatem jubileju zakoncev Alojza in Marije Piko se k čestitki pridružuje tudi naše uredništvo. F. Rotar

Spoštovana slavljenca!

Danes je za vaju in vajine drage velik in pomemben dan. Vajina zakonska zveza, sklenjena pred 50. leti, ima danes nad vse pomemben mejnik. Sklenila sta, da ga proslavita in prav sta ravnala, kajti v 50. letih vajinega skupnega življenja se je nazivalo toliko skupnih, lepih, veselih, pa tudi žalostnih trenutkov, da je prav, če danes na vse lepo in na vse grenko in težko poveznemo krono vajinih skupnih dni. Ta vajin visoki jubilej želimo skupno z vama podčrtati na svetli strani vajinega življenja in ga svečano potrditi. V veliko čast si štejem, da lahko v imenu družbenopolitične skupnosti sklenem vajin zlati jubilej, še posebej zato, ker sta pred mano zakonca, ki sta bila prijatelja mojega očeta in naše družine in zato, ker je proletarska in socialistična ter delavsko napredna misel združila vas in mojega očeta še v dneh stare Jugoslavije. Kar ste v tistih dneh skovali in storili za delavske pravice, ste storili zato, da bi nekoč napočil čas, ko bo sonce svobode sijalo vsem enako toplo, ko ne bo več izkoriščevalcev in izkoriščenih, ko bo kruha in dela za vse, ko ne bo več gospoda in hlapcev, ko bo svobodna družba svobodnih ljudi.

Veliko bojev je bilo in dočakali smo čas, ko je delo čast in oblast, ko je delovni človek oblikovalec svoje samoupravne socialistične skupnosti.

Že v zibelci vama je bilo usojeno, da prevzameta dediščino revnih in delavnih staršev, gole roke in boj za vsakdanji kruh. Benedikt, nezakonski sin, je moral že zelo zgodaj hlapčevati, da si je tako služil vsakdanji kruh. Za šolo ni bilo časa, kajti šolali so se le izbranci, sin dekleta pa je takrat bil le hlapec. Prva svetovna vojna ga je potegnila v svoj vrtinec, srečno se je vrnil, a po bojih zopet na kmeto, kjer je bilo treba od zore do mraka trdo garati za kos kruha in topel kot v gospodarjevi hiši.

Pot ga je zanesla v naše kraje, kjer je našel delo v topilnici pri pečeh, ki so topile svinco ne samo v bloke za gospode z Angleškega, pač pa tudi kri topilcev in jih zastrupljale. Kmalu se je pridružil naprednim delavskim organizacijam in postal delavski zaupnik in funkcionar v delavskih organizacijah in bratovski skladnici, pri vzajemnosti in drugod. Angleži so videli v njem nevarnega nasprotnika, zato so ga hoteli pridobiti zase. Ni se prodal, ostal je zvest delavski vrsti in napredni ideji, zato je moral prestati marsikaj grenkega. Delati je moral za žensko plačo, kljub petčlanski družini. Veliko sta prestala z ženo Terezijo, potrpežla sta z vero v srcu, da bo napočil lepši dan tudi za vaju in vajine otroke. Povsod, tudi pri stanovanju so vaju prikrajšali, ker sta bila rdeča — komunisti, s takimi pa je gospoda na kratko opravila, kajti bili ste rdeča nevarnost, ki je nažirala njihovo oblast in trdnost.

Ko je zasedel našo deželo okupator, sta zopet čutila vse tegobe, ki so doletele domoljube in napredne sinove našega naroda. Bila sta na črni listi, pa se nista ustrašila, sodelovala sta z osvobodilno fronto in

po svojih močeh pomagala pri osvobodilni borbi našega naroda.

Že aprila 1943 so vaju aretirali gestapovci, odpeljali so vaju v celovške zapore, Benedikta pa v Dachau, od koder se je po osvoboditvi vrnil izčrpan in bolan po vsem pretrpanem trpljenju in ponižanju.

Za vse, kar sta storila v boju našega delavskega razreda v stari Jugoslaviji, v osvobodilni borbi in po njej, vama v imenu občinske skupščine in družbenopolitičnih organizacij ponovno izrekam zahvalo in priznanje.

V imenu skupščine občine Ravne na Koroškem in v svojem imenu vama k vajinemu zlatemu jubileju iskreno čestitam in vama želim še mnogo skupnih in srečnih dni v jeseni vajinega življenja. Želim vama sreče in zdravja.

Zlatoporočencema Žagar čestita tudi naše uredništvo. F. Rotar

Besede Vorančevemu učitelju

Koroška, zlahten biser ranjene školjke, Korošci majhni biseri posejani vse do Beljaka; skupaj tvorijo dragoceno ogrlico, kakršne še ni v dunajski zakladnici. Pa se s tega niza odtrklja biserček, vdolbinica ostane prazna, bolečina je pekoča in večja kot je bila ob ranitvi. Bodo na Koroškem na takih mestih zrastle novi biseri? Tak biser — večji biser — je bil tudi učitelj Franc Aichholzer, ki smo ga oktobra pokopali v njegovem domačem kraju, v Ločah ob Baškem jezeru. V dolgem življenjskem križevem potu so mu prva postaja bile Kotlje; še v tistem času (šolsko leto 1904/05), ko Hotuljecem niso priznali materinega jezika. Tako ga je na kotuljski postaji spoznal Lovro Kuhar; takoj sta si bila všeč. Vorancu zato, ker je ob takem učitelju spoznal, da je slovenski jezik le enakovreden trdemu nemškemu jeziku; Aichholzerju pa sta se priljubila bistra in nadarjena učenca (takrat je šolo obiskoval že tudi Kuharjev Lojz). Opazil je, da se Voranc zanima zlasti za slovenščino in redno obiskuje slovenske ure; na naših šolah v tistem času z materinim jezikom ni bilo nič drugače kot je danes na Koroškem. Ure slovenščine so bile zadnje na urniku; takrat ko so otroci že bili utrujeni, pri popoldanskem pouku pa pozno v mrak, da jih otroci niso obiskovali, saj jih je bilo po samotnih globačah in bregovih strah domov. Aichholzer pa je Vorančevo ljubezen do materinega jezika hotel še požlahtniti, zato mu je posojal svoje knjige in ko je bila njegova knjižnica izčrpana, je izposloval po župniku Francu Štinglu pri Ciril-Methodovi družbi v Ljubljani pošiljko novih slovenskih mladinskih knjig.

Žal je to njuno sodelovanje trajalo le eno šolsko leto, pa vendar je bilo za Voranca tako zelo bogato in vedno mu je bilo toplo pri srcu, kadar mu je spomin poromal k temu slovenskemu učitelju.

Aichholzerjev pasijon pa se je nadaljeval, bil boleč in trpeč kot križev pot vsakega zavednega Slovenca. Po plebiscitu je bil eden izmed redkih izobražencev, ki so ostali med svojim ljudstvom. Z vso silo se je zagnal v delo in bil ustanovitelj slo-

venskih kulturnikov in gospodarskih ustanov ter političnih in kulturnih organizacij; bil ustanovitelj »Koroškega Slovenca«; bil brez službe, moral službovati v nemških krajih...

Ko je nastopil fašizem je bil med prvimi žrtvami koroških Slovencev, ki so nastopili pot skozi gestapovske zapore v koncentracijsko taborišče. V Buchenwaldu je doživljal strahote krvnikov hitlerjevega režima. Po zlomu nacizma je postal vodja ljudske šole v domačem kraju, v Ločah ob Baškem jezeru. Kot strokovnjak je sodeloval pri ureditvi dvojezičnega šolstva na Koroškem. Še v pokoju ni miroval, ustanovil je šolski list »Mladi rod« in bil njegov prvi urednik.

Zahvalo in skromen šopek izpod Gore so na grob Vorančevemu učitelju ponesli trije Hotuljci: Mežnarjeva Justa, Černjakov Franci in Janez.

Toplo in mehko je zvenela domača govorica njegovih rojakov ob slovesu.

Podatki iz Prežihovega zbornika in Slovenskega vestnika, datiranega s 15. okt. 1976. Silva Breznik

V slovo

ženi, mami in babici Jožefi Stropnik, poročni Tomazin, doma na Lokovici 16, Prevalje.

Ko je 2. 7. 1976 izpolnila 53 let, je svojega drugega moža pregovorila, da sta se vrnila na kmetijo pomagat sinu Alojzu. Vendar so skupaj gospodarili komaj štiri mesece. Vsi računi so bili zaključeni z njeno nenadno smrtjo. Pri vsakdanjem delu v kuhinji in hlevu jo je 1. avgusta 1976 dopoldne zadela možganska kap ter prizadejala veliko izgubo in žalost pri Stropnikovich. Kar živa in že mrtva; brez slovesa

Pepca Tomazin — Stropnik

je zapustila moža in otroke. Vedno vedro, nasmejano, polno življenja in dobrote in željno napredka nam jo je vzela kruta smrt. Bila je drobna in ni se starala. Obdržala je mladostno lepoto. Vzredila je sedem otrok, jih pomagala šolati in spraviti do samostojnosti. Spoštovali so jo daleč naokoli. Na zadnji poti se je to pokazalo. Svoj narodni ponos ter zavednost je pokazala med okupacijo. Prihod prvih koroških partizanov aprila 1943 je ni iznenadil, ampak je z njimi sodelovala vse do prve aretacije 26. 5. 1943. Zapustiti je morala mesec dni staro hčerko. Skupaj z možem so jo odpeljali v celovške zapore. Prestajati je morala mučenje ter ostalo zasliševanje, vendar sta z možem vztrajala in nista priznala. Mož so poslali v taborišče Dachau, ona pa se je po posredovanju sorodnikov vrnila domov. Gestapu pa je morala obljubiti, da ne bo več z nikomer sodelovala. Pepce to ni zlomilo ali prestrašilo, še bolj je sodelovala, tako da je bila Stropnikova domačija v letu 1944 prava partizanska kmetija in kurirska postojanka. Zopet jo je nekdo izdal. Pepco so ponovno aretirali. Kmetijo so oropali vsega, kar se je dalo.

Prav gotovo so taki življenjski udarci grenili njeno življenje. Po vojni je bilo treba začeti na novo. Mož je dobil posledice v taborišču, začel je bolehati in je umrl pred 7. leti. Sama z otroki je gospodarila 4 leta. Starejša hči se je poročila in šla z možem v Nemčijo. Od tam je pomagala pri nakupu kmetijskih strojev.

Pepca Stropnik si je našla drugega življenjskega tovariša Petra Tomazina. Dve leti je živela z njim v Mežici. Doma so gospodarili že odrasli otroci. Nastale so razprtije in sklenili so, da bi bilo najbolje, če prideva oba na kmetijo. Po dolgem razmišljanju sva se odločila. Takoj je soglašala, da je treba na kmetiji začeti po novem. Kmetijska zadruga Prevalje je vpisovala kmete za kooperacijo. Dalo se je dobiti mednarodni kredit za pospešitev kmetijstva. Vse se je lepo razvijalo; delo in načrti. Nenadna smrt je vse ustavila.

Za vso skrb, požrtvovalnost, ljubezen se ji kot mož iskreno zahvaljujem.

Peter Tomazin

Slovenski pregovori skozi stoletja

»Jedro resnice v čednih lučinah — DROBTINICE 1849«

Kdor misli, da so znani pregovori od danes, se moti! Poznali so jih že naši predniki pred 100 in več leti.

Sestavljalci in prevajalci pregovorov so se zavarovali pri objavah mogoče že znanih pregovorov z uvodom:

»Vsak pismar... je podoben hišnemu gospodarju, kateri prinese iz svojega zaklada novo in staro.«

Pregovor iz leta 1770:

Kir fam nizh našturifh, je bolhi, de mouzhifh.

Pregovori iz začetka prejšnjega stoletja:

— Ako človek na slami ležiš, lahko mirno ino varno spiš; ako te sreča na rože položi, lahko te pikalo ternje po koži.

VP 260/1976 e

658(497.12)(085.3)

1077584

COBISS o

— Imaš delo, pridno seži; serčnost je kos vsaki teži.

— Kdor se dela veseli, njemu nič pretežko ni.

Zbral in sestavil: Gornik

OB KONCU LETA

Staro leto že jemlje slovo,
Naj vzame kmet svinčnik v roko,
Dohodkov vseh račun napravi
In spodaj naj vse stroške postavi,
Da rajtenga mu natanko pove,
Kako gospodaril čez leto je.
Že skušnja nas vse podučí,
Kako se kak račun naredí,
Dohodki so, kar bog ti da,
Kar zemlja rodila ti je blaga.
Med stroške pa to zapiše se,
Kar vzeli so ti potem ljudje.
Da kar popiješ in pa poješ,
Le to med dobiček šteti smeš,
Kar si semena na njivo vsjal,
To boš med svoje stroške djal,
In če si poleti kaj našel,
To boš med svoje dohodke vzel.
Od tega ti bodi še odšteto,
Kar posli zajedli so celo leto,
In če jim o božiču plačo daš,
Potem prav lahek račun imaš.
Ker v žepu več solda ne dobiš,
Iz tega lahko sklep narediš:
Da tvoj dobiček je šel po vodi,
Če nimaš izgube, vesel še bodi!
K dohodkom vsako tele zapiši,
Če crkne ti, ga zopet zbrisi.
Kar snejo ti miši in podgane,
Kar piskrov potrejo ti dekle zaspane,
za kar so te ljudje goljufali,
In kar so ti berači pobrali,
Pa kar je v škodo šlo pri hiši,
Vse skupaj med izgubo zapiši!
Glej, kaka sreča, da pisati znaš,
Da lahko sam svoj račun peljaš
In da podučí račun te tak —
Da si — in ostaneš siromak.

Zložil: Jurij Krof

Priobčil: Jernej Krof

Fotografije za to številko so prispevali: I. Gaberšek, A. Krajger, B. Kavc, F. Čebulj, E. Wlodyga, P. Tomazin, Broman, TO Ruševca, F. Kamnik, Z. Robar, R. Vončina, M. Dolinšek, L. Krumpačnik, F. Rotar, Fotokrožek SC, R. Jamšek, J. Lah in fotoarhiv uredništva.

(Objavili smo tudi nekatere stare fotografije, za katere nam pa avtorji niso znani. Prosimo jih, da se oglasijo v uredništvu.)

Izdaja odbor za informiranje in kulturno dejavnost Zvezne Ravnice. Ureja uredniški odbor: dipl. inž. Jože Borštnar, prof. Silva Breznik, inž. Joško Kert, Marjan Kolar, Franciška Korošec, Jože Sater, dipl. inž. Mitja Šipek, inž. Stefan Vovk, Milan Zafušnik. Odgovorni urednik Jože Sater. Telefon 86 031, interni 298. Tiska CGP Mariborski tisk, Maribor.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Ur. list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, št. 421/72 prosto plačila prometnega davka.